

Verdensbilder og selvbilder: Norske bistands- og misjonsorganisasjoners bilder av Afrika

En studie av Norges Røde Kors og Norsk Luthersk Misjonssambands tekster om Kenya og Etiopia i periodene 1980–1985 og 2000–2005



Faksimile: Bakside og forside på *Over alle grenser*, 6/1980 (Norges Røde Kors sitt medlemsblad).

Gunhild Digernes Jakobsen
Masteroppgave i medievitenskap
v/Institutt for medier og kommunikasjon
Universitetet i Oslo
Høst 2008

Sammendrag

Udifferensierte og negative stereotypiske bilder har gjennom tidene preget vestlige fremstillinger av det afrikanske kontinentet i stor grad. Dessuten er det sjelden at representanter fra den afrikanske befolkningen får komme til orde med egne synspunkter og erfaringer. Hvordan oversettes den afrikanske virkeligheten av norske bistands- og misjonsaktører? Gjennom en kvantitativ innholdsanalyse og kvalitative næranalyser av et utvalg tekster fra to organisasjoner undersøker jeg deres verdensbilder og selvbilder. Jeg ser på definisjonsmakt, identitetsproduksjon og virkelighetsoversettelse, og oppgaven er inspirert av teoretiske perspektiver som fokuserer på representasjon, annengjøring, forholdet mellom tekst og kontekst, språk og makt. Det er vanlig å trekke et skille mellom *oss* og *de andre*, og det er gjerne dette skillet man fokuserer på i undersøkelser som mine. Selv om jeg avdekker et unyansert bilde av afrikanske forhold som ofte strekker seg langs dette skillet og en usynliggjøring av afrikanske perspektiver, finner jeg at skillet ikke alltid går mellom *oss* og *de andre*. Det finnes nemlig en tredje kategori, en mellomkategori, som jeg velger å kalle *de andre oss*. Disse er organisasjonenes lokale medarbeidere. Hvordan Norges Røde Kors og Norsk Luthersk Misjonssamband fremstiller Etiopia og Kenya på åttitallet og etter årtusenskiftet, er spørsmålet jeg forsøker å besvare.

Abstract

Western representations of the African continent have typically been uniform, oversimplified and characterised by negative stereotypes over the years. Moreover, local people rarely get to voice their opinions and experiences. How do Norwegian aid and missionary agents translate African reality in their texts? I investigate perceptions of the world and self by undertaking a quantitative content analysis and a close reading of selected texts produced by two organisations. Inspired by theoretical perspectives focussing on representation, othering, and the relationship between text and context, language and power, I look at the power of definition, at identity production and translation of reality. In studies like mine it is common to differentiate between *us* and *them*. Although this thesis confirms the trend of western representations, I find that the *us/them* dichotomy in some cases is complemented by a third category, a hybrid position, which I choose to label *them as us*. They are the organisations' local associates. The question I attempt to answer is how the Norwegian Red Cross and the Scripture Mission represent Ethiopia and Kenya in the eighties and at the turn of the millennium.

Takk til

Veileder Elisabeth Eide for verdifulle tilbakemeldinger, inspirasjon, motiverende samtaler og engasjement for prosjektet mitt og mine ideer. En spesiell takk til Elisabeth for at hun overbeviste meg om at jeg ikke måtte legge inn årene, da jeg ble rammet av akutt sykdom og midlertidig hukommelsestap med langvarige ettervirkninger. Takk for oppmuntring, støtte og tålmodighet i sykdoms- og rehabiliteringsperioden og for hjelp til å rekonstruere problemstilling og prosjekt, så jeg etter hvert kunne huske hva det var jeg drev med.

Tusen takk også til Christian Haug for å overtale meg til å fullføre i perioden da det føltes som jeg hadde en slags mini-Alzheimer.

Mamma for hus og mat og velvilje i og etter sykdomsperioden. Dette har i stor grad bidratt til at jeg kunne fullføre studiene.

Fritt Ord for verdifullt studentstipend.

Maren, studiekonsulent ved IMK, for gode råd og hjelp i forbindelse med den haugen med praktiske ting man må forholde seg til i forbindelse med sykefravær, osv.

Norges Røde Kors og Norsk Luthersk Misjonssamband for positiv innstilling til prosjektet.

Ansatte i Norad og Utenriksdepartementet.

Takk til bibliotekarer og arkivmedarbeidere på UB og Nasjonalbiblioteket.

Torunn Sæth og Ragnhild Aagesen for nyttig korrekturlesing og språkvask.

Takk til Ngūgĩ wa Thiong’o og Gayatri Chakravorty Spivak for tilbakemeldinger og kommentarer, og for oppmuntring. Takk også til Norman Fairclough for oppmuntrende ord.

Alle gode hjelpere og dere som har vist stor interesse for det jeg skriver om. På grunn av hjernesvikten i 2006, våger jeg meg ikke utpå å nevne navn. Dere vet hvem dere er – tusen takk!

En spesiell takk til mine kjære venninner og venner og nærmeste familie for all støtte og omtanke – og for å holde ut med en blakk og til tider meget lite tilstedeværende versjon av meg.

Alle mine gode, fine venner fra IMK – for mye glede, faglige innspill og diskusjoner, spark i ræva og inspirasjon. Dere er gull verdt!

Ikke minst, takk til Fjordland for at man slipper å spise kebab og svette matpakker i perioder der man ikke har tid til å lage mat hjemme.

Til sist, takk til kjæresten min, Charles. Du er best.

Oslo 3. november 2008

Gunhild

How to write about Africa:

Taboo subjects: ordinary domestic scenes, love between Africans (unless a death is involved), references to African writers or intellectuals, mention of school-going children who are not suffering from yaws or Ebola fever or female genital mutilation. [...] Africa is to be pitied, worshipped or dominated. Whichever angle you take, be sure to leave the strong impression that without your intervention and your important book, Africa is doomed. [...]

Binyavanga Wainaina¹ (2005)

Vi mennesker er feilbarlige, men ved å undersøke sakene og ved å høre på hverandre kan vi lære mer og se tingene på andre måter, slik at vi får bedre funderte oppfatninger. [...] en forestilling om at vi ved å høre på motargumenter kan minske innflytelsen av slike begrensninger, av irrasjonalitet og maktspill, og derved nå bedre innsikt. Det betyr at ytringsfrihet er nødvendig for at motargumentene skal kunne komme til orde, og uten at vi kjenner motargumentene, kan vi ikke vite om vi har rett.

Ytringsfrihetskommisjonen² (1999)

¹ Utdrag fra artikkelen "How to write about Africa" av Binyavanga Wainaina, i *Granta 92: The View from Africa* (2005), kenyansk forfatter.

² Ytringsfrihetskommisjonen om "påstander som inneholder større eller mindre grad av fortolkning", *NOU 1999:27 Ytringsfrihed bør finde Sted*. Forslag til ny grunnlov § 100, 2.2.1 "Sannhetsprinsippet eller forestillingen om den feilbarlige fornuft"

Innhold

1. Innledning	1
1.1 Problemstillinger.....	2
1.2 Komplementært begrepsapparat - lansering av nye begreper.....	6
1.3 Beslektet forskning.....	10
1.4 Oppgavens videre struktur.....	13
Del I: 2. Sosiokulturell ramme: Betingelser som er med på å gi verden mening	15
2.1 Norske bistands- og misjonsorganisasjoner og Sør.....	15
Misjonen møter de andre.....	16
Norsk Luthersk Misjonssamband: Verden for Kristus.....	17
Det statlige og frivillige Norge møter de andre.....	20
Røde Kors: Vilje til å hjelpe – styrke til å handle.....	21
Den gode vilje i Norge.....	22
2.2 Afrika – <i>The white man's burden</i>	24
Etiopia.....	26
Kenya.....	28
3. Teoretiske rammeverk og perspektiver: Å sette verden i system	30
3.1 Å se verden fra flere vinkler.....	30
Hvorfor er postkolonial teori fruktbar som referanseramme for denne oppgaven?.....	30
Det postkoloniale begrepet.....	31
Det postkoloniale feltet – et rehumaniseringsprosjekt.....	32
3.2 Strategisk kommunikasjon: Å plassere seg selv og andre gjennom sosial differensiering.....	35
Annengjøring som distanserende begivenhet.....	35
Annengjøring som forenende begivenhet.....	38
3.3 Foucaults paradigme – ideer som inspirerer kritisk diskursanalyse.....	38
Foucault og diskursbegrepet.....	41
4. Metodiske tilnærminger og overveininger	44
4.1 Det sørpolitiske kommunikasjonsregimet.....	45
4.2 Overordnet utvalg for de to undersøkelsene.....	47
Analyseobjektene.....	48
Metodiske svakheter og innvendinger.....	50
4.3 Kvantitativ innholdsanalyse.....	50
Metodiske valg og overveininger for den kvantitative undersøkelsen.....	50
4.4 Kvalitativ metode: Tekst i kontekst. Kritisk diskursanalyse (CDA) og Faircloughs ideer.....	52
Diskurs og diskursorden innenfor CDA.....	54
Faircloughs teori.....	55
Metodiske valg og overveininger for næranalysene.....	58
Diskursavklaring.....	61
Del II: 5. Kvantitativ analyse. Norsk bistands og misjons forestillinger, ideer og oppfatninger av det afrikanske kontinentet	64
5.1 Dekningen av Etiopia og Kenya.....	64
5.2 Forfatter og kilder. Hvem skriver og hvem snakker?.....	67
Forfatter og stofftype - Hvem får delta i kunnskapsproduksjonen av verden?.....	67
Do the subaltern get to speak? Røde Kors og Misjonssambandets bruk av kilder.....	69
5.3 Tekstenes tematikk. Afrika – et moralsk og materielt oppussingsobjekt.....	72
5.4 Søkelys på Afrika.....	75
5.5 Oppsummerende konklusjoner.....	75

6. Næranalyser. Etiopia og Kenya sett med norske øyne. Fra kontekst til tekst: en oversettelse av <i>de andres</i> virkelighet.....	78
6.1 Bistand og misjon. Tanke- og handlingsmønstre på åttitallet.....	78
6.2 Næranalyser 1980. Det mørke, ressursvake og fortapte afrikanske kontinentet.....	80
Virkelighetsoversettelse. Hvilket virkelighetsbilde skapes og formidles av Afrika?.....	81
Forfatterens tilslutning til det som fortelles.....	84
Identitetsproduksjon.....	85
6.3 Næranalyser 1985. <i>The Presence of Absence</i> - mangelfokus i norske bistands- og misjonstekster.....	88
Virkelighetsoversettelse. Hvilket virkelighetsbilde skapes og formidles av Afrika?.....	88
Forfatterens tilslutning til det som fortelles.....	92
Identitetsproduksjon.....	93
6.4 Bistand og misjon. Tanke- og handlingsmønstre i det tjueførste århundret.....	96
6.5 Næranalyser 2000. Regn gir håp, men gjør vi det rette? Ny kurs i norsk bistand og misjons fremstillinger av Afrika?.....	99
Virkelighetsoversettelse. Hvilket virkelighetsbilde skapes og formidles av Afrika?.....	101
Forfatterens tilslutning til det som fortelles.....	105
Identitetsproduksjon.....	106
7. Konklusjon og avsluttende refleksjoner: Verdensbilder og selvbilder	110
7.1 Likheter mellom organisasjonene og tidsperiodene.....	112
7.2 Forskjeller mellom organisasjonene og tidsperiodene.....	115
Noen unntak til de negative fremstillingene.....	116
7.3 Noen tankekors.....	116
7.4 Betragtninger rundt potensielle negative ringvirkninger for <i>de andre</i>	116
7.5 Etterlysning.....	117
7.6 Tiltak.....	119
Referanser.....	121
Litteratur.....	121
Nettsteder.....	125
Analysematerialet.....	126
Personlig korrespondanse.....	127
VEDLEGG NLM 1980.....	128
Vedlegg 2 RK 1980.....	129
Vedlegg 3 NLM 1985.....	130
Vedlegg 4 RK 1985.....	131
Vedlegg 5 NLM 2000.....	133
Vedlegg 6 RK 2000.....	135
Vedlegg 7 NLM 2003.....	136
Vedlegg 8 RK 2003.....	137
Vedlegg 9 Kodebok kvantitativ undersøkelse.....	142
Vedlegg 10 Eksempel på kodebok for diskursanalysene.....	150

1. Innledning

Språket har en grunnleggende posisjon i samfunnshierarkiet både hva rikdom, makt og sosiale verdier angår, ifølge Ngũgĩ wa Thiong'o (Ngũgĩ 1986). "Språket er bærer av et samfunns kulturelle univers, og i dette universet ligger også hele samfunnets sett av verdier innebygd" (Ngũgĩ 1999:37). Språket skaper samfunnet, kommunikasjon og kultur og kulturen, kommunikasjonen og samfunnet skaper språket (Ngũgĩ 1986³). Språket er som vi ser et sentralt domene for ideologi, valg og beslutninger. Språk er makt. Det er med på å skape holdninger, som igjen utløser handlinger. Det er et nært forhold og interaksjon mellom språk, ideer, holdninger og handlinger.

Sosiologen Pierre Bourdieu vektlegger handlingsrommet og handlingspotensialet som ligger i språklige konstruksjoner; den symbolske makten tekstprodusenter har til å gjøre en verdensoppfatning kjent, til å bekrefte eller forandre den, og til å overbevise andre til å tro på og akseptere den (1998, Bourdieu & Wacquant 1996). Jeg forstår aktualitetstekster som oversettelser av virkeligheten, av verden rundt oss med sine tilstander, hendelser, mennesker, ting og relasjoner, sett fra et bestemt ståsted. En tekst som søker å gi et veritabelt bilde av verden, er derfor mer enn bare en tekst.⁴

Denne oppgaven handler om *vårt* møte med *de andre*.⁵ Den vil gi et innblikk i ulike, men beslektede, interagerende og overlappende diskurser på det utviklingspolitiske feltet (innebærer både bistands- og misjonsfeltene).⁶ Den inneholder en analyse av verdensbilder og selvbilder slik de konstrueres, vedlikeholdes og reproduseres av aktører innenfor det norske sørpolitiske systemet.⁷ Nærmere bestemt utforskes norske bistands- og misjonsorganisasjoners representasjoner av det afrikanske kontinentet og den afrikanske befolkningen slik de presenteres i to organisasjoners medlemsmagasiner i periodene fra 1980-85 og 2000-05. Denne oppgaven er med andre ord et forsøk på å utforske medierepresentasjon av grensetrekking mellom *oss* og *de andre*.⁸

³ For innsiktsfullt resonnement om språkets karakter, funksjon og roller, se s. 13-16.

⁴ Tekst som skriftlig eller muntlig ytring, eller et bilde. Det kan være fristende å tenke seg skriftlig aktualitetstekst som "mennesker i papirversjon".

⁵ Når jeg skriver *vi*, *oss*, *dem*, *de andre*, *de andre oss*, *vårt*, *våre*, og *deres* i kursiv refererer jeg til konstruerte fellesskap. I bistands- og misjonskonteksten er *osset* i tekstene et forestilt udelt enhetlig fellesskap, mens *de andre* i Sør, ut fra mine funn, ofte kan deles i tre grupper: ofre, overgripere og *våre* hjelpere, *de andre oss*, som vi i analysen skal se er en mellomposisjon eller et bindeledd og en hybridposisjon mellom oss og *de andre*. I grove trekk synes det å være en tendens til å dele verden i to, men vi ser at det er flere nyanser utover den herskende dikotomien.

⁶ Med felt mener jeg felt i bourdieusk forstand, og bistand, misjon, utenrikspolitikken, eller sørpolitikken er slike felt eller sfærer. Den franske sosiologen Pierre Bourdieu har utviklet begreper som "sosialt rom" og "sosialt felt" som vektlegger relasjoner og posisjonspraksiser heller enn essensialistiske egenskaper (Bourdieu & Wacquant 1996).

⁷ Det sørpolitiske feltet vil bli definert og behandlet i andre kapittel, fortrinnsvis kapittel 2 og 4.

⁸ *Oss/de andre* er en dualisme jamfør Hegels *master-slave* dialektikk, den marxistiske subjekt-objekt dialektikken og Fanons *coloniser-colonised* (undertrykker-undertrykt) dialektikk som er inspirert av de hegelianske og marxistiske perspektivene (Said 1993).

Dette studiet har kun mulighet til å behandle et aspekt av den store helheten hva gjelder *våre* verdensbilder og selvbilder, men det er likevel mulig å kartlegge og identifisere noen sentrale norske bilder av *de ytre andre* i et avgrenset utvalg. Fragmentene utgjør imidlertid en del av helheten, og det er derfor viktig å forstå delene for å forstå den større sammenhengen. Mine undersøkelser kan bare antyde retninger og må sees som et bidrag til å utvide horisonter innen feltet.

Ideen til dette prosjektet bunner i min interesse for hvordan verden henger sammen; for implikasjonene ved det å velge (spesielt de valgene den globale minoriteten, *osset*, tar på vegne av majoriteten, *de andre*); for sosiale relasjoner og prosesser i samfunnet (som innbefatter hvordan mennesker blir representert tekstlig); for tanke- og handlingsmønstre generelt og i det sørpolitiske systemet spesielt; og for hvordan virkeligheten i sin alminnelighet og *de andre* i Sør⁹ sin virkelighet i særdeleshet blir fortolket, representert og formidlet av *oss*.

I tillegg til mine interesser for tematikken er den begrensede utforskningen innenfor dette samfunnsområdet en motivasjon for dette studiet. Dessuten er problemstillinger og tema samfunnsaktuelle, og Utenriksdepartementet har siden 2007 satt søkelyset på behovet for å endre kurs i norske representasjoner av *de andre* i sin alminnelighet og Afrika i sær.¹⁰ Og for å endre kurs, kan det jo være nyttig å vite hva noen av de sørpolitiske aktørene har bidratt med innenfor den ”gamle” og nåværende kursen. Jeg befinner meg i brytningen mellom medievitenskap og statsvitenskap, som er disipliner innenfor samfunnsvitenskapen og humaniora.

1.1 Problemstillinger

Problemstillingene som denne oppgaven ønsker å finne svar på bygger på min hypotese om at aktører innenfor det norske sørpolitiske systemet i stor grad skaper unyanserte bilder av *de andre*. Jeg er nysgjerrig på hvorvidt vokabularet endrer seg over tid og om definisjoner, begreper og stereotyper¹¹ endres i takt med nye formuleringer. Ved å spore endringer og likheter i tekstene er det mulig å observere om det er koherens mellom ideer og handlinger, mellom verdier og politikk,

⁹ Sør er et problematisk begrep ettersom det i mange sammenhenger ikke har noe med himmelretningen sør å gjøre. Sør for hva? Ofte ligger disse ”sør”-områdene nord for land som defineres som ”nord”. For eksempel ligger deler av USA sør for Nord-Korea, mens Japan, som hører til Nord, ligger like langt sør som Afghanistan. Og deler av Nord ligger til og med langt sør for ekvator, slik som Australia. Som miljø- og utviklingsminister Erik Solheim sa på åpningen av filmfestivalen Film Fra Sør i Oslo i 2007, ”Sør” er et meningsløst begrep. I mangel av et passende uttrykk og etter flere forsøk på å finne bedre begrep, velger jeg imidlertid likevel å benytte begrepene Sør og Nord.

¹⁰ Se for eksempel Erik Solheims kronikk i Dagbladet 15.10.2007. Du kan lese den på <http://www.dagbladet.no/kultur/2007/10/15/515042.html> eller søke opp papirversjonen i Dagbladets arkivsøk på www.dagbladet.no.

¹¹ Begrepet ”stereotypi” ble introdusert av den amerikanske journalisten Walter Lippman i 1922 i boken *Public opinion*. Han var interessert i hvordan mennesker forholdt seg til folk fra andre land og andre folkegrupper, og han betraktet stereotyper som bilder man har i hodet av mennesker i de ulike sosiale gruppene omkring oss (Stereotypes and prejudice 2000).

og om en endring i fremstillings- og bistandsmønster kan sies å ha funnet sted.¹² Mitt inntrykk, akkumulert over flere år, er at de fleste bistands- og misjonsorganisasjonene hovedsakelig snakker om *de andre* med den hensikt å vekke medfølelse og åpne lesernes lommebøker. En kommentar på lederplass i *Redd Barna Avis* (11/1993), gjengitt av Tvedt (2003:222), som beskriver bistandsorganisasjonenes informasjonsstrategi bekrefter dette inntrykket:

1. Skape sjokk, medlidenhet eller dårlig samvittighet for å åpne folks lommebøker (Innsamling), 2) Skape kunnskap om, og tillit til, egen organisasjon (Tilbakemelding), 3) Skape innsikt om forhold mellom Nord og Sør, kunnskaper om forhold i den tredje verden og økt forståelse mellom folkeslag (Folkeopplysning). [...] Alle disse elementene er til stede hos de fleste organisasjonene. [...] Den økonomiske situasjonen styrer informasjonsbudsjettet i stadig større grad.

Oppgavens overordnede problemstilling lyder derfor slik:

Hvordan har Etiopia og Kenya blitt fremstilt i givermagasinene til norske bistands- og misjonsorganisasjoner i perioden 1980-85 og 2000-05?

De underordnede problemstillingene som kan ledes ut fra hovedspørsmålet blir som følger:

Hvilke forskjeller, variasjoner og likheter forekommer mellom representasjonene i periodene 1980-1985 og 2000-2005?

Hva slags informasjon ser ut til å bli fremhevet eller utelatt, og hvilke sannheter etableres?

Hvilke diskurser benyttes og konstitueres, og i hvilken grad transformeres disse over tid?

Hvem får bidra med meningsbærende informasjon?

I hvilken grad får konflikten mellom det å skulle være inntektsbringende og folkeopplysende konsekvenser for informasjonen og informasjonsstrategien?

I likhet med blant andre Ella Shohat, professor med interesse for postkoloniale teorier og representasjon av marginaliserte grupper, mener jeg at fremstillinger og forestillinger til enhver tid må utfordres. De må bli analysert med tanke på: hvem som lager fremstillingene (tekstprodusentene), hvem som blir fremstilt, hvordan, hvorfor, når (historisk kontekst, tid), hvor (sted, anledning), og hvilke strategier som brukes for å lage fremstillingene (Shohat & Stam 1994).

Misjons- og bistandstekster kan for folk flest kanskje virke lite betydningsfulle. Men forstår man dem i den bredere konteksten de hører hjemme, nemlig som del av det sørpolitiske systemet

¹² Utredningen *Norsk sør-politikk* fra Bistandskommisjonen legger frem forslag til en ny kurs innenfor norsk bistandspolitikk, hvor fokus blant annet rettes mot utvidet samarbeid mellom Nord/Sør, forebygging av bistandsavhengighet, og en mer helhetlig strategi der utenlandshjelp får en mer sentral rolle i norsk utenrikspolitikk og samarbeidet mellom norske utviklings- og utenrikspolitiske aktører styrkes (Norsk sør-politikk 1995, avsnitt 5).

(som innebærer at de innehar en strategisk rolle i norsk utviklings- og utenrikspolitikk) med sin informasjons- og holdningsskapende rolle og oppdrag, og som noen av få kilder¹³ som benyttes til informasjon om Afrika, Latin-Amerika og ”det fattige” Asia, samtidig som man spør seg selv hvor man har sine egne forestillinger om *de andre* fra, forstår man raskt at misjons- og bistandstekstene er alt annet enn ubetydelige. Et tankeeksperiment: Hvilke bilder lastes ned på den mentale netthinnen din, når du tenker på et barn fra Etiopia? Hvorfor, og hvor har du dette bildet fra?

I *Maktutredningen* peker professor, historiker og forskningsleder ved Universitetet i Bergen, Terje Tvedt, på at den sørpolitiske diskursen, som bistands- og misjonstekstene inngår i, har ”skapt selvbilder av stor formende betydning” og på fundamentale måter har innvirket på norsk identitetsproduksjon de siste tiårene samtidig som den har ”påvirket grunnleggende verdensbilder og tilgjengelige tolkningsmodeller for å analysere verdensutviklingen”. Videre peker han på at bildene som sørsystemet i sin alminnelighet, og da misjons- og bistandsorganisasjonene i sin særdeleshet, lager og formidler av *de andre* aksepteres og blir trodd, blant annet basert på en mentalitet hvor ”det gode er sant, og derfor ekstra godt, og det sanne er godt og derfor ekstra sant” (2003:313). Dette vitner om disse fremstillingene og forestillingenes makt.

Legger man til at tekstene er oversettelser av virkeligheten bestående av nøye utvalgte ord (og bilder), med organisasjonenes og publikasjonenes egne og begrensede erfaringsverden som referansepunkt, ordbok og oversettelsesverktøy, tilpasset nøye definerte funksjoner, slik som forførelse¹⁴, underbygges tekstenes aktualitet, tilknytning til den virkelige verden, og ikke minst det rommet for makt og ansvar som ligger i tilgangen til å tolke, definere og formidle verden rundt oss.

Shohat & Stam (1994) mener det er særlig viktig å sette spørsmålstegn når det er marginaliserte grupper som blir fremstilt, fordi disse gjerne ikke har makt over bildet som blir laget av dem. Samtidig er fremstillingene av disse gruppene og menneskene ofte feilaktige og få, hvilket leder til generalisering, stilisering og stereotyper på et ikke-generaliserbart nivå (Stereotypes and prejudice 2000).

I et forsøk på å identifisere gamle og nye mønstre i den sørpolitiske identitets- og tekstproduksjonen undersøker jeg sosial kategorisering¹⁵ og til en viss grad forklaringsmodeller på prosesser og relasjoner innenfor det Tvedt kaller *det sørpolitiske kommunikasjonsregimet*

¹³ Selv om internett i dag gjør et mangfold av kilder om Afrika tilgjengelig, tror jeg det er rimelig å anta at det er en svært liten andel av den norske befolkningen som aktivt oppsøker kilder for å få et mer nyansert bilde av situasjonene på og historien til det afrikanske kontinentet. Eller som jevnlig leser afrikanske aviser, etc., for å få et alternativt verdensbilde til det de vestlige massemediene presenterer. Det betyr at jeg mener, til tross for internett, at verdensbildene som bistands- og misjonsorganisasjonene leverer fremdeles er blant få anvendte kilder til informasjon om Afrika, også etter år 2000. Det er som kjent forskjell på benyttet og tilgjengelig kildemateriale.

¹⁴ Jamfør sitatet ovenfor fra Redd Barna Avisa (1993) og Gullestad 2007.

¹⁵ *Sosial kategorisering* defineres av psykologen Charles Stangor som et naturlig fenomen som vi sannsynligvis ikke kunne klart oss foruten. Vi kategoriserer mennesker akkurat som vi kategoriserer mat, hus, møbler og tv-program. Sosial kategorisering forekommer i det vi forestiller oss en person som en del av en gruppe, på bakgrunn av fysiske kjennetegn, eller andre typer kategorier som yrke, livsstil, og diagnoser, snarere enn å forestille oss en person som et unikt individ (2000).

(2003). Jeg søker å identifisere det som kjennetegner bistands- og misjonsdiskursene, og hva disse diskursene avsetter. Jeg anser det ikke som fruktbart å fokusere på hvorvidt misjons- og bistandstekstene er korrekte representasjoner som sådan.

For å avdekke disse mønstrene og budskapene utfører jeg en komparativ kvantitativ og kvalitativ studie av to ideologisk forskjellige norske sørpolitiske aktørers strategiske informasjonsarbeid.

Som Gullestad bemerker, har fortolkninger av misjons- og bistandstekster fra andre synsvinkler enn det ståstedet teksten er produsert en tendens til å avsløre mer enn de er ment å gjøre om misjonærene, misjonsbevegelsen, bistandsarbeideren og det sørpolitiske feltet og deres forhold til dem de arbeider for og med (2007). Personlig er jeg ”humanist” og deler ikke misjonens utgangspunkt og forståelseshorisonter, selv om jeg har respekt for disse.¹⁶

Dessuten stiller jeg meg kritisk til de dominante forståelseshorisontene innenfor bistand, og den ukritiske godhetsmentaliteten som er fremtredende i det norske samfunnet. Denne distansen har bidratt til mange spørsmål omkring og ”friske øyne” på det som ofte blir tatt for gitt innenfor disse systemene; samtidig som jeg i mine refleksjoner kanskje kan virke i overkant kritisk. Likevel, jeg tar utgangspunkt i mitt empiriske materiale og andres forskning på de aktuelle områdene, og denne dokumentasjonen ligger til grunn for svarene jeg har kommet frem til og de anmerkningene jeg legger frem i det avsluttende kapittelet. Siden jeg personlig har relativt sterke meninger om det jeg skriver, har det vært ekstra viktig for meg å være bevisst på dette undervegs og ikke la det forstyrre mine undersøkelser og endelige fortolkninger. I løpet av prosessen har jeg fått nye innsikter som har påvirket mine personlige perspektiver i begge retninger. Til tross for denne bevisstheten og de nye innsiktene, er det umulig (og kanskje ikke ønskelig) å oppnå total frigjøring fra eget tankesett; subjektiviteten til forskeren vil alltid influere vedkommendes arbeid slik som subjektiviteten alltid vil påvirke individet generelt i sine handlinger og tanker.

Den overordnede ambisjonen med dette studiet er å utfordre etablerte sannheter - det normaliserte, det gyldige, det selvfølgelige og det naturlige. Et annet mål er å gjøre tekstprodusentene innenfor det sørpolitiske systemet og i media samt tekstkonsumentene bedre i stand til å reflektere over hvordan man oversetter fraværende virkeligheter, representerer og fortolker *de andre*, over hva som fremheves og hva som settes i bakgrunnen eller utelates, og over konsekvensene dette kan ha for sosiale relasjoner og prosesser internt i nasjoner og internasjonalt, menneskers selvbilder, selvfølelse og verdensbilder.

På konferansen ”Nye bilder av Afrika” som gikk av stabelen i Oslo høsten 2007, var det en ung afrikansk-norsk kvinne som med sine synspunkter og erfaringer bekreftet at bildene vi skaper av Afrika og den afrikanske befolkningen påvirker de ulike afrikansk-norske/norsk-afrikanske

¹⁶ Det er fortrinnsvis systemet, rollene og de sosiale relasjonene som utledes av både bistand og misjon, samt deler av den kollektive mentaliteten som jeg er kritisk til, uten at dette må tilsløre det faktum at det er mennesker som til syvende og sist utgjør og lager systemet og den kollektive mentaliteten.

gruppene i Norge og bidrar til å gi noen av disse menneskene et dårlig eller ytterligere dårlig selvbilde og selvfølelse. Representasjonene opprettholder stereotypier av afrikanere og det afrikanske kontinentet, og bevissthet om at man blir stereotypisert på en negativ måte kan påvirke både ens selvforståelse og ens atferd (Stereotypes and prejudice 2000, Eide 2002). Som Pickering skriver: "In the face of this Other who is not-you, but taken-as-you by others, who can you become?" (2001:77). Ngũgĩ understreker i boken *Decolonising the mind* at menneskers selvbilde og selvfølelse påvirker hvordan man oppfatter sin egen kultur, politisk virksomhet og samfunnets produksjon av velstand. Måten man oppfatter seg selv påvirker forholdet til ens omgivelser og til andre mennesker (1986).¹⁷

1.2 Komplementært begrepsapparat – lansering av nye begreper

For å kunne utføre analysene mine så presist som mulig og for å kunne uttrykke det jeg ønsker å formidle, har jeg utarbeidet noen nye begreper. Jeg foreslår (og bruker) begrepene: *de andre oss*, *bisjon* - en sammensetning av *bi* (bistand) + *sjon* (misjon), *bisjonsdiskurs*, *kontrapunktisk kildebruk*, *fremmedskap* og, *medlemhet*. Nedenfor vil jeg presentere og begrunne hvorfor jeg lanserer nye begreper.

Begrepet *de andre oss* kan sees som en utvidelse av dualismen og begrepsparet *oss/de andre*, for å fange opp en relasjonell diskursiv kategori som skiller seg fra kategoriene *oss* og *de andre* innenfor den sørpolitiske konteksten i sin alminnelighet og bistands- og misjonskonteksten i sin særdeleshet.¹⁸ Dette nye relasjonsbegrepet gjør det mulig å trekke mer meningsfulle distinksjoner mellom de ulike deltakerne i tekstene, samt å utføre mer presise analyser av diskurser og relasjoner, samtidig som begrepet viser at sørpolitiske tekster ikke nødvendigvis er så sort/hvite i sin fremstilling av *de andre* som de fremstår ved første øyekast.

Begrepet er et situasjonelt og kontekstuellet betinget mellomstjikt, og *de andre oss* alternerer mellom å være på innsiden og utsiden av *vårt* fellesskap. I den sørpolitiske konteksten er de på innsiden, derfor betegnelsen *de andre oss*. Franz Fanons idé om "svart hud, hvite masker" er en parallell til dette begrepet om enn konseptet *de andre oss* er mer moderat i sin idé. Statusen *de andre oss* gir i begrensede tilfeller definisjonsmakt og man blir i større grad synliggjort, menneskeliggjort og omtalt på en positiv måte innenfor *vårt* fellesskap.

Uttrykket refererer til afrikanske aktører som er nært og direkte tilknyttet *oss* og som gjennom denne rollen er mer enn bare *de andre*, som for eksempel gjennom rollen som kenyansk evangelist

¹⁷ Psykologen Albert Bandura har vist at en persons selvfølelse i stor grad påvirker hvor hardt man prøver å få til noe. Den som tror hun er smart og føler seg verdsatt forsøker hardere og er mindre tilbøyelig til å gi opp enn den som tror hun er dum og ikke føler seg verdsatt. Ingen tjener på å føles seg mindre intelligent eller mindre verdt. Man har alt å vinne på å føle seg smart og verdsatt (Karlsen 2007).

¹⁸ Begrepet *de andre oss* kan være fruktbart også innenfor andre disipliner og felt, så vel som for i *de andres* omtale av *deres* relasjoner til *oss*.

som jobber for Norsk Luthersk Misjonssamband (NLM), som etiopisk styrer på en av NLMs misjonsstasjoner, etiopisk ernæringseksperter som jobber for Røde Kors (RK), Mekane Yesus-kirken i Etiopia, eller en kenyansk frivillig som jobber for RK. Det er verdt å merke seg at *de andre oss* i de fleste representasjoner som stammer fra det sørpolitiske systemet eller media "kun" defineres som *de andre*. Innlemmelsen i fellesskapet er med andre ord situasjonelt betinget. *De andre* adopteres kun inn i fellesskapet dersom de er, og i noen tilfeller dersom de har et stort potensial til å være, *våre* støttespillere, medarbeidere, medspillere, eller samarbeidspartnere. Dette er mennesker og grupper som av RK og NLM regnes som viktige ressurser i sitt arbeid og derfor spares fra å bli en del av medlidenhets- og medynksdiskursene.

Kategorien er en form for mellomgruppe i representasjonene og i den virkeligheten som blir representert. *De andre oss* blir fremstilt som ressurser; de har større mulighet til å få bekjentgjort sine synspunkter og erfaringer enn *de andre* uten tilknytning til organisasjonene; og de plasseres inn i den samme diskursen som *oss*, nemlig godhetsdiskursen.¹⁹ Denne oppgraderingen, som blant annet innlemmer i *vårt* fellesskap de som ellers ville stått på utsiden og som gir representanter for *de andre* "stemmerett", gir rettigheter og muligheter som stort sett er forbeholdt *oss*.²⁰ Når det er sagt, er det ikke sikkert det er ønskelig i seg selv for *de andre oss* å bli diskursivt assimilert.

Dernest bruker jeg begrepet *bisjon*, en sammensetning av bi (bistand) + sjon (misjon), for å kunne isolere en sentral praksis innenfor misjonen. Begrepet (til forskjell fra diakoni²¹ eller kristent humanitært arbeid) fremhever samtidig praksisens hybriditet, dens doble rolle og funksjon som både bistand og misjon. Begrepet refererer til materiell (eller konvensjonell) bistand innenfor religiøse rammer. Den er en retning innenfor misjonen og deler misjonens mål og hensikter, men fokuset er flyttet over på materiell, eller humanitær, bistand. Bisjon springer, til forskjell fra RKs bistandsvirksomhet, ut fra budet om nestekjærlighet og den bibelske ideen om å elske hele mennesket og praktiseres i ulike former som er parallelle eller ekvivalente til konvensjonell bistand, men ofte i en mindre målestokk enn det bistandsorganisasjonene opererer.²² Et av bisjonens mål er å lindre materiell nød. Bisjonsvirksomheten til en misjonsorganisasjon varierer fra sporadiske prosjekter til kjernevirksomhet. Bisjon brukes i noen sammenhenger som

¹⁹ Definisjon på godhetsdiskurs finnes i kapittel 4.

²⁰ 'Sameness'-oppgraderingen kan betraktes som konsensusorientert, noe som fører til en formidling av samværsstilen, der det som partene har til felles (hjelp lidende, spre evangeliet) fremheves, mens det som gjør dem forskjellige ikke vektlegges (se boken *Likhetens paradokser* for mer om samhandlingskoder som synes å være knyttet til forestillinger om likhet) (Likhetens paradokser 2001).

²¹ Den norske kirke (Kirken) definerer den praktiske utøvelsen av nestekjærlighet som internasjonal diakoni. Med det menes barmhjertighetstjeneste i andre land med den målsetting å "lindre smerte og avhjelpe nød... å gi mennesker hjelp til å leve med sin smerte". Kirkens sosialtjeneste sier dette om diakoni: "Uten forankring blir diakonien uten identitet. Uten åpenhet og dialog blir diakonien uten liv og kraft. Det hjelper lite dersom alle de fine ordene og idealene bare står på papiret. Det må være en sammenheng mellom verdigrunnlaget, fagforståelsen, metoder og praksis, og arbeidet med disse spørsmålene må være en del av den løpende fagutvikling ved virksomheten" (Plan for diakoni 1987, Vår diakoniprofil 2004).

²² Imidlertid, selv om bistands- og misjonsorganisasjonene er tuftet på ulike verdigrunnlag handler begge organisasjonstypene ut fra prinsippene om medmenneskelighet og humanitet, og ønsket om og "forpliktelsen" til å hjelpe *de* som er oppfattet som dårligere stilt enn *oss* materielt og åndelig (her: folk i Sør og Øst).

skalkeskjul for å kunne spre evangeliet og er det elementet innenfor misjon som legitimerer kvalifisering for og tildeling av statstilskudd (til tross for at virksomheten er uløselig knyttet til evangelisering), samt rettferdiggjør deltakelse i diverse bistandssammenslutninger (med de fordelene, rettighetene, forpliktelsene og kravene som slike nettverk medfører). Bisjon er med andre ord et betydningsfullt element innenfor misjonen og dens strategier.

Jarle Simensen skriver om misjon som utviklingshjelp i *Norsk utviklingshjelps historie*, og kaller denne type arbeid også for ”kristent-humanitært arbeid” (2003). I sine vedtekter betegner Bistandsnemnda dette som ”diakonalt bistandsarbeid” (Bistandsnemnda 2007). Lausannepakten av 1974 kaller denne type misjonsvirksomhet for ”sosiopolitisk arbeid” (Lausannepakten 2007), mens jeg velger å definere det som *bisjon*. Som vi ser har humanitær bistand innenfor kristne rammer mange funksjonelle betegnelser som synes å fungere godt på sine arenaer. Derfor kan det kanskje virke overflødig å introdusere enda et nytt begrep.

Etter min mening er det hensiktsmessig å skille mellom ren misjonsdiskurs og den diskursen som omhandler konvensjonell bistand innenfor religiøse rammer. Av samme årsak som for ”bisjon” lanserer jeg derfor begrepet *bisjonsdiskurs* som er en hybriddiskurs som erkjenner at man kan snakke om bistand innefor et kristent rammeverk, uten å måtte gi avkall på misjonsidentiteten, samtidig som begrepet signaliserer at misjonsdiskursen ikke er dekkende for bistandsrelaterte tema og at organisasjonen til dels bruker bistandsdiskursive ord og uttrykk i sin omtale av bistandsaktiviteter (bisjon). ”Bisjonsdiskurs” refererer til måten misjonsorganisasjonene snakker på i tekstene, eller de delene av tekstene, som fokuserer på organisasjonens mer konvensjonelle bistandsaktiviteter.

Kontrapunktisk kildebruk (så vidt meg bekjent eksisterer ikke et slikt begrep, selv om det fins beslektede termer), er et hensiktsmessig ord som også kan fungere i andre sammenhenger hvor kildebruk er aktuelt. Begrepet er inspirert av Edward W. Saids begrep ”kontrapunktisk lesing” (*contrapuntal reading*, se Ashcroft & Ahluwalia 2001:92-96 og Said 1993:51), og refererer til kilder som blir satt opp mot hverandre samtidig, i og i forbindelse med den samme kommunikative begivenhet (til forskjell fra intertekstuell kildebruk hvor kontrasterende kilder opptrer etter hverandre i hver sin tekst og utgjør en kontrast). Det innebærer at hver kilde/stemme skal være selvstendig (med sine ulike erfaringer, oppfatninger, og tanker), og ikke bare en utfyllingskilde/-stemme, men en sammenstilling av ”motsatte” stemmer, kilder fra ulike ståsted. I likhet med kontrapunktisk lesing er kontrapunktisk kildebruk en funksjon for å gi ”absences a presence” (Ashcroft & Ahluwalia 2001: 96). Eksempelvis vil det si at både *vi* og *de andre* får bidra med meningsbærende utsagn, uten å måtte tilfredsstillere eller bekrefte tekstprodusentens verdensoppfatning; en kilde er kontrapunktisk til en annen kilde. En tekst med kontrapunktisk kildebruk blir en forbindelse mellom ulike ståsted, et skjæringspunkt som kan generere refleksjon, ny informasjon, ny mening, ny innsikt, og nye eller utvidete ståsted og perspektiver ved at det blir satt spørsmålsteget ved det ”naturlige”, ”selvfølgelige” og ”normale”. Videre vil kontrapunktisk kildebruk sannsynligvis stimulere *contrapuntal listening* (først hos tekstprodusentene, deretter hos

tekstkonsumentene), som igjen kanskje vil stimulere til destabilisering av det man tar for gitt, bidra til nye verdensforståelser og en endring i representasjonen av *de andre*.

Formålet med kontrapunktisk kildebruk er å kunne tilby en motvekt til det dominerende ståsted, som igjen kan være med å etablere en slags balanse i teksten, et mer helhetlig inntrykk av den sosiale virkeligheten som representeres. Hvorvidt kontrapunktisk kildebruk er ønskelig fra en sørpolitisk aktørs synspunkt og innenfor et propagerende kommunikasjonsfelt kan nok diskuteres. Men ettersom en av ”visjonene” til det sørpolitiske feltet er å jobbe for, og ikke mot, andre mennesker så skulle man tro at kontrapunktisk kildebruk skulle være ønskelig, om ikke også naturlig. Dessuten mener jeg det henger sammen med mediernes samfunnsoppdrag, som Eide hevder ”kan sies å være å ta vare på menneskeverdet” (Eide 2001:25).²³ Kontrapunktisk kildebruk vil etter min mening være nødvendig for å bidra til å løse opp stereotyper og stivnede verdensforståelser, som igjen kan stimulere til endrede relasjoner i verden samt utfordre de rikes hegemoni og definisjonsmakt.

Pseudouniversalisme. Med pseudouniversalisme mener jeg noe som fremstår som universalisme, men som i virkeligheten er mer partikularisme.²⁴ Følgelig blir *pseudouniverselt* noe som fremstår som universelt, men som i virkeligheten er mer partikulært. Det refererer til en falsk forestilling om universell gyldighet. Med innføringen av et slikt begrep, vil kanskje noen hevde at deler av menneskerettighetene er pseudouniverselle. Begrepet forfekter imidlertid ikke nødvendigvis absolutt kulturel relativisme.

Fremmedskap viser til det motsatte av fellesskap, og er et negativt ladet begrep som brukes om *de andres* fellesskap. Det er et fellesskap som man normalt sett ikke definerer selv som en del av, det er reservert for andre. ”Fremmedskapet” representerer det ukjente, det som man oppfatter som annerledes (men som kanskje ikke er så annerledes dersom man undersøker nærmere og blir kjent med ukjente). ”Fremmedskap” defineres ut fra antakelser, erfaringer og overflatisk kunnskap, og det knyttes til (fremmed)frykt, uvitenhet, generaliseringer, negative stereotyper og usikkerhet.

Medlemhet refererer til egenskapen av å være medlem i en gruppe; tilstanden av å være et medlem; medlem som helhet, med dets karakteristiske egenskaper; summen av verdifulle og karakteristiske medlemsegenskaper. Med andre ord, det å besitte kvaliteter som utruker en til et distinkt medlemskap, et medlemskap i en særmerkt gruppe (jf. Personlighet). ”Medlemhet” komplementerer rollebegrepet og er forskjellig fra medlemskap i den forstand at det er mer aktivt og eksistensielt.

Jeg vil gjerne tilføye at jeg synes begreper som *oss*, *de andre*, og *de andre oss* er nyttige analytiske begreper og som referanser i en analytisk sammenheng. De har en nytteverdi der man søker å påvise og forklare grensesetting og ringvirkninger av sosial kategorisering. I alminnelig

²³ Bistands- og misjonstekstene kan betraktes som medieprodukter.

²⁴ Les gjerne Kwasi Wiredu (1996) for betraktninger omkring universalisme versus partikularisme.

omtale av mennesker synes jeg derimot at distinksjonen og betegnelsene i mange sammenhenger kan være problematisk og stå i motstrid med ideen om menneskers likeverdighet, undergrave medmenneskelige holdninger, og samtidig skape kunstige skiller. I noen sammenhenger kan begrepene være eller oppfattes direkte diskriminerende. Når man tyr til disse begrepene bør man være bevisst på hvordan man bruker dem, og foreta en vurdering om det finnes andre mer adekvate identitetsmarkører som kan benyttes, slik som ”lokalbefolkning”, titler, navn, roller og yrkesbetegnelser.

Uttrykkene er delvis et resultat av at jeg manglet dekkende begreper. Introduksjon av nye begreper kan føre til mange ulike reaksjoner. Ut fra min egen erfaring fra dette studiet, mener jeg imidlertid at disse begrepene, og de definisjonene de oppsummerer, er hensiktsmessige referanser å operere med i kritisk diskursanalyse av misjons- og bistandsorganisasjoners tekster om *de andre*. Videre er det rimelig å anta at de kan fungere innenfor academia spesielt og i det sørpolitiske systemet og media generelt.

Videre har jeg tilpasset et par uttrykk til dette studiets kontekst. Jeg bruker uttrykket *bakdørevangelisering* for å vektlegge det problematiske usynlighetsaspektet ved noen former for misjon, slik som teltmakerarbeid og i noen sammenhenger også bisjon.²⁵ Bakdørevangelisering har hatt diverse betegnelser gjennom misjonshistorien. *Utsyn* refererer blant annet til praksisen som teltmakerarbeid²⁶ og i dag snakker NLM om ”kristent fagpersonell”. På nettsidene til organisasjonen defineres denne yrkes- og disippelgruppen som ”kristne fagfolk som i tilknytning til sitt arbeid ønsker å være vitner i land der det ikke er mulig å drive tradisjonell misjonsvirksomhet” (Harnes 2004, Sæverås 2007). Videre skriver de at ”utsendingene går da inn som ansatte i andre foretak, og det er dette som danner visumgrunnlag for tjenesten deres i det aktuelle landet” (Sæverås 2007). Vi ser en tydeliggjøring og profesjonalisering her hjemme av den delen av misjonsvirksomheten som bevisst gjøres ”obskur”, ”usynlig” og ”utydelig” på misjonsmarkene.

Jeg snakker om *feltdiskurser* som en samlebetegnelse på de ulike diskursene innenfor et felt, slik at man slipper å ramse opp de ulike diskursene der dette vil være unødvendig.

1.3 Beslektet forskning

Det er foreløpig gjort forholdsvis få undersøkelser av hvordan norske bistands- og misjonsorganisasjoner fremstiller Sør i egne publikasjoner, og selv om det er skrevet en hovedoppgave om NLMs bilder av Etiopia i perioden 1948-1974 (Krogh 1995), er det ikke foretatt

²⁵ Jeg trodde faktisk at dette var et uttrykk jeg utviklet selv inntil jeg oppdaget at det eksisterer på amerikansk-engelsk: ”back door evangelization”/”back door evangelism”/”back door evangelize”. Så vidt jeg har registrert er den norske varianten ikke lansert eller brukt tidligere.

²⁶ Universelt begrep i kristne kretser som er hentet fra Bibelens Apostlenes gjerninger: Apg 18,3. Avsnittet handler om Paulus som lager telt for å finansiere misjonsvirksomheten sin.

studier som tilsvarer mine problemstillinger (selv om problemstillingene våre kan ligge nært opptil hverandre), i de tidsperiodene jeg undersøker, med tema fra Etiopia og Kenya. Imidlertid er det gjennomført en rekke studier som tar for seg temaene misjon, NLM og bistandsfeltet, og disse er viktige som underlagsmateriale for mitt arbeid. Dessuten er det utført en del studier i nyere tid som tar for seg hvordan Afrika blir fremstilt i norske massemedia.

Terje Tvedts analyser har vært de mest sentrale for meg. Dessuten har det vært nyttig å lese hoved- og masteroppgavene til Yngve Benestad Hågvar (2003), Knut Are Tornås (2006), Åse Johanne Roti Dahl (2003) og Christian Haug (2006) i forbindelse med metoden kritisk diskursanalyse, og også Stig Øklands hovedoppgave om *Bistandsaktuells* redaksjonelle autonomi i forhold til eieren Norad (2004). Det mest omfattende studiet av norsk presses fremstillinger av *de andre* er kanskje prosjektet ”Norge fra halvkoloni til humanitær stormakt – hundre år med de andre i norsk presse” utført av seniorforsker Elisabeth Eide og førstelektor Anne Hege Simonsen, begge tidligere journalister.

De analysene som ligger nærmest mine problemstillinger, og derfor har vært av størst betydning og størst relevans for mitt prosjekt, er hovedoppgavene til Pål Repstad (1973), Unni Krogh (1995), Kari Ulveseth (2004) og den siste boken til Marianne Gullestad (2007). Alle er opptatt av tekst i kontekst og isolerer ikke teksten fra sine historiske og miljømessige rammer.

Pål Repstad, som siden har blitt dr. philos, professor i retts sosiologi og leder av Forskningsrådets fagkomité for samfunnsvitenskap, tar i sin statsvitenskapelige hovedoppgave *Misjonen ser på u-landa: en innholdsanalyse av norske misjonsblader* for seg de tre største misjonsbladene i Norge, deriblant *Utsyn*, med den hensikt å kartlegge misjonsbevegelsens politiske innhold og profil, derunder deres synspunkter på ”u-landsproblematikken”. Han undersøker misjonens forklaringsmodeller i utviklingssammenheng på begynnelsen av 1950-, 60- og 70-tallet, med fokus på årsaker til og løsninger på ”underutvikling”, i tillegg til andre problemstillinger. Som forsker på dette prosjektet befinner Repstad seg til en viss grad på innsiden, da han er kristen og deler misjonens målsetning om å spre evangeliet til alle folkeslag (Repstad 1973). Men Repstad finner at misjonen skyver politisk-strukturelle forhold ut i skyggen og fokuserer på moralsk-kulturelle og teknisk-økonomiske årsaker så vel som løsninger, mens det er de mentale, åndelige og kulturelle faktorene som hovedsakelig brukes for å legitimere misjonens tilstedeværelse og intervensjon i de samfunnene de befinner seg i. Det er disse funnene, ved siden av informasjonen om og refleksjonene omkring misjon og bladet *Utsyn*, i tillegg til den fruktbare distinksjonen mellom åndelig og materiell bistand, som er mest interessante i forhold til mitt prosjekt.

I sin hovedoppgave i historie, *”Bilder av Etiopia”: Norske misjonærer i Sør-Etiopia 1948-1974*, tar Unni Krogh (1995) sikte på å undersøke hvilke inntrykk misjonens formidling gir av

forholdene i Etiopia og om de endrer karakter.²⁷ Problemstillingene hennes sammenfaller i stor grad med Repstad sine spørsmål, og som Repstad (og meg) tar hun for seg *Utsyn*, men tilnærmingen til tema skiller seg fra Repstad. Hun er i liten grad opptatt av hvem som får snakke og maktrelasjoner mellom *oss* og *de andre*, og studiet har et beskrivende heller enn drøftende preg. Det gis en omfattende introduksjon til Etiopia og norsk misjonshistorie i landet som er nyttig for mitt arbeid og min forståelse av dette feltet. Studiet avdekker at misjonens representasjoner av Etiopia endrer seg over tid i varierende grad, noe som synes å være influert av fartstiden i og graden av kjennskap til Etiopia hos tekstprodusenten (det vil si at avstand og nærhet til *de andre* kunne øke og avta i løpet av tidsperioden, selv om NLMs fartstid økte for hvert år som gikk), i tillegg til misjonens forventninger til landet, myndighetene og befolkningen og prosessene som foregikk på det afrikanske kontinentet i denne tidsperioden som var preget av avkolonisering og frigjøring. Det som derimot ikke endrer seg, finner hun, er det homogene bildet av etiopieren, hvilket også neglisjerer den heterogene etiopiske befolkningen. Hun påpeker at enkelte av gruppene til en viss grad blir tydelige over tid, dersom leserne setter sammen de fragmentene som blir formidlet gjennom årenes løp. Som mine analyser også avdekker, avslører Krogh at det vesentlige i misjonens fremstillinger ikke er hvilken folkegruppe man tilhører, men hvorvidt man er kristen eller ikke. Det er den åndelige tilhørigheten som betyr noe og som bestemmer de sosiale grensene, hvilket blant annet innebærer at de ”hedningene” som blir omvendt til protestantismen inngår i et mer positivt bilde enn de som velger å stå utenfor det protestantiske fellesskapet.

Kari Ulveseths medievitenskapelige hovedoppgave *Fra misjonsmark til markeds plass: en diskursanalyse av Kirkens Nødhjelps fremstillinger av Nigeria og Sudan fra 1960 til 2000* (2004) studerer en norsk kristen bistandsorganisasjons representasjoner av *de andre*. Vår metodiske og teoretiske tilnærming er svært lik, men vi har ulike utvalg og vektlegger til dels ulike ting i våre undersøkelser, som i sin tur produserer til dels ulike svar. I likhet med Repstad, og i motsetning til Krogh, Gullestad, Tvedt og meg selv, befinner hun seg på innsiden av det kristne miljøet, med de fordelene og ulempene dette medfører. En av oppgavens styrker er trianguleringen av metode, hvor kvantitative undersøkelser kombineres med kritisk diskursanalyse og samtaler med aktører. Ulveseth konkluderer med at det er de tradisjonelle fremstillingsformene som dominerer til tross for at det har skjedd endringer innenfor bistandstenkningen (2004). Videre slutter hun at ”eksempler fra KN har vist at det finnes en rekke måter å møte mennesker på som gjør avstandene mindre. Slik kunnskap kan til slutt bidra til å viske ut de skarpe skillene mellom oss og de Andre” (ibid:125).

Sosialantropologen Marianne Gullestads omfattende studier av misjonsbevegelsens billedlige fremstillinger av Afrika i boken *Misjonsbilder: Bidrag til norsk selvforståelse* (2007) tar for seg

²⁷ Studiet er en del av et samlet initiativ fra fire studenter om å undersøke forskjellige tema fra Sør-Etiopia og norsk misjon i området.

Det Norske Misjonsselskaps bilder av Nord-Kamerun fra 1920-årene frem til i dag i særdeleshett, og *våre* verdensbilder og selvbilder mer generelt. Hun setter bildene og tekstene inn i en bred kontekst, og bidrar (til tross for det tilsynelatende snevre utvalget) med en omfattende beskrivelse og drøfting av misjonsbevegelsen som igjen bidrar til nye perspektiver på misjonens og kristentroens rolle i det norske samfunnet. Hun påpeker blant annet at misjonsbevegelsen på langt nær er så marginalisert eller ubetydelig i det norske samfunn som mange nordmenn og misjonsvenner tror. Blant annet minner hun om at det var misjonen som brakte oss de første bildene av og fortellingene om Afrika, og at det var misjonens diakonale arbeid som var forløperen til dagens bistand, og som følgelig muligens var den norske "givergledens" forutsetning.

En av styrkene i Gullestads arbeid er det omfattende feltarbeidet og kontakten hun har hatt med kamerunesere. Ellers er hun nøye med å skille mellom tekstprodusentens intensjoner og de betydningene hun som forsker ser i bildene og tekstene.

Gullestad er, til tross for sine kritiske observasjoner, særdeles ydmyk overfor misjonsbevegelsen i sine analyser og refleksjoner. Noe som kan være en effekt av at hun er meget bevisst på sin posisjon som utenforstående som igjen fører til en "avgjørelse" om å trå varsomt (2007). Jeg får inntrykk av at denne ydmykheten til en viss grad kan undergrave hennes konklusjoner, selv om hun på ingen måte underkaster seg det feltet hun undersøker. Som forsker er det forsvarlig og nødvendig å vise en viss grad av ydmykhet, som man bør i alle anledninger, samtidig som ydmykheten innen forskning ikke må gli over i lydighet og en form for subordinasjon som hindrer nye innsikter, ny kunnskap og debatt.

Et av Gullestads funn, som skiller seg fra mine, er at formidlingen stort sett har en optimistisk tone som maskerer misjonærenes skuffelser og tvil på misjonsmarkene. Mitt inntrykk fra *Utsyn* er tvert imot at tekstprodusenten hyppig bemerker tunge stunder i møtet med *de andre* som ikke hadde bedt dem komme, og liketil synliggjør de negative konsekvensene misjonsvirksomheten kunne føre til. Mange av tekstene har altså slik en pessimistisk eller mørk tone slik jeg ser det. Denne forskjellen i våre undersøkelser gir ny innsikt om at det er divergenser i måten misjonsorganisasjonene fremstiller *de andre* og seg selv, samt de utfordringene de støter på undervegs. NLM er relativt ærlige på dette området, noe som bidrar til tilsynelatende utilsiktede bilder av Afrika og afrikanere i visse sammenhenger, i favør av *de andre*. Mot slutten av de tidsperiodene jeg undersøker (etter år 2000) hender det også at misjonærene stiller spørsmål til om det de gjør er riktig, men konklusjonen blir alltid at de gjør det rette.

1.4 Oppgavens videre struktur

I kapittel 2 presenteres tekstenes diskursive og samfunnsmessige kontekst, for å plassere tekstene inn i den bredere sammenhengen de er en del av. Det gis en kort introduksjon til misjon, bistand,

NLM, RK, Etiopia, Kenya og noen aspekter ved syn på Afrika. Kapittel 3 tar for seg teoretiske perspektiver omkring postkoloniale ideer, representasjon, sosial kategorisering og annengjøring, og perspektiver på språk og makt. Kapittel 4 er metodekapittelet, og her redegjør jeg for oppgavens analytiske fremgangsmåter og de metodiske valg jeg har foretatt. I tillegg inkluderes et punkt om strategisk kommunikasjon, en prosess som er høyst relevant innenfor bistandens og misjonens tekstproduksjon. Den kvantitative analysen presenteres i kapittel 5, mens den kritiske diskursanalysen utføres i kapittel 6. Kapittel 7 er oppgavens siste kapittel og inneholder konklusjon med avsluttende refleksjoner. Artikkene for næranalyse (kapittel 6) inkluderes som vedlegg.

Del I: 2. Sosiokulturell ramme: Betingelser som er med på å gi verden mening

2.1 Norske bistands- og misjonsorganisasjoner og Sør

La oss huske at hovedhensikten med u-hjelp ikke er å hjelpe andre nasjoner, men å hjelpe oss selv.

President Richard Nixon ²⁸

Dette kapittelet gir en oversikt over rammen som skribentene av tekstene i *Røde Kors-magasinet* og *Utsyn* opererer innenfor. Vi skal se nærmere på bistands- og misjonshistorien, på organisasjonene tekstene tjener, og til en viss grad også på Afrika. Introduksjonen gir et glimt inn i de ulike universene og de perspektivene som eksisterer innenfor disse. Jeg håper at fremstillingen nedenfor, enten den utfyller og komplementerer eller provoserer og ignorerer, kan oppmuntre til ytterligere utforskning av de ulike feltene.

Norske politikere har kanskje ikke uttrykt seg like eksplisitt som President Nixon i sitatet ovenfor, men som vi skal se nedenfor veier Norges og de sørpolitiske aktørenes egeninteresse tungt i norsk utviklings- og utenrikspolitikk.

Utenlandshjelpen er et middel som brukes for å markere seg politisk, for å vise sympati eller protest mot regimer og for å få innpass i ønskede territorier, sektorer og markeder. Bistandskommisjonen påpeker i sin utredning at bistand er ”ett av flere virkemidler for å påvirke andre lands politikk”. Den politiske markeringen tydeliggjøres først og fremst ved valg av samarbeidsland, bistandsmottakere og avgjørelser om å avslutte eller opprettholde, nedtrapping og opptrapping av norsk bistandsengasjement i andre land (Norsk sør-politikk 1995²⁹, avsnitt 2.8.).

David Dollar & Lant Pritchett skriver i Verdensbankrapporten *Assessing aid* (1998) at den største andelen bistand frem til rapportens utgivelse gikk til prosjekter, og at prosjektbistand er en type bistand som er høyst synlig ettersom den tar form som veger, skoler, helseforetak, kraftstasjoner, og vanningsanlegg. Den gir raske synlige og målbare resultater på mikronivå. På makronivå derimot er det derimot vanskelig å måle gode resultater i forhold til hvilken grad prosjektene især og bistand generelt bidrar til økonomisk vekst og fattigdomsbekjempelse. Videre hevder de at bistandens ”true effect” avhenger av det avgjørende, men vanskelig målbare, spørsmålet: hva ville skjedd hvis man ikke gav finansiell bistand? Jeg skal ikke utdype tankeeksperimentet, men inkluderer det som en illustrasjon på hvordan man ser for seg at man kan

²⁸ Uttalt på slutten av 1960-tallet, sitert på nettsidene til Monetas i 2002.

²⁹ Nøkkeldokument for å forstå norsk bistand frem til 1995, og også videre strategi.

legitimere og evaluere materiell og åndelig bistand i form av penger og kunnskap og ideer. Daværende viseadministrerende direktør for utviklingsøkonomi og sjefsøkonom i Verdensbanken, Joseph E. Stiglitz, hevder i rapporten at effektiv bistand forutsetter riktig timing og den riktige blandingen av penger og ideer.

Etter introduksjonen av "Den norske modellen" på midten av 1990-tallet har utviklingshjelp og utviklingssamarbeid i økende grad vært et eksplisitt utenrikspolitisk virkemiddel (Lie 2006, Tvedt 2003).³⁰ Innenfor misjonen veier også egeninteressen tungt, og Simensen (2003:30) hevder at all aktivitet på misjonsmarkene som ikke er direkte evangeliserende har sitt utgangspunkt i misjonens eget behov i evangeliseringsprosessen. I behovene for adgang, tillit og nye disipler, eller som beskrevet ovenfor: "for å få innpass i ønskede territorier, sektorer og markeder".

Det norske sørpolitiske feltet har som mål at Norge skal bli en humanitær stormakt. Et delmål for å oppnå hovedmålet er å bli verdensmester i internasjonal humanitær hjelp, en prosess der "Den norske modellen" er et sentralt redskap (Lie 2006, Tvedt 2003). I hvilken grad reflekterer det sørpolitiske feltet omkring hvorvidt ambisjonene og handlingene deres kan bidra til mer "illth" enn "growth" i Afrika især og verden generelt?³¹

Misjonen møter de andre

Misjonsorganisasjonene startet som en reaksjon på kirkens manglende innstilling til å spre evangeliet til alle verdens folkeslag. Moderne misjons formål, visjoner og profil er statuert i Lausannepakten av 1974³²:

Jesus Kristus er opphøyet over alle andre navn, og vi lengter etter den dagen da hvert kne skal bøye seg, og hver tunge bekjenne at han er Herre. [...] Tro uten gjerninger er en død tro. [...] Mer enn 2 700 millioner³³ mennesker dvs. mer enn to tredjedeler av jordens befolkning er ennå ikke nådd med evangeliet. Vi skammer oss over at så mange er forsømt. [...] I lys av denne vår tro og beslutning inngår vi derfor en høytidelig pakt med Gud og hverandre om å be, planlegge og arbeide sammen for å utbre evangeliet over hele jorden. Vi oppfordrer andre til å slutte seg til oss. Må Gud i sin nåde hjelpe oss til å være tro mot denne pakt til hans ære. Amen. Halleluja!

Pakten bygger på Bibelen generelt og Misjonsbefalingen spesielt, og ble nedfelt på Den internasjonale kongressen for verdensevangelisering i Lausanne.

³⁰ En utenrikspolitisk strategi hvor staten styrket båndene med noen utvalgte frivillige organisasjoner og uavhengige institusjoner (Lie 2006, Tvedt 2003). Dessuten har modellen, i følge Tvedt, blitt profilert som Norges merkevare internasjonalt. Tvedt kaller "Den norske modellen" for Norges bidrag til verdenspolitikken i globaliserings epoke" (2003:55). Lie påpeker dog at "Den norske modellen" ikke nødvendigvis er et særnorsk fenomen, men at det særnorske snarere ligger i at modellen har vært en uttalt intensjon fra den utenrikspolitiske ledelsen siden begynnelsen av 1990-tallet, uavhengig av regjering (Lie 2006).

³¹ Begrepet ble først lansert av samfunnskritikeren John Ruskin (Kromer 2003). Jeg plukket det opp fra et tv-intervju med økonomen Herman Daly som jobber ved University of Maryland i USA.

³² Lausannepakten er avgjørende lesning for å forstå misjonsbevegelsen på åttitallet og i dag. Pakten skal opp til revisjon i 2010. Den kan leses i sin helhet på nettsidene til Norsk råd for misjon og evangelisering (NORME) og Lausannebevegelsen.

³³ Per 2007 er tallet redusert til 600 millioner mennesker av 6,6 milliarder mennesker i verden. Om lag 1/3 av verdens befolkning er kristne (Norme 2007).

Misjonsbevegelsen, som har ulike teologiske ståsteder og historie, har vært sterk i Norge helt siden Det Norske Misjonsselskap ble stiftet i 1842. Misjonærene reiste ut for å etterleve og fullbyrde Guds befaling³⁴ om å gjøre ”alle folkeslag til disipler, idet dere døper dem til Faderens, Sønnens og Den Hellige Ånds navn og lærer dem å holde alt det jeg har befalt dere. Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende” (Simensen 2003). I misjonsfolkets øyne er misjon derfor en nødvendig strategi for å redde seg selv og resten av verden fra fortapelse.

Ifølge Simensen (2003:28) og Said (2003:100) er ”evangelisering” og ”sivilisering” to sider av samme sak, hvilket betyr at misjon kan sies å være et siviliseringsprosjekt på lik linje med andre paternalistiske siviliseringsoppdrag, slik som den trikontinentale koloniseringen og humanitær bistand etter 1945. En alvorlig konsekvens av denne moralsk-kulturelle ekspansjonen var undertrykkelsen, utvanningen og tilintetgjørelsen av lokale kulturer, folkeslag, språk og kunnskap, og den lokale befolkningens identitet. Det som på den ene siden var et siviliseringsprosjekt var vel så mye et dehumaniseringsprosjekt med assimilering som et av redskapene (Postcolonial Criticism 1997, Mudimbe 1988, Wiredu 1996). Ifølge Simensen har ”afrikansk litteratur sterke skildringer av den frustrasjonen som misjonærenes paternale holdninger kunne skape” (2003:32).

Selv om det overordnede målet for de aller fleste misjonsorganisasjonene er evangelisering og akkvisisjon av nye disipler, engasjerer misjonsbevegelsen seg i humanitær bistand. Fordi det leder ut fra budet om nestekjærlighet som oppfordrer til at man skal være *god* mot andre (Aarekol 1995, Grandhagen 1985). Imidlertid oppfatter misjonsbevegelsen felter som helsearbeid, utdanning, arbeid med barn, kvinner og eldre, menneskerettigheter, miljø og jordbruk som viktige innfallsporter til hedningene, de unådde ikke-kristne (Harnes 2004, Simensen 2003, Sæverås 2007).³⁵ Målet helliger middelet. Særlig i de landene som ikke har religionsfrihet eller hvor det av andre grunner er ulovlig eller svært vanskelig å drive åpen misjon er disse alternative arenaene avgjørende for å kunne komme i nærkontakt med befolkningen og spre evangeliet (Harnes 2004, Sæverås 2007). Som vi ser er misjon en viktig del av misjonsstrategien og misjonsaktivitetene ute på misjonsmarkene.

Norsk Luthersk Misjonssamband: Verden for Kristus

NLM ble grunnlagt i 1891 som Kinamisjonsforbundet for å utbre evangeliet i Kina. I dag er den en av de største misjonsorganisasjonene i Europa (Om NLM 2007), og regnes som en av de mest konservative i norsk misjonsbevegelse (Aarekol 1995). Organisasjonen betraktes i mange sammenhenger som udemokratisk (Tvedt 2003). Dette til tross har den mottatt støtte til diverse

³⁴”Misjonsbefalingen”: Matteus 28, 18b-20.

³⁵ Dette fremkommer også i mange av *Utsyns* tekster siden 1980.

bistandsprosjekter fra Norad³⁶, og blitt regnet som en av de fem viktigste partnerne for det norske utviklingssamarbeidet med Etiopia (Årsrapport 2003).

Frem til 30. november 2007 var NLM tilknyttet Den norske kirke³⁷ og de er medlem av Norsk råd for misjon og evangelisering (NORME).³⁸ Mottoet er ”Verden for Kristus” forkortet til ”VFK”, et slagord som reflekterer Misjonsbefalingen og sammenfatter organisasjonens identitet, forståelseshorisont og målsetning (Om NLM 2007). NLM ser det som sin oppgave å spre ”lys i en mørk verden gjennom å gjøre budskapet om Kristus kjent til Jordens ender” (Verden for Kristus 2008). Organisasjonen er blant annet utgiver for bladet *Utsyn*, som nå også har en egen nettside. *Utsyn* er en av to gjenstander for mine tekstanalyser.

NLMs trikontinentale misjonsfelt omfatter tolv land, hvorav fem i Afrika: Etiopia, Kenya, Tanzania, Mali og Elfenbenskysten. Første misjonsmark på det afrikanske kontinentet var Etiopia i 1948, etterfulgt av Tanzania i 1951, Kenya i 1977, Elfenbenskysten i 1984 og Mali i 2005. Engasjementet i de ulike landene har vært varierende som følge av politisk klima og grad av omvendelse i befolkningen. Tallet på misjonærer i NLM har gått kraftig ned mellom 1980 og 2005. I en tid var misjonærtallet oppe i underkant av seks hundre³⁹, mens staben per 2007 kun teller 175 (Om NLM 2007). Men de gir ikke opp, for etter deres mening er det et stadig behov for misjonens innsats:

Fortsatt er det store deler av verden som ikke har fått muligheten til å høre Guds ord. Enda flere er det som ikke har muligheten til å lese Bibelen på sitt eget språk. Dette ønsker vi i Misjonssambandet å gjøre noe med. Men VFK handler ikke bare om evangelisering. Vi vil vise Guds kjærlighet til mennesker på alle måter. Derfor er det plass til både bistandsprosjekter og nødhjelp i Misjonssambandets arbeid.

www.verdenforkristus.no⁴⁰ (u.å.)

I bistandssammenheng er NLM blant annet medlem av Norsk Misjons Bistandsnemnd (Bistandsnemnda).⁴¹ Ifølge Tvedt er Bistandsnemnda misjonens talerør innen det sørpolitiske systemet samtidig som den legitimerer sørsystemets betydning for misjonens målsetninger. Som vi ser innehar paraplyorganisasjonen en toveisrolle, eller ”dobbel ’gatekeeper-rolle” som Tvedt kaller det, som medlemmene nyter godt av. Bistandsnemnda opprettholder sørsystemets grunnleggende

³⁶ Mellom annet har Norad støttet NLMs journalistutdanning i Addis Abeba i Etiopia.

³⁷ NLM meldte seg ut av Den norske kirke fordi de ikke kunne tolerere ordning av homofile prester og at Kirkemøtet godtok to syn på homofili. Etter utmeldingen av Kirken definerer de seg som ”en fri og selvstendig misjonsorganisasjon på luthersk grunn”, mens de bekjenner at ”de fleste av dem som er aktive i Misjonssambandet” også er ”medlemmer i Den norske kirke” (Om NLM 2007). Den kristne kirken er verdens største bistandsorganisasjon ifølge Bistandsnemnda (Espegren 2005).

³⁸ Norsk Råd for Misjon og Evangelisering (NORME) er bygget på Lausannepakten av 1974 og ble stiftet i 2001 ved en sammenslåing av Norsk Misjonsråd, Lausanne Norge og Den evangeliske allianse (Norme 2008).

³⁹ Antall misjonærer står oppført i *Utsyn* i tidsperiodene jeg undersøker.

⁴⁰ En nettside av NLM.

⁴¹ Bistandsfaglig ressurscenter og paraplyorganisasjon opprettet i 1983 som inngår og forvalter en treårig samarbeidsavtale med Norad på vegne av sine medlemmer. Opprinnelig var 13 misjonsorganisasjoner tilknyttet Bistandsnemnda. Per i dag er det 16 medlemmer i spennet fra NLM til Frelsesarmeen (Bistandsnemnda 2007). Kirkens Nødhjelp og Strømmestiftelsen mottar støtte fra Norad under egne avtaler.

verdikoder⁴² samtidig som de opprettholder misjonsbevegelsens fundamentale verdikoder⁴³ (2003:275).

Gjennom Bistandsnemnda er NLM også tilknyttet Forum for utvikling og miljø (ForUM), et nettverk av frivillige organisasjoner som arbeider for en bærekraftig utvikling. I tillegg er de medlem av Bistandstorget, hvis funksjon er å øke utviklingsaktørers kompetanse og nettverksbygging (Om Bistandstorget 2008). Deltagelsen i ulike bistandsfora signaliserer at organisasjonen identifiserer seg med andre bistandsaktører, ønsker samarbeid og nettverk utenfor misjonskretsen, samt ønsker at bistand skal være en del av deres profil, med de fordelene, rettighetene og pliktene det medfører. Gunnar Oseng, tidligere misjonær i Etiopia og misjonssekretær i NLM og for tiden konsulent, vektlegger imidlertid at NLM er en ”*misjonsorganisasjon* der bistandsarbeidet er en av flere ulike aktiviteter” (min uth.) (2007).

Misjonsbevegelsens innordning i det sørpolitiske systemet er en viktig misjonsstrategi og en nødvendighet for å kunne ”motta det universelle som belønning”. Det partikulære høster frukter av å trekke i det universelles drakt (Tvedt 2003:274). Den har gått fra å livnære seg uten statsstøtte til å bli en del av det sørpolitiske systemet avhengig av statstilskudd, og befinner seg således i en gunstig tvetydig grensefunksjon mellom misjon og sørsystemet.

Myndighetene ønsker ulike typer sivilsamfunnsorganisasjoner (CSOer), deriblant misjonsorganisasjonene, velkommen som bidragsyttere i kampen mot fattigdom.⁴⁴ Økonomiske bidrag fra staten betinger at pengene ikke går til aktivt arbeid for konvertering til kristendommen (Aarekol 1995, Bistandsnemnda 2005, Gullestad 2007).⁴⁵ Derfor er det et krav til de som søker om tilskudd om å redegjøre for hvilke aktiviteter organisasjonen engasjerer seg i ved siden av bistand (jf Norads retningslinjer for tilskuddsmottakere).⁴⁶

Det påkrevde skillet mellom misjon og bistand har ført til at statlig subsidierte misjonsorganisasjoner har vedtatt ”retningslinjer for å skille statlig subsidierte utviklingstiltak fra annen misjons og kirkelig virksomhet” (Bistandsnemnda 2005). Det er rimelig å anta at en av hensiktene med retningslinjene - foruten å følge statens spilleregler, signalisere at man tar henstillingen til etterretning og innordne seg det universelle, er å søke å hindre at organisasjonene

⁴² Primærkoder: Hva skaper/skaper ikke utvikling? Hva er/er ikke i Norges interesse?

⁴³ Primærkode: Hva fører/fører ikke til omvendelse og frelse? Misjonens hovedrespons til bistandssystemets verdikode om hva som skaper utvikling vil være ”omvendelse og frelse”.

⁴⁴ CSOer er organisasjoner som jobber for et ”bedre” samfunn og verden i det spennet som befinner seg mellom stat og familie. Disse kalles også ikke-statlige organisasjoner (NGOer), men trenden dreier mot at organisasjonene ønsker å definere seg etter hva de er, ikke etter hva de ikke er. Derfor det ”nye” begrepet CSO.

⁴⁵ Alle misjonsorganisasjoners utsendinger til misjonsmarkene, det vil si organisasjonenes stedlige representanter, uansett om de faller under utgiftsposten ”bistandsarbeider” i kontrakten med Norad, bærer imidlertid tittelen ”misjonær” i misjonskonteksten. Av sendeorganisasjonene betraktes de som misjonærer og ikke bistandsarbeidere (Oseng 2007). Det har blitt stilt spørsmål om Norad kan rettferdiggjøre sin støtte til misjonærer, ettersom det er en gruppe mennesker som anser bistandsaktivitetene kun som en sekundær virksomhet til proselyttering (Bolle & Meland 2003).

⁴⁶ Selv om staten stort sett har vært tydelig på å skille mellom misjon og bistand, har det vært antydning og bekreftet av misjonsorganisasjoner at forvaltningen var mer tilbøyelig for at evangelisering ble brukt i bistandsarbeid, da Kristelig Folkeparti (KrF) satt ved makten. Den borgerlige regjeringen økte bevilgningene til misjonsorganisasjonene (ibid).

beveger seg inn i en gråsoner som kan få konsekvenser for bevilgningene. Bistandsnemndas retningslinjer sier blant annet:

Utviklingsaktivitetene skal være rettet inn mot samfunnet generelt. Resultatet av utviklingssamarbeidet, og effekten på sikt, skal komme lokalbefolkningen til gode uavhengig av sosial bakgrunn, kjønn, politisk oppfatning, etnisk/kulturell tilhørighet og spesielt livssyn eller religiøs tro. Utviklingstiltak med statlig subsidiering fra NORAD/UD gjennom BN skal ikke inneholde mål, aktiviteter, budsjettposter eller kostnader som er siktet inn på proselyttering (arbeide aktivt for at en person skifter sin tro).⁴⁷

Det statlige og frivillige Norge møter de andre

Norsk u-hjelp og det norske sørpolitiske systemet er sammensatt av tre systemer som vektlegger ulike interesser. For bistandssystemet er det viktigste fokuset å søke å identifisere hva som skaper og ikke skaper utvikling (verdifikusert, menneskehetens interesse, men ofte uten å handle i menneskers interesse). De betrakter først og fremst tiltak som forbedrer levekår som nøkkelen til personlig og samfunnsmessig utvikling i fattige land.

For misjonsbevegelsen er det viktigste fokuset å søke å identifisere hva som fører og ikke fører til omvendelse og frelse, samtidig som den som deltaker i det sørpolitiske systemet må underkaste seg bistandssystemets verdikoder til en viss grad for å kunne være en del av den sørpolitiske plattformen. Når misjonen snakker til misjonsfolket vektlegges evangelisering som hovedmål, når den snakker på den sørpolitiske arena fremheves bistandens, eller nestekjærlighetens, universelle viktighet. Tonen og budskapet er nøye tilpasset de ulike målgruppene. For det utenrikspolitiske maskineriet er det viktigst å definere hva som fremmer og hva som ikke fremmer Norges interesser (Tvedt 2003). Felles for det sørpolitiske systemet er at løsningen på og innstillingen til disse problemstillingene til en viss grad endrer seg over tid ettersom nye erfaringer, oppfatninger, historiske prosesser og innsikter genereres og forkastes eller aksepteres, samt at påvirkningskreftene er multifasetterte og multinasjonale.⁴⁸

Norsk u-hjelps historie fra 1952 til 2002 er beskrevet i et trebinds historieverk. Det er historien om det norske opplærings- og oppbyggingsregimet av *de andre*. Den første fasen strekker seg fra 1952 til 1975, og blir omtalt som "den formative fasen" i u-hjelpens historie (Simensen 2003). Den andre fasen spenner fra 1975 til 1989, og blir i bind 2 beskrevet som "på mange måter storhetstiden" for norsk u-hjelp, mens den i bind 3 blir karakterisert som "det tapte tiår" (Liland & Kjerland 2003:11, Ruud & Kjerland 2003:1). De høyst ulike beskrivelsene av den andre fasen signaliserer motsetningsfylte forhold og inkonsistente oppfatninger av u-hjelp i denne epoken. Den tredje fasen fra 1989 til 2002 blir beskrevet som en fase som av norske myndigheter ble erklært som "mulighetenes tiår", og en epoke med "ny utviklingsstrategi" og med opprettelsen

⁴⁷ Utdrag fra Bistandsnemndas Retningslinjer for å skille statlig subsidiert utviklingssamarbeid fra annen misjons og kirkelig virksomhet (2005).

⁴⁸ Unntaket er omvendelses- og frelseproblestillingen som er mer konstant og mindre tilbøyelig for ekstern påvirkning.

av ”den norske kanal”, eller ”Den norske modellen” (Liland & Kjerland 2003:11, Tvedt 2003). Mot slutten av 1990-tallet utropte Norge seg selv til ”humanitær stormakt” (Tvedt 2003). Det er perioder fra den andre og tredje fasen som er gjenstand for mine empiriske undersøkelser.

I løpet av denne bistandsepoken har det vært en gradvis folkelig forankring av utviklingsrelaterte tiltak og virksomheter og et gradvis økt samarbeid mellom stat og frivillige organisasjoner, mellom stater, mellom stat og forskning, og mellom stat og næringsliv på den utviklingspolitiske arenaen. Det har vært femti år med utvikling av et nytt område i norsk samfunnsliv – *det sørpolitiske feltet*.

1984 markerer et gjennombrudd i Norges forhold til fattige land: Det første norske Departementet for utviklingshjelp (DUH) opprettes, et halvt år etter at det ble opprettet en egen statsrådposisjon for utviklingshjelp (u-hjelp). ”Utviklingshjelpen” blir løftet opp og gitt ny status (Årsrapport 1984, Simensen 2003, Aarekol 1995). Det skulle ta om lag trettifem år for utviklingshjelpen å oppnå status som viktig brikke i norsk politikk og identitetsproduksjon. Nyorganiseringen medførte en sterkere politisk styring av norsk bistand, og et nytt prinsipielt grunnlag for utviklingshjelpen. Den nye ministeren ønsket å fremme bedre utviklingshjelp og å være talsperson for ”den tredje verden” i den norske regjering (Simensen 2003). Selv om nysatsingen ble relativt kortvarig, var det begynnelsen på en sterkere bevisstgjøring og en større intensitet omkring håndsrekninger til *de andre i Sør*.

Røde Kors: Vilje til å hjelpe – styrke til å handle

Norges Røde Kors (RK) ble i likhet med NLM stiftet i siste halvdel av 1800-tallet, nærmere bestemt 1865, om lag hundre år før norske frivillige organisasjoner begynte å få statlig støtte til internasjonal humanitær utviklingshjelp. RK ble stiftet av statsminister Fredrik Stang, og hans presidentskap i organisasjonen ble avløst av den nye statsministeren da Stang gikk av som regjeringssjef.⁴⁹

RK anser seg selv som en viktig aktør i rommet mellom marked og velferdsstat, som kan løse oppgaver som disse instansene kan ha problemer med å løse (Handlingsprogram 2005-2008:3). De etterlever ideen om at man som mennesker har ansvar for hverandre. Og ved å hjelpe ”gir vi et bidrag til enkeltmennesker”. Organisasjonens oppdrag er å avdekke, hindre og lindre menneskelig nød og lidelse. Og dette oppdraget skal de løse ved å ”drive aktiviteter som møter menneskers behov for hjelp, og ved å påvirke samfunnsdebatten med tydelige humanitære budskap” (ibid).

RK vektlegger medmenneskelighet i sine gjerninger, og hviler på syv prinsipper som utgjør organisasjonens eksistensgrunnlag, ideologi og verdifundament. Prinsippene ble vedtatt på den

⁴⁹ Det vil si at Norge og Norges Røde Kors de første 25 årene ble styrt av samme person, av Norges regjeringssjef. Det har altså helt fra starten av vært et tett bånd mellom den norske stat og den ”uavhengige” og ”nøytrale” hjelpeorganisasjonen, utover at Røde Kors-foreningene er bundet av hjemlandets lovverk.

20. internasjonale Røde Kors-konferansen i Wien i 1965, hvilket viser at verdiene for lengst var trådt i kraft da en kom til åttitallet. De syv prinsippene er: humanitet og upartiskhet (de sentrale), nøytralitet og uavhengighet (de operative), og frivillighet, enhet og universalitet (de organisatoriske) (Røde Kors' prinsipper 2008).⁵⁰ RK sine verdier er organisasjonens retningslinjer sammen med Genèvekonvensjonene. Disse syv prinsippene er anerkjent som Røde Kors-bevegelsens pakt, og deres suverenitet og betydning har aldri blitt betvilt av Bevegelsens institusjoner (Bugnion 1995). Sammen med Genèvekonvensjonene opptrer prinsippene som moralsk autoritet og som etiske, operative og organisatoriske retningslinjer. Bortfall av et prinsipp, eller en pilar, vil føre til organisasjonens sammenbrudd. Som de selv sier: uten humanitetsprinsippet har de ingen eksistensberettigelse, og uten de andre prinsippene lamslås hele bevegelsen. Bokstavelig talt.

Just like the Statutes, the Fundamental Principles form part of the constitutive rules of the Red Cross. At the regulatory level, they perform the same function as the Statutes do at the institutional level: they provide the cement without which the edifice of the Movement would fall apart. Even more than the statutory rules, the principles stand for belief in certain basic ideals which transcend not only national borders but also political, economic, religious, ideological and racial differences; they preserve the bond of solidarity without which the Movement would lose its meaning. [...] take away the principle of humanity, and the Red Cross loses its *raison d'être*; take away the other principles, and its work is paralysed.

François Bugnion 1995⁵¹

På den internasjonale Røde Kors-konferansen i Genève i 1995 vedtok Røde Kors-bevegelsen diverse handlingsprinsipper i forbindelse med katastrofer. Et av dem er: “In our information, publicity and advertising activities, *we shall recognise disaster victims as dignified human beings, not hopeless objects*” (Humanitarian values 1995, min uth.).

Den gode vilje i Norge

Godhet er et av nasjonen Norges fremste idealer. Som vi så ovenfor fikk norsk godhet et eget departement hos beslutningsmyndighetene i 1984. Dette markerte ”godhetens” maktstrategiske betydning samtidig som det befestet at uegennytte var uløselig knyttet til egennytte.

Norad skriver på sine nettsider i 2004 at det er avstanden mellom fattige og rike land i verden som i Norges bistandsepoke har vært det viktigste utgangspunktet for norsk bistand. Videre fremhever de reduksjon av kløfter mellom fattig og rik samt lindring av nød som de fremste begrunnelsene for Norges bistandsvirksomhet. Virksomheten bygger på ideelle motiver om menneskers *likeverd* og *solidaritet* med andre land og folkeslag. Den bygger på en forestilt

⁵⁰ Se www.icrc.org for utdypende forklaring omkring prinsippene.

⁵¹ *International Review of the Red Cross*.

godhet. Ifølge Norad er disse argumentene tilbakevendende i alle nøkkeldokumenter i utviklingspolitikken.

Likhets- og solidaritetstankegangen er dessuten idealene som det norske velferdssamfunnet er tuftet på. Derfor forventes Norge å ha gode forutsetninger for å bidra til å gi disse ideelle verdiene gyldighet i det internasjonale samarbeidet (Norsk sør-politikk 1995, avsnitt 6.3). Et tankekors er det kanskje da at Maria Eriksson Baaz har gjort en undersøkelse blant svenske bistandsarbeidere hvor hun mener å påvise at disse kommer hjem med sterkere negative stereotyper om mennesker i Afrika enn de hadde da de reiste ut (Baaz 2002). Dette funnet ble trekt frem i en artikkel i Norads tidsskrift *Bistandsaktuelt* 3/2002. Nesten samtidig publiserte Norad et intervju med Gunnar Føreland⁵² med tittelen ”Har kulturen med oss” på sine nettsider, der han mener at måten Norad samarbeider på i dag, med større bevissthet om *giver- og mottakerrollen*, viser at norske sørpolitiske aktører stadig tar lærdom: ”Større bevissthet om egen kultur og verdier, og større åpenhet og kunnskap om mottagers kultur er en utmerket kur mot fordommer”.

Omtanke for andre fremprovosert gjennom offerfremstillinger stimulerer til medynk ifølge den tyske filosofen Hannah Arendt. Arendt skiller mellom medlidenhet eller medfølelse (*compassion*) og medynk (*pity*), det å synes synd på. *Medfølelse* (eller *med-lidelse*), hevder hun, opphever avstand, er symmetrisk og involverer solidaritet. Den eksisterer hovedsakelig i likevektige relasjoner, hvor partene identifiserer seg med hverandre. *Medynk* derimot fremkaller avstand, er asymmetrisk, paternalistisk og potensielt selvforherligende, og kan innebære ”et moment av selvnyting”. Medynk kan derfor være stigmatiserende. Den eksisterer i relasjoner med likevektsbrudd, og fører sjelden med seg sterk identifikasjon med den man synes synd på. Som hun sier: ”pity, to be sorry without being touched in the flesh” (Arendt 1990:85ff, Gullestad 2007).

Denne distinksjonen mellom solidaritet/medfølelse og medynk er nyttig å ta med seg i analyser av relasjonen mellom *oss* og *de andre*. Den er særdeles funksjonell i lesningen av bistands- og misjonstekstene om Afrika fordi den avdekker mønstre og holdninger i deknningen som man kanskje ikke ville plukket opp med et grovmasket ”solidaritetsbegrep”.

Selv om medynksdiskursen er preget av stakkarsliggjøring og mangelfokus har den også et element av solidaritet fordi den er et produkt av en tankegang hvor hjelp er verdifullt nettopp også fordi man ved å hjelpe andre også hjelper seg selv.

RK, ved Jean Pictet, uttrykker medynkens sentrale rolle innenfor bistand slik i en kommentar til RKs prinsipper: ”Pity is one of the driving forces of charity” (1979).

⁵² Daværende avdelingsdirektør i avdelingen for Øst- og Sentral-Afrika i Norad.

2.2 Afrika – *The white man's burden*

I de kontinuerlige debattene og samtalene om tilstanden på det afrikanske kontinentet glemmes, eller ignoreres, ofte det faktum at Afrika er et ungt kontinent med ferske stater, og med en tilsvarende kort historie som selvstendige handlingsaktører internt og på den internasjonale arena, i den støpningen de har i dag. På konferansen ”Nye bilder av Afrika” fikk Nord en påminnelse av Sør at Afrika er et ungt kontinent historisk sett, og at tidene har forandret seg.

Mange i den såkalte vestlige delen av verden forbinder Afrika med tørke, mangler, hungersnød, sykdom⁵³, fattigdom, mangel på utdanning og konflikter, afrikanske styresmakter med tyranni, forsømmelse, korrupsjon⁵⁴, gjeld, bistand og kaos, og ser på den afrikanske sivilbefolkningen som handlingslammede ofre eller masser som ikke evner å ta gode valg (Eide & Simonsen 2008, Malik 1996, Mengara 2001, Mudimbe 1994, Ngũgĩ 1986, Nugent 2004, Said 2003, Shohat & Stam 1994, , Wainaina 2005). Disse aspektene og stereotypiske assosiasjonene har røtter i virkeligheten i varierende grad, foruten i de stereotypiske forventningene til hva en gjennomsnitts afrikaner er. Stereotypiene er delvis et resultat av den ensidige og spinkle informasjonen vi mottar om Afrika og delvis et resultat av at vi ikke benytter alternative kilder for å kvalitetssikre denne informasjonen eller til å utfylle vår kunnskap. Aspektene er en del av det helhetlige bildet av Afrika og nødvendig for å forstå kompleksiteten til dette kontinentet (akkurat som det helhetlige bildet er viktig for best å kunne forstå et hvert saksforhold og for å kunne gjøre seg opp informerte meninger og ta kvalifiserte valg til standpunkt, osv.), men de utgjør bare en liten del av den afrikanske gjennomsnittshverdagen, og som andre steder skjer det stadig forbedringer av de ulike problemene. Forbedringene og egeninnsatsen fremheves øyensynlig sjelden i tekster der ”Afrika” er tema (jf ulike afrikanske intellektuelle og forskere fra andre kontinenter). Som miljøvern- og utviklingsminister Erik Solheim formulerte det i invitasjonen til UDs konferanse ”Nye bilder av Afrika” høsten 2007:

En eller annen gang er det blitt etablert en ”sannhet” om Afrika som et kontinent i vedvarende lidelse, hvor bilder av fattigdom, krig, hiv/aids, diktatoriske regimer eller sultkatastrofer dominerer – nærmest eksklusivt.

Dessuten er mange av forklaringsmodellene til de nevnte virkelighetsaspektene upresise og ukritiske, som igjen fører til feilinformasjon, misforståelser, myter og fordommer på bekostning av en dypere forståelse (Concepts and metaphors 1998). Feilaktige forklaringsmodeller og ensidig informasjon som skaper stereotyper, fordommer og misforståelser kan være farlig siden de i

⁵³ Når det gjelder helse er det ikke slik at den afrikanske befolkningen har en mer utpreget dårligere helse enn oss eller er biologisk mer disponert for sykdom, men mange har ikke anledning til å kjøpe seg sunnhet og god helse slik som vi i Norge (Timberlake 1987). At nordmenn har anledning til å kjøpe seg sunnhet og helse er kanskje en av hovedårsakene til at vi er såpass friske og sunne. For hvordan ville situasjonen ha vært om du og jeg ikke hadde mulighet til å spise sunt og benytte oss av helse- og velværetjenester?

⁵⁴ For (en annenledes?) diskusjon omkring korrupsjon og Afrika og andre tema knyttet til den afrikanske konteksten, se Chabal og Daloz 1999.

mange sammenhenger får politiske konsekvenser og konsekvenser for møtene mellom *oss* og *de andre*, for sosiale relasjoner og ikke minst for forståelseshorisonter og verdens- og virkelighetsoppfatninger (Ngũgĩ 1986, Pickering 2001, Shohat & Stam 1994, Stereotypes and prejudice 2000). Når det er sagt, er det selvfølgelig visse folkegrupper og segmenter av befolkningen som lever under et sterkere press enn andre og som utvilsomt har det usedvanlig vanskelig, enten det skyldes konflikter, undertrykkelse, mangel på mat og vann, og lignende.

Djebril Diallo hevder i Lloyd Timberlakes bok *Africa in crisis* at Afrikas problem er de som til enhver tid reiser rundt på kontinentet med svar på spørsmål som de ikke har forstått (1987). Dette er åpenbart kritikk rettet mot blant annet vestlige eksperter og velgjørere, og mitt inntrykk er at denne skepsisen fremdeles forekommer i relativt stor grad. K. Y. Amaoka karakteriserer fenomenet som Diallo beskriver som ”a major irony of African development history” og påpeker at “no other region of the world has been so dominated by external ideas and models” (1999:1). Disse eksterne ideene og modellene som gjerne har sitt utgangspunkt i en vestlig universalistisk tankegang (Wiredu 1996), kan kanskje sies å være pseudouniverselle?

Først gjør *vi* en storstilt innsats for å hindre framgang i Afrika, deretter gjør *vi* en storstilt innsats for å utvikle det samme kontinentet. Felles for de ulike prosjektene er den omfattende dehumaniseringen og nedvurderingen av menneskene i Afrika (Mudimbe 1988, 1994, Nugent 2004). Intellektuelle fra det afrikanske kontinentet jobber kontinuerlig med å analysere Afrikas fortid og fortolke det samtidige Afrika, for å kunne stake ut kursen videre (African intellectuals 2005). Medlemmer av det afrikanske sivile samfunnet har dessuten i lengre tid jobbet for å mobilisere det afrikanske folket til en samlet innsats for Afrikas utvikling og frigjøring, og oppfordrer alle afrikanske folkelige organisasjoner og bevegelser til å holde frem med sin innsats for å skape bærekraftige, rettferdige og levedyktige alternativer som vil komme hele Afrikas befolkning til gode (Diverse 2002). En felleserklæring i 2002 fra diverse medlemmer av det sivile samfunnet på det afrikanske kontinentet slår fast at utvikling må være folkelig forankret: ”A legitimate African programme has to start from the people and be owned by the people” (African declaration 2002). På konferansen ”Nye bilder av Afrika” ble det i samme tråd diskutert at løsningen til Afrikas progresjon må komme innenfra. Disse henstillingene må Nord ta til seg. Det er menneskene på det afrikanske kontinentet som i første rekke må definere sine behov, prioriteringer og ønsker – sin fremtid. Akkurat som Norge definerer sine.

Ngũgĩ mener at den største trusselen mot utvikling i Afrika er europeiskspråkligheten som avgrenser og setter begrensninger for afrikanere og hvis logiske konsekvens, ifølge ham, er ”den totale utryddelsen av afrikansk personlighet fra det kulturelle verdenskartet” (Ngũgĩ 1999:43, Ngũgĩ 2003).⁵⁵ Han understreker tekstens viktighet ved å hevde at tekster og muntlige fortellinger er hovedverktøyet for formidling av en kulturs verdensbilder, og følgelig for å forstå seg selv og

⁵⁵ Det overrasker meg til en viss grad at Ngũgĩ som er mer opptatt av den enkelte folkegruppe enn det universelle snakker om den ”afrikanske” personligheten.

sin posisjon i verden. For han dreier språkspørsmålet seg om å være eller ikke være (Ngũgĩ 1986).⁵⁶ Som den østerrikske filosofen Ludwig Wittgenstein uttrykte det: “Die Grenzen meiner Sprache bedeuten die Grenzen meiner Welt” - ”*The limits of my language mean the limits of my world*” (Wittgenstein 1922:148, 149).

Etiopia

Oppsvulmede sultne mager, fluer i øyne, nese og munn, tynne lemmer, masse ribbein, triste, tomme blikk, tørrsvidde landskap. Slik kjenner vi Etiopia. Men, Etiopia er så mye mer enn tristesse.

Etiopia ligger Nord i Øst-Afrika og utgjør en del av Afrikas Horn. Det er et relativt stort land arealmessig (om lag dobbelt så stort som Frankrike, tre ganger så stort som Norge og Afrikas niende største land). Hovedstaden Addis Abeba ligger midt i landet på om lag 2400 meter over havet. Landet er omkranset av landene Sudan (vest), Eritrea (nord), Djibouti (nordøst), Somalia/Somaliland (sør/øst) og Kenya (sør). Mangelen på kystlinje, etter Eritreas selvstendighet i 1993, og statusen som et av verdens fattigste utviklingsland (MUL) kvalifiserer Etiopia til landgrupperingen Utviklingsland uten kystlinje (LLDC).⁵⁷

Etiopia blir gjerne betraktet som ”menneskehetens vugge”, og er et av de mest folkerike landene i Afrika.⁵⁸ Mangfold er et ord som kan beskrive Etiopia, både når det gjelder folkegrupper, språk, kultur og natur. Det anslås å eksistere over hundre folkegrupper og om lag åtti språk i landet. Oromo er den største folkegruppen, med Oromifa som det nest største språket. Amarigna er imidlertid offisielt språk. Gjennomsnittelig forventet levealder ligger i midten av førtiårene, det vil blant annet si at en person på 15 år kan forvente å ha levd 1/3 av livet sitt.⁵⁹ Om lag halvparten av befolkningen er under 15 år (mot 20 prosent i Norge). I likhet med de fleste afrikanske land, bor majoriteten av befolkningen i Etiopia på landsbygda.

Etiopia beskrives som et vakkert land, med mange steder det er verdt å besøke. Floraen og faunaen er rik med mange stedege og sjeldne arter.⁶⁰ Landskapet varierer fra høylandsplatåer til

⁵⁶ Den nigerianske forfatteren Chinua Achebe mener på sin side at koloniherrenes språk muliggjør gjensidig kommunikasjon i Afrika og i de afrikanske landene, og derfor er en nødvendighet heller enn en upatriotisk handling. Han mener afrikanere kan gi og skape afrikansk gjenklang gjennom de europeiske språkene (Sen 2001).

⁵⁷ LLDC (*landlocked development countries*) er land som mottar bistand fordi de ikke har kystlinje, og fordi geografisk plassering gir landene en ulempe i verdensmarkedet, blant annet på grunn av høye transportkostnader som følge av transport gjennom andre land, vanskelig tilgjengelighet, vanskelig terreng, grensekryssingsutgifter, og dårlig infrastruktur. 31 utviklingsland kvalifiserer som LLDC hvorav 16 også er med i gruppen Minst utviklede land (MUL).

⁵⁸ Det er estimert at Etiopia i 2050 vil være blant de ti mest folkerikeste på jorden og ha den tredje største befolkningen i Afrika etter Nigeria og Den demokratiske Republikken Kongo (DRC).

⁵⁹ Det vil si at nordmenn kan forvente å leve nesten dobbelt så lenge som en person fra Etiopia, og man kan forvente at 26 år er en tredel av en persons liv i Norge, om lag ti år senere enn i Etiopia.

⁶⁰ Ved siden av svijordbruk ødelegger hyppige branner som kan vare i flere måneder den etiopiske skogen. Per 2002 var under 3 prosent av Etiopia dekket av skog mot 40 prosent på 1960-tallet. Brannene de siste tiårene er en alvorlig trussel for det økologiske systemet i landet, og får alvorlige negative sosiale, økonomiske, økologiske, politiske og miljømessige følger for det etiopiske samfunnet. I et land med stor grad av overleveyslandbruk og sårbar økonomi er det kritisk, når brannene ødelegger avlinger og skremmer husdyr og ville dyr på flukt (*Addis Tribune* 25.01.2002).

sletter med høye fjell. Nordvest i landet ligger innsjøen Tana, en av få innsjøer i landet og utløpet til Den blå Nilen blir en del av Nilen.

Den politiske situasjonen internt i tillegg til globale strukturer har vært, og er, blant hovedårsakene til manglende vekst, ulik fordeling av ressursene, overgrep mot befolkningen, dårlig utbygget infrastruktur og sosiale tjenester (Aarekol 1995, Nugent 2004).⁶¹

Etiopia er det eneste landet i Afrika som aldri har vært underlagt eksterne styresmakter, foruten italiensk okkupasjon i perioden 1935 til 1941. Men landet har vært preget av intern kolonisering og undertrykking. I moderne tid især under keiser Haile Selassie og det påfølgende Derg-regimet, en militærjunta ledet av Mengistu Haile Mariam og støttet av Sovjetunionen og Cuba. Derg-regimet erklærte Etiopia som en sosialistisk republikk som skulle bygge på ”etiopisk sosialisme”, en ideologi som blant annet skulle innebære økonomisk nasjonalisme.⁶² Det nye marxist-leninistiske regimet var preget av blodige kupp, folkemord, konflikter, overgrep mot opposisjonelle og kristne, alvorlig hungersnød og massive flyktningproblemer.⁶³ Militærdiktaturet ble styrtet i 1991 av en koalisjon av den eritreiske frigjøringsbevegelsen EPLF og den etiopiske opprørsstyrken EPRDM. Påfølgende grenseuroligheter har gjennom årene tappet den etiopiske økonomien, ført til misbruk av landets ressurser, og ellers hatt negativ innvirkning på den etiopiske befolkningen på mange måter. En ny grunnlov ble innført i 1995, og etniske grupper fikk lov til å løsrive seg. Det hevdes av flere at denne politikken skaper ytterligere spenninger mellom folkegruppene i landet. Etiopia er i dag avhengig av bistand og lån fra høyinntektsland, og i 2002 tilsvarte den totale u-landsgjelden i underkant av 2/3 av BNP.

Norge opprettet bilaterale relasjoner med Etiopia like etter 2. verdenskrig, samme år som norsk misjon etablerte seg i landet. Imidlertid var det først i 1995 at Norge valgte Etiopia som prioritert samarbeidsland og de to landene signerte en bilateral bistandsavtale. Frem til åpningen av den norske ambassaden i Addis Ababa i 1991 hadde Norge et konsulat i landet. De etiopiske myndighetene krevde i 2007 at bemanningen ved den norske ambassaden ble sterkt redusert, og inntil relasjonene bedres må Norge ha et redusert utviklingssamarbeid med Etiopia. Under første verdenskrig knyttet det norske kongehuset sterke bånd med den etiopiske keiseren Haile Sellassie. På 1950-tallet bidro Norge til etableringen av den etiopiske marinen, og i de tidlige årene omfattet norsk bistand ingeniør ekspertise innenfor veibygging og vannkraft. Hovedmålene for Norges samarbeid med Etiopia i dag er i tråd med det nye utviklingsfokus på 1990-tallet. Ønsket er å bidra til regional stabilitet, øke matvaresikkerheten og understøtte den sosiale og økonomiske sikkerheten i landet. Prioriterte områder er såkalt godt styresett, demokrati og

⁶¹ Man kan også lese om dette hos UD og FN-Sambandet.

⁶² Siden Derg-regimet ikke visste hvordan det nye konseptet ”etiopisk sosialisme” best skulle realiseres, tok Mengistu og noen av hans kollegaer et lynkurs i marxisme, leninisme og verdensrevolusjonshistorie, og i løpet av et år ble Etiopia marxist-leninistisk og kunne støtte seg på eksisterende prinsipper heller enn å stake ut en helt ny kurs og en ny ideologi (Nugent 2004).

⁶³ Mengistu Haile Mariam lever i eksil i Zimbabwe per 2008, og er dømt *in absentia* for folkemord i Etiopia.

menneskerettigheter.⁶⁴ Etter den diplomatiske krisen i 2007 er den diplomatiske relasjonen mellom Etiopia og Norge anstrengt. Det var Etiopia som tok initiativ til bruddet.

Kenya

Kenya er om lag halvparten så stort som Etiopia i areal (det vil si om lag samme størrelse som Frankrike) og den kenyanske befolkningen teller i underkant av halvparten av den etiopiske.⁶⁵ Landet ligger i Øst-Afrika, og strekker seg opp på Afrikas Horn. Hovedstaden Nairobi ligger midt i den sørlige delen av landet. Kenya har i motsetning til Etiopia en viktig kystlinje mot Det Indiske Hav og tilgang til Victoriasjøen, samt toglinje fra Ugandas hovedstad, Kampala, via Nairobi til kysten, noe som gir landet en fordel med tanke på tilgjengelighet og tilgang til ressurser. Landet grenser til Etiopia og Sudan i nord, Somalia i øst, Uganda i vest og Tanzania i sør/sørvest.

Kenya har stor mangfoldighet i folkegrupper, språk, kultur og natur. Gikūyūer den største folkegruppen og den utgjør i underkant av ¼ av alle kenyanere. De største minoritetene er Luhya, Luo, Kalenjin, Kamba, Gusii, og Meru, og kun en forsvinnende liten del har asiatisk, arabisk eller europeisk opprinnelse (1 prosent) selv om denne gruppens dominans har gitt inntrykk av at de teller mange flere. Britisk kolonistyre har medført at engelsk er offisielt språk sammen med Kiswahili, hvilket vil si at de to offisielle språkene i Kenya er *linguas francas*, mens majoritetens språk, Gikūyū, er degradert. Ngūgĩ wa Thiong’o, som for øvrig er Gikūyū, mener at denne europeiskspråkligheten bidrar til å viske ut folkegrupper, en gruppes kollektive hukommelse, forståelseshorisonter og særtrekk (Ngūgĩ 2003).

I likhet med Etiopia består majoriteten av befolkningen i Kenya av mennesker under 15 år og det er få som passerer en alder på 65 år.⁶⁶ Også i Kenya bor flesteparten på landsbygda i de to tidsperiodene jeg har undersøkt.⁶⁷ En utfordring for de mange på landsbygda er at Kenya kun har få dyrkbare områder.

Mange nordmenn er kjent med Kenyas vakre natur og mangfoldige dyreliv, og turisme er en betydningsfull industri i landet. Landskapet brer seg fra kysten som sletter mot det sentrale høylandet som splittes av the Great Rift Valley. Nord i landet ligger innsjøen Turkana.

Den kenyanske forfatteren Binyavanga Wainaina skriver dette om kenyanernes søken til kirkene: “[...] so many people started going to church and getting saved, trying to run away from the problems. We just seemed damaged.”⁶⁸

⁶⁴ Se UD's nettsider <http://www.norway.org.et/norsk/etiopia/fakta/bilaterale.htm>.

⁶⁵ Kenya har imidlertid opplevd en eksplosiv befolkningsvekst, ulikt de fleste andre land (Timberlake 1987).

⁶⁶ Dette er faktorer jeg mener ”ekspert”, ”velgjørere” og ”planleggere” ser ut til å glemme i sine planer for utdanningsforløp, i sin motstand mot ”barnearbeid”, definisjon og forståelse av hva det innebærer å være ”barn”, og i sine økonomiske anslag og forventninger til land med en slik demografi.

⁶⁷ Noen afrikanske regimer og elitekretser var (og er?) ikke spesielt vennlig innstilt til bondestanden i tiårene etter frigjøringen. Dette var også tilfellet både i Etiopia og Kenya (ibid).

⁶⁸ Intervju med BBC News Online i 2002 om Moi-eraen 1978-2002.

Kenya er et fattig land i økonomisk målestokk og avhengig av utenlandshjelp. Landet er imidlertid bedre stilt enn nabolandet Etiopia.

Da den sosialistiske og forholdsvis undertrykkende presidenten Jomo Kenyatta døde i 1978, overtok Daniel arap Moi presidentposten. I de første åtte årene reflekterte han befolkningens ønsker og håp for Kenya, men ettersom opposisjonen ble sterkere besluttet han å stramme grepet for å sikre makten. Moïs ødsling med landets penger for å holde på makten førte landet ut i et økonomisk uføre, og den økonomiske veksten begynte å avta. På begynnelsen av 1990-tallet gikk landet inn i en økonomisk krise, samtidig som korrupsjonen økte og folk mistet sin frihet på ulike områder, som for eksempel pressefriheten og friheten til uavhengig og selvstendig tenkning. Mange opplevde Kenyatta og deler av Moi-regimet som like undertrykkende som kolonimaktens undertrykkelse. Etter at Regnbuealliansen og økonomen Mwai Kibaki kom til makten i 2002 og avløste Moi-diktaturet, har økonomien sakte, men sikkert begynt å rehabilitere seg. Kenya har siden hatt en bemerkelsesverdig sterk vekst i BNP. Man skal imidlertid ikke overvurdere en slik type veksts positive ringvirkninger for et lands befolkning. Økt BNP betyr ikke en bedre hverdag for de som knapt har penger til å overleve. Kibaki avskaffet skolepenger i grunnskolen, noe som har gjort det lettere for alle lag av befolkningen å få tilgang til skolegang. Dessuten har korrupsjonen avtatt. Ved presidentvalget i 2007 ble Kibaki anklaget for valgfusk av opposisjonen, noe som førte til voldelige opptøyer der et stort antall mennesker mistet livet. På grunn av det kenyanske folkets sammensatthet og at politiske partier i Kenya gjerne følger etniske skillelinjer, er det ikke uvanlig at det oppstår konflikter omkring store valg.

Kenya var et av Norges prioriterte samarbeidsland fra tidlig på 1960-tallet til 1990. Til tross for brudd på menneskerettighetene og en økende grad av rapportering av bruddene, ble norsk bistand til Kenya opprettholdt. Relasjonene mellom Norge og Kenya ble først anstrengt etter at norsk presse i 1987 kritiserte det kenyanske regimet. Kenya reagerte med å gjøre det vanskelig for Norge å utføre sine bistandstiltak. Norske protester og antydninger om reduksjon av bistanden etter en arrestasjon i 1990 av en kenyansk politiker med norsk flyktningstatus utløste et diplomatisk brudd fra Kenyas side og den bilaterale bistanden måtte opphøre. Kenyansk presse og politikere anklaget Norge for ”forsøk på nykolonial dominans og styring av kenyansk rettsvesen” (Norsk sør-politikk, avsnitt 2.8.2, 1995). Bistanden ble gjenopptatt i 2004, ti år etter at de diplomatiske forbindelsene ble gjenopprettet. Intensjonsavtalen omfatter blant annet ansvarlig styresetting og rettsikkerhet.

3. Teoretiske rammeverk og perspektiver: Å sette verden i system

Dette kapittelet tar for seg de ulike teoretiske tilnærmingene denne oppgaven trekker på, samtidig som jeg viser hvordan disse teoretiske perspektivene er fruktbare forankringer for oppgavens empiri og problemstillinger. Jeg vil først gi en generell presentasjon og vurdering av postkolonial teori. Deretter behandler jeg sosial kategorisering, før jeg til slutt diskuterer grunntankene som disiplinen kritisk diskursanalyse hviler på.

3.1 Å se verden fra flere vinkler

[...] for symbols are essentially involved in social process.[...] Symbols [...] produce action, and dominant symbols tend to become focuses in interaction. Groups mobilize around them, worship before them, perform other symbolic activities near them, and add other symbolic objects to them [...]

Victor Turner 1967:19-20, 22, 29169

Hvorfor er postkolonial teori fruktbart som referanseramme for denne oppgaven?

“What needs to be questioned, however, is the mode of representation of otherness”, skriver Homi K. Bhabha. Utsagnet tilkjenner det postkoloniale feltets prosjekt så vel som hovedårsaken til hvorfor jeg har valgt å forankre oppgaven innenfor denne retningens rammer: det er et tankefelt innenfor samfunnsvitenskapen som søker å flytte sentrum; som tilbyr alternative perspektiver til de euroamerikosentriske forståelseshorisoner som vi normalt filtrerer den sosiale virkeligheten gjennom, som flytter fokus fra det hegemoniske *oss* i Nord til *våre* marginaliserte andre i Sør, og som interesserer seg for bruk og misbruk av symbolsk makt i relasjonen *oss* og *de andre*. Feltet søker å belyse maktforhold i samfunnet og underliggjøre og dekonstruere dominerende verdensoppfatninger (Pickering 2001, The post-colonial reader 2006, Young 2003). På lengre sikt kan de positive effektene være mer symmetriske møter mellom Nord og Sør, samt mer nyanserte og informerte debatter omkring Nord/Sør-tema.

Gjennom det postkoloniale feltet får Euroamerika tilgang til ideer og erfaringer, observasjoner og konklusjoner man ikke har hatt like god tilgang til tidligere, og som bidrar til å ekspandere forståelsen av prosesser og relasjoner i verden, globalt og lokalt (Pickering 2001). Derfor mener jeg det er viktig at vi som hører til Euroamerika er kjent med ideene på dette feltet,

⁶⁹ Turner snakker om symbol i rituelle handlinger i en sosialantropologisk kontekst. Jeg finner denne definisjonen relevant også for analyser av fremstillinger av *de andre*, og overfører betydningen til tekstlige symboler og symbolsk makt.

og gjør oss kjent med dem for å kunne utvide *våre* forståelseshorisonter og for å bryte ned grunne og feilaktige forestillinger om *de andre*. Jeg betrakter feltet som en nøkkel til den andre siden og en nøkkel til å forstå oss selv bedre. Eller snarere som en nøkkel til en bredere verdensforståelse. Postkoloniale tanker, erfaringer og ideer hjelper meg til å forstå tekstene jeg analyserer i en bredere kontekst og å se bistands- og misjonstekstene i et utvidet perspektiv som strekker seg relativt langt utenfor den norske normalforståelsen av slike tekster og deres politiske og institusjonelle ånd og miljø.

Det postkoloniale begrepet

Hva legger man egentlig i ”postkolonial”? Det har til tider blåst rundt begrepet.

Uansett hvilken mening man skulle tillegge begrepet, kan man imidlertid si at begrepet refererer til en *reaksjon* på euroamerikansk hegemoni, undertrykkelse og utnyttelse av fysiske, menneskelige, diskursive og åndelige dimensjoner på de afrikanske, latinamerikanske og asiatiske kontinentene. Det henspiller til en reaksjon på det Mudimbe (1988:2) legger frem som kolonialismens tre prinsipper og kampanjer, nemlig a) kontroll over ytre, fysisk territorium, b) omprogrammering av de innfødte (*”the natives’ minds”*, kontroll over indre, sjelelig territorium⁷⁰), og c) integrasjon av lokale økonomiske forhold og foreteelser i det vestlige prosjektet. Det dreier seg med andre ord om en reaksjon på den koloniale diskursen (til tider innebærer dette også en reaksjon på den euroamerikanske utviklings- og misjonsdiskursen).

Fanon uttrykker blant annet reaksjonen slik: ”Let us decide not to imitate Europe; let us combine our muscles and our brains in a new direction. Let us try to create the whole man, whom Europe has been incapable of bringing to triumphant birth” (sitert i Malik 1996:240).

Begrepet kan også forstås som en tidfestet epoke som referer, alene eller på samme tid til: a) kolonitiden og den opposisjonen som fant sted undervegs, b) den politiske avkoloniseringen etter 2. verdenskrig, eller c) den kontinuerlige kulturelle, økonomiske og mentale koloniseringen som blant andre Fanon og Ngũgĩ wa Thiong’o engasjerer seg i (Carter 2006:679, Fanon 2001, Ngũgĩ 1986 & 2003). Som Moore-Gilbert skriver, kan prefikset ”post” peke på slutten på en epoke eller tilstand, slik som apartheid, atskillelse og okkupasjon. Det antyder en tilbaketrekning, frigjøring og gjenforening (Postcolonial Criticism 1997).

Men avkolonisering begrenser seg ikke til politisk selvstendighet, den forgreiner seg til andre sentrale og mer seiglivede koloniserte arenaer som nevnt ovenfor, blant andre økonomisk og kulturell imperialisme. Disse mer eller mindre ufrivillige tilstandene har vesentlig innvirkning på dem som har blitt utsatt for implisitt og eksplisitt kontroll. bell hooks er en av mange som uttrykker skepsis til bruken av ”postkolonialisme”. Hun mener nemlig at kulturimperialisme

⁷⁰ Jeg foreslår å dele kolonialisme inn i kolonisering av *ytre* (den fysiske og politisk-økonomiske verden) og *indre* (hodet, kultur, sjelelig) territorier.

fortsatt er gjennomgripende selv etter at koloniene har blitt mer eller mindre politisk selvstendige. Den stadige kulturimperialismen i tillegg til det hun kaller ”the mind-set of neocolonialism” leder henne til å avvise ideen om postkolonialisme og hun fremstiller den som en prematur feiring (ibid: 44-45).

En observasjon man kan gjøre seg er at det kan være vanskelig å finne dekkende betegnelser for fenomener, og at det i visse tilfeller er tilstrekkelig med et utilstrekkelig begrep hvis referanser og påfølgende debatter synliggjør det usynlige og tydeliggjør hva begrepet har søkt å dekke.⁷¹

Det postkoloniale feltet – et rehumaniseringsprosjekt

Ifølge den postkoloniale teoretikeren Robert J. C. Young (2003) markerer Bandung-konferansen for femti år siden på mange måter begynnelsen på postkolonialisme som en selvbevisst politisk filosofi som ikke tar utgangspunkt i ett politisk og teoretisk ståsted, men snarere i en fellesopposisjonell plattform der maktubalanse er katalysator for et felles mål om frigjøring av de som har vært undertrykt og stigmatisert i den tiden det euroamerikanske hegemoniet har eksistert. Utgangspunktet kan være erfaringene til *the subaltern* som den indiske teoretikeren Gayatri Chakravorty Spivak kaller det (1983).⁷² Protest mot undertrykkelse, hierarkisk annengjøring og vestlig hegemoni står følgelig sentralt i postkolonialismen (Ashcroft & Ahluwalia 2001). Eller som Ngũgĩ uttrykker de kolonisertes felles dekoloniseringssprosjekt: ”our struggle for a cultural identity” (1986:98). Og en av ambisjonene til denne retningen er å forandre ”the terms and values under which we all live” (Young 2003:20). Synliggjøring av mangfoldigheten og kapasitetene til Afrika, Latin-Amerika og Asia, og av at mennesker er like mye verdt og har like stort potensial uansett opprinnelsesland er et annet felles mål (Postcolonial Criticism 1997, Said 1993).

De postkoloniale tenkerne forkaster den euroamerikosentriske verdensanskuelsen som universell⁷³ referanseramme og kvalitets- og sammenlikningsparameter. Det jobbes for å fremheve alternative referanserammer, forbilder og verdsettelse av kvalitet (The post-colonial reader 2006, Malik 1996, Ngũgĩ 1986, Said 1993, Wiredu 1996, Young 2003). Postkolonialismen

⁷¹ Kanskje jeg kan foreslå trikontinental reaksjonisme som et alternativ til ”postkolonial” og ”trikontinental”? Med dette prøver jeg å antyde at et så omfattende felt kanskje ikke kan representeres med en kort og fiks merkelapp. Og med reaksjonisme mener jeg ikke reaksjonisme som et skjellsord, men som en referanse til en (diskursiv) handling som simpelthen imøtegår en euroamerikansk (diskursiv) handling man vurderer som uakseptabel, utolerbar, irrelevant eller liknende; en reaksjon primært fra de som har stått, og står, på utsiden av den hegemoniske euroamerikanske verdensordningen, de som normalt er avskåret fra eller diskvalifisert til tilgang til den dominante diskursen, det globale handlingscentrumet samt sosial mobilitet, som Spivak omtaler det, eller fra deres sympatisører, og deres reaksjon på det som har skjedd og/eller skjer på trikontinentet. Trikontinentet refererer til Latin-Amerika, Asia og Afrika. Trikontinental reaksjonisme fremhever det jeg mener er fellesnevneren til det postkoloniale feltet – nemlig en reaksjon mot hegemoniet. Jeg oppfatter ”postkolonial” som passiviserende og for fortidsbundet, mens jeg mener at ”trikontinental reaksjonisme” vektlegger og fremhever Sør som handlende subjekter, som aktører. Jeg har luftet begrepet for Spivak per e-post. Hun sier ”certainly your argument is fine” samtidig som hun påpeker at det er opp til allmennheten å avgjøre hvorvidt begrepet skal få aksept eller ikke (2008).

⁷² Spivak skriver i en e-post til meg den 8. mai 2008: ”I got the term ”subaltern” from the South Asian Subaltern Studies Group via Gramsci.”

⁷³ Gyldig på tvers og uavhengig av tid og rom, med andre ord allmenngyldig, ”normalt”, ”representativt”, ”felles” og ”rådende”.

utfordrer således imperialismens grunntanker om at den vestlige kulturen er overlegen alle andre kulturer, og viser at Sør søker å etablere sin egen identitet på sine premisser. Men som Fanon advarer, i avkoloniseringsprosjektets prosess med å rehabilitere selvfølelsen og gjenopprette en nasjonal identitet og bevissthet er det avgjørende å etablere en sosial bevissthet idet frigjøringen finner sted, for å unngå at én form for undertrykkelse avløses av en annen. Fanon med sine til tider ytterliggående ideer er innforstått med fellene ved et ensidig nasjonalistisk fokus på ”black consciousness”⁷⁴, i og med at det kan føre til en inversjon av de imperialistiske ideene de kjemper mot heller enn opprettelsen av ”the new man”/”the new peoples” (Fanon 2001).

Den postkoloniale retningen markerer seg blant annet på grunn av sin eksplisitte politiske tilnærming. De som skriver innenfor feltet har forskjellige politiske sympatier som spenner fra moderate til mer radikale tilnærminger til de ulike problemstillingene som tas opp. Det er dessuten stor variasjon i ideenes forankring, den kollektive historiske selvforståelsen, og forholdet til undertrykkerne og den arven koloniene har fra kolonitiden. Noen tar utgangspunkt i politiske omstendigheter, andre i rasemessige og/eller sosiale forhold (*Négritude* vektlegger raseaspektet, mens Fanons såvel som Spivaks ideer springer ut fra politiske og sosiale forhold). Feltets fleksibilitet muliggjør det som møteplass for samstemte og kontrapunktiske perspektiver. I alt sitt mangfold og all sin kompleksitet dreier det postkoloniale feltet seg også om mulighetene og begrensningene som inkludering og ekskludering avstedkommer.

Mange av ideene innenfor det postkoloniale feltet bidrar til nytenkning og nyorientering av verdenshistorien og globale så vel som lokale sosiale relasjoner, som i sin tur tvinger frem nytenkning, nyorientering og nyskriving innenfor akademia og de akademiske disiplinene, det sørpolitiske feltet, media, politikken, næringslivet, og så videre. Gjennom omfortelling og nyskriving av fortiden og historien, kan skjulte historier bli avdekket og undergravde minner og erfaringer rehabiliteres (Pickering 2001). Med ny informasjon tilgjengelig blir det vanskeligere å forfekte en del av de pejorative og ekskluderende euroamerikosentriske perspektivene og holdningene (Stereotypes and prejudice 2000), samt forsvare det euroamerikanske multifasetterte hegemoniet som har posisjonert seg som dominant i global sammenheng i centennier og som fortsatt agerer som den globale dominante aktøren i dag.

Innvendinger til det postkoloniale feltet. Én fallgruve og én intern kontrovers.

En av de prinsipielle innvendingene mot noen av de sentrale ideene innenfor det postkoloniale feltet oppstår i relasjon til de ideene som reverserer orientalismens dikotomi om *oss/de andre*. Sartre betegner disse ideene som ”anti-rasistisk rasisme” (Bhabha 1994). Uttrykket blir benyttet i

⁷⁴ Uttrykket refererer til tenkemåte og ikke hudfarge, og er ment som et redskap for å rehumanisere ”real black people” og å frigjøre ”the blacks” fra undertrykkelse. Det inkluderer ikke de med mørk hudfarge som har et vestlig tenkesett (Biko 1996).

tilknytning til blant annet *Negritude*-bevegelsen⁷⁵, afrosentrisme, deler av Fanons proposisjoner, og oksidentalisme. Spivak advarer mot romantisering av de innfødtes fortid, eller det hun kaller for ”omvendt etnosentrisme”, en samtidig overdrevet beundring for folk fra ”den tredje verden” og en refsende kritisk holdning til kolonitidens era (Pickering 2001:165).

Slik jeg ser det bør de bevegelsene som blir anklaget for reversert rasisme likevel anerkjennes som et viktig bidrag innenfor opposisjonen til vestlig imperialisme og som et spørsmålsteget satt ved imperienes ambisjoner.

Andre postkoloniale ideer anklages for å være for influert av den hegemoniske diskursen, og betraktes følgelig som uselvstendige og ikke tilstrekkelig selvbevisste. Dette er en intern verkebyll og kritikk som først og fremst er rettet mot de postkoloniale tenkerne og aktivistene som bor i eksil i Europa og Nord-Amerika, eller mot de som bor i hjemlandet, men har tette bånd til de tidligere kolonimaktene eller andre euroamerikanske land (Postcolonial Criticism 1997).

Forflytningen inn i ”fiendediskursen”, det som Said beskriver som *voyage-in*, blir imidlertid tatt i forsvar av noen bidragsytere på feltet og snarere sett på som noe positivt og som en mulighet til å knytte seg sammen med minoriteter i Euroamerika (Prakash i Bhabha 1994:247, Said 1993). Inspirert av Fanon forklarer Said at en av de mest effektive måtene å distribuere de undertrykte ideer og erfaringer nettopp kan være gjennom å kunne operere innenfor den dominante diskursen hvor man har tilgang til utdanningsinstitusjoner, media, andre institusjoner, forlag og tilhørere som man ellers ikke ville hatt tilgang til. Han ser derfor denne prosessen som en anledning til direkte konfrontasjon med “the metropolitan culture, using techniques, discourses, weapons of scholarship and criticism once reserved exclusively for the European”, til manøvrering av ”a (French) space hitherto inviolable and now invaded and re-examined critically by a dissenting native” (min parentes), og følgelig som den mest effektive motstandsstrategien for den subalterne i og med at den er en form for motstand samtidig som den ikke simpelthen avviser den dominerende kulturen eller forblinder seg i skyldplassering som til syvende og sist medfører stagnasjon og motarbeidelse av målet om frigjøring (Said 1993:243-44). Det er med andre ord viktig å ytre sine meninger og markere ståsted på en måte som gjør det mulig å fortsette inn i fremtiden på en konstruktiv, befriende og frigjort måte.

En observasjon som tydeliggjøres i ideene bak ”omvendt rasisme” og kritikken av *voyage-in*, er at de postkoloniale ideene i mange sammenhenger hviler på de samme prinsippene om universalisme og humanisme som de kritiserer og at de inverterer eller reproducerer de hierarkiske binære strukturene som de angriper. Dette medfører i sin tur opprettholdelse av den stringente strukturaliseringen av verden så vel som stereotypiene av Afrika istedenfor å tilføre et alternativ som fremhever nyansene i sosiale relasjoner, menneskers egenskaper og ulike prosesser.

⁷⁵ Identitet, både frarøvelsen og gjenopprettelsen av Selvet til den undertrykte, og protesten mot assimilering av mennesker med afrikansk herkomst står sentralt innenfor denne retningen (Postcolonial criticism 1997).

3.2 Strategisk kommunikasjon: Å plassere seg selv og andre gjennom sosial differensiering.

Annengjøring som distanserende begivenhet

Som nevnt innledningsvis er denne oppgaven opptatt av identitetsproduksjon og virkelighetsoversettelse i allmenn tilgjengelig kommunikasjon, og især den symbolske diskursive konstruksjonen og representasjonen av *de andre i Afrika* i bistands- og misjonskonteksten. Annengjøring som identitetsproduserende og diagnostiserende redskap i prosessene med og forsøkene på å forstå, disponere og ordne seg selv og verden står følgelig helt sentralt gjennom hele prosjektet, samtidig som det er et grunnleggende og gjennomgående tema i de teoretiske bærebjelkene som underbygger denne oppgaven, nemlig postkolonial teori og kritisk diskursanalyse. Vi skal nå se litt nærmere på faktorer som er virksomme i de dominerendes annengjøringsprosess, de som tilhører den toneangivende tankeretning i en krets (*oss/vårt sentrum*), i forhold til de dominerte (*de andre/vår randsone*), hvilke former man kan velge å ta i bruk når man re-presenterer eller gjenskaper *de andre i Sør*, hvilken funksjon annengjøring og annengjøringsprosesser har, og hvilke ulemper annengjøring kan føre med seg.

Bourdieu's definisjon av "forskjell" (*distinction*) i *Practical reason: On the theory of action* kan være nyttig for en bedre forståelse av utgangspunktet til annethet og annengjøring: "[...] difference, a gap, a distinctive feature, in short, a relational property existing only in and through its relation with other properties" (1998:6). Han utdyper videre:

the idea of difference, or a gap, is at the basis of the very notion of space, that is, a set of distinct and coexisting positions which are exterior to one another and which are defined in relation to one another through their mutual exteriority and their relations of proximity, vicinity, or distance, as well as through relations of order, such as above, below, and between (ibid).

"Forskjell" som "kløft" og relasjonelt betinget egenskap og kategori vektlegges.

Fremstillinger er nødvendigvis reduserte og bearbejdede versjoner av virkeligheten, og det er en kjensgjerning at fremstillingene fremhever noen dimensjoner ved den sosiale virkeligheten og ignorerer andre, samtidig som visse ting tydeliggjøres mens andre tilsløres eller gjøres tvetydige. Som Allern poengterer: "Vi må forenkle for at ikke forståelsen for virkeligheten skal bli for kaotisk" (1996:27).

Annengjøring (*othering*) er et av redskapene man benytter seg av for å systematisere samfunnet, orientere seg i verden samt å finne ut hvem man selv og andre er, samtidig som den er en følge av denne kategoriseringen.⁷⁶ Systematisering, eller sosial kategorisering, er et middel

⁷⁶ Annengjøring (*othering*) kommer fra den indiske postkoloniale teoretikeren Gayatri Spivak, og refererer til en identitetsproduksjonsprosess, nemlig den symbolske konstruksjonen av *den andre*, den som står utenfor den hegemoniske diskursen, *the subaltern* (Eide 2005, Chakravorty 2006). Det er verdt å merke seg hennes strikte definisjon av *the subaltern*.

man benytter for å tilføre mening til, standardisere, kontrollere og definere sin egen så vel som andres verden. De oppfatninger av ens sosiale omgivelser som denne prosessen skaper har innflytelse på hvordan vi handler, eksempelvis vår interaksjon med og representasjon av andre mennesker (Mengara 2001, Pickering 2001, Sherif 2006, Stereotypes and prejudice 2000). Som Eide påpeker i en av sine mange tekster om annengjøring, i tråd med psykoanalytisk og sosialpsykologisk tradisjon: ”Vi mennesker har en spontan trang til å definere vår identitet i forhold til andre, en hang til avgrensning – simpelthen for å bli klar over hvem vi er” (Eide 1999:13). Og som Neumann nevner, ”trenger mennesket modeller for å kunne skille ut enkelte sanseintrykk fra andre” (2001:55).

Mer spesifikt er annengjøring en form for sosial differensiering; en måte å definere og befestе sin egen (positive) identitet gjennom stigmatisering av andre. Det er en prosess som innebærer både å sammenligne seg selv med og distansere seg selv fra andre, samtidig som det er et forsøk på å forstå andre. Konstruksjonen av *de andre* medfører i mange tilfeller et fravær av de særtrekkene som er forbundet med *oss* (Eide & Simonsen 2005), samtidig som man fremhever utvalgte kvaliteter eller mangler på kvaliteter hos den andre.

Mens sosial kategorisering på den ene siden hjelper tankene å systematisere verden samt skaper orden i tilværelsen, og er et redskap som kan skape stabilitet i vår måte å betrakte samfunnet på, kan *vår* systematisering og forordning på den andre siden skape ustabilitet i *de andres* måte å betrakte samfunnet og seg selv på (Ngũgĩ 1986, Eide 2002, Eide & Simonsen 2005).

Videre skaper systematiseringen balanse, orden og forutsigbarhet bare inntil ny informasjon tilføres eller noe skjer som bryter med de antakelsene og oppfatningene man har (Stereotypes and prejudice 2000).

Et av redskapene vi benytter oss av for å systematisere og forstå samfunnet er stereotypier, som i utvidet og moderne form betegnes som en form for annengjøring (Pickering 2001). Stangor definerer stereotypier som den oppfatningen man har om hva som kjennetegner en gruppe individer (for eksempel at blonde jenter er dumme, bistandsaktører er gode, mørkhudede lukter svette, fotballsupportere er pøbler, afrikanere er fattige, eller at akademikere er rotekopper). Stereotypisering definerer han som anvendelsen av disse stereotypiene når vi interagerer med mennesker fra en gitt sosial gruppe (2000:1). Et betydningsfullt problem med stereotypier og stereotypisering er deres generaliseringer på ikke-generaliserbart grunnlag, de tar ikke hensyn til individets eller organismens unike personlighet. De bidrar til å gi et inntrykk av grupper av individer som ensartede grupper, til tross for at man vet at hver enkelt person har en unik

Hun mener at euroamerikanske mennesker i velferdsstater som føler at de blir diskriminert ikke kvalifiserer til å kalle seg *subaltern*, og er opprørt over misbruket eller misforståelsene omkring begrepet. Dessuten definerer hun ”*subalternity*” som ”no access to the abstract lines of social mobility” (Chakravorty 2006).

personlighet (Eide 1999, Shohat & Stam 1994, *ibid*:2). Shohat & Stam beskriver stereotypi som fordom og kilde til systematisk og repetitiv *feilvurdering* (1994).

Til forskjell fra henholdsvis kultur- og filmprofessorene Shohat & Stam hevder sosialpsykolog Stangor at fordommer ikke tilsvarer stereotypier, men at stereotypien snarere er en kilde til fordommer. Fordi fordom er en negativ følelse eller negativ holdning til medlemmene av en gruppe (for eksempel overfor ikke-kristne, alkoholikere, innvandrere, kristne, afrikanere). Fordommer innebærer i motsetning til stereotypier en emosjonell komponent, noe som betyr at man ikke nødvendigvis er fordomsfull selv om man har og bruker stereotypier for å navigere. Når fordommer rettes mot bestemte grupper, kan fordommen få en mer spesifikk merkelapp (rasemessige fordommer kalles rasisme og kjønnsmessige fordommer kalles sexisme). På den andre siden, kan både stereotypier og fordommer avstedkomme negativ atferd overfor andre, og denne atferden kalles diskriminering (2000).⁷⁷ Når rasemessige fordommer avstedkommer negativ atferd overfor den sosiale gruppen man har fordommer mot kan man si at det er en rasistisk handling.

Ta for eksempel Saids spørsmål: "Can one divide human reality, as indeed human reality seems to be genuinely divided , into clearly different cultures, histories, traditions, societies, even races, and survive the consequences humanly?" (Said 2003:45). Underforstått, kan man dele menneskeheten i et *oss* ("vestlige") og i et *dem* ("orientalerne")? Han erkjenner at annengjøring er essensielt i menneskets identitetsproduksjon og selvforståelse, men setter spørsmålsteget om det er nødvendig eller mulig å avgrense menneskeheten som sådan ut fra det samme mønsteret (Ashcroft & Ahluwalia 2001).

Gaye Tuchman (1978) snakker om symbolsk tilintetgjørelse i form av fravær, fordømmelse eller trivialisering (Allern 1996:35, Eide 1999:13). Dette er en form for annengjøring som er relevant i denne oppgavens sammenheng. Ideen er beslektet med Shohat & Stams tanker om euroamerikansk systematisk devaluering av *de andres* liv (1994:23), samt med Eides annengjøringskategori "De andre som ingen" (2005:79). Mudimbe formulerer denne euroamerikosentriske tankegangen om devaluering og annengjøring slik: "human civilization was Western in the eyes of the colonizers and Africans weren't human" (1988:68). Mens Ramirez advarer om at den vestlige devalueringen av *de andre*, de som *vi* definerer som ikke-medlemmer av *vårt* fellesskap, er en uunnværlig følge av den vestlige tankegangen omkring *oss/de andre* hvor det moderne, urbane *vi* forstås som arnestedet for utvikling og kunnskap samt mulighetenes sentrum (Ramirez 2001:224). Det de ønsker å poengtere er at det i mange tilfeller skjer en systematisk usynliggjøring, ignorering, neglisjering og nedvurdering av *de andre i Sør*, de blir skjøvet ut i randsonen av *våre* strukturerte grupper, grupper som det er vanskelig å bli (fullverdige og likeverdige) medlemmer av for *de andre* dersom de skulle ønske å ta del i fellesskapet, som for eksempel verdenshandel, det norske samfunnet, academia, eller andre.

⁷⁷ Stangor viser til diverse studier om stereotypier og fordommer.

Annengjøring som forenende begivenhet

Tekster kan like mye være en arena for å bli kjent med afrikanere, de usynliggjorte, som å være et sted for ytterligere distansering og sementering av stereotyper og fordommer. Det er fullt mulig å la *de andre* få snakke, forsøke dialog og presentere informasjon med dybde. Det er også fullt mulig med en medmenneskelig snarere enn en medynkelig tilnærming til det ukjente og til mennesker som er utsatt for en sårbar situasjon. I et symmetrisk (likeverdig) møte får *de andre* sin stemme hørt og alternative fortellinger får livets rett. En risiko med mer symmetriske fremstillinger av *de andre* er at man kan ende opp med assimilerende fremstillinger. Man skal ikke være redd for å fremheve ulikheter, men det må gjøres på en moralsk forsvarlig måte uten å skape en falsk likhetsplattform og uten å bytte ut negative generaliseringer med positive stereotyper.

Man kan også møte den andre med *tvisyn*, som betyr at man anerkjenner likheter og forskjeller og tilsidesetter behovet for ensidig negativ eller positiv fokusering (Eide 1999:10).

Eide stiller et retorisk spørsmål, i tråd med Spivak, om hvorvidt det ikke må være mulig å representere det som hevdes å bli feilrepresentert på en mer riktig måte (2001:17, 2005:59). For dersom det er mulig å representere noe ensidig og feilaktig, må det vel være mulig å erstatte dette, eller kanskje bedre, supplere slike representasjoner med andre og flere sider (ved hjelp av for eksempel ”kontrapunktisk kildebruk”) og mer presis informasjon? Det er mange kilder som peker på at *de andre* i Sør først og fremst har blitt representert og møtt med utgangspunkt i herskende stereotyper som nedvurderer deres identitet og devaluerer deres menneskeverd (se f. eks. Shohat & Stam 1994, Eide & Simonsen 2005, 2008). Det finnes imidlertid alternative måter å møte *de andre* på, nemlig som handlende subjekt, i motsetning til et passivisert hjelpeløst offer ute av stand til selv å tenke og handle. Det skal være fullt mulig å møte dem som (normale) mennesker i en midlertidig utsatt posisjon, akkurat som man møter medlemmer av det forestilte ”oss”-fellesskapet som (normale) mennesker med ulike og like erfaringer, tankesett, og kompetanser.

Den indiske postkoloniale teoretikeren Homi K. Bhabha etterlyser en mer kompleks tankegang som er mindre opptatt av binære opposisjoner og mer opptatt av de mulighetene som finnes i å forstå verden og mennesker utenfor et slikt todelt perspektiv. Han søker en destabilisering av binære statiske hierarkier, slik som *oss* og *dem*, der den ene delen av motsetningene i varierende grad nedvurderes (Bhabha 1994).

3.3 Foucaults paradigme – ideer som inspirerer kritisk diskursanalyse

Plassering av språket (her: avgrenset til språk brukt i den offentlige sfære) i en tankesammenheng er nødvendig for å anerkjenne og autorisere språkets betydning, samt å synliggjøre sider ved språk og språkbruk som vi kanskje ikke er oppmerksomme på, eller som vi kanskje er mindre bevisste

på. i en tankesammenheng. Språkets og diskursens dimensjoner i en metodisk sammenheng gjøres rede for i metodedelen.

Denne oppgaven er langt på veg basert på Foucaults ideer omkring språk og makt og Faircloughs tilnærming til kritisk diskursanalyse. Jeg baserer meg på Foucault fordi han etter min mening tilbyr et viktig bidrag til å forstå forholdet mellom diskurs og makt.⁷⁸

Ved siden av Foucaults identifisering og solidaritet med de som befinner seg i samfunnets mer marginaliserte sfærer (randsoner) er det hans perspektiver på språk og makt som gir særlig resonans hos intellektuelle innenfor det postkoloniale tanke- og handlingsfeltet (The post-colonial reader 2006, Young 2003). Foucault og det postkoloniale feltet oppfatter forholdet mellom språk, makt, kunnskap og diskurs som nært fordi språk betraktes som handling og ideologisk arena. Følgelig besitter språk en kapasitet til makt(misbruk). De deler interessen for hvordan virkeligheten blir skapt og hvordan verden blir tilskrevet mening. For gjennom språk forsøkes virkeligheten gjengitt og fortolket, samtidig som ideer og handling kan realiseres gjennom språket og språklige fremstillinger. Vi kan si at virkeligheten konstituerer og konstitueres av språket. Virkeligheten konstituerer og konstitueres derfor også av tekster og diskurser. Denne forståelsen er også sentral i Faircloughs teori (Fairclough 1992, 1995, Jørgensen & Phillips 2002).

I boken *Power/Knowledge* klarlegges mange av Foucaults ideer omkring makt, eller rettere posisjon. Foucault ser på makt som *perspektivisk* og *relasjonell*, hvilket vil si at han har en strukturalistisk og relativistisk tilnærming til konseptet og avviser makt som allmenngyldig (Foucault 1980).

Det er interessen for kamper, oppgjør, strategier og taktikker som gjør at Foucault er mest opptatt av å analysere makt som *maktrelasjoner* snarere enn makt som evne og kapasitet. Makten er altså å finne mellom, eller i mellomheten, mellom to eller flere parter; mellom roller og medlemskap og ikke så mye mellom personer (ibid). Et eksempel er forholdet mellom giver ("ressurssterk") og mottaker ("ressurssvak") der forholdet mellom, for eksempel, personen Thorvald Stoltenberg og den fattigere personen Sara Abdo Musa eller mellom personen Espen Ottosen og personen Gideon Mumo er midlertidig suspendert. Dog, rollene er farget av *personens* habitus og ideologiske tankesett, som påvirkes av og påvirker rollene og subjektposisjonene innenfor et felt (Bourdieu 1998).

Videre mener Foucault at makt handler om å få sitt perspektiv, sin betraktningssmåte og synsvinkel gjeldende, og for å oppnå det benyttes kontrollmekanismer. Deriblant diskurser (Foucault 1980). Neumann har et interessant poeng i det at makt ikke bør kobles direkte til kampen om representasjonene, men snarere at det dreier det seg om "kampen om å fikse diskursen slik at effektene av den blir sånn eller slik. Det kan altså ikke være selve kampen om

⁷⁸ Jeg kunne ha kombinert Foucault med Bourdieus ideer om makt, men velger som beskrevet å fokusere på Foucault, og heller benytte Bourdieus vokabular dersom jeg synes det kan være en nyttig tilgang til en bredere begripelse. Det er særlig deler av det bourdieuske perspektivet på felt, doxa, kapital, og habitus som kan være interessante for mine problemstillinger og som har paralleller i Foucaults ideer.

distinksjonene som er det avgjørende, men effektene av denne kampen” (2001:172-173). Avhengig av perspektivene de involverte partene har vil forskjellige betydninger fremtre og dermed også forskjellige ”sannheter” og relasjoner (Fairclough 1992, Foucault 1980).⁷⁹

Foucault oppfatter makt også som *produserende*. De som har makt har mulighet til å produsere virkeligheten og domener for ”objects and rituals of truth”⁸⁰, og til å etablere sosiale relasjoner (Fairclough 1992, Foucault 1980, Jørgensen & Phillips 2002). Ut fra et slikt syn har bistands- og misjonsorganisasjonene makt fordi de har en posisjon i samfunnet som ofte validerer deres perspektiver som gyldige; de er med på å produsere virkeligheten gjennom sine diskurser og tekster; og de er den dominante og innflytelsesrike parten i maktrelasjonen *oss* og *de andre*. De skaper et bestemt syn, eller perspektiv på virkeligheten.

Foucault vier mye av sin interesse til diskursenes *rules of formation* - diskursenes tilblivelsesbetingelser. Dette fordi han forestiller seg at ethvert tenkesett til enhver tid innenfor et gitt domene innebærer underforståtte regler. Reglene innskrenker i vesentlig grad tenkesettets spennvidde, og følgelig også handlingenes spillerom. Samtidig foreskriver de rollemønstre og subjektposisjoner. Det vil si at hver enkelt måte å betrakte ting på til enhver tid forholder seg til normer, prinsipper, skikker, ideologier, konvensjoner, mønstre og strategier som ikke er uttrykkelig uttalt, men fremgår av sammenhengen, og som bestemmer eller påvirker hvorvidt det som sies er meningsfylt eller meningsløst, og fornuftig eller fornuftsstridende (selvmotsigende). Til reglene og formene er det knyttet forventninger, rettigheter og forpliktelser (Fairclough 1992, Foucault 1980, Gutting 2005). Man har altså mindre frihet, færre muligheter. I den forstand at man står mindre fritt til å mene og handle utover det som regnes som normalt og akseptert innenfor bestemte sosiale felt. Utfordringene består i at enkeltmennesker ofte ikke er oppmerksom på eller innser disse begrensingene som styrer deres tanker og handlinger (Foucault 1980). Man har kanskje en tendens til å følge strømmen samtidig som ”det selvfølgelige” overskygger behovet for å stille spørsmål ved de forestillingene man selv og andre har.

Ifølge Foucault tilkjennegis tenkesettene og de underforståtte reglene ofte i lingvistiske, eller kommunikative, begivenheter slik som tekster og diskurser. Derfor mener han på den ene siden at det er viktig å undersøke tekster for å forstå tilstander, prosesser og relasjoner, mens han på den andre siden mener det er unødvendig å forklare det man leser og hører for å fange opp tekstens egentlige mening, tekstens latente budskap (Fairclough 1992, Foucault 1980). For ordene taler for seg selv og den egentlige meningen er likevel å finne utenfor teksten, i de generelle strukturene i systemet; i begrepene, konseptene, mønstrene, prinsippene, skikkene som omgir oss og veileder ethvert menneskes tanker og handlinger. Han betrakter teksten som et historisk vitnesbyrd heller

⁷⁹ Konsekvensen av en slik maktforståelse kan bli en relativisme der ingen definisjoner eller fremstillinger av virkeligheten er ”sannere” enn andre. Imidlertid erfarer vi kontinuerlig at noen begrepsforklaringer og tolkninger nettopp oppfattes som ”sannere” enn andre, avhengig av tid og rom, og erverver seg en gyldighet som tilsidesetter andre måter å betrakte verden på som mindre gyldige eller kanskje til og med ugyldige, nettopp ut fra vedkommendes posisjon, eller makt.

⁸⁰ For Foucaults definisjon av ”truth”, se Foucault 1980:132.

enn en autonom redegjørelse; man kan altså ikke trekke konklusjoner ut fra en tekst alene, men må se den som et historisk avtrykk som leder til og henger sammen med andre historiske avtrykk. Teksten gir dessuten uttrykk for et bestemt perspektiv. Virkeligheten betraktes kun fra en avgrenset synsvinkel, og ekskluderer upassende perspektiver. Teksten er derfor, ifølge Foucault, en ledetråd som først gir betydningsfull informasjon om maktrelasjoner når den leses i sammenheng med andre ledetråder og det som ligger bak teksten (Foucault 1980).

Fra dette kan man utlede at tekster peker på beslutninger og valg truffet av noen på vegne av andre, som i sin tur betyr at man kan ved hjelp av næranalyser og undersøkelser av teksten i sin videre kontekst avdekke maktrelasjoner og definisjonsmakt.

Foucault og diskursbegrepet

En av Foucaults forklaringer på diskurs er at en diskurs er en materialisering av kunnskap og rasjonalitet som består av 'begrensede sett med effektive muntlige eller skriftlige uttalelser' (Foucault 1980:243-244).⁸¹ Diskursen kan derfor analyseres i et temporalt og romlig perspektiv, og dertil lokaliseres til konkrete institusjoner, situasjoner, kontekster, relasjoner, sektorer, samfunn, sfærer og tidsrom. Og diskursens opptreden, forekomst og eksistens kan analyseres i forhold til varighet, lokalisering og posisjon - etter at man har knyttet den til ett eller flere felt. Enten fordi den allerede er knyttet til feltet av andre eller fordi man har en fornemmelse eller erfaring av at diskursen eksisterer innenfor et bestemt felt (Fairclough 1992, Jørgensen & Phillips 2002, Neumann 2001). For eksempel er det ikke mulig å undersøke "godhetsdiskursen" hvis man ikke plasserer den innenfor en sammenheng. Analyse av "godhetsdiskursen" (og andre diskurser, som de vi møter i denne oppgaven) muliggjøres derimot i det man knytter den til for eksempel bistands- og misjonsfeltene og disse feltenes ideer, praksiser og avtrykk.

I *Diskursens orden* hevder Foucault der han snakker om diskontinuitetsprinsippet, at "diskursene må behandles som diskontinuerlige praksiser som krysser hverandre, av og til berører hverandre, men like ofte overser eller utelukker hverandre" (1999:29). Videre definerer han diskurs som en sosial praksis, hvilket vil si som en samfunnsmessig handling som skal tjene til virkeliggjørelse av en idé eller anvendelse av en lære jamstilt med andre typer sosiale handlemåter, slik som læring og kontroll (Foucault 1980:243-245).

I et maktperspektiv har diskurser følgelig en sentral betydning. Foucault ser på diskurser som maktstrategi, som maktteknikk. Det vil si som en (praktisk) ferdighet som benyttes i maktrelasjoner. Som en arena hvor bestemte maktagendaer utarbeides innenfor bestemte diskurser. For å kunne utarbeide og anvende agendaer, strategier og teknikker, og følgelig også diskurser, poengterer Foucault at man må besitte visse bestemte kunnskaper, idésystemer og

⁸¹ Foucaults perspektiver på diskurs endret seg fra det forholdsvis pessimistiske til det mer positive på 1970-tallet (Foucault 1980).

ferdigheter og handle bevisst i samsvar med anerkjente standarder innenfor bestemte sosiale felt (Foucault 1980), som for eksempel narkotikakartellene i Rio de Janieros favelaer eller det sørpolitiske feltet. Maktstrategier, maktteknikker og maktagendaer tjener ifølge Foucault som måter å unnfange (og forestille seg) maktrelasjoner, og deriblant fellesskap og fremmedskap (Foucault 1980:246).

Et viktig moment er at diskursens sammensatthet ikke betyr at den nødvendigvis er innbyrdes variert, fleksibel, lærenem, nyansert, åpen, mottakelig, lett påvirkelig, tydelig, selvfølgelig, begripelig, rasjonell, eller tilgjengelig. I mange sammenhenger opptrer den snarere tvert i mot. Neumann beskriver denne infleksibiliteten som ”diskursens treghet” (2001).

Innenfor ethvert sosialt felt eksisterer det et utvalg av flere mer eller mindre samvirkende foretrukne diskurser som artikulerer mer eller mindre bestemte tema innenfor bestemte rammer. Dominerende diskurser, underdiskurser og motdiskurser konkurrerer mot eller understøtter hverandre. Denne diskursive dimensjonen av samfunnsfelt, som er et innleiret nivå og ikke en atskilt størrelse fra det sosiale domenet, kaller Foucault *diskursorden*. I likhet med enkeltdiskurser anser han diskursordener som selvfølgeliggjorte forståelsesfellesskap. Som diskursen er en diskursorden både struktur og praksis. Fordi den former og formes, den utelukker og blir utelukket, begrenser og blir begrenset, gir muligheter og er en mulighet. Diskursordenen styrer bruken av diskurser og sjangerer (Fairclough 1992, Foucault 1980, Neumann 2001). Det vil si at diskurser kan iscenesette, eller konstituere, maktrelasjoner ut fra samhandlingen mellom bestemte diskurser. Dette innebærer i sin tur at diskurser (for eksempel utviklings-, bistands-, eller godhetsdiskursen) kan konstituere sosiale maktrelasjoner innenfor rammene av en tekst ut fra samhandlingen mellom for eksempel godhets-, medynks- og utviklingsdiskursene.

Innenfor en diskursorden, og følgelig også innenfor et sosialt felt, eller en sosial anordning, er det forskjellige diskursive praksiser. Produksjonen av *Røde Kors-magasinet* og *Utsyn* er diskursive praksiser innenfor henholdsvis bistand og misjon.

Makt

Som Hanna Arendt skiller Foucault mellom kategoriene makt og vold, men de forneker ikke at makt og vold er en vanlig kombinasjon. Skillet mellom makt og vold er relevant for denne oppgavens tema. Derfor vil jeg her kort diskutere hva det innebærer.

Arendt formulerer distinksjonen på følgende måte: “one of the most obvious distinctions between power and violence is that power always stands in need of numbers, whereas violence up to a point can manage without them because it relies on instruments” (1970:41). Å skille disse to konseptene betyr å anerkjenne at makt ikke nødvendigvis innebærer vold, men at makt også rommer muligheter for konstruktive (inn)virkninger og inngrep.

Det som umiddelbart slår meg ved Arendts definisjon av vold (og som henger sammen med mitt syn på bevisst språk), og det som kanskje inspirerte Bourdieu til begrepet ”symbolsk vold”,

er at disse instrumentene, eller våpnene, hun snakker om kan tolkes som ord, diskurser og språklige fremstillinger. Overgrep gjennom språk forutsetter et helhetlig syn på individet, hvor kropp (menneskets materielle vesen) og sjel (menneskets immaterielle vesen) sammen utgjør en person og dens identitet. Et slikt menneskesyn impliserer i sin tur at forgripelser og krenkelser mot individet kan sette usynlige spor; merkene kan settes i sjelen uten synlige merker på kroppen (men, som i noen sammenhenger kan utarte seg til kroppslige skader på selv eller andre).⁸²

Følger man Brown kan derfor en handling som depersonaliserer (dehumaniserer), det vil si en handling som blant annet fører til at ens identitet går tapt og som tingliggjør et menneske, anses som et overgrep. Disse sporløse overgrepene kan være vanskelige å oppdage, avsløre og bevise. Sporløse overgrep kan være når man som menneske i kortere eller lengre perioder blir devaluert, umyndiggjort, forbigått, tilsidesatt, ignorert, oversett, møter mangel på respekt, eller manglende interesse, inngrep eller likegyldighet, blir fornektet, krenket, truet, skremt, eller terrorisert (Nygård 1995). Som vi ser er det kanskje ikke makten i seg selv som kan være problematisk, men snarere at misbruken av den kan lede til krenkelser av ulik art. Slike typer krenkelser utarbeides og opprettholdes blant annet innenfor diskurser, og synliggjøres på arenaer hvor diskursene tilkjennegis, slik som i kommunikative begivenheter generelt og bistands- og misjonstekstene især (Foucault 1980).

⁸² De fleste typer vold som setter synlige spor på kroppen, setter naturligvis også merker i sjelen i varierende grad.

4. Metodiske tilnærminger og overveininger

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for de metodiske valgene som er gjort i forbindelse med oppgavens analyser. Nærmere analyser gjør det mulig å avdekke hvorvidt påståtte og ønskede endringer i mønstre virkelig innebærer transformasjoner og reformer eller om endringene primært er en videreføring av gamle mønstre. På bakgrunn av problemstillingenes karakter og det jeg søker å undersøke, finner jeg det mest hensiktsmessig å kombinere to typer analytiske verktøy. Kvantitativ tekstanalyse brukes for å få en innsikt i trender i hele det analytiske materialet (Grønmo 2004), og kan dermed brukes for å se på trender i formidlingen og for å innhente kunnskap til bakteppe. Videre brukes kvalitativ tekstanalyse, nærmere bestemt kritisk diskursanalyse (ofte forkortet til CDA), for bedre å forstå en bestemt type kommunikativ situasjon, nærmere bestemt bistands- og misjonsorganisasjonenes medlemsmagasiner og deres diskursive praksiser. Det er den kvalitative analysen som er mest detaljert og omfangsrik, til tross for at det er et fåtall tekster av et fåtall individer som står i fokus.

Mitt valg av CDA som primær fremgangsmåte for å løse problemstillingene mine bunner i mitt språksyn, som det delvis er gjort rede for i de foregående kapitlene. Jeg betrakter tekst og diskurs som sosial handling og sosialt handlingsrom, snarere enn kun som handlingsbetingelse. Jeg oppfatter ”sosial handling” i tråd med blant andre sosiologen Anthony Giddens, nemlig som ”utøving av en type sosial ferdighet eller praktisk evne til å handle hensiktsmessig i ulike situasjoner” (Østbye, Helland, Knapskog & Larsen 2002:13). Det vil si at språk primært er en gjennomtenkt handling som innebærer valg og vurderinger i motsetning til instinktive handlinger. En slik diskursiv situasjon kan til eksempel være en kommunikativ begivenhet, slik som bistands- og misjonstekster, eller en politisk sammenheng, slik som det sørpolitiske feltet generelt eller bistand spesielt, utvikling av en samfunnsteori, eller en reaksjon, som protestene mot euroamerikanske fremstillinger av Afrika.

Språk (og språkbruk) gir muligheter for grensetrekking, for å inkludere, ekskludere, fremheve, sette i bakgrunnen, og for å viske ut.

I denne oppgaven er det relevant å se på bistand som materiell bistand, oppbyggelig åndelig bistand (misjon), som materiell bistand innenfor religiøse rammer (bisjon). Videre er det kun relevant å se på bistand til mennesker i Sør. Felles for de ulike bistandsretningene er ønsket om å forebygge og lindre det de definerer som menneskelig nød.⁸³

⁸³ I et forsøk på å gjøre begrepsverdenen minst mulig forvirrende refererer jeg, der ikke annet går fram, til oppbyggelig åndelig bistand som (kristen) *misjon*, oppbyggelige åndelige bistandsaktører som (den kristne) *misjonen*, (kristne) *misjonærer* eller (kristen) *misjonsorganisasjon*, opplysende ikke-religiøs bistand (utdanning og kursing) som *åndelig bistand*, mangel på opplysning”hedenskap” som *åndelig nød*, aktørene innenfor materiell bistand som (humanitær) *bistandsorganisasjon*, materiell bistand av typen nødhjelp og utviklingsarbeid som (humanitær) *bistand*, materiell bistand i misjonssammenheng som *bisjon*, og misjonsorganisasjoner med bisjon som kjernevirksomhet som *bisjonsorganisasjoner*.

Jeg fokuserer på bistands- og misjonsteksternes beskrivelser av Etiopia, Kenya. Det innebærer en undersøkelse av påstander om årsakssammenhenger, identifisering av problemer og løsninger (handlingsbetingelser) og posisjonering. Posisjonering er, utover å se på hvordan begivenheter og personer plasseres i forhold til hverandre (rollemønstre og subjektposisjoner), en identifisering av hvordan begivenheter, identiteter og sosiale grupper presenteres, for eksempel gjennom forfatterens tilslutning og avvisning (Bom, Hansen & Rasmussen 2004:93).

Jeg har gransket et materiale på om lag 9 000 sider, for så å koke det ned til relevante og håndterlige mengder i forhold til problemstillingene. Mange vurderinger har blitt gjort før analysen og underveis. Noe av det som ved første vurdering syntes fornuftig, nyttig og gjennomførbart, viste seg å ikke være det likevel. Deriblant det opprinnelige utvalget, som viste seg å være altfor omfangsrikt. Andre valg igjen viste seg å være holdbare. Dette vil jeg komme inn på senere.

Oppgavens metodiske, teoretiske og bakgrunnsmessige tilnærming er relativt omfattende, noe jeg mener er forsvarlig og nødvendig for å kunne belyse problemstillingene og tekstens videre kontekst på en sammensatt måte. På bakgrunn av denne slutningen og for å ha mulighet til å gå mer i dybden i de ulike kapitlene, mener jeg derfor at det er forsvarlig og nødvendig å overstige formelle krav for en masteroppgaves omfang. Om jeg skulle redusert sidetallet betraktelig ville sannsynligvis viktige aspekter enten måtte blitt utelatt eller blitt behandlet på en overflatisk og utilfredsstillende måte.

4.1 Det sørpolitiske kommunikasjonsregimet

UD og Norad krever i retningslinjene for ”Tilskuddsordningen for norske og internasjonale frivillige aktørers humanitære bistands- og utviklingssamarbeid” at tilskuddsmottakerne deltar i informasjons- og holdningsskapende arbeid overfor norsk opinion (2001, avsnitt 4). Opplysningsarbeid har vært et prioritert område innenfor norsk utenrikspolitikk siden midten av 1970-tallet, da Norad etablerte en egen avtale med AOF om støtte til u-landsinformasjon (utviklet seg senere til Norads rammeavtaleordning for støtte til opplysningsarbeid) og Paul Thynnes (H) i en Stortingsdebatt hevdet at ”En av våre viktigste oppgaver er å skape folkelig oppslutning om utviklingshjelpen” (Nygaard 2006). Opplysningsarbeidet vil bli ytterligere behandlet i kapittel 6, som en introduksjon til de to tidsperiodene.

Tvedt beskriver størstedelen av den inneværende u-hjelpshistorien som et ”sentralt nasjonalt dannelsesprosjekt” i regi av det sørpolitiske systemet, hvis rolle blant annet er å være forandringsagenter i Sør og hvis oppgave er å ”forandre verden”. Han påpeker at norsk u-hjelp, som del av *det nasjonale dannelsesprosjektet*, like mye er en opplæring av norske samfunnsmedlemmer for å vinne oppslutning i den norske opinionen for utviklingsstrategien til det sørpolitiske systemet: et mektig system som ”med dets store finansielle ressurser, tallrike

personell og sterke legitimitet, har filtrert verden for nordmenn i samsvar med dets perspektiv og interesser” (2003:31).

Tvedt kaller informasjonsstrukturen og informasjonsmekanismene til det sørpolitiske systemet for *det sørpolitiske kommunikasjonsregimet*, og henspeler med det til det hegemoniske kommunikasjonssystemet de sørpolitiske aktørene konstituerer, og har anledning til å konstituere i kraft av sin sterke posisjon i det norske sivile samfunnet og den norske politikken. Han mener man kan snakke om et ”kommunikasjonsregime”, når ”kommunikasjon innenfor et bestemt område av samfunnet er institusjonalisert over en viss tid, og kommunikasjonen kretser om et bestemt sett av begrepsknipper, språklige kategorier og fortolkningsmønstre”. Han hevder at det er et *strategisk* kommunikasjonsregime i motsetning til en annen type kommunikasjonsregime som er mindre bevisst i sin kommunikative handling, fordi ”dets ledelse søker å etablere et sett av begrepsknipper, språklige kategorier og fortolkningsmønstre for fortolkning av og refleksjon over politiske, sosiale eller eksistensielle erfaringer, og gjør disse tilgjengelige for relevante aktører” (2003:201-202).

Tvedts poeng kan forstås dit hen at fremstillingene som produseres og formidles er en form for propaganda; som et virkemiddel iscenesatt fra utenrikspolitisk, utviklingspolitisk og sivilsamfunnshold for å tilfredsstille deres spesifikke mål, interesser og verdier, og understøtte deres verdensoppfatning, heller enn tekster som søker å bidra med nyansert folkeopplysende informasjon om Afrika, Latin-Amerika og Asia der leseren får større rom for å gjøre seg opp en egen mening om de forhold og de mennesker som omtales.⁸⁴

Jeg velger å forstå propaganda slik Jowett & O'Donnells mye brukte definisjon fra 1992 avgrenser begrepet: ”Propaganda is the deliberate and systematic attempt to shape perceptions, manipulate cognitions, and direct behaviour to achieve a response that furthers the desired intent of the propagandist” (sitert i Haug 2006:13). Denne definisjonen beskriver, slik jeg ser det, det sørpolitiske kommunikasjonsregimet godt. Som Haug skriver er denne definisjonen ”hensiktsmessig fordi den både retter fokus mot selve kommunikasjonsprosessen og hensikten med denne” (ibid). Dessuten fanger den etter min mening opp de aktørene som ellers ville falt utenfor avgrensningen til denne type kommunikativ praksis.

Den samfunnsengasjerte amerikanske samfunnsforskeren Nancy Snow forstår propaganda som distribusjon av ideer, informasjon eller rykter med den hensikt å skade eller hjelpe en institusjon, en sak eller en person (Snow 2007). En slik forståelse kan også fungere som en veiledende og fruktbar forståelse for tekstproduksjon i den sørpolitiske konteksten, og jeg synes den lar seg kombinere med Jowett & O'Donnells definisjon.

⁸⁴ Propagandabegrepet introduseres for å kommentere bistands- og misjonstekstenes kommunikative rolle og fordi jeg anser det som et nyttig perspektiv å ta med seg i lesningen av slike typer tekster. Selve ordet propaganda har sitt opphav i det latinske ordet propagare, som betyr å utbre eller å plante (Allern 1997:60 sitert i Haug 2006:13).

I lys av at det sørpolitiske opplysningsarbeidet er et veloverveid og systematisk forsøk på å forme oppfatninger, etablere sannheter og påvirke handling som i sin tur vil bidra til å oppfylle det sørpolitiske systemets mål, visjoner, interesser og verdier, mener jeg at bistands- og misjonstekstene faller inn under propagandabegrepet, og også fordi tekstprodusentene med sine tekster søker å promotere spesifikke synspunkt og og/eller (politisk og/eller verdisentrert) engasjement. Jeg mener ikke at propaganda nødvendigvis søker å endre holdninger, men snarere kanskje er et verktøy for å opprettholde eksisterende meninger, fordommer og holdninger; et virkemiddel for å opprettholde det folk allerede oppfatter som sannheter. For leseren kan det være vanskelig å skille mellom den informasjonen som er veiledende og den som er villedende.

I et annengjøringsperspektiv kan det være verdt å merke seg at et propagandasystem tenderer til å se verden i svart/hvitt og dermed todele verden i et *oss* og i et *dem* (Allern 1996:32), slik det sørpolitiske feltet også synes å gjøre.

4.2 Overordnet utvalg for de to undersøkelsene

Hvorfor Norges Røde Kors og Norsk Luthersk Misjonssamband?

For å anskueliggjøre bredden innen bistandsarbeid ser jeg nærmere på to organisasjoner som begge opererer som barmhjertige samaritaner innenfor det norske godhetsregimet, men som har relativt ulike verdisyn, fokusområder og arbeidsmetoder. I utgangspunktet ønsket jeg å undersøke fem bistandsorganisasjoners dekning og bilder av fem land på det afrikanske kontinentet, hvilket tidlig viste seg å være en u håndterlig mengde for mitt prosjekt. Ifølge Bistandstorgets og Norads nettsider finnes det om lag hundre ikke-statlige organisasjoner av ulik størrelse, med ulike verdisyn og fokusområder i Norge.⁸⁵ Det er mange aktører å velge mellom. Jeg mener likevel at mine analyseobjekter er hensiktsmessige. Fordi det ikke er blitt foretatt identiske analyser av disse organisasjonenes medlemsmagasiner tidligere.⁸⁶ I tillegg var det viktig at organisasjonene og medlemsmagasinene eksisterte i begge tidsperiodene, slik at analyse materialet ble tilstrekkelig i forhold til problemstillingenes karakter.

RK er interessant fordi den er den største bistandsorganisasjonen i Norge og tilhører ”De fem store”. Dessuten er den en del av verdens største humanitære ikke-statlige hjelpeorganisasjon, IFRC. RK er altså størst i Norge, og størst i verden. Organisasjonen anses av norske myndigheter å være en betydningsfull aktør på det utviklingspolitiske feltet.

⁸⁵ Per 12.12.2006.

⁸⁶ Repstads analyser fra 1973 er tilsvarende, men ikke lik.

NLM er interessant fordi den er Norges største misjonsorganisasjon, med tanke på sitt konservative kristne ståsted, og fordi den skiller seg fra RK i verdigrunnlag, arbeidsmetoder og overordnet mål. Dessuten har misjon en lengre tradisjon enn bistand.

Analyseobjektene

Medlemsmagasinene til RK og NLM i tidsperiodene 1980-85 og 2000-05 ligger til grunn for oppgaven. Det vil si tolv årganger av hvert magasin. Det er nødvendig å redusere materialet til en håndterlig mengde uten at det påvirker kvaliteten på materialet og de svar det vil generere i altfor stor grad.

Både RK og NLM publiserer flere typer magasiner. Med tanke på problemstillingene, var det viktig å velge magasiner som formidler informasjon om organisasjonens aktivitet på det afrikanske kontinentet, og slik skaper bilder av Afrika. Det aktuelle magasinet fra RK heter i dag *Røde Kors Magasinet* og utgis av avdelingen Kommunikasjon og verdier.⁸⁷ Opp gjennom årene har publikasjonen hatt ulike navn, og i tidsperiodene for dette prosjektet har det hatt disse navnene: *Over Alle Grenser* (1980), *Røde Kors* (1981-1985), *Tanke Kors* (2000-1/2003) og *Røde Kors Magasinet* (2/2003-2005). Jeg bruker primært fellesnevneren *Røde Kors-magasinet* i oppgaven. Magasinet fra NLM heter *Utsyn*. De to magasinene i utvalget har ulikt format, ulik utforming og ulik skriftstørrelse. *Røde Kors-magasinet* er tilnærmet A4-format i alle årgangene, mens *Utsyn* begynner med tilnærmet A3-format og reduseres i størrelse gjennom årene. Begge er talerør for sine respektive organisasjoner og slik sett viktige kanaler for organisasjonenes strategiske kommunikasjon.

Tidsavgrensning. Hvorfor de to valgte tidsperiodene?

Valget falt på tidsperiodene 1980-85 (tidsperiode 1) og 2000-05 (tidsperiode 2) fordi fokus i oppgaven er på sammenlikning av bildene to organisasjonene skaper over tid av det afrikanske kontinentet. Dessuten faller periodene i forkant og etterkant av det angivelige paradigmeskiftet i sørpolitikken og bistandsdiskursen på 1990-tallet. Slik kan man undersøke om det eventuelle paradigmeskiftet også gjelder for bistands- og misjonsmagasinene som går ut til medlemmene til respektive organisasjoner, og om det er forskjell på ”eldre” og ”nyere” tankegang, formidling og tekster innenfor utviklingsdiskursene.

⁸⁷ Markedsavdelingen har siden 2004 utgitt nødhjelpsmagasinet *Hjelp*.

Geografisk avgrensning. Hvorfor Etiopia og Kenya?

Det har blitt vanlig at man skiller mellom det arabiske Nord-Afrika og land sør for Sahara, til tross for at afrikanske historikere har pekt på at dette skillet er eurosentrisk og ”apartheidaktig” tenkning (Balsvik 2004:8). Sosiologen Josef Gugler bemerker i sin bok *African film: re-imagining a continent* (2003:3) at ”Afrika sør for Sahara”, til tross for at det er en tungvint betegnelse, er å foretrekke fremfor det rasistiske ”Black Africa” og det eurosentriske ”Sub-Saharan Africa”. Jeg ønsket å se på bildene som blir skapt av landene sør for Sahara, og gjerne land som skiller seg fra hverandre i dette store og mangfoldige området. Videre var det et poeng å se på de samme landene i begge publikasjonene, i begge tidsperiodene. Også her var det viktig å begrense omfanget. Etter flere vurderinger, deriblant at sammenlikning mellom tidsperioder er viktigere for oppgaven enn sammenlikning mellom land, besluttet jeg å fokusere på to land. Med dette som utgangspunkt, og etter gjennomgang av stoffet til *Utsyn* og *Røde Kors-magasinet*, fant jeg at det stort sett bare var Kenya og Etiopia som var aktuelle, selv om disse landene ikke var dekket av *Røde Kors-magasinet* i absolutt alle årgangene.

Etiopia og Kenya er etter min mening et interessant analysepar. De er naboland med svært ulik historie, både før, under og etter kolonitiden, og representerer relativt sett mangfoldet på det afrikanske kontinentet. Hva norsk bistandsaktivitet angår, representerer Etiopia og Kenya en liten del av det store mangfoldet av bistandsaktivitet på det afrikanske kontinentet, og det er slik sett ikke mulig med en uavkortet generalisering av hvilke bilder som blir skapt av Afrika. Landene er imidlertid en del av Afrika, og en næranalyse med disse som bakteppe vil gi innblikk i hvordan det afrikanske kontinentet blir fremstilt av norske organisasjoner som engasjerer seg i bistand, misjon og bisjon.

Tilgjengelighet

Tekstene er fra tidligere årganger, og det var derfor nødvendig med tilgang til arkiv eller utlån fra de aktuelle organisasjonene. Jeg tenkte at lån fra organisasjonene ville være best, for da ville jeg få anledning til å møte redaktørene i de respektive magasinene. Redaktøren i *Utsyn* tilbød meg å sitte på Fjellhaug Skoler og lese gjennom deres eksemplarer av *Utsyn*. Det viste seg imidlertid at Nasjonalbiblioteket hadde de nødvendige årgangene, derfor valgte jeg av praktiske årsaker å sitte på Nasjonalbiblioteket. Redaktøren i *Røde Kors-magasinet* var også imøtekommende, og jeg fikk låne redaksjonens originaleksemplarer i over et år.

Materialet er dessuten tilgjengelig i den forstand at alt er på norsk og gitt ut i Norge. Det er ikke nødvendig med oversettelse og man slipper derfor de hensyn som må tas, når man jobber med analysemateriale på et annet språk.

Metodiske svakheter og innvendinger

I utgangspunktet ønsket jeg en metodetriangulering som inkluderte intervjuer og referansegrupper, for å få kunnskap om organisasjonenes og afrikanere i Norges sine synspunkter på forhold relatert til oppgavens ulike deler. Blant annet ville intervjuer vært nyttig for å nyansere, utdype og klargjøre begrep og elementer som trenger klargjøring, for å kommentere funn og ikke-funn, og for å tilføre en dimensjon, forståelse og informasjon som ikke er tilgjengelig gjennom tekstanalytiske grep. Av plass- og tidshensyn måtte jeg dessverre kutte bort disse verdifulle aspektene.

4.3 Kvantitativ innholdsanalyse

Den kvantitative analysen er inkludert for å gi en oversikt over og et innblikk i bildene som skapes av Afrika generelt, slik som organisasjoners prioriteringer av stoff, kilder, og definisjonsmakt.⁸⁸

Metodiske valg og overveininger for den kvantitative undersøkelsen

Hvilke årganger og tekster?

Hovedutvalget består av 135 tekster fra årgangene 1980, 1983, 1985, 2000, 2001 og 2003. Alle tekstene har Etiopia eller Kenya som hovedfokus, og er over en kvart side i lengde. Fordi materialet hadde blitt uhandterlig dersom jeg skulle inkludert alle de tolv årgangene fra 1980-85 og 2000-2005, besluttet jeg å ta utgangspunkt i halvparten av årgangene med noenlunde jevn spredning. Valget falt derfor i første tidsperiode på første og siste årgang, samt den i midten. For andre tidsperiode ønsket jeg tilsvarende årganger, men på grunn av manglende stoff om Etiopia og Kenya i den ene publikasjonen i noen av årgangene, gav utvalget seg selv.

Fordi oppgavens fokus er utvikling over tid, er det viktigere å ha med et utvalg tekster fra utvalgte årganger, enn det er å ha med alle tekstene fra alle de utvalgte årgangene. Utviklingen fra år til år, og tidsperiode til tidsperiode er viktigere enn utviklingen innenfor hver årgang. Dersom det skulle finne sted dramatiske endringer i formidlingen av det afrikanske kontinentet innenfor hver årgang, vil disse tendensene likevel bli plukket opp siden utvalget av tekster består av tekster spredt gjennom hele året.

Jeg ser bort fra årsberetninger og utgivelser uten tekster om det afrikanske kontinentet. Notiser som kun forteller om hjemkomne misjonærer, bokanmeldelser, ”Nytt fra hovedstyret” (i

⁸⁸ Jeg har brukt statistikkprogrammet SPSS som verktøy til å registrere og analysere det kvantitative materialet.

Utsyn) eller ”Fra loggboken...” (i *Røde Kors-magasinet*) registreres ikke fordi de ikke har en narrativ substans, og bokanmeldelsene er reklame for eksternt produkt.

Beslutningen om kun å inkludere tekster på over en kvart side, ble tatt for å begrense mengden, og betyr ikke det samme som at tekster på under en kvart side er uinteressante. Snarere tvert imot, mange av de kortere tekstene er kanskje mer interessante hva innhold angår. Et av utvalgskriteriene kunne like godt ha vært hvorvidt teksten inneholdt narrative elementer. Men, jeg fant det mest hensiktsmessig, og muligens kanskje lettere, å avgrense etter lengde på teksten.

På bakgrunn av påpekte faktorer stilte jeg følgende krav til potensielle tekster til hovedutvalget: at de var publisert i de utvalgte årgangene, at de var over en kvart side i volum, at de hadde en egen overskrift og, at hovedfokus i teksten var på Etiopia eller Kenya.⁸⁹ I reportasjeserier, eller hva jeg vil kalle tekstsamlinger, der det er flere tekster som er skrevet om samme tema, og /eller fra samme sted og av samme forfatter, men hver tekst har en egen overskrift, er hver enkeltstående tekst registrert som en enhet. Etter at tekstene som oppfylte disse kravene var silt ut, syntes jeg fremdeles det var for mange tekster fra *Utsyn*, både rent volummessig og i forhold til *Røde Kors-magasinet*. Derfor besluttet jeg å inkludere kun annenhver av de sorterte tekstene fra *Utsyn*. I *Røde Kors-magasinet* var det derimot så få tekster totalt som var relevante, at jeg vurderte det som nødvendig å inkludere alle som ble silt ut.

Hvilke variabler og kategorier og hvorfor?

Selv om alle variablene samsvarer med problemstillingene, er noen viktigere enn andre, noen er med mest for å få en oversikt og et innblikk, mens andre er interessante nok til å fremstille grafisk. Jeg kunne laget og brukt alternative variabler og kategorier, men jeg synes de jeg har er hensiktsmessige ut ifra problemstillingenes karakter og hva jeg ønsker å fokusere på (se vedlegg 9 for kodebok). Det er viktig for analysens reliabilitet og validitet at variablene og kategoriene er gjensidig utelukkende. Det er en mekanisme for å utelukke dobbeltregistreringer, og generering av feilaktige resultater (Grønmo 2004, Østbye 2006).

De ulike tekstene kan grupperes i forskjellige sjangere. Kategoriene mine skiller hovedsakelig mellom redaksjonelle tekster og postkassereportasjer. Postkassereportasjene er skrevet av mennesker knyttet til organisasjonen, men ikke til redaksjonen, og er dermed ikke-journalistiske tekster. Kategorien omfatter tekster som blir sendt til redaksjonen, stort sett på initiativ av forfatter heller enn organisasjonen. Begge disse kategoriene består først og fremst av skildrende tekster,

⁸⁹ For å få et mer helhetlig og nyansert bilde av den totale deknningen av Afrika, har jeg også utført en kortere analyse av alle tekster, i alle årganger, som hovedsakelig omhandler det afrikanske kontinentet; totalt ett tusen tre hundre og fire tekster. Totalanalysen gir en oversikt over den fullstendige deknningen av det afrikanske kontinentet - hvilke land som blir dekket og hvilke land og regioner som ikke blir dekket, den viser forskjeller i formidlingen (volum og land) mellom de to tidsperiodene og de to organisasjonene, hvor mange tekster som omhandler Etiopia og Kenya av totalmaterialet, og så videre. Som analysen av hovedutvalget peker den på hva og hvem organisasjonene prioriterer og neglisjerer i sin formidling av Afrika. Denne analysen bruker jeg kun som bakteppe, og den presenteres ikke i selve oppgaven.

noen ganger med innslag av refleksjoner og kommentarer. Tekster som først og fremst er analytiske tekster hører under kategorien kommentarstoff. Her sees redaksjonelle og ikke-journalistiske tekster under ett.

Gullestad er i boken *Misjonsbilder: Bidrag til norsk selvforståelse* (2007) nøye med å skille mellom tekstprodusentens intensjoner og de betydningene hun som forsker ser i bildene og tekstene. Etter min mening er dette en viktig forutsetning for ny innsikt og ny kunnskap innenfor slik type forskning. Samtidig har jeg erfart at spenningen mellom tekstprodusentens intensjoner og forskerens fortolkninger blant annet kan gjøre det vanskelig å avgjøre hvorvidt en representasjon er en ”positiv” eller ”negativ” fremstilling av *de andre*. Tekstens tone er relativ til øyet som leser. Der misjonen mest sannsynlig synes at bildet er positivt (i alle fortellingene om ”fruktbar jord” og ”hedninger” som omvender seg og gir avkall på sin historie og sine røtter), er sannsynligheten stor for at jeg som utenforstående oppfatter det som negativt. Og der misjonen gir tilsynelatende negative fremstillinger av *de andre* (*de andre* som vanskelige å omvende, som beskyttere av egen kultur og eget system) kan det hende jeg oppfatter det som positivt ettersom det underforstått viser handlekraftige og selvhevdende afrikanere. For å løse dette klassifiserer jeg slike tvetydige tekster som ”ambivalente”, hvilket tydeliggjør at inntrykket avhenger av øyet som ser.

4.4 Kvalitativ metode: Tekst i kontekst. Kritisk diskursanalyse (CDA) og Faircloughs ideer

Jeg skal her gjøre rede for den kvalitative metoden og de valgene og betraktningene jeg har gjort i forbindelse med den tekstanalytiske tilnærmingen.⁹⁰

Gjennom dypdykk inn i utvalgte teksters indre for å undersøke tekstens egenskaper og konteksten den er skapt i, søker jeg å avdekke konvensjoner, talemåter, mønstre, språklige virkemiddel og normer som er akseptert innenfor deler av det som i dag ofte betegnes som det sørpolitiske feltet, og som samtidig utgjør og opprettholder de ulike diskursene innenfor dette feltet. Samtidig søker jeg å spore endringer, ulikheter og likheter mellom tekstene, og å finne ut om tekstene er ensidige eller nyansert. Som oppgavens problemstillinger antyder, undersøker jeg definisjonsmakt, identitetsproduksjon og virkelighetsoversettelse - makten til å bestemme hvilke perspektiver, regler og handlinger som skal dominere, være toneangivende, gjeldende og myndige og hvilke som skal tilsidesettes, nedkjempes og undertrykkes. Ettersom disse temaene står sentralt innenfor det kritisk diskursanalytiske teoretiske og metodiske rammeverket, er det fruktbart å benytte CDA, i kombinasjon med kvantitative undersøkelser, for å besvare de spørsmålene

⁹⁰ Se vedlegg 10 for eksempel på kodebok for diskursanalysene.

problemstillingene stiller. CDA gir meg mulighet til å nærme meg en tekst mer helhetlig gjennom å plassere den i sin videre kontekst, samt til å markere ståsted.

Den nederlandske sosiologen Jan Nederveen Pieterse uttrykker diskursanalysens potensiale slik: “it can serve to analyse the ‘development machine’ [...] and development project talk [...]” (2000:180).

CDA tar utgangspunkt i at ord og de formelle reglene i språket kan gi informasjon om mønster innenfor bestemte tenkesett og handlingsmåter. Kritiske diskursanalytikere mener at ord og lingvistiske grep peker på disse underforståtte elementene som befinner seg utenfor teksten, men at undersøkelser av hvordan man formulerer seg ikke må være den eneste innfallsvinkelen til å løse en problemstilling (Fairclough 1992, Jørgensen & Phillips 2002).⁹¹ Den lingvistiske tilnærmingen understøtter ordets og språkets kraft og at en teksts form og struktur også er en del av tekstens innhold, samtidig som den erkjenner at språket kan holde på informasjon og mening som ikke umiddelbart er gjenkjennelig og som behøver fortolkning for å klarlegge eller redusere antallet mulige betydninger. Kartlegging og reduksjon av mening er ikke mulig ut fra lingvistisk analyse alene, men må utføres i forhold til den informasjonen man har om tekstens kontekst, slik som RK, NLM, bistand, misjon, utenrikspolitikk, norsk mentalitet og historie.

CDA (tidligere kritisk lingvistikk) er en sentral tradisjon innen diskursanalyse. Ifølge Jørgensen og Phillips er det fem fellestrekk som kjennetegner de ulike tilnærmingene til CDA (de bygger på Fairclough og Wodak i sin redegjørelse av disse): i) Sosiale og kulturelle prosesser og strukturer er delvis lingvistisk-diskursive; ii) Diskurs er både konstituerende og konstituert; iii) Språkbruk bør undersøkes empirisk innenfor dens sosiale kontekst; iv) Diskurs opererer på et ideologisk plan; v) Kritisk forskning (2002:60-64). Utover disse likhetstrekkene er det store ulikheter mellom de ulike innfallsvinklene i forhold til forståelse av diskurs, ideologi og språkperspektivet, og i forhold til hvordan man best kan utføre empiriske undersøkelser av språkbruk i sosial interaksjon og språkbrukens ideologiske implikasjoner. Som tidligere nevnt bygger jeg hovedsakelig på Faircloughs tekstorienterte tilnæringsmåte i denne oppgaven, blant annet fordi jeg finner en del av hans ideer tilgjengelige og anvendelige for å besvare oppgavens problemstillinger og fordi han i større grad enn de andre er opptatt av å undersøke endringer.

⁹¹ Ifølge Foucault kan kunnskap om historie og maktforhold ikke innhentes fra dialektikk eller lingvistiske tilganger fordi disse er utilstrekkelige metoder, i det de ikke kan gjøre rede for “the intrinsic intelligibility of conflicts”, og fordi man etter sigende ved å redusere historien til dialektikk, språk og dialog maskerer og unngår historiens voldelige, blodige og dødelige karakter, og konflikters uopphørlige åpne og hasardiøse realitet (jf gjengkrigene mellom Rio de Janieros favelaer, Rio-politiets overgrep mot menneskene i favelaene, osv.). Foucault argumenterer derfor for genealogi som analytisk verktøy heller enn lingvistiske tilnæringer, fordi denne “slektstremetoden” gjør det mulig å skille mellom begivenheter, differensiere nettverkene og nivåene begivenhetene tilhører, samt å rekonstituere begivenhetenes “lines along which they are connected and engender one another”. Samtidig som den gjør det mulig å analysere allstedsnærværende makt, fordi genealogien muliggjør utforskning av deviasjon, uregelmessigheter, avbrudd, ikke-korrespondanse, og avvik fra det konvensjonelle lineære, stringente perspektivet og tilnærmingen (Foucault 1980:114-115, 244-45). Slik jeg ser det reduserer ikke nødvendigvis ordets og språkets kraft ved å erkjenne at det er tekstprodusenter (individer eller institusjoner) som står bak teksten. Ordet er like fullt en handling som forårsaker, frembringer, påfører, medfører, foranlediger, avføder, avstedkommer og skaper. Men som mange handlinger krever den en handlingsaktør (for ordet ramler ikke ut fra en vegg slik som en murstein kan gjøre på et gammelt eller dårlig hus), og denne handlingsaktøren handler mer eller mindre bevisst.

Diskurs og diskursorden innenfor CDA

Forskere som beskjeftiger seg med diskursanalyse har til tider blitt anklaget for å fjerne seg fra virkeligheten. Laclau og Mouffe tilbakeviser anklagene, og slår fast at diskursanalytikere på ingen måte forkaster eksistensen av en virkelighet utenfor tanke og språk:

The fact that every object is constituted as an object of discourse has nothing to do with whether there is a world external to thought, or with the realism/idealism opposition. An earthquake or the falling of a brick is an event that certainly exists, in the sense that it occurs here and now, independently of my will. But whether their specificity as objects is constructed in terms of 'natural phenomena' or 'expressions of the wrath of God', depends upon the structuring of a discursive field. What is denied is not that such objects exist externally to thought, but the rather different assertion that they could constitute themselves as objects outside any discursive condition of emergence.

Laclau & Mouffe 1985:108

Laclau og Mouffe påpeker, er at diskursanalytikere snarere hevder at det er tankearkivet og språket, eller diskurser, som muliggjør en tilstand, en relasjon eller en prosess sin *betydning*. Diskursen kan forstås som et system av bestemte tanker og handlinger som genererer bestemte forståelseshorisonter og tilfører verden mening samtidig som dette systemet farges av den virkeligheten det befinner seg i. Diskurssystemet blir en slags tanke- og handlingsmal, de er ressurser. Fairclough vektlegger vekselvirkningen mellom diskurs og sosiale system, blant annet for å unngå ensidig vektlegging av sosial forutbestemmelse av diskurser på den ene siden, og produksjonen av det sosiale, av samfunnet, i diskurser på den andre. Som det fremgår av Laclau & Mouffe ovenfor er det sistnevnte ”effekt” som er en misforstått bekymring blant kritikere av diskursanalytikere. Som Fairclough presiserer, førstnevnte overfokusering reduserer diskurser til speilbilder av en dypere sosial virkelighet, mens sistnevnte er en idealiserende forestilling om at det sosiale, samfunnet, oppstår innenfor diskurser. I realiteten er det et samvirke, eller en synergi, mellom samfunn og diskurs. Diskurser konstituerer og blir konstituert; de påvirker samfunnet og de påvirkes av samfunnet de eksisterer innenfor (Fairclough 1992). At de påvirkes av samfunnet og rammene de eksisterer innenfor, kan kanskje delvis forklare hvorfor visse diskurser, som bistands-, utviklings- og misjonsdiskursene, i mindre grad lar seg oversette til andre samfunn og andre settinger (både geografiske og interessebaserte).

Som vi ser, og har sett tidligere, er diskursen virkelighetsproduserende, både ved at den setter ord på virkeligheten og ved at den gjennom dette påvirker, genererer og reproducerer tilstander, relasjoner og prosesser (jf Foucault og Fairclough). Videre fremholder kritiske diskursanalytikere at diskurs er en *bestemt* måte å representere verden eller deler av verden på. Det handler om å fikse betydning innenfor et bestemt felt (Fairclough 1992). Innenfor et felt finnes det imidlertid flere konkurrerende og utfyllende diskurser. Derfor er det nødvendig å danne seg en forestilling om og begrepsfeste de ulike diskursene som opptrer innenfor det gitte feltet (Neumann 2001, Jørgensen & Phillips 2002).

Diskursorden er et konsept som kan knyte sammen de beslektede diskursene innenfor et felt samtidig som den bevarer den enkelte diskurs sin særegenhet. Fairclough, i likhet med Foucault, definerer diskursordenen som en kompleks sammenstilling av enkeltdiskurser (og sjangere) innenfor et gitt felt eller institusjon. Bruken av diskurser (og sjangere) som ressurser, når man kommuniserer, er kontrollert av diskursordenen fordi diskursordenen former de tilgjengelige ressursene. Men samtidig kan språkbrukerne, for eksempel tekstprodusenter som *Utsyn* og *Røde Kors-magasinet*, påvirke og bidra til endring av diskursordener ved å bruke diskurser (og sjangere) kreativt eller ved å importere diskurser og sjangere fra andre diskursordener. Diskursordener er særlig åpne for endring, når det trekkes på importerte diskurser (f. eks når konvensjonell medisin åpner seg for alternativ medisin, eller utviklingsdiskursen trekker på mottakerdiskurser). Men en slik diskursiv kreativitet forutsetter ifølge Fairclough at forholdene er vennlig innstilt til endring. Dersom diskurser brukes av tekstprodusenter på en konvensjonell måte som stemmer overens med snarere enn å utfordre vanlig oppfatning, er det en indikasjon på den dominerende diskursordenens stabilitet og følgelig den dominerende samfunnsordenen. På samme måte kan man påvirke og endre eller opprettholde diskurser (Fairclough 1992, 1995, Jørgensen & Phillips 2002). Mot slutten av kapittelet isolerer jeg diskursordenen og avgrensner de ulike diskursene for denne oppgaven.

Faircloughs teori

Jeg vil her i korte trekk redegjøre for de av Faircloughs ideer jeg finner mest relevant i forhold til mitt prosjekt.

Et sentralt moment ved Faircloughs tilnæringsmåte er forståelsen av diskurs som en viktig form for sosial handling som både reproducerer og endrer kunnskap, identitet og sosiale relasjoner, slik om maktrelasjoner, samtidig som den formes av andre sosiale handlinger og strukturer.⁹² Diskurs har altså tre funksjoner: en identitetsfunksjon, en relasjonell funksjon og en idémessig funksjon. Videre anvender han diskursbegrepet på tre forskjellige måter. For ham refererer diskurs til: språkbruk som sosial handling (den former og formes); talemåte innenfor et bestemt felt eller institusjon; talemåte som fra et bestemt perspektiv tilfører betydning til erfaringer (Fairclough 1992, Jørgensen & Phillips 2002:66-67).

Et annet viktig poeng hos Fairclough er at han ser på diskursordener som et domene for potensielt kulturelt hegemoni og dermed også som en ideologisk arena. Disse aspektene er del av den tredje dimensjonen i Faircloughs tredimensjonale modell, den han betegner som samfunnsmessig handling (*social practice*). Fairclough hevder at ideologier som er innbakt i diskursive praksiser har størst slagkraft og autoritet, når de naturaliseres og normaliseres og

⁹² Med ”sosiale strukturer” mener Fairclough sosiale relasjoner i samfunnet generelt og innenfor bestemte institusjoner, i tillegg til at han mener at de består av både diskursive og non-diskursive elementer (Jørgensen & Phillips 2002:65).

oppnår status som "sunn fornuft". "Sunn fornuft" og det normale er sjeldnere gjenstand for kritiske innvendinger. Et viktig poeng for Fairclough er at ideologier - forestillinger, oppfatninger og vurderingsmåter, ikke kan identifiseres ut fra tekstanalyse alene. Man kan se den kommunikative begivenheten som en indikator på ideologiske strømninger, men man må samtidig se den i sammenheng med sin videre samfunns-, produksjons, og konsumpsjonsmessige kontekst.⁹³ Han oppfatter ideologi som meningsproduksjon som bidrar til "the production, reproduction and transformation of relations of domination" (Fairclough 1992:87). Fairclough forstår altså ideologi som en medvirkende ressurs i dannelsen, opprettholdelsen og omdanningen av maktrelasjoner.

Utover forståelsen av at en tekst må undersøkes i sin videre kontekst, vektlegges to dialektiske dimensjoner ved diskurs når det gjelder analyse. Nemlig den kommunikative begivenheten, som beskrives som et tilfelle av språkbruk, og diskursorden, som består av ulike diskurser (og sjangere). Ifølge Fairclough er hvert tilfelle av språkbruk en kommunikativ begivenhet som kan deles inn i tre dimensjoner: den er en tekst (skrift, tale, bilde, eller en kombinasjon), den er en diskursiv praksis som innebærer produksjon og konsumpsjon av tekster, og den er en samfunnshandling. Denne tredimensjonale modellen tilbyr et analytisk rammeverk for empiriske undersøkelser av kommunikasjon og samfunn. Ideelt sett bør man i en næranalyse av en kommunikativ begivenhet innlemme alle aspektene. En analyse bør derfor fokusere på i) tekstens lingvistiske trekk og oppbygging (tekstnivå); ii) prosesser som har med produksjonen og konsumpsjonen av teksten å gjøre. Det vil si analyse av diskurser som tilkjennegis i disse prosessene (diskursiv praksis); iii) tekstens videre kontekst, med betraktninger omkring hvorvidt den diskursive praksisen opprettholder eller snarere omstrukturerer den eksisterende diskursordenen og omkring ringvirkningene dette kan ha for den videre konteksten (sosial praksis) (Fairclough 1992).

Uansett hvordan man velger å angripe analysen er hovedhensikten å utforske den diskursive praksisens rolle i vedlikeholdningen av sosiale formasjoner og i samfunnsendringer. Målet er å finne ut hvordan verden er tilskrevet mening gjennom diskurser og hvilke sosiale konsekvenser dette kan lede til. Følger man Fairclough kan det argumenteres for at representasjoner som reproducerer en gitt diskursiv praksis også er tilbøyelig til å reproducere det samfunnssystemet den er en del av, og maktrelasjonene som dominerer innenfor dette systemet (Fairclough 1992, Jørgensen & Phillips 2002). I denne oppgavens sammenheng innebærer dette primært å utforske RK og NLMs rolle i vedlikeholdningen av verdensbilder og til en viss grad selvbilder gjennom tekstanalyse og forankring i organisasjonenes videre kontekst. Hva fremhever og fortier diskursene, hvilket vokabular benyttes og aksepteres, hva er det legitimt å snakke om eller ikke

⁹³ Teksten fungerer som et observerbart fenomen som viser tilstanden vedrørende noe annet. 'Tilstanden vedrørende noe annet' viser i vår sammenheng til ideologiske strømninger; herskende forestillinger, oppfatninger og vurderingsmåter innenfor et bestemt felt på en bestemt tid. Nemlig innenfor bistands- og misjonsfeltet på åttitallet og i de første årene etter milleniumsskiftet.

innenfor bestemte diskurser, hvilke sannheter etableres og hvilke typer handling legitimeres eller undertrykkes?

Ved å skille ut *den kommunikative begivenheten* fra andre begivenheter, som for øvrig er i tråd med Foucaults råd om å erkjenne at det finnes en hel mengde med ulike typer begivenheter ”differing in amplitude, chronological breadth, and capacity to produce effects” (Foucault 1980:114), har Fairclough både isolert den kommunikative begivenheten fra andre begivenheter og integrert den i det større og mer omfangsrike nettet av begivenheter som historien består av. Slik jeg ser det, har Fairclough derfor åpnet denne type begivenhet (som står sentralt i det sosiale universet som mennesker eksisterer innenfor) for en lingvistisk tilnærming, samtidig som det muliggjør analyser som plasserer tekst i kontekst, deriblant tekstens strategiske rolle innenfor maktutøvelse og maktkamp.

Enhver kommunikativ begivenhet er for øvrig en form for sosial praksis, eller samfunnsmessig handling følger vi Fairclough, fordi den både kan reprodusere og utfordre en eller flere diskursordener. Det betyr at den former og formes av den videre konteksten i kraft av sitt forhold til diskursordenen (Fairclough 1992, Jørgensen & Phillips 2002). Det vil si at en tekst om Etiopia i *Røde Kors-magasinet* i 1985 kan bidra til å opprettholde eller utfordre utviklingsdiskursordenen på daværende tidspunkt og potensielt også i tiden etterpå. Som nevnt tidligere har kanskje ikke den enkelte tekst en slik påvirkningskraft, men snarere den samlede mengden med tekster på et gitt tidspunkt eller over en viss periode.

Dersom flere diskurser utspiller seg samtidig i en tekst har vi et tilfelle av interdiskursivitet, som er en form for intertekstualitet. Med intertekstualitet menes det at tekster trekker på tidligere begivenheter. Det er ikke til å unngå at man i varierende grad benytter ord og uttrykk som har vært brukt ved tidligere anledninger (Fairclough 1992, Jørgensen & Phillips 2002). Hvilke diskurser som opererer i *Utsyns* og *Røde Kors-magasinet*s tekster skal vi titte på nedenfor.

Jeg baserer meg i stor grad på Faircloughs modell, men har tilpasset den mitt behov og oppgavens format.

En svakhet ved Faircloughs metode kan sies å være hans vektlegging av detaljer i analysene, noe som fører til at man ofte kun har anledning til å undersøke et lite antall tekster. Dette innebærer at forskeren må foreta en strategisk utvelgelse av tekstene man skal undersøke, til forskjell fra for eksempel et tilfeldig utvalg. For å kunne foreta en strategisk utvelgelse av materiale kreves en innledende kartlegging av mulige relevante tekster (Jørgensen & Phillips 2002).

Metodiske valg og overveininger for næranalysene

Undersøke hva og hvordan for å imøtekomme ambisjoner og besvare problemstillinger.

Fordi ord er bevisst valgt ut fra ståsted, kontekst og leser, og følgelig er et resultat av en vurderingsprosess der noe blir valgt, eller foretrukket, fremfor noe annet, er de viktige indikatorer blant annet på hvilke ideologiske strømninger, holdninger og motiver en tekst og dens tekstprodusent står for (Fairclough 1992). Språket, som system og handling, kan avsløre et individs, gruppes eller institusjons anerkjennelses-avvisningsmønster (Sherif 2006).⁹⁴ Dette er interessant for å forstå strukturen og mentaliteten innenfor bestemte diskurser og diskursive praksiser innenfor disse gitte diskursene.

Av disse grunnene er det hensiktsmessig å lokalisere de ordene og setningsstrukturene som er viktige og meningsbærende sett i forhold til oppgavens problemstilling. På denne måten kan man blant annet avdekke hva teksten handler om, hvilke sider av virkeligheten tekstprodusenten tillegger viktighet, hva som ignoreres, tekstprodusentens forståelseshorisont, makt- og subjektrelasjoner, diskurser, endringer i tekstproduksjon, forståelseshorisont og ordvalg, hvilken funksjon magasinet har, samt hvilken tilslutning tekstprodusent og kilder har til det som blir fortalt.

De viktige og meningsbærende ordene finner vi blant annet ved å lete etter ord og uttrykk som beskriver det samme og gjentas hyppig. Dersom en tekst inneholder en gruppe med slike ord og uttrykk som refererer til samme ting, en referentkjede, som i betydning og form hører sammen i teksten, er de med på å øke signifikansen til blant annet tema (Fairclough 1992, 1995). I denne oppgaven har jeg valgt å kategorisere referentkjedene i grupper som refererer til henholdsvis identitet, materiell og immateriell eiendom og handling, og eventuelle mangler innenfor disse kategoriene. Gjennom å registrere grupper av ord som refererer til eierskap, materielt og immaterielt, får man et interessant innblikk i hvilket bilde de norske bistands- og misjonsorganisasjonene lager av Afrika.

⁹⁴ Se Sherif 2006, kapittel 17, for mer om *acceptance-rejection patterns*, holdninger og holdningsendringer. Den tyrkiske sosialpsykologen Muzafer Sherif (1906-1988) var en av nittehundretallets pionerer innenfor amerikansk sosialpsykologi. Hans kjennetegn var hans anerkjennelse av samspillet mellom person og omgivelser/samfunn; det dialektiske forholdet mellom identitet, personlighet/-strekk, motiv, instinkt, libido, menneskets natur, følelser, holdninger, normer, stereotyper, etc og den større sosiale og kulturelle konteksten (kultur, gruppe, osv). Sherif, som Marx, mente at mekanismer som skaper intens friksjon i samfunnet, som klasseskiller, må elimineres for å få slutt på friksjonen og maktubalansen. I motsetning til andre sosialpsykologer som var opphengt i motsetninger, eller "enten-eller"-dikotomier (todelinger og eksklusjon), var Sherif opptatt av dialektikk, et "både-og"-perspektiv (inkludasjon, overlapp, samspill) (Brannigan 2006, Sherif 2006).

Forfatterens tilslutning til det som fortelles: modalitet.

Dimensions of meaning	Values of features	Structural effects
<i>Contents</i>	Experiential	Knowledge/beliefs
<i>Relations</i>	Relational	Social relations
<i>Subjects</i>	Expressive	Social identities

De ideologiske og hegemoniske (politiske) effektene som diskurs utløser og som kritisk diskursanalytikere er spesielt opptatt av er: kunnskaps- og trossystemer, sosiale relasjoner og sosiale identiteter (Fairclough 1992:238). Matrisen ovenfor er hentet fra Fairclough (1995:94), og illustrerer sammenhengen innbyrdes i og mellom de ideologiske effektene.

Videre forteller talerens grad av tilslutning (affinitet), vedkommendes solidaritet, eller avvisning til saksforholdet noe om talerens selvbylde, sakstilknytning og verdensbylde, maktrelasjoner, og symbolsk makt/definisjonsmakt. Derfor er det interessant å analysere dette tekstlige aspektet. Ifølge Fairclough sier bruken av verbtid og modalverb noe om talers forhold til det omtalte, derfor er det relevant å kikke nærmere på nettopp disse leksikalske elementene (Fairclough 1992).

I forhold til tilknytninger og forhold mellom aktørene og de omtalte i teksten uttrykker modalverbene muligheter, ambisjoner, forventninger, umuligheter/begrensninger, forhåpninger, og oppfordringer som innbefatter misjonen, *de andre oss* og *de andre*. Denne såkalte relasjonelle modaliteten er et språklig virkemiddel som på meningsnivå peker på relasjoner generelt, samtidig som den strukturelt sett synliggjør sosiale relasjoner; relasjoner i samfunnet. Jeg tar utgangspunkt i midtkolonns egenskaper som angår talerens modalitet, for å undersøke følgende: Hvilken grad av tilslutning forfatteren har til innholdet og budskapet i teksten, hvilke relasjoner det er mellom forfatter og deltakerne, og også mellom deltakerne i fremstillingen, samt talerens autoritet gjennom grad av tilslutning til fremstillingens riktighet og probabilitet i forhold til (den mangefasettete) virkeligheten den søker å re-presentere og tilgjengeliggjøre for det norske folk.

Det er kun relevant å omtale de relasjonene og det innholdet som direkte har med bistands- og misjonsorganisasjonenes fremstillinger av Afrika.

Validitet og reliabilitet

Uansett hva man analyserer er det alltid mer som kunne blitt undersøkt og andre og nye perspektiver som kunne blitt utforsket. Jørgensen & Phillips foreslår følgende tommelfingerregler for å avgjøre om man har utført en tilfredsstillende diskursanalyse: i) Analysen bør være solid. Man bør inkludere flere enn en tekst; ii) Analysen bør være omfattende. Med dette mener de blant annet at de spørsmålene man stiller teksten bør besvares grundig; iii) Analysen bør presenteres på en

tydelig måte slik at leseren så langt det lar seg gjøre kan etterprøve påstandene og antakelsene som fremsettes (2002:173). Slik jeg ser det, oppfyller min diskursanalyse disse punktene. Jeg analyserer flere tekster; jeg besvarer spørsmålene jeg stiller teksten og som i sin tur besvarer problemstillingene mine; og jeg dokumenterer tolkningene jeg gjør, i tillegg til at jeg inkluderer sitater fra tekstene og legger ved materialet som vedlegg til oppgaven. Siden det er snakk om kvalitative analyser er det imidlertid mulighet for at man selv ved å følge lik fremgangsmåte kan komme frem til til dels ulike svar. Jeg ser verken dette som et problem eller en metodisk svakhet ved kvalitative tilnæringsmåter, men snarere, blant annet, som en åpning til videre diskusjon.

Ellers er et viktig punkt for validitet i diskursanalyser at undersøkelsen er *fruktbar*. Med dette menes viktigheten av ny innsikt som undersøkelser genererer. Dette kriteriet vektlegger det analytiske rammeverkets forklaringspotensial og effekten av kunnskapsproduksjon; at forskningen kan drive frem nye måter å tenke og handle på. Karen Tracey introduserer tilleggskriteriet *nyttig problemformulering* (Jørgensen og Phillips 2002). Slik jeg ser det vektlegger Tracey viktigheten av fruktbare problemstillinger som i sin tur kan generere nyttige svar, snarere enn effekten av kunnskapsproduksjon.

I utgangspunktet har jeg utført åtte næranalyser, men på grunn av plassbegrensning besluttet jeg å droppe de to næranalysene fra 2003 (se vedlegg 7 & 8). Ettersom det er mest relevant å spore eventuelle endringer fra åttitallet til 2000-tallet, mener jeg det er forsvarlig å kutte disse. Den kritiske diskursanalysen innebærer derfor seks næranalyser fra årgangene 1980, 1985 og 2000 (se vedlegg 1-6). Analysene for hver organisasjon i den enkelte årgang er knyttet sammen. Dette er gjort for å kunne sammenlikne de to organisasjonene fortløpende i analysen, og for å spare plass. I tillegg kommenterer jeg kort diskursene og den videre konteksten i forkant av hver tidsperiode.

Tekstene ”Med enkle midler i Kenya” fra *Røde Kors-magasinet* 1/1980 og ”Besatt av Satan” fra *Utsyn* 35/1980 er plukket ut til næranalyse fordi de er karakteristiske og representative for RK og NLM sine tekster om Afrika på åttitallet. *Utsyn*-teksten skiller seg imidlertid ut formidlingsmessig fordi den har en noe forvirrende narrativ struktur.

De to tekstene jeg velger å se nærmere på fra 1985 tar begge opp sultkatastrofen i Etiopia, som strakk seg fra 1983 til 1985. Teksten ”Etiopia i krise” er hentet fra *Utsyn* og valgt ut fordi den viser NLMs bisjonsengasjement. Temaet materiell nød er et mindre berørt tema enn åndelig nød i misjonsdiskursen, men begge typer tekster har til felles at definerer *oss* som hjelpere og *de andre* som hjelpetrengende. I forhold til hele det undersøkte tekstmaterialet fra *Utsyn* er teksten slik sett konvensjonell og utypisk på samme tid. RKs ”Romjul i Etiopia: Deilig er jorden...” er den sedvanlige teksten om den barmhjertige samaritan.

”Regn gir håp i Etiopia”, som er hentet fra *Røde Kors-magasinet* 3/2000, var den eneste lengre teksten i denne publikasjonen som omhandler Etiopia i 2000-årgangen. Derfor ble det naturlig å undersøke denne. Mens ”Gjør vi det rette? Misjonærer mellom moskeene” i *Utsyn* 28/2000, er tatt med i utvalget fordi den skiller seg ut fra den store mengden tekster som ikke gjør

seg opp kritiske tanker rundt virksomheten misjonærene driver med. Til forskjell fra de fleste misjons- og bisjonstekstene utfordrer den, tilsynelatende, den dominante diskursen ved at den setter spørsmålsteget ved om det misjonen gjør er det riktige i forhold til *de andre*. Næranalysen viser imidlertid at teksten, til tross for den kritiske refleksjonen, kan sies å befinne seg innenfor den konvensjonelle dominante misjonsdiskursen.

Der det er altfor mange eksempler i teksten som illustrerer mine analyser trekker jeg kun frem et lite antall, for å unngå at det blir en lang oppramsing av innslag. Eksempelene illustrerer like fullt funnene i oppgaven, derfor ser jeg det ikke som nødvendig med en uttømmende liste.

Alle de seks tekstene, pluss de to tekstene fra 2003, er lagt ved som vedlegg, slik at leseren kan få et større utbytte av analysene og fordi det vil være lettere for leseren å etterprøve mine analyser.

Diskursavklaring

Jeg vil her klarlegge, avgrense og operasjonalisere de diskursene jeg forholder meg til i denne oppgaven. Som Neumann skriver, er forskningsoppgaven for en diskursanalytiker blant annet å påvise gjenklangene og forskjellene mellom de utvalgte representasjonene, ”å demonstrere at de tilhører samme diskurs”, hvilket krever en oppdeling av diskurser. Den valgte spesifikasjonsgraden for å avgrense en diskurs fra en annen varierer fra prosjekt til prosjekt, og er avgjørende for analysen (2001:57,67). Det er også verdt å nevne at ingen diskurser eksisterer isolert og uavhengig fra alle andre diskurser (ibid:55), hvilket vil si at diskursenes beskaffenhet er intertekstuell og interdiskursiv.

Som Foucault sier i et intervju med Alain Grosrichard i 1977 (?): “a particular discourse can figure at one time as the programme of an institution, and at another it can function as a means of justifying or masking a practice which itself remains silent, or as a secondary re-interpretation of this practice, opening out for it a new field of rationality” (Foucault 1980:194-95). Kan hende det er denne multifunksjonen som gjør det vanskelig for meg å velge en overordnet diskursorden. Det fins imidlertid ingen fasitsvar. Det ene valget er ikke nødvendigvis mer riktig enn det andre. Det viktigste er at det skal være hensiktsmessig i forhold til oppgavens problemstillinger og tema. Man kan alltid legge til at en diskursorden er summen av diskurser, sjangere, aktivitetstyper og stiler innenfor et sosialt domene, men jeg synes ikke det nødvendigvis gjør valget enklere og mer opplagt.

Ut fra klarleggingen av begrepet diskursorden ovenfor, velger jeg å isolere utviklingsdiskursen som diskursorden, eller det sørpolitiske utviklingsfeltets diskursorden, i denne oppgavens sammenheng, hvorunder de andre diskursene er sentrale, konkurrerende og til dels overlappende. Denne diskursordenen styrer hvilke diskurser som brukes og ikke brukes innenfor et sosialt felt (Foucault 1980, Jørgensen & Phillips 2002).

Jeg har identifisert og avgrenset følgende beslektede utviklingsdiskurser med høy relevans for oppgavens tema og problemstillinger, og som alle i større eller mindre grad griper inn i hverandre: bistands-, misjons-, bisjons-, utviklings- (de representerende og de representerte), godhets- (de representerende), og medynksdiskursen (medlidenhetsdiskursen)(de representerte).

Frem til slutten av 1990-tallet fokuserte utviklingsdiskursen, bistandsdiskursen innbefattet, ifølge den danske sosiologen Signe Arnfred på *oss*, de rike landene, giverne og utviklingseksperterne. På *vårt* selvpålagte ansvar om å rydde opp i ressursvake lands forfall og tilbakegang. Det var i all hovedsak de rike, moderniserte og industrialiserte landene, inkludert Norge, som diagnostiserte og definerte behov, ønsker, prioriteringer, problemer og løsninger på vegne av ”underutviklede” land fordi *vi* har ideene, kunnskapen, erfaringene og pengene som skal til for å avstedkomme økonomisk vekst, reformer og utvikling (1998). Dertil har utviklingsmentaliteten i tiden før årtusenskiftet vært preget av tanken om økonomisk vekst som imperativ for utvikling og bekjempelse av fattigdom, med lite fokus på negative sider ved denne type vekst (ibid). Kan det for eksempel være at økonomisk vekst skaper fattigdom, snarere enn å redusere den?⁹⁵ Utviklingsdiskursen med sin fokus på materielle botemiddel underbygger en rangordning der følgende gis fortrinnsrett og dermed anses som mer viktig i kampen om å fremme utvikling og bekjempe fattigdom: det materielle over det erfaringsmessige; det fysiske over det sosiale; det målte og målbare over det umålte og umålbare; økonomiske over sosiale verdier; økonomer over disipliner som vektlegger mennesker som mennesker (Chambers i Concepts and Metaphors 1998:79-80).⁹⁶ I hvilken grad har disse omstendighetene endret seg etter årtusenskiftet?

Misjonsdiskursen er nært beslektet med utviklingsdiskursen i det at den vektlegger *vårt* ansvar for å rydde opp i *de andres* tilsynelatende håpløse forhold, og i det at den presenterer *oss* som innehavere av ideer, kunnskaper og erfaringer. Kunnskap som må til for å redde ”hedningene” fra fortapelse og gi dem mulighet til frelse, evig liv og utvikling. Samtidig er det misjonen som definerer *de andres* behov, problemer og løsninger, ikke lokalbefolkningen selv (Gullestad 2007). Bisjonsdiskursen som hybriddiskurs innehar elementer fra alle disse diskursene.

Norsk bistandsdiskurs preges av ord og uttrykk som viser til godhet, sjenerøsitet, hjelp, penger, ideer og kunnskap, diverse materielle mangler i *de andres* lokalsamfunn, mangel på opplysning, problemer i Afrika, norske samfunnsdiagnoser og løsninger. Norsk misjonsdiskurs karakteriseres av begreper og vendinger, gjerne med kristne referanser, som peker på godhet, sjenerøsitet, åndelig hjelp, åndelig nød, problemer i afrikanske samfunn, norsk misjons

⁹⁵ Se for eksempel den colombianske antropologen Arturo Escobar for diskusjon om negative konsekvenser ved økonomisk vekst, og den chilenske økonomen Manfred Max-Neefs utvidete og dynamiske definisjon av menneskelige behov (som utfordrer den amerikanske psykologen Abraham Maslows hierarkiske behovstrapp) og fattigdom.

⁹⁶ Tiltakene for å fremme utvikling og bekjempe fattigdom må sees i sammenheng med hvordan fattigdom og utvikling er definert.

samfunnsdiagnoser og løsninger. Mens norsk bisjonsdiskurs kombinerer elementer fra begge disse diskursene.

Godhetsdiskursen karakteriseres av rosende, applauderende, anerkjennende, berømmende, lovprisende, opphøyende og oppofrende ord og fraser i forhold til barmhjertighet, deltakelse, ansvar, plikt som medmenneske, innsats, hjertevarme, godhet og menneskelighet. Medynksdiskursen preges på sin side av ord og uttrykk som stakkarsliggjør, fremstiller mennesker som offer og peker på hjelpeløshet, ressurs svakhet, fornedrelse, mangel på muligheter og realisering, og elendighet. Godhets- og medynksdiskursene kan forstås som underdiskurser som trer frem i utviklings-, misjons-, bisjons-, og bistandsdiskursene. De er taletrekk som gir særpreg og bidrar til å gi disse diskursene en bestemt stil og tone, samtidig som de bidrar til, i likhet med enhver diskurs, å anføre om hva og hvordan man kan eller ikke kan snakke i bistands- og misjonstekstene. Videre medvirker de til å legitimere bistand og misjon, i vårt tilfelle på det afrikanske kontinentet generelt og i Etiopia og Kenya især, samt å vekke følelser hos leseren (les: den potensielle giveren og støttespilleren). De har dermed en viktig funksjon i de aktuelle tekstene og i bistands- og misjonsorganisasjonenes formidling mer generelt.

Utviklingsdiskursen benytter seg av bestemte ord og uttrykk som berører utvikling og mangel på utvikling, *de andres*, i stor grad forestilte, behov og ønsker. Dessuten tar den opp i seg de fem foregående nevnte diskurstypene. Siden utviklingsdiskursen er såpass bred og derfor gir mindre rom for å peke på nyanser, fokuserer jeg på de andre diskursene.

Medlidenhetsdiskursen viser seg å være mer en medynksdiskurs og misjonsdiskursen kan deles i to, hvorav den andre er bisjonsdiskurs.

Del II: 5. Kvantitativ analyse. Norsk bistands og misjons forestillinger, ideer og oppfatninger av det afrikanske kontinentet

Remember, any work you submit in which people look filthy and miserable will be referred to as the 'real Africa', and you want that on your dust jacket. Do not feel queasy about this: you are trying to help them to get aid from the West. Animals, on the other hand, must be treated as well rounded, complex characters. They speak (or grunt while tossing their manes proudly) and have names, ambitions and desires. [...] After celebrity activists and aid workers, conservationists are Africa's most important people. Do not offend them.

Binyavanga Wainaina 2005⁹⁷

I dette kapittelet skal vi se på tendenser i RK og NLMs formidling av deler av det afrikanske kontinentet. Jeg vil fokusere på tekstlige egenskaper ved formidlingen som genererer informasjon om trender innenfor dekningen av Etiopia og Kenya. Som nevnt i metodekapittelet indikerer disse trendene også trenden for RK og NLMs dekning av det afrikanske kontinentet.⁹⁸ I hvilken grad er bildene som skapes endimensjonale eller nyanserte? Hvordan er fortellingene om *de andre* etter årtusenskiftet i forhold til historiene på åttitallet? Er det samsvar mellom organisasjonenes selvforståelse, idealer og løfter og formidlingen av afrikanske land? Ser vi tendenser til et paradigmeskifte i organisasjonenes verdensbilde og virkelighetsforståelse?

5.1 Dekningen av Etiopia og Kenya

		Land					Total
		Etiopia (inkl. Eritrea 1980-85)	Kenya	Etiopia og/eller Kenya og andre afrikanske land	Afrika generelt/afrikanske regioner/4 eller flere land	Andre afrikanske land – enkeltland, maks 3 spesifiserte land	
1980-85	RK	17	12	18	20	74	141
	NLM	235	98	39	13	126	511
Total		252	110	57	33	200	652
2000-05	RK	5	3	6	14	79	107
	NLM	168	78	18	6	275	545
Total		173	81	24	20	354	652

Tabellen viser oversikt over organisasjonenes totale dekning av Afrika i *Utsyn* og *Røde Kors-magasinet* i de to tidsperiodene

⁹⁷ Utdrag fra artikkelen "How to write about Africa" i *Granta 92: The View from Africa* (2005).

⁹⁸ Ettersom jeg har lest alle tekstene i de gitte årgangene som omhandler det afrikanske kontinentet.

I periodene 1980-85 og 2000-05 ble det skrevet totalt 1304 tekster som omhandler hele det afrikanske kontinentet i *Utsyn* og *Røde Kors-magasinet*. NLM står for om lag åtti prosent av tekstene, og RK for de resterende.⁹⁹ Tallene synliggjør ikke at tekstene i *Røde Kors-magasinet* i mange tilfeller er vesentlig lengre enn de er i *Utsyn*, og slik sett betyr det ikke nødvendigvis at forskjellene er fullt så store omfangsmessig. Antallet selvstendige tekster i *Utsyn*, ut fra de tekstkriteriene som er beskrevet i metodekapittelet, er altså mye høyere enn i *Røde Kors-magasinet*, mens omfanget til enkelttekster ofte er større i *Røde Kors-magasinet* enn i *Utsyn*. Reportasjestrukturen i *Utsyn* er en medvirkende årsak til at tekstandelen i *Utsyn* er betraktelig høyere. *Utsyn* deler opp tekster som fint kunne befinne seg under en og samme overskrift. I disse ”tekstsamlingene” er forfatter, tid og/eller sted den samme, men fortellingen er delt inn i enkeltstående tekster med egen overskrift. I noen tilfeller er det imidlertid en innledende og overordnende overskrift som passer til alle tekstene i tekstsamlingen. For undersøkelser som denne kvantitative analysen medfører dette en ulempe fordi det kan være vanskelig å avgjøre hvordan man skal registrere tekstenheter. For *Utsyns* lesere blir teksten imidlertid kanskje mer leservennlig med denne strukturen, og det er rimelig å anta at leservennlighet prioriteres fremfor analytisk egnethet.

I *Røde Kors-magasinet* utgjør tekstene om Etiopia og Kenya 10.5 prosent av RKs samlede dekning av det afrikanske kontinentet i de to tidsperiodene, mens de står for om lag en femdel av begge organisasjonenes dekning av disse to landene. I *Utsyn* utgjør tekstene om Etiopia og Kenya 10.3 prosent av NLMs totaldekning av Afrika. Det vil si at Etiopia og Kenya dekkes med lik andel i *Røde Kors-magasinet* og *Utsyn* i forhold til de respektive publikasjonenes totalstoff om Afrika. *Utsyns* tekster om Etiopia og Kenya utgjør nærmere åtti prosent av organisasjonenes dekning av disse to landene i de gitte tidsperiodene.

Dekningen av Afrika var jevnt fordelt mellom de to tidsperiodene 1980-85 og 2000-05, mens dekningen av Etiopia og Kenya var noe høyere på åttitallet enn etter årtusenskiftet. *Røde Kors-magasinet*s Afrika-dekning sank med fjorten prosent fra åttitallet til i dag, mens den i *Utsyn* steg med tre prosent. RKs dekning av Etiopia og Kenya sank derimot med tretti prosent fra den ene tidsperioden til den andre, mens det kun var en marginal nedgang i *Utsyn*. Nedgangen i antall tekster om Etiopia og Kenya i *Utsyn* og oppgangen i dekningen av det afrikanske kontinentet skyldes mest sannsynlig at NLM ekspanderte sin aktivitet på det afrikanske kontinentet etter 1985. Det vil si at det ble flere land å skrive om, noe som kanskje førte til at Etiopia og Kenya måtte vike plass for de nytilkomne landene. Videre er trolig en av hovedårsakene til *Utsyns* forholdsvis jevne dekning av Etiopia og Kenya i forhold til *Røde Kors-magasinet*, at NLM har langsiktige prosjekter i Etiopia og Kenya, mens RK er engasjert på mer kortsiktig basis.

⁹⁹ Eksakt samme forhold gjelder for dekningen av Etiopia og Kenya.

Langsiktig engasjement avstedkommer større kontinuitet i formidlingen samtidig som man til enhver tid har god tilgang på stoff fra landet, slik som situasjonsrapporter og enkeltmenneskers historier. RK fokuserer på et større antall afrikanske land, hvilket kanskje kan bidra til at dekningsgraden av landene blir mer overflattisk og øyeblikksfiksert. NLM konsentrerer seg rundt et fåtall land, og makter slik å gi et bredere bilde av det enkelte land de er involvert i.

Begge organisasjonene, især RK, foretar kontinuerlig valg i forhold til hva de skal dekke, hvilke forhold som skal vektlegges og hvilke som for organisasjonene er ubetydelige. De gjør prioriteringer på vegne av *oss* og *de andre* om hva det er viktig å fokusere på i verden samt hva og hvem som ikke fortjener oppmerksomhet. Det er mange motiver og vurderinger bak valgene som foretas, deriblant økonomiske, politiske, livsynsmessige, strategiske og taktiske. Det mest vesentlige kriteriet er likevel at organisasjonen er engasjert i det aktuelle landet ettersom publikasjonene er ”talerøret” for organisasjonen. Det betyr at nesten alle tekstene som omhandler andre land dreier seg om organisasjonens aktivitet i dette landet.

Ser man kun på *Røde Kors-magasinet* er 2001 årgangen med minst stoff om Afrika og også om Etiopia og Kenya, mens 1985 har mest. Dette samsvarer med funnet om at *Røde Kors-magasinet* dekning av det afrikanske kontinentet faller betraktelig fra åttitallet til i dag.¹⁰⁰ For *Utsyn* utpeker året 2000 seg som årgangen med desidert flest tekster om Afrika, mens 2001 er toppåret for andel tekster om Etiopia og Kenya. Årgangen 2001 er altså et bunnår for *Røde Kors-magasinet* hva stoff om Etiopia og Kenya angår, mens det er et toppår for *Utsyn*, til tross for den svake nedgangen i stoff om Etiopia og Kenya i *Utsyn* fra åttitallet til i dag. Andelen stoff om Etiopia og Kenya er forholdsvis jevnt fordelt i *Utsyn* over begge tidsperiodene, mens det i *Røde Kors-magasinet* er mer ujevnt hvor tidlig åttitallet har en utpreget større stoffandel om Etiopia og Kenya enn tidsperioden 2000-05.

De store linjene som tegnes i dekningsgraden av Afrika over tid, er at NLMs *Utsyn* omfangsmessig står for en jevnere dekning av det afrikanske kontinentet generelt og Etiopia og Kenya især enn *Røde Kors-magasinet*.

Ved nærmere granskning av artiklene til RK får jeg inntrykk av at det til en viss grad er en sammensmeltning mellom RKs innsatsland i Afrika og land som den norske stat samarbeider med på det afrikanske kontinentet, så vel som mellom RKs innsatsområder og den norske stats (og/eller internasjonale) (spesifikke¹⁰¹) satsningsområder.¹⁰² I perioden 1980-85 var det en del

¹⁰⁰ Hvorvidt nedgangen har sammenheng med opprettelsen av nødhjelpsmagasinet *Hjelp* i 2004 er ikke godt å si. Men det relativt høye antallet tekster om Afrika i 2004 indikerer at det kanskje ikke har spesielt stor innflytelse på Afrika-stoff i *Røde Kors-magasinet*. På den andre siden er antallet tekster om Afrika svært lavt i 2005, året etter opprettelsen av *Hjelp*. Dessuten er *Hjelps* fokus nødhjelp og produseres i Markedsavdelingen til Røde Kors, mens avdelingen Kommunikasjon og verdier har ansvaret for *Røde Kors-magasinet*.

¹⁰¹ De er så spesifikke at det overrasker dersom det skulle være en tilfeldighet at man tilfeldig prioriterer mange av de samme saksområdene.

¹⁰² Jeg har henvendt meg tre ganger til UD for å få en uttalelse og avklaring på hvorvidt dette er tilfeldigheter eller en bevisst koordinering mellom en mektig såkalt uavhengig ikke-statlig aktør og staten (januar 2007, september 2007, april 2008). Dessverre har det ikke lyktes meg å få svar. Det kan virke som dette er et sensitivt tema i det norske utviklings- og utenriksapparatet. UD har vært svært behjelpelige med svar på *de andre* delene av henvendelsene mine, men i forhold til

dekning i *Røde Kors-magasinet* fra norske samarbeidsland, men ikke i like stor grad som i perioden 2000-05. Artikkene etter år 2000 handler derimot i all hovedsak om norske samarbeidsland eller norske satsningsområder (alle i 2005). Kan det være et tegn på større statlig innflytelse etter introduksjonen av *Den norske modellen* på 1990-tallet? Eller dreier det seg utelukkende om et sammentreff, for eksempel at RK oppfatter at det er mer nød og at det dermed er et større behov for deres innsats i akkurat disse landene? Man kan stille spørsmål ved hvorfor Norge er aktiv i A og ikke i B, og også ved årsaken til at RK i en del tilfeller engasjerer seg i det samme A og unngår B.¹⁰³

Dersom det er slik at overlappingen av RK og Norges engasjement ikke er tilfeldig, går det, etter mitt syn, i relativt stor grad på tvers av RKs prinsipper og selvbilde, og vil da i stor grad svekke (tillits- og eksistens)grunnlaget til organisasjonen. Fordi de ikke fullt ut er hva de sier de er.

5.2 Forfatter og kilder. Hvem skriver og hvem snakker?

Foucault er som vi så i tidligere kapitler bekymret for de kontrollmekanismene som diskursene styres av. Med andre ord de funksjonene, tiltakene og reglene som kontrollerer diskursene og følgelig hvordan man snakker om og oppfatter verden og menneskene rundt oss: hvilke tema man kan eller ikke kan snakke om, hva man kan kommentere eller ei, forfatterrollen, felt (ekskluderer det som ikke hører hjemme i feltet), begrenset spredning, begrenset antall stemmer som får snakke.

Poenget til Foucault er at den som skriver, eller i utvidet form ytrer seg, ikke skal la seg hemme i for stor grad av sin biografi eller de rammene de opererer innenfor.

Forfatter og stofftype – Hvem får delta i kunnskapsproduksjonen av verden?

Bortimot halvparten av fortellingene om *de andre* er såkalte postkassereportasjer, og en tredel er redaksjonelle, skildrende tekster. Det vil si at ”menigmann” prioriteres som bidragsyter, noe som blant annet reduserer de redaksjonelle kostnadene. De fleste som skriver postkassereportasjer har den fordel at de har førstehånds inntrykk av stedet, prosjektet og menneskene de skriver om. Dette garanterer selvfølgelig ikke nyanserte, riktige bilder av Afrika, men styrker kanskje troverdigheten hos leseren.

eventuelt samarbeid mellom Røde Kors og departementet er det ingen svar å få. Jeg henvendte meg først til Norad som viste meg til UD, som viste meg tilbake til Norad, osv. Etter et møte med en underdirektør i Norad i september 2007, fikk jeg beskjed om å kontakte UD på nytt og referere til hennes uttalelse om at dette er UDs bord. Det hjalp dessverre ikke. I april 2008 henvendte jeg meg direkte til utenriksminister Jonas Gahr Støre, men foreløpig har han ikke respondert.

¹⁰³ På nettsidene til Internasjonal Reporter begrunner RK innsatsen innenfor langsiktig utvikling i et begrenset antall land med at de ønsker å ”hjelp ulike nasjonalforeninger til å bli profesjonelle humanitære organisasjoner”. Utover organisasjonsutviklingen orienteres det om at utviklingshjelpen dreier seg om primærhelsetjeneste, rehabilitering av funksjonshemmede og krigsskadede, samt forebyggende aids-arbeid (u.å.).

For å nyansere bildet bør det nevnes at redaksjonelle tekster dominerer i *Røde Kors-magasinet*, og at så mye som en firedel er vanskelig å sjangerdefinere.

Hele nittisyv prosent av NLMs og RKs fortellinger om Afrika er skrevet av nordmenn eller mennesker fra Nord. Undersøkelsen viser at så mange som førti prosent av disse skribentene bor og/eller jobber i Afrika, enten for en kortere periode eller over lengre tid. Om lag tjue prosent av forfatterne har besøkt eller er på besøk i Afrika i forbindelse med teksten. Mens i overkant av en firedel av stoffet er skrevet av personer som ikke var i Afrika i forbindelse med Afrika-dekningen. Ytterligere to prosent skrev fra Norge, men har bodd i Afrika tidligere. Det totale bildet viser at to tredeler av forfatterne faktisk har oppholdt seg i Afrika i kortere eller lengre perioder i forbindelse med tekstene de skriver, og resten har ikke det. I tillegg er det et lite knippe av forfattere som det ikke lar seg gjøre å verken definere bakgrunn til eller hvorvidt de er eller har vært på det afrikanske kontinentet.

Afrikanere står for en forsvinnende liten del av tekstproduksjonen, nærmere bestemt under én prosent. Og det er i *Utsyn* disse skriver. Det betyr at afrikanere ikke prioriteres som skribenter til tekster som omhandler Afrika, som i sin tur betyr at de ikke gis en sjanse til selv å føre i pennen sin egen historie og sine egne versjoner av virkeligheten i de områdene hvor organisasjonene er engasjert. Når *de andre oss*, for det er utelukkende lokale med tilknytning til organisasjonene som får slippe til, en sjelden gang får komme til som skribenter, er det svært sjelden at kritisk refleksjon omkring organisasjonenes eller euroamerikansk aktivitet i Afrika kommer til uttrykk. Mitt inntrykk fra tekstene jeg har saumfart er at det ikke forekommer i det hele tatt. Det kunne vært interessant å foreta en undersøkelse om hvorvidt de ensidig positive karakteristikkene av Nords engasjement i Afrika reflekterer synspunktene til det brede lag av lokalbefolkningen.

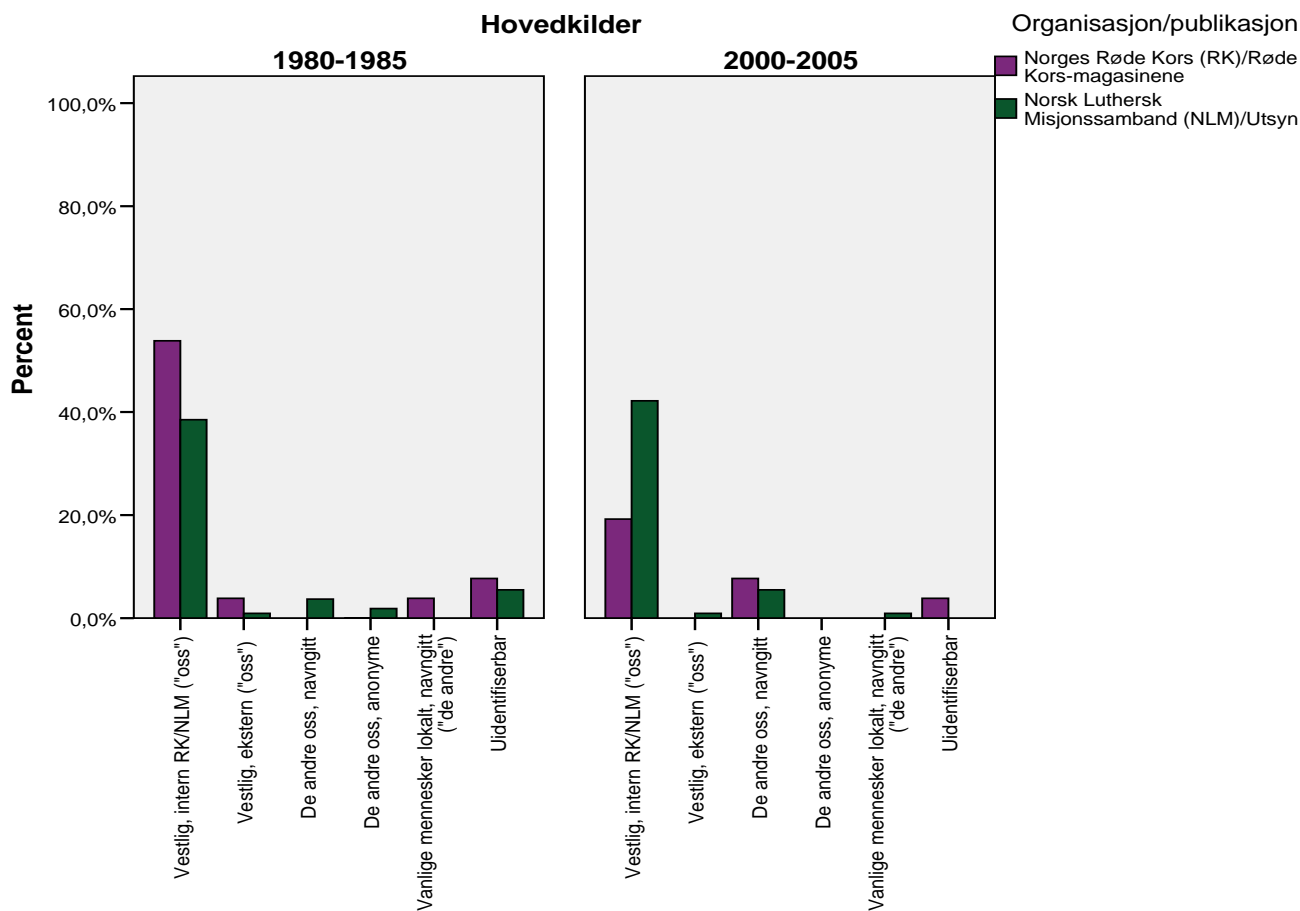
Ser man på publikasjonene hver for seg, har så mange som nærmere nitti prosent av forfatterne vestlig bakgrunn i *Røde Kors-magasinet*. De resterende ti prosentene er det ikke mulig å plassere fordi det ikke er opplysninger som indikerer deres opphav eller identitet. Det betyr at disse også kan ha vestlig bakgrunn. I tjue prosent av tilfellene er det dessuten ikke mulig å si noe om forfatter har vært eller befinner seg i Afrika. En tredel av skribentene har ikke vært i Afrika i forbindelse med teksten, mens halvparten av skribentene har vært i Afrika før eller under skriving av teksten. *Utsyn* har nittini prosent skribenter med vestlig bakgrunn og én prosent med afrikansk opprinnelse. Nærmere sytti prosent av skribentene fra Nord har vært eller befinner seg i Afrika i forbindelse med teksten. En firedel har derimot ikke vært i Afrika i forbindelse med tekstskrivingen, men de fleste av disse har oppholdt seg i Afrika tidligere.

Undersøkelsen viser dermed at det i de fleste tilfeller er personer med vestlig bakgrunn som skriver tekstene både i *Røde Kors-magasinet* og i *Utsyn*. Lokale personer gis spalteplass kun unntaksvis, og da kun de som innehar mellomposisjonen *de andre oss*. Skribentene med vestlig bakgrunn har vært eller befinner seg på det afrikanske kontinentet i forbindelse med den aktuelle Afrika-dekningen i gjennomsnittlig to tredeler av tilfellene, med den økte troverdigheten som tilfaller informasjon som kommer fra en som har vært på stedet. Å se og oppleve med egne øyne

styrker normalt troverdigheten til beretninger, uberettiget eller ikke, og øyenvitneberetninger er kanskje derfor mer immune for etterprøving enn sekundærkildeinformasjon. Det betyr imidlertid ikke at det som formidles er en representativ eller pålitelig og kvalitetssikret gjengivelse av virkeligheten. Tilstedeværelse ute i felten er etter min mening betydningsfull og har sine fordeler, men også sine ulemper. Og nærværet garanterer ikke kvalitet. Forfatterne skriver sin oppfatning og versjon av virkeligheten, og som vi skal se nedenfor, så ignoreres stort sett lokalbefolkningens egen versjon av det som foregår. *De andre* fratras myndigheten til å definere seg selv, og *vi* påtar oss rollen som formynderen som snakker på vegne av andre. Det er åpenbare etiske besværligheter ved tekstproduksjon som fremstiller mennesker på en bestemt måte uten at de som omtales har mulighet til å bekrefte eller avkrefte bildet som blir skapt, ei heller har mulighet til å imøtegå fremstillingen.

Do the subaltern get to speak? Røde Kors og Misjonssambandets bruk av kilder

Spivak sier at en av årsakene til at de subalterne ikke "kan" snakke er mangelen på tilgang til offentligheten slik at det de sier kan bli anerkjent som meningsfylt, snarere enn mangelen på et indre tankeliv og evne til rasjonell tankegang (Chakravorty, Milevska & Barlow 2006:72-73). Sistnevnte poeng kan synes åpenbart, men sett i lys av norske aktørers fremstillinger av Afrika, fremstilles afrikanere etter mening i stor grad som inkapable til å snakke for seg selv, til å mene og bidra i egen fremtidsbygging. Og de gis i liten grad tilgang til å offentliggjøre sine perspektiver og erfaringer.



Som vi ser av tabellen er det i all hovedsak interne kilder fra RK og NLM som får anledning til å definere virkeligheten i Etiopia og Kenya både på 1980-tallet og etter årtusenskiftet. RK gir også en liten andel andre vestlige så vel som navngitte lokale mennesker muligheten til å si noe om forholdene i de to landene på åttitallet. I den andre tidsperioden gir de dessuten ordet til noen få lokale som er tilknyttet organisasjonen. Det er også en viss andel tekster i begge periodene der det ikke lar seg gjøre å fastslå hvem som er leverandør av informasjonen. NLM er den eneste av de to organisasjonene som lar *de andre oss* slippe til med sine erfaringer på åttitallet.

Trenden er nokså lik for begge publikasjonene – det er henholdsvis RK-stemmen eller NLM-stemmen som dominerer leveransen av informasjon om prosesser, tilstander og relasjoner i Etiopia og Kenya. Som nevnt i metodekapittelet har jeg avgrenset undersøkelsen til deknningen av disse to landene. Inntrykket etter å ha lest samtlige tekster som handler om det afrikanske kontinentet i alle de aktuelle årgangene, er imidlertid at dette også er tendensen for den totale deknningen av Afrika. Bistands- og misjonsaktørene snakker overveiende på vegne av lokalbefolkningen, med de implikasjonene en slik stedfortredermakt, eller representasjonsmakt, kan medføre.

Fordelen for organisasjonene med å snakke på vegne av, er at de på denne måten har større kontroll med at informasjonen er i tråd med det budskapet de ønsker å formidle. Videre antyder valget av kilder at *våre* opplevelser og oppfatninger er mer betydningsfulle og viktigere å formidle

enn *de andres* perspektiver og erfaringer. At trenden er ganske lik for begge tidsperiodene, antyder at mentaliteten omkring hvem som er viktige kunnskapsleverandører i liten grad har endret seg.

Som vi ser er det altså ikke bare som tekstprodusenter *de andre* nedprioriteres, men de prioriteres heller ikke som kilder til tekster som handler om deres liv, hverdag og virkelighet. Deres perspektiv, erfaringer og refleksjoner blir i vesentlig grad forbigått. NLM og RK foretrekker å definere forhold på det afrikanske kontinentet og lokalbefolkningen ut fra sine perspektiver, erfaringer og oppfatninger. Det fremkommer at de i stor grad styres av diskursene de opptrer innenfor, og sjelden slipper til alternative stemmer og måter å snakke om verden.

For å nyansere bildet av hvem som får snakke, og slik også tydeliggjøre bildet av hvem som blir brakt til taushet, har jeg registrert hvilke kilder som forekommer i alle tekstene utover hovedkilden. Denne observasjonen sier ikke noe om hvor mange fra hver kategori som får snakke eller ikke i hver tekst, men det bidrar til å se om afrikanske kilder blir flittigere brukt enn det fremkommer av analysen av hovedkilder. Her finner jeg at vanlige personer fra Etiopia og Kenya så vel som lokale tilknyttet til organisasjonene til en viss grad får uttale seg, men i svært begrenset omfang. Det varierer fra en kort setning til flere ytringer, og til utsagn som ikke er meningsbærende, men snarere underbygger den asymmetriske relasjonen mellom giver og mottaker, *oss* og *de andre*, selv om den som ytrer seg er en del av *de andre oss*.

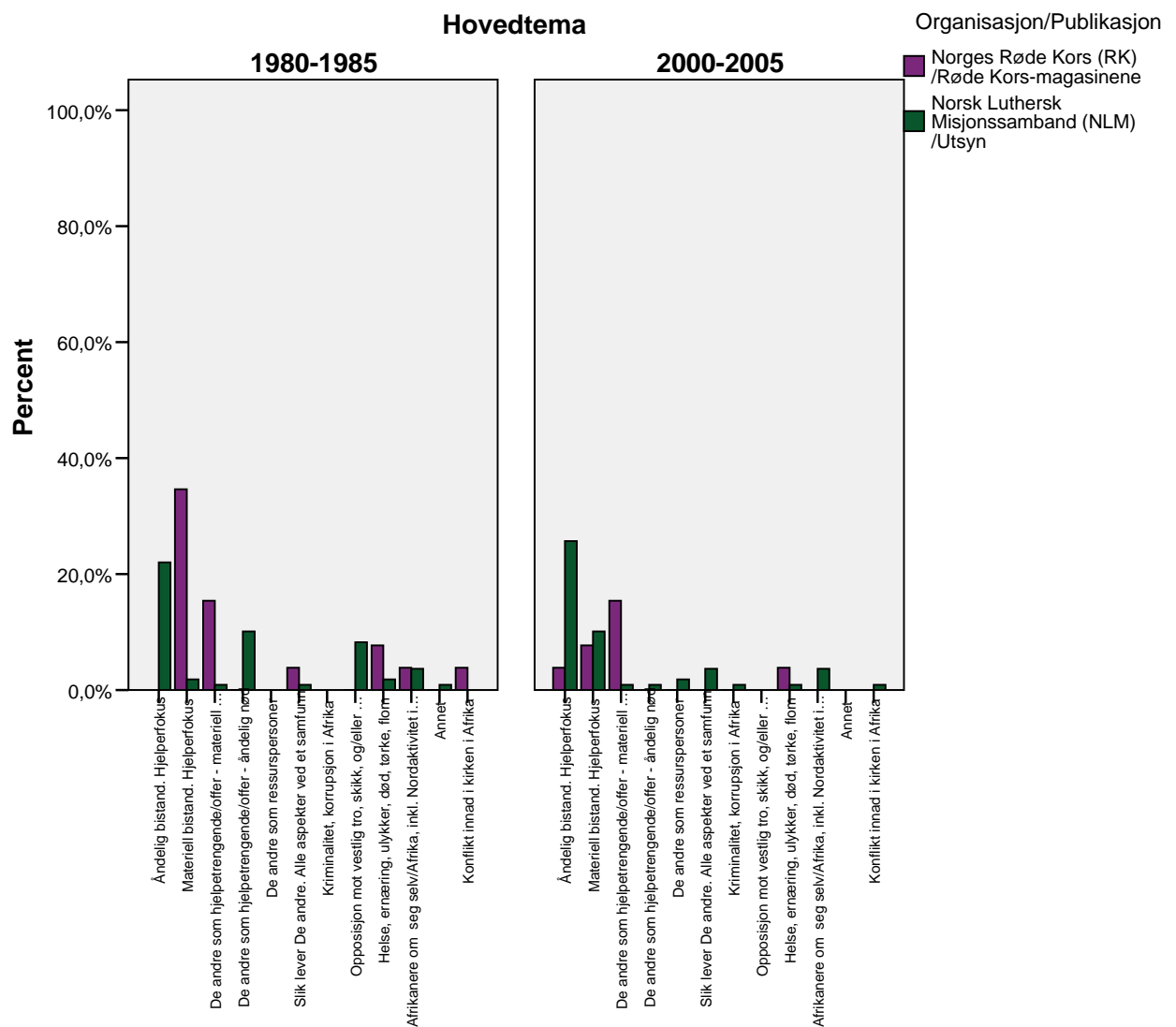
Uttalelsene kan tyde på at den som snakker med vedkommende har formulert seg på en måte som begrenser utfallet av svaret, slik at man får informasjon som støtter opp under det bildet tekstprodusenten ønsker å formidle. Uavhengig av føringer i samtalene, er det rimelig å anta at uttalelsene til en viss grad reflekterer respondentens synspunkter. Men hvorvidt de gjenspeiler andres erfaringer er det ikke mulig å si noe om. Informasjonen fra lokale kilder viser i liten grad til lokale tiltak eller til lokale samfunnsdiagnoser. I noen tilfeller peker de på de samme kausalforklaringene som organisasjonene gjør, for eksempel tørke, mangel på regn, og mangel på det bibelske budskap. Hvordan plukker organisasjonene ut sine lokale kilder? Hvilke spørsmål stilles? Hvilken tone benyttes i samtalene? Dette er faktorer som spiller inn på svarene som gis.

Organisasjonene snakker som vi ser i svært liten grad med dem de lager historier om. Hvordan kan man lage en velinformert og innsiktsfull historie som i stor grad baserer seg på synsing og gjetting om andres erfaringer, perspektiver, behov, ønsker og prioriteringer? Hva om virkeligheten er vesentlig annerledes enn den norsk bistand og misjon produserer og formidler til det norske folk?

Analysen av kildebruk avdekker at de fleste kildene, uavhengig av opprinnelsesland, har oppholdt seg i Afrika i tilknytning til tekstproduksjonen eller ved tidligere anledninger. Den største andelen av *Røde Kors-magasinet*s hovedkilder er kun på besøk i Afrika, mens *Utsyns* hovedkilder som oftest bor og/eller jobber i Afrika. Flesteparten av de vestlige kildene er navngitte eller identifiserbare, mens de afrikanske kildene for det meste er anonymiserte, med unntak av hovedkilder. Dette sammenfaller med funnene til Kari Ulveseth i hennes analyse av

Kirkens Nødhjelps bilder av Afrika. Inntrykket er imidlertid at NLM navngir afrikanerne som omtales i noe større grad enn RK, men kun de som er kristne eller potensielt omvendbare afrikanere – *de andre oss*. Hvorvidt man bør anonymisere eller identifisere kilder som er representanter for grasrotplanet i bistands- og misjonstekstene er et etisk forhold som jeg ikke vil gå nærmere inn på. Imidlertid vil jeg nevne at anonymisering kanskje ikke er så ille og ”dehumaniserende” som det kanskje kan gis inntrykk av i denne konteksten. Kanskje ville kilden oppleve det som nedverdiggende å bli identifisert i den konteksten de blir fremstilt i publikasjonene, siden de vesentlig blir fremstilt som hjelpetrengende, handlingslammet, tiltaksløse, fattige, syke, døende, uvitende og ute av stand til å vurdere hva som er til sitt eget beste ut fra en bistandsaktør eller misjonærs ståsted?

5.3 Tekstenes tematikk. Afrika – et moralsk og materielt oppussingsobjekt.



Tema og budskap er nært knyttet til hverandre. Det vil si at tekstens tema peker på aspekter ved den representerte virkeligheten som organisasjonene finner betydningsfulle eller mindre viktige for den konteksten de opererer innenfor.

Videre kan man si at fortellingene fungerer som en slags garanti for og et bevis på at pengene fra giverne blir forvaltet rettmessig og gir resultater etter organisasjonens kriterier, motiver og aspirasjoner. Samtidig fungerer tekstene som en påminnelse, og som en appell til potensielle givere, om at organisasjonene og Afrika er avhengig av at giverne og opinionen opprettholder sin støtte til bistand og misjon.

Hva snakker man så hovedsaklig om i tekstene som beskriver forholdene i Etiopia og Kenya? Utfallet av oppgavens kvantitative undersøkelse peker på en klar trend om at organisasjonene primært vektlegger historien om den gode hjelper eller den lidende etiopier eller kenyaner. Som nevnt ovenfor i forhold til kildebruk er mitt inntrykk, etter å ha gått gjennom hver enkelt tekst som omhandler land i Afrika, at dette fokuset opprettholdes i de fleste tekster som beskriver det afrikanske kontinentet. Begge perspektivene er imidlertid tilstede samtidig i de aller fleste beretningene. Gjennomsnittsfortellingen handler om den barmhjertige samaritan og den hjelpetrengende afrikaner, med vekselvis betoning på hjelper- og offerperspektiv. Man kan dermed si at godhets- og medynksdiskursen i vesentlig grad hersker innenfor samt kontrollerer utviklingsdiskursen på et overordnet nivå og bistands-, misjons-, og bisjonsdiskursene på et partikulært nivå. Dette signaliserer at det viktigste for de to organisasjonene, uavhengig om man er en bistands- eller misjonsorganisasjon, er å fremheve sin egen innsats og presentere historier som legitimerer behovet for hjelp og intervensjon. Afrikanske land brukes som kulisser i iscenesettelsen av organisasjonenes og, i utvidet betydning, norsk identitet.

Åndelig bistand, som i misjonskonteksten primært viser til spredning av det bibelske budskap, er dominerende hovedtema i begge tidsperiodene i *Utsyn*. En mindre andel tekster domineres av *de andre* som åndelig trengende, en andel som sank fra åttitallet til nyere tid. Imidlertid steg andelen tekster som fokuserte på bisjon i den samme perioden. Dette kan skyldes flere faktorer, men det kan henge sammen med at misjonen i større grad har akseptert støtte fra norske myndigheter, en støtte som etter sigende forutsetter separasjon av bistand og misjon. Dessuten kan det tyde på at materiell bistand innenfor en misjonskontekst er blitt mer akseptert innenfor selv konservative misjonskretser, som en forlengelse av og ikke en motsetning til nestekjærlighet og evangelisering.

*Røde Kors-magasinet*s beretninger ser ut til å domineres av et fokus på materiell bistand på åttitallet, mens bildet etter årtusenskiftet domineres av *de andre* som nødlidende. Denne dreiningen er etter min mening relativt oppsiktsvekkende siden det etter midten av 1990-tallet skal ha funnet sted en endring i utviklingspolitiske aktørers mentalitet og man på papiret skal ha gått

gradvis bort fra offerfokuset. Undersøkelsen antyder at praksis ikke overensstemmer med ambisjoner og edle verdier på dette punktet for RKs vedkommende.¹⁰⁴

Vi ser at det i fremstillingene er et gjennomgående mangelfokus i lokalbefolkningens disfavør, og det fokuseres sjelden på *de andres* egen innsats, deres utholdenhet og styrke for å håndtere ekstraordinære forhold, eller langsiktige politiske og humanitære prioriteringer som er med på å opprettholde krevende omstendigheter og levekår. På den andre siden står det også lite eller ingenting om folkets ansvar for sin livssituasjon og samfunnet de lever i. Begge organisasjonene er tilbakeholdne med å diskutere sin egen rolle. NLM produserer likevel en andel tekster på åttitallet så vel som noen få etter årtusenskiftet, hvis hovedtema er de negative konsekvensene organisasjonens aktiviteter fører til på misjonsmarkene.

Flere av tekstene i *Utsyn* setter fokus på problemene en del av de nye kristne får med familien, myndighetene, naboene, venner, på skolen og andre arenaer i lokalsamfunnet. Som vi skal se i næranalysene dreier det seg til tider om alvorlige problemer som utfrysning av fellesskap, grov mobbing, tvangsarbeid, utstøting av familien, forfølgelse, tortur, fengsling, og drapstrusler. I nyere tid har NLM reflektert rundt problemene de er med på å skape, men konklusjonen blir alltid at det er verdt det, når de ”hører vitnesbyrdene” fra de nye kristne om at de har ”gått over fra døden til livet” og fordi *vi* har sikret *dem* evig liv.

Tørke og hungersnød er et stadig tilbakevendende tema i bistands- og misjonstekster, og tilsvarende et tilbakevendende fenomen i visse områder i Etiopia og Kenya. Tørke er et fenomen av klimatisk natur som umiddelbart ligger utenfor menneskets kontroll, men som i et langsiktig perspektiv kan sies å være menneskeskapt til en viss grad, blant annet i den forstand at preventive tiltak innenfor jord- og skogbruk ikke prioriteres i stor nok grad. Hungersnøden med påfølgende sykdommer og konsekvenser, derimot, er i stor grad ”menneskeskapt” og kunne vært unngått, og konsekvensene kraftig redusert, dersom de riktige instansene hadde vært sitt ansvar overfor befolkningen og samfunnet bevisst (Timberlake 1987). Sult har vært et populært politisk våpen og et viktig virkemiddel i konfliktsituasjoner, og er altså i mange tilfeller et politisk-strukturelt problem heller enn en ukontrollerbar og uforutsigbar variabel i tørkesituasjoner (Aarekol 1995, Chabal & Daloz 1999, Nugent 2004). Dette synes derimot å være et upopulært og i stor grad fraværende tema i bistands- og misjonsorganisasjonenes kommunikasjonsregime. Som vi skal se av tabellen bruker disse sørpolitiske aktørene hyppig tørke og sult som kausalforklaringer, hvilket resulterer i en ideologisk forskyvning av ansvar for tingenes tilstand og de ulike prosessene, hvor mennesket blir frikjent som mulig handlingsaktør, og hvilket tilslører andre mer dyptgående kausaliteter, samtidig som en slik ansvarsforskyvning legitimerer *vår* intervensjon i situasjoner hvor det på overflaten kan se ut som ingen er ”skyld” i det som skjer – ”ting bare er slik”, og *vi*

¹⁰⁴ Det er ikke første gang Røde Kors-bevegelsens verdier og handling ikke harmonerer. Det nøytrale og upartiske RK som alltid har vektlagt likeverd skilte under andre verdenskrig blod fra mennesker med mørk og hvit hudfarge. ”Svarte” fikk ”svart” blod og ”hvite” fikk ”hvitt” blod (Stereotypes and prejudice 2000).

som medmennesker har et ansvar å hjelpe til med å ”lindre smerten og nøden”. Leseren får sjelden vite hvem som har ansvar eller delansvar for de ulike handlingene, tilstandene og relasjonene.

5.4 Søkelys på Afrika

Tekstene domineres av en vestlig vinkel, og to tredeler setter det afrikanske kontinentet i et negativt søkelys. Den resterende delen er hovedsakelig tekster som både gir negative og positive signaler samtidig, mens en forsvinnende liten del består av positive eller nøytrale tekster. I *Røde Kors-magasinet* setter åttifem prosent av tekstene et negativt søkelys på Afrika, ikke en eneste kan sies å være utelukkende positiv. I *Utsyn*, ser det litt lysere ut, hvor to tredeler av materialet tegner et negativt bilde av Afrika.

Bildet er imidlertid ikke fullt så bekmørkt og negativt som det kan virke. For å søke å avdekke et mer nyansert bilde undersøkte jeg i hvilken grad lokalbefolkningen ble nevnt som ressurspersoner i tekstene. Da ble bildet straks litt annerledes, noe som viser variabels og kategoriers kraft til å fremkalle visse inntrykk og tilsløre andre. I så mange som åttien prosent av tekstene blir afrikanere nevnt som en ressurs. Begge publikasjonene var ganske like i sine prosentvise andeler av hvilken grad de refererte til afrikanere som ressurspersoner. Selv om det er oppløftende, er det et lite skår i troverdigheten at de fleste av disse har tilknytning til enten RK eller NLM. Det er altså primært *de andre oss* som omtales som ressurser i norsk bistands og misjons tekster om Afrika. *De andre oss* er imidlertid like fullt afrikanere, selv om de av organisasjonene betraktes som en del av *vårt fellesskap* så lenge de jobber for NLM eller RK, deler deres visjoner og bidrar til at de sørpolitiske aktørene imøtekommer sine ambisjoner.

5.5 Oppsummerende konklusjoner

Vi ser at det er lite endring i tekstenes karakter fra 1980 til 2005. Vi ser et ensidig, negativt fokus på afrikanske forhold og lokalbefolkningen siden 1980-tallet, mens det er tilsvarende ensidig, positivt fokus på norsk bistand og misjon og det systemet de befinner seg innenfor. Trenden er både forestilt utgruppe- og inngruppehomogenitet. *De andre* fremstilles som innbyrdes like, og *vi* fremstilles som innbyrdes like. Vi ser i tillegg en forbigående av afrikanske kilder, som antyder fenomenet inngruppefavorisering.¹⁰⁵

Det fremkommer dermed av de kvantitative undersøkelsene at organisasjonene velger å fremheve sin egen innsats som hjelpere, og lokalbefolkningen som nødlidende og hjelpetrengende ofre. Tema og kildebruk uttrykker og medvirker til en hierarkisk annengjøring - en forståelse og et

¹⁰⁵ For mer om de sosialpsykologiske fenomenene *forestilt inn- og utgruppehomogenitet* og *inngruppefavorisering* anbefaler jeg boken *Stereotypes and prejudice* 2000.

bilde av norske bistands- og misjonsaktører som kunnskapsleverandører og forandringsagenter og etiopiske og kenyanske mottakere som uvitende og konservatorer av status quo. Med unntak av mellomgruppen *de andre oss*. Når det gjelder denne gruppen ser vi en mellomgruppeinkludering fra organisasjonene sin side, men de fremstilles likevel i vesentlig grad som underordnet norske bistands- og misjonsaktører. Slik opprettholdes en asymmetrisk balanse mellom Nord og Sør, *oss* og *de andre*, hvor *vi* er mektigere og mer ”verdifulle” enn *dem* (her: Kenya og Etiopia). Og slik opprettholdes godhets- og medynksdiskursene som sentrale komponenter for å legitimere bistands- og misjonsaktiviteter og sikre oppslutning omkring disse og norsk utviklingspolitikk generelt.

Rollemønster, holdninger, verdenssyn, ideer og handlinger bærer preg av å fortone seg likt i begge tidsperiodene. Det er flere likheter enn det er forskjeller i dekingen av det afrikanske kontinentet, noe som mest sannsynlig kan ha uheldige ringvirkninger for de som rammes av fremstillingene, stereotypene, fordommene, holdningene og de påfølgende handlingene.

Offerfremstillinger blir et sentralt virkemiddel i tekstene til bistands- og misjonsorganisasjonene uansett løfter om å gå bort fra å fremstille *de andre* som hjelpeløse offer. Man ender med å gå på akkord med sine verdier og selvforståelse for å imøtegå sine mål, mobilisere støtte og opprettholde et bestemt selvbilde. Språkets økonomiske og overbevisende egenskaper og funksjon prioriteres fremfor tekstens folkeopplysende rolle. Tankegangen manifesterer viktigheten av å produsere ofre og uverdige fremstillinger av *de andre*. Samtidig er den delaktig i at ”afrikanere” og ”Afrika” har blitt synonymt med behov for hjelp og elendighet. Afrikanere, med unntak av organisasjonenes egne ressurspersoner, eller *de andre oss*, sees hovedsakelig enten som hjelpeløse eller de blir usynliggjort og avkledd sin individualitet. Resultatet blir et kontinuerlig likevektsbrudd mellom *oss* og *de andre* i misjons- og bistandstekstene.

Vi har også sett hvor mektige variabler og kategorier kan være. Den som velger deres art har mulighet til å dreie forskning inn på bestemte spor slik at de genererer bestemte og ønskelige svar dersom dette skulle være formålstjenlig for den som utfører undersøkelsen. Man kan påvirke hvilke dimensjoner man ønsker belyst og hvilke aspekter man foretrekker å holde i bakgrunnen. I motsetning til hva mange synes å tro, er ikke tall nødvendigvis mer pålitelige enn andre typer svar. Dette fordi det foreligger en rekke valg som legger føringer for enhver kvantitativ undersøkelse, akkurat som man foretar valg i kvalitative undersøkelser. Man bør derfor lese enhver undersøkelse med en viss skepsis. Dette betyr imidlertid ikke at kvantitative undersøkelser og oversikter er meningsløse, for de kan gi vesentlig innsikt i ulike problemstillinger og bidra til blant annet kartlegging av mangler, behov, ønsker, prioriteringer, svakheter, styrker, diskurser, vektlegging og tilsløring, som i sin tur kan bidra til debatt, atferdsendring, endring i lovgivning, og så videre.

Til sist vil jeg minne om at der jeg har registrert hjelperfokus, kan det hende at andre ville registrert offerfokus. Reliabiliteten og validiteten er likevel høy, ettersom det er rimelig å anta at

man uansett vil komme frem til at tekstene domineres av et hjelper- og offerperspektiv og dermed også godhets- og medynksdiskursene.

6. Næranalyser. Etiopia og Kenya sett med norske øyne. Fra kontekst til tekst: en oversettelse av *de andres* virkelighet

What is meaningless for an actor playing a specific role may be highly significant for an observer and analyst of the total system.

Victor Turner 1967:27

6.1 Bistand og misjon. Tanke- og handlingsmønstre på åttitallet

Som vi så i kapittel 4 har opplysningsarbeidet vært et prioritert område siden midten av 1970-tallet. Bistandskommisjonen formulerte i 1995 den sørpolitiske tekstproduserende virksomhetens ansvar og rolle. De fastholder blant annet at opplysningsarbeidet skal gi ”reell innsikt i sammenhenger og felles interesser” og at disse komponentene stadig må bevares og utvikles ”for å forsvare verdiene og idealene som vår Sør-politikk må bygge på”, nemlig likeverd og solidaritet. Det poengteres at informasjonsarbeidet skal bidra til innsikt i og kunnskap om de globale utfordringene man står overfor. Videre påpeker de tekstprodusentenes og tekstenes betydningsfulle rolle for ”Norges evne og vilje til å kunne bidra positivt i det internasjonale arbeidet for global bærekraftig utvikling” (Norsk sør-politikk, avsnitt 6.3, 1995). I foucauldianske termer kan man kalle det strategiske kommunikasjonsregimet for et diskursivt regime, det vil si ”det (ut)taltes regime”, eller det Foucault betegner som ”the play of statements” (Foucault 1980:113).

’Utenlandshjelp’ - konseptet med å ’hjelpe’ *de ’underutviklede’* i Sør til å utvikle seg, er som vi så i kapittel 2 et relativt nytt fenomen i internasjonal politikk. Ideen i seg selv produserer et skarpt og tydelig skille mellom *oss* og *de andre*, mellom *oss* ”utviklede” og ”opplyste” og *de andre* ”mindre utviklede” og ”uopplyste”. Det er en hierarkisk annengjøring der norske sørpolitiske aktører stiller i mentorrollen og *de andre* underordnes i en form for traineeposisjon. Norge skal trene opp Afrika til å bli levedyktige og selvstendige i en moderne verden preget av euroamerikansk hegemoni. Rollemønsteret mellom *oss* og *de andre* kan til forveksling likne på relasjonene lærer/elev og foreldre/barn. Et sitat fra Øivind Fjeldstads artikkel ”Norsk bistand i 50 år” kan tjene som illustrasjon: ”Du må behandle dem akkurat som små barn. Du må være meget streng med dem. Ikke diskuter eller vis ubeslutsomhet, bare fortell dem nøyaktig hva de skal gjøre.” Dette er et råd Det internasjonale pengefondet (IMF) gav til en amerikansk bistandsekspert som arbeidet i Afrika på 1980-tallet (2002).¹⁰⁶

¹⁰⁶ Artikkelen ”Norsk Bistand i 50 år” er skrevet av Øivind Fjeldstad i 2002, journalist i *Development Today*, et uavhengig nyhetsbrev om nordisk bistand. Den er publisert på nettsidene til *Monetas*, ”et magasin for rike norske gutter og jenter” som utgis av FNs utviklingsprogram (UNDP) i samarbeid med JBR-McCann, Dagbladet.no, Ungdomsbokklubben og Norge 2005, og er støttet av Utenriksdepartementet.

En av de mer kjente diskursive ansiktsløftningene i det sørpolitiske systemet i senere tid er endringen av begrepet utviklingshjelp via utviklingsarbeid til utviklingssamarbeid, og Norads kosmetiske løft fra Direktoratet for utviklingshjelp til Direktoratet for utviklingssamarbeid. Mitt inntrykk er imidlertid at de forkastede begrepene 'utviklingshjelp' og 'utviklingsarbeid' blir hyppig brukt også i dag.¹⁰⁷

Utviklingsdiskursen, som rommer både bistands-, bisjons- og misjonsdiskursene, har vært og er preget av overforenklede forestillinger og oppfatninger av opphavelige, eller primære, årsaker til utvikling og mangel på utvikling. Dessuten godtas ofte nylanserte begreper og slagord og konseptene disse representerer uten at deres gyldighet og pålitelighet blir kontrollert, verken av allmennheten, utviklings- og utenrikspolitiske aktører, undervisningssektoren eller i forskningssettinger. Opphavet, betydningen og den innbyrdes sammenhengen mellom konseptene og begrepene vies få kritiske blikk (Concepts and metaphors 1998). Denne slappe holdningen kan få alvorlige praktiske implikasjoner for ulike samfunnsgrupper. Diskursen blir reproduisert inntil nye prioriteringer innenfor utviklingssektoren avstedkommer nye begreper og konsepter, og fokuset skifter over på disse.

Arnfred spesifiserer fem kjennetegn ved utviklingsdiskursen slik den fremstod frem til slutten av 1990-tallet: i) de-har-problemene-vi-har-løsningen. Med andre ord, *vi* har kunnskap og penger (og misjonen har også det kristne budskapet), *de* er uvitende og fattige (og mangler troen på Jesus); ii) immunitet mot ugunstige eller negative opplysninger og forhold. Utviklingsretorikken viser likegyldighet overfor negative konsekvenser som følger av utviklingsrelaterte aktiviteter, mens den samtidig anser en hardt prøvet virkelighet som et sannhetsbevis for behovet for utviklingsaktørers intervensjon. Til tross for utallige rapporter fra FNs Utviklingsprogram (UNDP) og endog fra Verdensbanken om at utviklingshjelpen ikke fungerer, men snarere bidrar til at fattige blir fattigere og rike blir rikere; og at pengestrømmen fra fattige til rike land er større enn den i motsatt retning, er responsen ”more of the same”. En respons som altså ser ut til å føre til mer fattigdom og ødeleggelse – en ond sirkel, og som i sin tur utgjør nok en utfordring for rike og kloke barmhjertige samaritaner fra Nord; iii) utviklingseksperter som handlende person. *Vi* har løsningene, og de som blir betrodd oppgaven med å utføre dem er utviklingseksperter (les: bistandsaktører og misjonsbevegelser); iv) utviklingseksperter som mann; v) forbigåelse av innfødtes erfaringer og kunnskap. Som Arnfred poengterer, og mange med henne (som vi også har sett andre steder i oppgaven), er ikke problemet med utviklingsfortellingen den eventuelle og kanskje uunngåelige forandringen i Sør, men den forhåndsdefinerte anvisningen av hvordan denne forandringen bør foregå foreskrevet av Nord (1998:81-85).¹⁰⁸ Det femte kjennetegnet ved

¹⁰⁷ Søk på Norads nettsider viser at organisasjonen snakker om ”utviklingshjelp” så sent som i 2008. Statistisk Sentralbyrå (SSB) og Universitetet i Oslo (UiO) benytter også det utdaterte begrepet i 2008 (SSB refererer til en OECD-rapport, mens UiO har et emne i historie om ”norsk utviklingshjelp”). ”Utviklingsarbeid” blir blant annet brukt av journalister som skriver om sørpolitisk aktivitet og RORG-samarbeidet.

¹⁰⁸ Se Thandika Mkandawires artikkel i samme bok som underbygger dikotomien Nord som vitende/Sør som uvitende.

utviklingsdiskursen før årtusenskiftet kan overføres til mangelen på kontrapunktisk kildebruk, som i denne oppgaven vil si mangelen på afrikanske kilder i tekster som handler om afrikanske land.

Hvilke diskurser avdekker så RKs og NLMs tekster?

6.2 Næranalyser 1980. Det mørke, ressursvake og fortapte afrikanske kontinentet

Teksten ”Med enkle midler i Kenya” hentet fra *Røde Kors-magasinet* 1/1980 er fortellingen om den barmhjertige samaritan og de stakkars fattige afrikanerne (se vedlegg 2). Budskapet er: RK lindrer nød og gir *de andre* et bedre liv. Den handler om RKs arbeid med funksjonshemmede på et uidentifisert sted i Kenya, og fokuserer på de positive resultatene og effektene av *vår* innsats for *de andre*. Det er uklart om teksten er ført i pennen av *Over Alle Grenser* eller Turid Hegerstrøm som er fysioterapeut og har deltatt i hjelpearbeidet i Kenya. Selve teksten består kun av Hegerstrøms uttalelser, men den er signert med Røde Kors-symbolet. I inngressen står det ”dette forteller Turid Hegerstrøm (sic?) [...] til *OVER ALLE GRENSER*”. Men det fremgår ikke hvorvidt historien om *de andre* og hennes erfaringer i Kenya er et skriftlig vitnesbyrd fra henne, eller om det er fortalt i intervju med magasinet. Mitt inntrykk etter å ha lest i *Røde Kors-magasinen* er at det forekommer som mindre viktig hvem som faktisk skriver eller forteller historiene så lenge RKs innsats er i fokus, Afrika fremstilles som om hun trenger norsk hjelp, og at hjelpen har en, etter RKs syn, positiv effekt på lokalbefolkningens livssituasjon.

I tillegg til uklarheter omkring forfatterskap har teksten en uklar sjanger. Det er derfor ikke mulig å klarlegge disse egenskapene ved artikkelen. Teksten bærer preg av å være en prosjektrapport fra et av RKs prosjekter i Kenya, men det er ikke mulig å etablere hvorvidt det dreier seg om en postkassereportasje eller en redaksjonell artikkel.

Teksten ”Besatt av Satan” i *Utsyn* 35/1980 er til sammenlikning fortellingen om den barmhjertige samaritan og de stakkars fortapte hedningene i Afrika (se vedlegg 1). I likhet med RKs tekst har også denne teksten uklarheter. Her er det klart at teksten er en postkassereportasje skrevet av en misjonær i Etiopia, men det er høyst uklart hvem som er kilde til hovedhistorien i teksten.¹⁰⁹ Vi møter flere representanter fra lokalbefolkningen gjennom teksten, men det er uklart hvem som egentlig snakker og får bli hørt, og hvem som har vært vitne til de ulike situasjonene som utspiller seg på de forskjellige stedene. Tilsynelatende foregår det også en del tankelesningsvirksomhet på vegne av *de andre*:

¹⁰⁹ Gunnar Oseng, forfatter av teksten, skriver i en e-post til meg den 6. august 2007 at det mest sannsynlig er gutten eller stasjonsstyreren fra historien som har fortalt ham om hendelsen, og at han har skrevet den ned slik han husker den et par timer i etterkant. På dette tidspunktet var gutten elev ved Yavello misjonsstasjon og den etiopiske stasjonsstyreren jobbet ved Mega. Oseng var daværende bestyrer for begge disse misjonsstasjonene.

Mannen sukket tungt. Han tenkte også på de tre barna han hadde sendt fra seg for å få mat til de som var igjen [...] Jo, han hadde gjort det han kunne for å berge gutten. Pengene var det slutt på, og kvegflokket hadde skrumpet inn til ei ku og noen få geiter. Det krympet seg inne i gutten. Han visste hva faren følte og tenkte. De andre mennene i flokken visste det også [...] Faren ble overbevist [...] Hvorfor skulle han ikke prøve siste utvei selv om han tvilte aldri så mye [...] Da faren en uke senere reiste tilbake til Mega, visste han at noe hadde skjedd med gutten hans (UT 35/1980).

Dette er et trekk som etter min mening svekker troverdigheten til historien. Ved nærlesning bærer den preg av å være helt eller delvis fabrikkert, eller i beste fall å være en kreativ adaptasjon av virkeligheten, for å passe inn med avsenders budskap: Det nytter å drive misjon i Etiopia, til tross for motgangen misjonen møter undervegs.

Felles for begge de ovenfor nevnte tekstene spesielt, og hele tekstkorpuset generelt, er at det er NLMs og RKs frelsende eller unnsettende handlinger som fremstår som det aller viktigste å formidle. Utforming, definering av forfatter(e), samt definering av kilder fremtrer som aspekter med lavere signifikans innenfor organisasjonenes tekstproduksjon, selv om avsender av et budskap og tekstens informanter er svært sentrale konstituentene i en tekst. Det kan synes som at så lenge budskapet blir kommunisert, er det mindre viktig hvem som sier hva, og om fremstillingen forekommer ryddig, etterprøvet og konsistent. *De andre* reduseres til virkemiddel for å skape organisasjonenes identitet, snarere enn å være det egentlige fokus i fortellingene som omhandler møtet med ukjente virkeligheter. Man kan på en måte si at vi misbruker *de andres*, etter vår mening, negative virkelighet, for å fremstille *vår* godhet og medmenneskelighet overfor vår neste. Hvorvidt det ”misbruket” er bevisst eller ubevisst er vanskelig å avgjøre, men som vi så i Del I er de norske sørpolitiske aktørene mest tjent med, og nærmest avhengig av, et positivt bilde av seg selv og et negativt bilde av *de andre* for sin eksistens.

Virkelighetsoversettelse. Hvilket virkelighetsbilde skapes og formidles av Afrika?

Med enkle midler i Kenya snakker åttitallets bistandsspråk, og befester RK som advokat for rådende utviklingstankegang i denne tidsepoken: Vesten har løsninger på Afrikas problemer. De funksjonshemmede i Kenya, og følgelig landet mer generelt, fremstilles som avhengige av norsk teknologisk-økonomisk kunnskap, arbeidskraft, entusiasme og økonomiske ressurser, for å kunne få en forbedret livssituasjon og et verdig liv. Mobilitet formidles som inngangsbilletten til et bedre liv, snarere enn et samfunn og myndigheter som er i stand til å ta ansvar for sin egen befolkning, syke som friske. Selv om teksten vektlegger RKs innsats og ressurser, gjøres det klart at det er mest kostnadseffektivt å produsere hjelpemidlene til de funksjonshemmede i Kenya. Samtidig tas det

hensyn til at hjelpemidlene må tilpasses lokale forhold, for at de skal kunne være nyttige for mottakerne av hjelpen.¹¹⁰

Det er billigere å få 100 barn mobile og oppreist i enkelt, lokalt produsert ortopedisk utstyr enn å få én mobil i dyre importerte hjelpemidler.” [...] Med den mengden av pasienter vi hadde var det helt nødvendig med en masseproduksjon av enkelt og solid utstyr tilpasset de lokale forhold. [...] Vårt utstyr besto av sko av treklegger, påsatt det mest nødvendige av lær [...] Skinnene ble laget av armeringsjern [...] Hovedsaken var å få pasienten oppreist for enhver pris [...] (RK 1/1980).

Hjelpen fremstilles dessuten som en samlebåndsprosess, der noen skal transformeres fra én tilstand til en annen; fra funksjonshemmet til ”funksjonsdyktig”, fra uselvstendig til mer selvstendig, fra uverdigg liv til mer verdigg liv. Avstanden mellom RK og mottakerne av hjelpen kommer tydelig frem, *de andre* er en del av et regnestykke som bør gå opp slik at det passer inn i *våre* rammer. Det kan virke som RK stiller seg ydmyke og setter sin innsats i bakgrunnen. Men, det er flere eksempler i teksten som viser at RK ikke er beskjedne når det gjelder å hylle egne meritter, slik som: ”Og igjen – vi oppnådde resultater jeg aldri hadde trodd var mulig. – Helt utrolig hva vi egentlig klarte å få stablet opp på bena og gjort funksjonsdyktige i oppreist stilling!”

Videre kan vi lese at RK beslutter at det er *helt nødvendig med en masseproduksjon* av hjelpemidler sett i forhold til mengden av pasienter. Som leser får jeg inntrykk av at det er (Norges) RK som står for masseproduksjonen, det vil si løsningen til de omtalte lokale problemene. Men, det fremgår ikke av teksten hvem som faktisk deltar i denne produksjonsprosessen. Hvilken rolle spiller kenyanske myndigheter og eventuelle lokale organisasjoner og institusjoner vanligvis i RKs arbeid? Formuleringen indikerer at prosessen er RKs verk og fortjeneste, men virkeligheten kan godt være at lokalbefolkningen, myndighetene og/eller Kenya Røde Kors deltar vel så mye med for eksempel arbeidskraft og tilretteleggelse. Hva den egentlige situasjonen er ville bare blitt spekulasjoner, men poenget er å demonstrere at så lenge handlingsaktør og deltakere er utelatt, kan det være vanskelig å avgjøre agens og deltakelse, ansvar og ære, givere og mottakere ut fra nærløsing alene. Hvilke konsekvenser og effekt en såkalt masseproduksjon har på lokalmiljøet ellers står det heller ingenting om.

Teksten roterer rundt kontrastene mellom Norge og Kenya. Slik er kenyanernes virkelighet, slik lever de til forskjell fra norsk virkelighet, liv og hverdag. Ved å understreke at lokale forhold ikke er som norske forhold, både skaper og opprettholder RK et skarpt skille mellom *oss* og *de andre*, fattig og rik, Norge og Kenya:

enkelt og solid utstyr tilpasset de lokale forhold. Det måtte tåle sand og gjørme. Tåle å bli vasset med i gjørmete elver, bli tråkket med på støvete åkrer eller sandørkner, tåle veier som i beste tilfelle mer minnet om uttørkede elveleier og den vekslende solen og det kraftige regnet som tærte på alt. Vårt utstyr besto av [...] Rullestoler tilpasset de lokale forhold fantes ikke (RK 1/1980).

¹¹⁰ Burde det imidlertid ikke være en selvfølge at bistanden vi bidrar med er tilpasset den lokale konteksten den skal fungere i?

Begge organisasjonene vektlegger det Etiopia og Kenya har i negativ forstand eller det de mangler.

RK kan fortelle at Kenya *har* gjørmete elver, støvete åkrer, sandørkner, veier som i beste tilfelle mer minnet om uttørkede elveleier, den vekslende sterke solen, det kraftige regnet, mens de *ikke har* rullestoler tilpasset lokale forhold. De *mangler* medisinsk utstyr og hjelpemidler, et støtteapparat og infrastruktur, mens de *har* funksjonshemninger, sykdommer og sviktende myndigheter. Det eneste positive enkelte har, ser ut til å være evnen til å lage sine egne hjelpemidler og utstyr: ”Folk var ofte også selv utrolig flinke til å finne fram til å lage seg enkelte hjelpemidler og utstyr” (RK 1/1980).

Kenya fremstilles som et skittent, tørt og ufremkommelig land med ustabil og krevende klima, dårlig infrastruktur, og et system som ikke tar seg av de svake i samfunnet.

NLM formidler i sin tekst hva lokalbefolkningen i Etiopia har blant annet på denne måten:

Ved siden av mannen satt en gutt i 12-13 årsalderen – litt pjuskete og med et urolig og redd blick. På huk foran mannen med gutten satt trollmannen. [...] Mannen ser på trollmannen med øyne fulle av fortvilelse og bønn om hjelp. I snart to år hadde gutten vært syk. Lite og ingen nytte hadde faren hatt av han som gjetergutt i denne tiden (UT 35/1980).

De har *et urolig og redd blick, en trollmann, øyne fulle av fortvilelse og bønn om hjelp, sykdom, og en ubrukkelig gjetergutt*. Dessuten fremgår det av teksten at deler av Etiopia mangler den protestantiske kristentroen og sofistikerte former for problemløsning. Foruten guttens viljestyrke og mot til å oppsøke misjonen, gir teksten inntrykk av at det generelle potensialet i den etiopiske befolkningen til å bli ressurspersoner for misjonen er det eneste positive disse etiopiske menneskene besitter.

De to tekstene antyder med sine beskrivelser at de to landene ikke svarer til forventningene av hva et land bør være og bør ha for å kunne være velfungerende, moderne eller protestantiske.

Kenya har *problemer* som går ut over levestandarden og livskvaliteten til befolkningen, mens RK har *løsninger* som kan hjelpe Kenya framover og kenyanerne til et bedre liv. Man kan få inntrykk av at ”problemene” til Kenya er uforanderlige og vedvarende med mindre RK gjør en innsats for å løse dem. Disse faktorene legitimerer organisasjonens tilstedeværelse og intervensjon i det kenyanske samfunnet. Materiell nød fordrer materiell bistand. Det forplikter å være ”medmenneske” med ”bedre” forutsetninger for et ”godt” liv. Teksten diskuterer ikke hvorvidt det faktisk *er* ”materiell” nød i det aktuelle samfunnet, ei heller de reelle årsakene til hvorfor tilstanden er som den er. Hvorfor er elvene gjørmete, veiene dårlige, og hvorfor finnes det ikke ”tilpassede rullestoler”? RK prioriterer ikke å forklare hvorfor det er slik, eller hvem som har ansvaret for at det er sånn. Teksten unngår konsekvent å berøre hvem som er ansvarlige for at forholdene er så ille som RK fremstiller det. Man får et inntrykk av at mangelen på rullestoler er et tegn på mer generell og dypere nød eller manglende lokal kompetanse til å innfri behov.

NLMs ”Besatt av Satan” fokuserer, i likhet med RKs tekst, på mangler hos *de andre* og hva afrikanere ikke er i stand til å gjøre selv. Men i motsetning til ”Med enkle midler i Kenya” som tar opp materiell nød, snakker NLM om åndelig nød:

- Hva er det som ennå mangler på at gutten min skal bli frisk? Krever stammelovene og åndene enda mer av meg? [...] Hvordan hadde så gutten fått rede på hvor han skulle henvende seg i sin nød? – Jeg gjette sammen med en eldre gutt, og han fortalte meg at jeg skulle gå til misjonsstasjonen. ”Du må få høre om Jesus”, sa han, ”han er den eneste som kan hjelpe deg. Trollmannen og de eldste har ingenting å stille opp med mot satan. Jeg vet for lite til å kunne hjelpe deg, men jeg vet at Jesus er sterkere enn satan. GÅ TIL MISJONEN!” (UT 35/1980).

Det etiopiske folket mangler kristentroen, som ifølge misjonsbevegelsen er nøkkelen til personlig og samfunnsmessig utvikling og et godt liv, mens misjonen har løsningen til deres åndelige utilstrekkeligheter, en type nød som bremser både den teknologisk-økonomiske og moralsk-kulturelle utviklingen i Etiopia. Dette er kjernen i misjonsdiskursen.

Forfatteren fremstiller det lokalbefolkningen gjør som unaturlig og unormalt, til tross for at lokalbefolkningen handler innenfor en lokal kontekst og ut fra det som er mest naturlig, normalt og forståelig for dem i sitt miljø. Fremmedelementene *kristen misjon* og *kristentro*, som er to av hovedingrediensene i den tros- og kulturspesifikke utviklingsstrategien som misjonærene eksporterer, er ikke nødvendigvis i overensstemmelse med lokalbefolkningens praksis og syn. Likevel vurderer misjonen disse elementene som den beste og mest naturlige kuren mot Afrikas vondter, og dertil som inngangsbilletten til dannelse, vekst, utvikling, og et godt og riktig liv. Misjonen forventer og ønsker at de etiopiske folkegruppene skal adoptere og internalisere det som for dem er unaturlig og fremmed; at *de andre* skal bli som *oss*. Dette er et trekk som går igjen i *Utsyns* tekster både på 1980-tallet og i dag, selv om det tidvis forekommer kritisk refleksjon omkring konsekvensene og effekten av misjonsarbeidet i enkelte tekster etter årtusenskiftet. Å gjøre Afrika lik(ere) Europa var et mål i siviliseringsoppdraget til kolonimaktene, samt i bistandens moderniseringsoppdrag på åttitallet (Nugent 2004).

Etter skildringene å dømme har Etiopia og Kenya en rekke problemer av ”kritisk” karakter. Teknisk-økonomiske og moralsk-kulturelle faktorer blir inkludert for å forklare sammenhenger, mens politisk-strukturelle forklaringsmodeller utelates. Både medynksdiskursen og utviklingsdiskursen kommer sterkt frem i en slik fremstilling av *de andre*, mens omtale av organisasjonene og det norske innlemmes i godhetsdiskursen. Det hele er vevd in i bistands- og misjonsdiskursene.

Forfatterens tilslutning til det som fortelles

Begge tekstene viser at forfatterens tilslutning til det som skrives er høy:

De vi ikke kunne få mobile i oppreist stilling hadde vi derimot lite å tilby [...] Dette gjaldt for det meste voksne, og det kan høres drastisk ut, men voksne som hadde tilvendt seg en tilværelse

krabbende på bakken, var oftest best tjent med å fortsette tilværelsen i den stillingen (RK 1/1980).

Likevel ble han et redskap Gud kunne bruke – et sendebud [...] Kanskje kunne disse to gjeterguttene bli en liten påminnelse til både sendemenighet og utsending om at [...] 'Send ditt brød over vannene, for i sin tid skal du finne det igjen' (UT 35/1980).

Ellers er stort sett alle setningene kunngjørende (se vedleggene), og de fleste slår fast at virkeligheten faktisk er slik den blir gjenfortalt med de norske organisasjonenes briller, enten den beskrives hvordan den er eller ikke er. En slik måte å formulere seg på innebærer at man går god for det som fortelles. Når man konstaterer og slår fast hendelser, prosesser, muligheter, relasjoner, umuligheter, forklaringsmodeller og tilstander i slike typer tekster forsikrer man leseren om at det som står er et riktig bilde av hvordan virkeligheten, verden og *de andre* er. Men som vi har demonstrert, er dette et veltilpasset, ensidig og unyansert bilde av Afrika. En måte å moderere påstandene sine på og å utvise en større grad av respekt, forståelse og ydmykhet, er å foreslå istedenfor å fastslå. Tekstene er en illustrasjon på strategisk kommunikasjon og tilfredsstillende Jowett og O'Donnells og Snows definisjoner av propaganda (se s. 46).

Identitetsproduksjon

I teksten "Med enkle midler i Kenya" er det især to av betegnelsene på lokalbefolkningen som utmerker seg og som viser at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom RKs verdier og handlinger, som ble omtalt i kapittel 2.

Den ene er den upersonlige formen *hva* i sekvensen hvor RKs applauderer sine resultater: "Helt utrolig hva vi egentlig klarte å få stablet opp på bena og gjort funksjonsdyktige i oppreist stilling!" (RK 1/1980). Det er tydelig at det er RK sin innsats som står i fokus, og deres egenapplaudering er viktigere enn å beskrive mottakerne av hjelpen på en human måte. Hele sekvensen bærer preg av at det ikke er så nøye hvordan organisasjonen definerer lokalbefolkningen, så lenge RK fremstår som gode og solidariske medmennesker. Menneskene som er involvert er tingliggjort både gjennom bruken av den upersonlige formen "hva" og at handlingen blir utført *på dem av oss*. Alternativ ordlyd kunne vært: "En av målsetningene var å gjøre pasientene mobile og mer selvstendige. Vi oppnådde gode resultater, og det var gledelig å se at så mange ble funksjonsdyktige og i større grad kunne bevege seg ved egen hjelp."

Den andre betegnelsen som utmerker seg, og som står i grell kontrast med RKs verdier, er sammenlikningen mellom de funksjonshemmede kenyanerne og apekatter: "Og det var fantastisk å se hvor mobile mange av dem var – mange var som "apekatter" opp og ned [...]" (RK 1/1980). Det er nok å nevne at det i beste fall er uheldig å jamføre afrikanere, og mennesker generelt, med apekatter. Slike sammenliknende bilder, eller simile, kan ha ideologisk tilknytning. De kan gi uttrykk for holdninger til verden, samt forestillinger, oppfatninger og vurderingsmåter som er

herskende i en bestemt samfunnsgruppe i en bestemt tid (Fairclough 1992). I dette tilfellet signaliseres det at RK ser på funksjonshemmede kenyanerne som underordnet. Merkelappen ”som apekatter” passerer ukritisk gjennom ulike filtre, subjektive og institusjonelle, før den til slutt blir offentliggjort og blir en del av mange nordmenns få møter med Afrika i 1980. Hvordan ville de omtalte reagert dersom de hadde visst hvilke bilder RK skaper av dem? Det er rimelig å anta at det er lite sannsynlig at RK hadde valgt en liknende beskrivelse dersom det var funksjonshemmede i Norge det var snakk om. Hvordan hadde norske lesere reagert dersom det var norske funksjonshemmede som ble jamført med apekatter? Foruten å nedgradere mennesker til dyreverdenen, ser vi også en barnliggjøring av *de andre*. RK står som stolte foreldre og ser på at ”barna” deres har lært å bevege seg, takket være RKs sin innsats. Jeg vil minne omorganisasjonens *humanitetsprinsipp* hvor organisasjonen erklærer:

Humanitet betyr medmenneskelighet, enkelt sagt: Gjør mot andre som du vil at andre skal gjøre mot deg. For Røde Kors er mennesket verdifullt nettopp fordi det er et menneske, et individ med en unik personlighet. Røde Kors søker derfor å verne om og skape respekt for menneskelivet [...] Også i dag er Røde Kors sitt formål å beskytte liv og helse og å sikre respekt for enkeltmennesker. Røde Kors arbeider for å fremme gjensidig forståelse, vennskap, samarbeid og varig fred mellom alle folk (Røde Kors’ prinsipper 2008).

I tillegg blir *de andre* i teksten beskrevet som en uidentifisert masse, heller enn enkeltpersoner med individuelle personligheter, evner, ønsker og behov. De omtalte blir avkledd sin individualitet, særegenhet og personlighet, og påkledd kollektivitet. Dette er et mønster i RKs tekster både fra åttitallet og i dag, som står i kontrast til organisasjonens verdier. Det kan være forståelig at man bruker kollektive betegnelser, når man møter og hjelper mange mennesker på én gang, men det er imidlertid mulig å formidle mangfoldet massen består av samtidig. Dessuten finnes alternative ordvalg som kunne ha utvist mer respekt overfor de omtalte. Måten RK omtaler kenyanerne kan sies å stå i kontrast til Det internasjonale forbundet av Røde Kors- og Røde Halvmåneforeningers (IFRC) humanitetsprinsipp og visjon, som erklærer at RK skal strebe for å respektere individets verdighet: ”We strive, through voluntary action, for a world of empowered communities, better able to address human suffering and crises with hope, respect for dignity and a concern for equity. Our mission is to improve the lives of vulnerable people by mobilizing the power of humanity” (Our vision and mission u.å.).

Til sammenlikning beskriver RK seg selv med ordene *fysioterapeut, vi* (i RK) og *jeg*. Dessuten er RK-medarbeideren som forteller historien navngitt.

Tilbake til *Utsyn* og NLM. Alle de lokale deltakerne i NLMs tekst, med unntak av én, er anonyme:

Det satt en flokk med menn [...] Ved siden av mannen satt en gutt [...] På huk foran mannen med gutten satt trollmannen [...] Han tenkte også på de tre barna han hadde sendt fra seg for å få mat til de som var igjen. Sake, den yngste av jentene, hadde klynget seg til ham [...] Et par timer senere banket det hardt på døra til den etiopiske stasjonsstyreren på misjonsstasjonen i Mega. [...] Før de dro samlet en del kristne seg til bønn for gutten. [...] Den eldre gjetergutten hadde vært en av de mange skuffelser i arbeidet (Ut 35/1980).

De er kledd i kollektive betegnelser som ikke sier så mye om den enkeltes personlighet og evner, men mer om deres roller i forhold til hverandre og til dels i forhold til misjonen. Misjonsdiskursen refererer ofte til "flokk", når det snakkes om grupper av mennesker, uavhengig om det er snakk om nordmenn eller afrikanere. Det kan være at begrepet benyttes hyppig fordi det er en vanlig referanse i Bibelen. Mot slutten av teksten ser vi at *de andres* identitet abstraheres, tingliggjøres og metaforiseres: "En skuffelse, og en mislykket elev. Likevel ble han et redskap Gud kunne bruke – et sendebud" (UT 35/1980). Den første setningen i sistnevnte sitat har en meget negativ klang. Et barn omtales som en strek i misjonens regning, og bebreides for å ha valgt å ikke "tjene Herren" eller bekjenne seg til kristentroen. Det er for meg vanskelig å forstå hvordan voksne mennesker, som holder budet om nestekjærlighet høyt, kan bære slikt nag til en mindreårig. Utsagn av denne typen er heller ikke i tråd med Bibelens gyldne regel: "Alt dere vil at andre skal gjøre mot dere, det skal også dere gjøre mot dem. For dette er loven og profetene" (Evangeliet etter Matteus 7, 12). Ville NLM ha uttrykt seg likedan dersom det var snakk om nordmenn?

Misjonen omtaler på den andre siden seg selv som: *misjonær Gunnar Oseng, sendemenighet* (menighetene i Norge), *utsending* (de norske misjonærene), og *Norge*.

Som vi ser avdekkes rollemønstre og subjektposisjoner, når man utfører en kritisk diskursanalyse. I 1980 fremstilles RK, NLM og misjonsfolket i Norge i rollene som *hjelper, giver, ekspert, oppdrager, lærd, formynder* og *vitne* (til elendigheten), og i posisjoner som *helsepersonell, mobil og frisk*. Kenya og Etiopia, på den andre siden, fremstilles hovedsakelig som *mottakere* av hjelpen, *pasienter, primitiv, usivilisert, immobile, fortapte, offer*, men til en viss grad også som ressurspersoner (de som bidro til å lage sine egne hjelpemidler i Kenya). *Vi* er de gode, de ansvarsfulle, omtenkssomme, de kloke, de siviliserte, de ressurssterke og aktive, de hjelpsomme. Mens *de andre* på sin side er de syke, de trengende, de fortapte, de uvitende og passive, de stakkarslige, men likevel også de som ikke gir opp selv om de har sine funksjonshemninger. I *Utsyns* tekst innehar de nyfrelste etiopierne og de som stiller seg positive til den kristne misjonen en dobbeltrolle. Disse er både medspillere og (potensielle) samarbeidspartnere; de er gode, modige og nyttige. De er *de andre oss*.

En av hypotesene i denne oppgaven er at bistands- og misjonsorganisasjonene tegner et unyansert bilde av Etiopia, Kenya, misjonen og bistand. Så langt ser vi at funnene fra den kvantitative analysen og den kritiske diskursanalysen understøtter denne påstanden. Vi ser også at organisasjonene plasserer Afrika innenfor medynksdiskursen og seg selv innenfor godhetsdiskursen. Etiopierne og kenyane fremstilles som fortapte ofre og får medynk, mens RK er de gode hjelperne. Denne måten å re-presentere virkeligheten i Etiopia og Kenya er dominerende i det totale tekstkorpuset denne oppgaven har undersøkt.

6.3 Næranalyser 1985. *The Presence of Absence* – mangelfokus i norske bistands- og misjonstekster

”Etiopia i krise” fra *Utsyn* 5/1985 handler hovedsakelig om sult- og tørkekatastrofen i Etiopia (se vedlegg 3). Den er skildret fra Norge, og fastslår på bakgrunn av uidentifiserte kilder at Etiopia er i en krise. Det fremgår av teksten at tittelen *Etiopia i krise* har en dobbelbetydning: det er krise på grunn av sult og tørke, samtidig som det er krise (les: farlig) å være kristen i Etiopia. Teksten er kategorisert som kronikk/leder og er ført i pennen av Egil Grandhagen.¹¹¹ Forfatteren har autoritet i kraft av sin lederposisjon i organisasjonen, og slik det kommer frem av teksten bruker han denne til å bestemme organisasjonens ståsted. Forfatteren åpner med å beskrive tørkekrisen, før han redegjør for NLMs holdning til situasjonen. Deretter gir han et historisk blikk på NLMs engasjement i Etiopia, hva organisasjonen gjør konkret for å hjelpe, og hvorfor det er riktig å involvere seg i nødhjelp. Avslutningsvis skriver han om den vanskelige situasjonen for etiopiske kristne, norske myndigheters engasjement for kristne i Etiopia, samt årsaken til hvorfor NLM velger å ikke engasjere seg politisk i forbindelse med trakasseringen av etiopiske kristne.

*Røde Kors-magasinet*s tekst ”Romjul i Etiopia: Deilig er jorden...” (RK 1/1985) er i likhet med *Utsyn*s tekst historien om den barmhjertige samaritan (se vedlegg 4). De er en form for *godhetsvitnesbyrd*, samtidig som begge også er elendighetsreportasjer. RK-teksten er en skildring av RKs humanitære innsats for de sult- og tørkerammede menneskene i det nordøstlige Etiopia, samt lokalbefolkningens prekære situasjon og konsekvensene som tørken angivelig er skyld i. Erik Råheim skrev teksten i forbindelse med at han var med Braathes SAFE og RK til det tørkerammede Etiopia, og teksten er derfor kodet som postkassereportasje. Hvilken relasjon han har til flyselskapet eller hjelpeorganisasjonen kommer ikke frem av teksten, og det kommer heller ikke frem hvorfor nettopp han er med ut i felten for å observere og formidle sine inntrykk til oss her hjemme.¹¹² Som i *Utsyn*-teksten legges ansvaret for hendelsene og tilstanden på tørken og klima snarere enn på politiske, strukturelle, tekniske, økonomiske eller moralsk-kulturelle årsaker.

Virkelighetsoversettelse. Hvilket virkelighetsbilde skapes og formidles av Afrika?

Hvilket bilde lager NLM og RK av Etiopia og Kenya på midten av åttitallet? Hvilke forventninger skapes til hvem *de andre* er i forhold til *oss* gjennom disse fremstillingene og definisjonene?

I *Utsyn*s ”Etiopia i krise” kommer det tydelig frem at NLM synes de bør forklare leserne hvorfor de velger å engasjere seg i nødhjelpsarbeid, og ikke bare konsentrerer seg om å vinne kristne disipler. Budet om nestekjærlighet blir brukt for å rettferdiggjøre bistandsengasjementet:

¹¹¹ Generalsekretær i NLM fra 1982-2001.

¹¹² Har prøvd å undersøke hvilken relasjon Råheim hadde til RK på dette tidspunktet, men ikke lyktes å finne svar.

Det er et viktig prinsipp for oss når vi driver misjon i et land der det er materiell nød, at vi som kristen misjon vil være med og hjelpe. Budet om nestekjærlighet og Jesu eksempel er god nok begrunnelse for det. Vi vil gi betingelsesløs hjelp uavhengig av om folk vil ta imot vårt budskap eller ikke. Nødhjelp er ikke et evangeliseringsmiddel, det er noe vi driver med rett og slett fordi vi er kristne mennesker som er forpliktet på Guds bud. I dette opplever vi ingen konflikt mellom å hjelpe og å forkynne (UT 5/1985).

Kan det være at rettferdiggjørelsen formidles for å forsvare tildeling av eventuelle statlige midler til nødhjelp? Eller kan den ha sammenheng med at misjonærene i tider preget av sult, krig og flyktningkriser kunne bli bebreidet av ledelsen hjemme i Norge for å være oppslukt i nødhjelp til en slik grad at det gikk altfor mye utover det primære oppdraget om å spre evangeliet?¹¹³

I likhet med næranalysene fra 1980 er det *vi* som oversetter *de andres* virkelighet, snarere enn *de andre* selv:

Etiopia har nok en gang kommet i sentrum for verdens oppmerksomhet. Denne gangen er det tørken som er grunnen, en av de verste tørkekatastrofene Afrika har opplevd i dette århundret. Vi kjenner en maktesløshet overfor de dimensjonene denne tragedien har fått, der 7-8 millioner mennesker er i direkte fare på grunn av sult. Som misjonsfolk ønsker vi å vise i praksis at vi står sammen med det etiopiske folk i denne vonde tiden. Det ryster oss dypt når meldingene daglig kommer til oss om ubeskrivelige lidelser for enkeltmennesker. Etiopia har i over 35 år på en særlig måte hatt vår omsorg. [...] og vi regner med at det vil være behov for midler i lang tid ennå. [...] (UT 5/1985).

Bistands- og misjonspublikasjonene er med sine skildringer og analyser med på å legge premissene for hvordan Nord møter Sør, hvordan nordmenn møter Kenya og Etiopia. De er med på å forme nordmenns møter med Afrika, ute og hjemme. Som vi ser av tekstutdraget fra *Utsyn* vektlegges problemene i Etiopia og elendigheten de står overfor. *De* har problemene, *vi* har løsningene. Etiopia presenteres som et land med alvorlige materielle og åndelige mangler som *vi* kan være med å avhjelpe med "omsorg", medisinsk personell, penger, norske myndigheter og ikke minst bønn. Det fremstilles som naturlig at landet har alvorlige problemer og ikke er i stand til å løse disse selv. Det gis derfor inntrykk av at det er normalt og naturlig at *de andre* har problemer, mens det er like normalt og selvfølgelig at *vi* har løsningene.

Etiopia presenteres også som et land av infantil karakter som trenger "vår omsorg." NLM gir dermed inntrykk av å være paternalistiske. Teksten sier ingenting om hvordan situasjonen er i andre deler av Etiopia, hva lokalbefolkningen gjør for å hjelpe seg selv og sine landsfeller, eller hvilke tiltak etiopiske myndigheter har satt inn for å hjelpe sine egne. Det er utelukkende fokus på det negative.

Ifølge teksten fører tørken på den ene siden til sult som igjen fører til "ubeskrivelige lidelser for enkeltmennesker", mens den på den andre siden fører til at verden til en forandring retter sin oppmerksomhet mot Etiopia, at misjonsorganisasjonen midlertidig setter konvensjonelt hjelpearbeid foran forkynnelse, og at *vi* gir mer penger enn normalt. En negativ hendelse kan ha

¹¹³ Simensen skriver om korreksjonen (2003:30).

både negative konsekvenser og en ”positiv” effekt, og det kan avstedkomme ny tenkning innenfor noen organisasjoner. Den positive effekten inspirerer imidlertid til medynk overfor *de andre*, en type ”solidaritetstankegang” som ifølge Hanna Arendt kan sies å innebære en underordning av de lidende (1990). Denne typen hierarkisk annengjøring er med på å skape og opprettholde en kløft. I vårt tilfelle mellom Nord og Sør, Norge og Afrika. Med slike fremstillinger og muligheter for Nord til å være solidariske bidrar organisasjonene til å konstruere *oss* som gode hjelpere samt til å gi oss selv en positiv selvfølelse på bekostning av *de andres* selvbilde.

Problemers forklaringsmodeller har mye å si for hvilke tilnæringsmåter som blir sett som legitime for å prøve å løse de definerte problemene og forbedre en tilstand. At tørken blir definert som en klimatisk konsekvens medfører at ansvar for situasjonen ikke plasseres hos personer, og mer sammensatte årsakssammenhenger kamufleres. Jeg synes det er viktig å peke på slike eventualiteter (selv om det er utenfor oppgavens rammer å undersøke hvordan og i hvilken grad dette er tilfelle) blant annet fordi det er viktig å være klar over at virkeligheten ikke nødvendigvis er slik den blir re-presentert. Når det gjelder hetsen av de kristne er det derimot mer synlig hvem som har ansvaret og derfor lettere å plassere skyld og ansvar.

RK beskriver tilstanden i Etiopia på følgende måte:

Stekende sol, brennende varme, brun solsvidd jord, kaktus, vissent løv, radmagre, tiggende mennesker som fortvilet sleper seg frem. Dette er situasjonen i den nordøstlige delen av Etiopia. Tørken, med hungersnød som resultat, har ført til at nærmere 8 mill. mennesker er i alvorlig krise. Reportasjene i massemedia har ikke vært overdrevne. [...] Felles for alle som når frem til leiren er sterk grad av underernæring. I tillegg er sykdommer [...] og tilfeller av kolera fremtredende. [...] Daglig kommer 200 nye sultflyktninger [...] (RK 1/1985).

Beskrivelsene dreier seg om død, fordervelse og tilsynelatende ulevelige tilstander. Det høres ut som alt liv er i ferd med å ebbe ut i deler av dette landet, og at omgivelsene stekes og smuldrer bort.

RK bruker de samme forklaringsmodellene som NLM i sine re-presentasjoner av *de andres* virkelighet. Det er tørken som beskrives som hovedårsaken til at ting er som de er, og som i sin tur fører til bortfall av livsgrunnlag i det jordbruks- og nomadepregede landet og hungersnød, som igjen fører til sykdommer, underernæring, fordrivelse og eskalerende fattigdom. Vi får ingen alternative forklaringer til det som foregår og de konsekvensene som oppstår i kjølvannet. Sannsynligheten er stor for at en slik type tekst, som er en type tekst som dominerer i denne oppgavens undersøkelser, ikke stimulerer til kritisk refleksjon hos leseren.

Mange samfunnsforskere påpeker at et stort antall katastrofer kunne vært forebygget eller begrenset i omfang dersom myndighetene i et land i samarbeid med lokalbefolkningen, og til en viss grad eksterne aktører, hadde prioritert langsiktige tiltak som langt på veg hindrer nødstilstander, samtidig som et lands ressurser hadde blitt rettfærdig og klokt fordelt og anvendt (Chabal & Daloz 1999, Nugent 2004, Timberlake 1987). En årsak til de lettvinde og overflatiske forklaringsmodellene kan være at dybdeinformasjon og dyptgripende diskusjon ikke er

hensiktsmessig i forhold til publikasjonenes funksjon som inntektsbringende kilde og positiv lyskaster på organisasjonens engasjementer. Intervjuer med organisasjonene ville bidratt til nyttig innsikt om dette.

I siste del av tekstutdraget ser vi en forklaringsmodell som sier at den etiopiske befolkningen i de tørkerammede områdene overlever i 1985

takket være innsatsen fra verdenssamfunnet. Det nytter å hjelpe – hjelpen kommer fram! Vi må ikke gi oss nå. Disse menneskene, i Etiopia og andre tørkerammede land er helt avhengig av hjelp utenfra inntil regn kommer og innhøsting kan finne sted (RK 1/1985).

RK gir giverne æren for at Etiopia vil komme seg på beina igjen. Det etiopiske folks egen viljestyrke, mot, utholdenhet, og evne til å takle ekstreme prøvelser i forkant og underveis nevnes ikke med ett eneste ord. RK medvirker til at avhengigheten opprettholdes, og dekker over at avhengigheten kunne vært unngått. Dessuten fraskrives lokalbefolkningen og de etiopiske myndigheter ansvar for tilstander og situasjoner i eget land. Dette til tross for at det er den etiopiske befolkningen som primært har ansvar for å skape et fungerende samfunn i Etiopia samt å løse sine egne problemer, med bidrag fra eksterne aktører dersom de kan vise at de virkelig har behov for og ønske om assistanse.

Historien i *Røde Kors-magasinet* har få kilder. Foruten forfatterens egen informasjon, som er basert på egne observasjoner og uidentifiserbare men tilsynelatende RK-tilknyttede kilder, refereres det til ”erfarne kilder innen Røde Kors”, i tillegg til at det er et kort sitat fra ”min etiopiske flygervenn” hvor lokalbefolkningens fortvilelse over tilstanden i Etiopia blir formidlet og får et ansikt.

La oss se litt på andre sider av de to organisasjonenes virkelighetsforståelse. Som sitatene ovenfor viser er det *Utsyn* skriver at Etiopia har, samtidig de faktorene som representerer hva de *ikke* har. Det vil si årsakene til at NLM ser det som sin plikt å komme det etiopiske folk til unnsetning. Likeledes er hva NLM har det som også viser at *vi* er ressurssterke og gode medmennesker, samtidig som det viser hva misjonsbevegelsen bidrar med av materiell og åndelig bistand:

Etiopia har i over 35 år på en særlig måte hatt vår omsorg. Det faktum at vi i dag har over 100 misjonærer i landet, og at en rekke av disse har medisinsk utdanning, gir oss et særlig ansvar. Mange av våre misjonærer er i dag tatt ut av det ordinære arbeidet på stasjonene og satt aktivt inn i hjelpearbeidet. Utsyns lesere gav i ukene før jul 850 000 kroner til dette hjelpearbeidet. [...] Vi står her i et effektivt samarbeid med kirkens Nødhjelp og den etiopiske Mekane Yesuskirken, og vi har fått oppmuntrende rapporter om at hjelpen når frem. [...] Vi ser det derfor som en anerkjennelse av vårt arbeid at statsråd Brusletten nylig besøkte vårt arbeidsfelt i Sør-Etiopia. La oss fortsette å be for Etiopia – det trengs som aldri før (UT 5/1985).

Foruten beskrivelsene i sitatet ovenfor fokuserer RK på sin side på at Etiopia har:

Overalt gråtende, spørrende, lidende, fortvilte foreldre med barna sine. I ett av teltene satt en ung fortvilet mor med sitt 7 mnd. gamle barn. Hun hadde ikke mer brystmelk, og kunstig ernæring hadde barnet ikke klart å ta til seg. Nå var det helt utmattet, avkreftet og febersykt.

[...] Det var helt mørkt, måneskinn og helt stille i leiren. Ikke annet enn noe hosting, enkelte steder sår barnegråt. 20 000 mennesker i 500 telt. [...] Han klaget over sterke smerter i magen. [...] til tross for all fornedrelse og fortvilelse [...] (RK 1/1985).

Mens bistandsorganisasjonen på den andre siden vektlegger at *vi* har:

En situasjonsrapport fra Erik Råheim som fulgte Braathens SAFE fra Fornebu til Addis Ababa og videre ut i tørkeområdene med 13 tonn mat og utstyr. [...] Reportasjene i massemedia har ikke vært overdrevne. Takket være den enorme responsen fra verdenssamfunnet når hjelp frem til mange, men ikke alle når frem dit hjelpen blir delt ut. [...] Nøkterne anslag fra erfarne kilder innen Røde Kors [...] Ligaen har ansvaret for medisinsk behandling og pleie og ernæringsprogrammene. [...] Her har Anna, svensk sykepleier, hovedansvaret. [...] Røde Kors-teamet i Bati, som til tross for all fornedrelse og fortvilelse de står overfor, viser en fantastisk menneskelig varme og forståelse. Et smil, en klem, et håndtrykk til fortvilte mennesker. De er helt enestående i sin tjeneste for å lindre. Økende optimisme [...]Helsesituasjonen i leiren er under kontroll. Problemet har vært proteiner, noe som nå er løst gjennom fiskeprotein fra Norge. Ullteppene og teltene "våre" vil bli tildelt nyankomne. Fortsatt hjelp. Forståelse, medmenneskelighet, solidaritet med andre og enorm giverglede har ført til at det er håp (RK 1/1985).

I det hele vektlegges det at Nord har et stort ansvar overfor Etiopia og en mengde positive yteevner for å lindre og formilde *de andres* nød. Etiopia derimot er derimot primært velsignet med ekstrem elendighet.

Tekstene skjuler som vi ser kompleksiteten til fattigdom istedenfor å fremheve den.

Forfatterens tilslutning til det som fortelles

Når det gjelder tilslutningen til det som fortelles, så legger begge organisasjonene hovedsakelig frem det de presenterer som et sett med absolutte sannheter, som et presist bilde av den virkeligheten de søker å gjengi til leserne i Norge som ikke har anledning til å dobbeltsjekke påliteligheten til opplysningene. Denne høye graden av tilslutning tilkjennegis ved den omfattende bruken av verb i simpel nåtid og preteritum. Det er en konstaterende heller enn et antydende preg over informasjonen, og forfatter utstråler på denne måten autoritet både overfor saksforholdet og overfor leser.

I RK-teksten slår forfatterens øyenvitneobservasjoner fast følgende: "Reportasjene i massemedia har ikke vært overdrevne". Forfatteren har sett med egne øyne at *de andre* trenger oss. Med dette garanterer forfatteren overfor publikum at media gir en rimelig gjengivelse av virkeligheten. Samtidig kan utsagn av en slik karakter bidra til at norske givere fortsetter å støtte organisasjonens arbeid.

Andre utsagn som peker på tekstprodusentens høye tilslutning i RK-teksten er: "Ullteppene og teltene 'våre' vil bli tildelt nyankomne", "Vi må ikke gi oss nå", og "Disse menneskene i Etiopia [...] er helt avhengig av hjelp utenfra inntil regn kommer og innhøsting kan finne sted". Uttalelsene uttrykker henholdsvis en plan og et formål, en oppfordring og et behov, samt en mulighet og en utsikt. Påstanden om at den etiopiske befolkningen er *avhengig* av hjelp fra andre

land og aktører, gir et bilde av et helt folk som er uselvstendige, bundne, og ufrie med innskrenkede muligheter til å hjelpe seg selv til en bedre tilværelse. Dette bildet er i beste fall unyansert. Det lokale regnet fremstilles som det eneste lokale elementet som har ”handlekraft” nok til å endre og forbedre situasjonen. Ansvar som hviler på de lokale myndighetene og befolkningen som ikke er rammet er et ikke-tema, og det nevnes heller ikke om disse faktisk bidrar eller ønsker å bidra til å avhjelpe situasjonen.

Utsyn skriver:

Som misjonsfolk ønsker vi å vise i praksis at vi står sammen med det etiopiske folk i denne vonde tiden. [...] at vi som kristen misjon vil være med og hjelpe [...] Vi vil gi betingelsesløs hjelp [...] Som misjon er vi selvsagt kjent med disse forholdene, men har av årsaker som er innlysende, ikke ønsket å engasjere oss politisk i disse problemene. [...] men av hensyn til de etiopiske kristne ønsker vi ikke å engasjere oss politisk i dette spørsmålet. [...] La oss fortsette å be for Etiopia – det trengs som aldri før.

Misjonsorganisasjonen vurderer det som viktig og riktig å vise solidaritet overfor mennesker som har det vanskelig materielt sett. De har lyst til å bidra med å lette, bedre, støtte og avlaste det etiopiske folk uavhengig av livssyn. Når det gjelder den åndelige nøden, vektlegges det at misjonen ikke akter eller planlegger å engasjere seg politisk. De vet at dersom de involverer seg politisk vil det kanskje bety kroken på døra for misjonærene i Etiopia. Det lønner seg derfor å behage og samarbeide med de lokale myndighetene, samtidig som man bruker andre kanaler for å vise solidaritet med de kristne som er i vanskeligheter og søker å bedre deres forutsetninger for å kunne leve som kristne i et land der et protestantisk livssyn ikke blir akseptert på myndighetsnivå. NLM sier det er ”av hensyn” til de etiopiske kristne at de foretrekker å forholde seg upolitisk til deres vanskelige situasjon; *vi* må skåne disse sårbare menneskene. Den siste setningen i sitatet antyder en blanding av et forslag og en oppfordring, og appellen forsterkes med en påminnelse og forsikring om at Etiopia trenger norsk omsorg og hjelp mer enn tidligere. Medynksdiskursen dominerer og nok en gang ser vi eksempel på en underordning av de lidende.

Identitetsproduksjon

Vi skal nå se nærmere på hvordan sørpolitiske aktører definerer *vår* og *de andres* identitet. Hvem er *de andre* og hvem er *vi*? I teksten hentet fra *Utsyn* konstrueres det etiopiske folk - folket og myndighetene, hovedsakelig som homogene masser uten individuelle egenskaper og ansvarsområder. Dette så vi eksempler på i sitatene ovenfor. Blant annet hører vi om Etiopia i krise, 7-8 millioner mennesker, det etiopiske folk, enkeltmennesker, et land der det er materiell nød, vårt arbeidsfelt, etiopiske myndigheter, de kristne, et stort antall kristne, myndighetene og de etiopiske kristne.

Vi ser her at betegnelsene spenner vidt fra å beskrive *de andre* som upersonlige geografiske enheter, hvor begrepet ”vårt arbeidsfelt” utpeker seg, til grupper med mennesker definert ut fra

nasjonalitet, trostilhørighet eller profesjon. Beskrivelser som disse føyer seg inn i en medynksdiskurs. Formuleringene er designet for å vekke medfølelse og medlidenhet, samt for å åpne lesernes lommebøker, men de inspirerer også til medynk for ”de stakkars” etiopierne. Igjen ser vi en underordning av den lidende i forhold til oss selv og det vi står for. I sine beskrivelser av seg selv og oss er det utstrakt bruk av pronomenene ”vi” og ”oss”, som inkluderer misjonærene, organisasjonen, misjonsfolket i Norge og vestlige kristne, mens det ekskluderer lokalbefolkningen. Ellers legges det vekt på den kristne tilknytningen gjennom uttrykk som *vi som misjonsfolk*, *vi som kristen misjon*, *vi er kristne mennesker*, *vi som misjon*, og *kristen misjon* som etter teksten å dømme gjenspeiler og likestilles med positive kvaliteter som medmenneskelighet, solidaritet, omsorgsfullhet, omtenkksomhet, sjenerøsitet, hjelpsomhet, handlekraftighet, og nestekjærlighet. Godhetsdiskursen er fremtredende.

NLMs helsefaglige ekspertise fremstilles som en årsak til at organisasjonen har et ”særlig ansvar” for å hjelpe. Lokalt helsepersonell blir ikke nevnt. Som vi så ovenfor trekkes det en direkte linje mellom bibelsk nestekjærlighet og solidaritet med *de andre*. Solidaritet brukes derfor som begrunnelse for og legitimering av hjelpearbeidet: ”Nødhjelp [...] er noe vi driver med rett og slett fordi vi er kristne mennesker som er forpliktet på Guds bud.”

I den siste delen av *Utsyn*-teksten, som omhandler de kristnes vanskelige situasjon i Etiopia, plasseres skylden for de problematiske omstendighetene på etiopiske myndigheter. De etiopiske myndighetene fremstilles som lovløse og de kristnes fiender, mens de norske myndighetene fremstilles som de kristnes advokater og dermed som gode støttespillere for misjonen.

I mellomstiktet mellom *oss* og *de andre*, ligger, som nevnt tidligere, den gruppen mennesker som jeg velger å kalle *de andre oss*. I *Utsyns* tekst omtales disse som *den etiopiske Mekane Yesuskirken*.

RK-teksten gir et tydeligere dobbeltbilde av *de andre*. De skiller mellom etiopiere som trenger hjelp, og etiopiere som gjennom deltakelse i Etiopia Røde Kors er i stand til å være med å hjelpe, nemlig *de andre oss*. *De andre oss* er i teksten *Etiopisk Røde Kors, 200 meget kvalifiserte frivillige Røde Kors ungdommer, 3 Røde Kors frivillige, en etiopisk ernæringseksper, og presidenten i etiopisk Røde Kors Dawit*.

Ansvar for boligdelen av leiren har Etiopisk Røde Kors. De har 200 meget kvalifiserte frivillige Røde Kors ungdommer som registrerer, kontrollerer, hjelper, deler ut medisiner og tørrmat, samt sørger for at alle som er istand til å arbeide blir sysselsatt med vedlikehold av leiren. Uten denne frivillige innsats hadde det blitt kaos. [...] En etiopisk ernæringseksperter sørger for at maten blir riktig sammensatt for de forskjellige gruppene i leiren. [...] presidenten i etiopisk Røde Kors Dawit [...] påser at varene blir vel forvart i Røde Kors sentrallager i Addis Abeba (RK 1/1985).

Referansene til en anonym etiopisk ernæringseksperter og den navngitte presidenten i Etiopia Røde Kors hører til unntakene i analysenes tekstkorpus hvor *de andre oss* omtales som innehavere av viktige posisjoner eller ekspertkunnskap. Det er et trekk for begge organisasjonene at

lokalbefolkningen anonymiseres og nordmenn eller andre fra Nord identifiseres ved navn og gjerne også med tilhørighet og stilling.

Som vi delvis så i tekstutdragene over, defineres *de andre* i teksten hentet fra *Røde Kors-magasinet* blant annet som radmagre, tiggende mennesker som sleper seg frem, 8 mill. mennesker i alvorlig krise, min etiopiske flygervenn, nyankomne, flyktninger, 44 (les: døde), 47 (les: døde), 300 (les: døde), disse fornøyde barna og sultflyktninger.

Det er for det meste deprimerende og sørgelige karakteristikker RK har å meddele leserne. I likhet med *Utsyns* tekst er medynkssdiskursen fremtredende i RK-teksten. Dessuten er det hovedsakelig snakk om *de andre* som en homogen masse, hvor de i noen tilfeller omtales kun som dehumaniserte tallmengder uten menneskelige distinksjoner. Teksten inneholder imidlertid et par skildringer av enkeltskjebner, men de omtalte er som vanlig anonyme. Følger vi Shohat og Stam gjøres *de andre* historieløse. Fordi det eneste de kan befatte seg med er overlevelse, ergo ikke tid for et dypt og omfattende liv (1994). De eneste lokale menneskene som ser ut til å eksistere i RK sitt bilde av Etiopia er de radmagre, tiggende og syke menneskene samt de etiopiske RK-medarbeiderne. De sistnevnte er gode hjelpere slik som *oss*. Men de utfyller kun støttefunksjoner, med unntak av den anonyme etiopiske ernæringsseksperten og den navngitte presidenten i Etiopia Røde Kors.

Når det snakkes om *oss* lyder det derimot annerledes. *Vi* omtales blant annet som erfarne kilder, Røde Kors Ligaen, Røde Kors personellet, Norge, hjelp utenfra, generalsekretær Hans Høegh i den internasjonale Røde Kors Ligaen. Hvorvidt Etiopia Røde Kors er inkludert i betegnelsene som refererer til RKs team, personellet og prosjektene er vanskelig å avgjøre.

Som vi ser alternerer bildene av *de andre* mellom hjelpetrequende ofre og overgripere, mellom uskyldige og uskyldige, mens *vi* hele tiden er de gode hjelperne. Dette er et paradigme innenfor bistands- og misjonsdiskursene på åttitallet, selv om det finnes unntak. De gangene *de andre* fremstilles som ressurspersoner er hovedsakelig de gangene de er organisasjonenes medarbeidere eller misjonens støttespillere, når *de andre* er *de andre oss*.

Den etiopiske befolkningen er hjelpetrequende og mottakere av norsk hjelp, mens organisasjonen er hjelper og giver. Organisasjonene og Norge tar Afrika under sine vinger. Binyavanga Wainaina ironiserer over beretninger som forfekter slike rollemønstre:

These characters should buzz around your main hero, making him look good. Your hero can teach them, bathe them, feed them; he carries lots of babies and has seen Death. Your hero is you (if reportage) [...] Broad brushstrokes throughout are good. [...] African characters should be [...] empty inside, with no dialogue, no conflicts or resolutions in their stories, no depth or quirks to confuse the cause. [...].¹¹⁴

I *Utsyn* blir dessuten etiopiske myndigheter samtidig sett på som overgripere og samarbeidspartnere i forbindelse med den åndelige nøden og spredning av evangeliet. Det

¹¹⁴ Utdrag fra artikkelen "How to write about Africa" av Binyavanga Wainaina, i *Granta 92: The View from Africa* (2005).

fremstår som et paradoks at myndighetene lar misjonærene ”forkynne det bibelske budskap i sin fulle bredde” (*Utsyn* 5/1985), mens de samtidig forfølger og trakasserer konvertittene.

Som på begynnelsen av åttitallet er medynksdiskursen fremtredende i *vår* omtale av *de andre*, mens godhetsdiskursen dominerer presentasjonen av oss selv. Sammen konstituerer de bistands-, utviklings- og misjonsdiskursene, og det som jeg velger å kalle bisjonsdiskursen.

6.4 Bistand og misjon. Tanke- og handlingsmønstre i det tjuetførste århundret

I Bistandsmeldingen fra 2004 trekkes viktigheten av det sørpolitiske feltets opplysningsarbeid frem, likesom det har blitt fremhevet tidligere. Hensikten med opplysningsarbeidet tilsvarer tidligere målsetning. Norske organisasjoner gis betydelig støtte ”for at de skal drive informasjonsarbeid og øke kunnskap og engasjement om utviklings- og Nord/Sør-spørsmål i Norge”. Videre meldes det at organisasjonene bidrar til å ”oppretholde et kontinuerlig sterkt engasjement” i den norske befolkningen ”for utviklingslandenes utfordringer” (Bistandsmeldingen 2004, avsnitt 8.3).

Daværende bistandsminister Anne Kristin Sydnes fremhevet i sin tale på RORG-samarbeidets årsmøte i 2000 at bistandsorganisasjonene skal bidra med kunnskap utover massemedias ”flimmer”. Informasjonen skal settes inn i en ”helhet som gir mening og forståelse”, og informasjonsarbeidet skal, som beskrevet i St. meld. nr 19 (1995-96), spenne fra ren faktaorientert informasjon til mer verdiorientert folkeopplysning. Videre uttaler hun at det er Regjeringens utviklingspolitikk som danner rammen for informasjonsarbeidet (Sydnes 2000). Sistnevnte moment er etter min mening relativt oppsiktsvekkende, til tross for organisasjonenes lave egenandel, fordi den tilsynelatende undergraver organisasjonenes uavhengighet til norske myndigheter og ytringsfriheten (som det norske sørpolitiske systemet setter særdeles høyt, især når det gjelder ytringssituasjonen i andre land). På den andre siden vektlegger hun at det er ”maktpåliggende” fra regjeringens side at de frivillige organisasjonenes informasjonsvirksomhet skiller seg fra UD og Norads informasjonsarbeid. Hun peker på at de frivillige organisasjonene skal formidle en mer generell Nord/Sør-informasjon der ”blant annet perspektiver fra sør eller uavhengige og kritiske røster trekkes fram.” Videre oppfordrer hun til at utviklingsarbeidet i en tid der Norge er mer opptatt av å støtte ”institusjonsbygging” enn bygging av skoler og sykehus, og sektorprogrammer enn enkeltprosjekter må formidles på en måte som fremstiller det som ”relevant, engasjerende, spennende”. Ytterligere peker hun på at økonomisk vekst er en forutsetning for fattigdomsbekjempelse (ibid). Utsagnet tyder på at det er en videreføring av mentaliteten før årtusenskiftet der økonomisk vekst er en betingelse snarere enn et hinder i prosessen med å redusere kløften mellom fattig og rik.

Wainainas kommentar i *Vanity Fair* i juli 2007 formidler et helt annet syn enn Stortingsmeldingens forståelse for hvordan Euroamerika, deriblant Norge, fremstiller det afrikanske kontinentet:

The media often treat Africa's 53 countries as a vast, hopeless mass. That hurts [...] This habit—of trying to turn the second-largest continent in the world, which has 53 countries and nearly a billion people of every variety and situation, into one giant crisis—is now one of the biggest problems Kenya, South Africa, Tanzania, and Ghana face.¹¹⁵

Sosialantropolog Gullestad¹¹⁶ observerer at mens vokabularet og måtene man beskriver menneskelige forskjeller på har endret seg, er ”de sentrale symbolene og kodene som preger disse representasjonene” bemerkelsesverdig tilpasningsdyktige og viser en påfallende kontinuitet. Videre registrerer hun at ”begreper og stereotyper ikke har endret seg like mye” som vokabularet (2007:11). I den nye kursen – det nye utviklingspolitiske paradigmet - sies det å være fokus på eierskap og ansvar hos partner. Dette innebærer at fokus skal være flyttet fra avhengighet til *bærekraftighet*. Andre populære ord er ”åpenhet”, ”transparens” og ”felles mål”. Det vektlegges at partnerskap betyr at partnere skal dele og arbeide mot det samme målet og at forholdet mellom dem må være transparent og åpent. Derfor er det overlapp mellom partnerskaps- og bærekraftdiskursene (Gullestad 2007). Baaz (2005) sine analyser av giver og bistandsarbeideres identitet generelt og i forhold til partnerskapsdiskursen især understøtter Gullestads observasjoner. Hun viser at det er en uoverensstemmelse mellom budskapet om partnerskap, likeverd, og ’likeverdig samarbeid’ og de bildene givere og bistandsarbeidere vedlikeholder og forkynner om seg selv og *de andre*.

Randi Ryens hovedoppgave i pedagogikk, *Mottakerdeltakelse: En studie av to norske bistandsorganisasjoners erfaringer over dilemmaer knyttet til mottakerdeltakelse*, finner at Norsk Folkehjelp og Flyktningehjelpen, to av ”de fem store” bistandsorganisasjonene i Norge, mener ”det er lite hensiktsmessig å involvere mottakere i problemidentifisering, planlegging og administrering av prosjekter”, samtidig som de mener det er ”viktig å involvere mottakere fra starten av for at nødvendig eierskapsfølelse til prosjektet skapes”.¹¹⁷ De norske aktørene tviler blant annet på mottakernes kompetanse (2005:138).¹¹⁸ Undersøkelsen signaliserer at utviklingsdiskursen fra før år 2000 lever i beste velgående i det nye årtusenet. Minst fire av Arnfreds fem kjennetegn på utviklingsdiskursen, nevnt tidligere i kapittelet, er fremtredende i disse to organisasjonenes forhold til mottaker: de-har-problemene-vi-har-løsningen; immunitet mot ugunstige eller negative opplysninger og forhold; utviklingseksperter som handlende person;

¹¹⁵ ”The media” kan i utvidet forstand forstås som organisasjonenes publikasjoner, og i tillegg er organisasjonene i mange sammenhenger informasjonsleverandører til massemedias dekning av Afrika.

¹¹⁶ 1946-2008.

¹¹⁷ ”De fem store” er Kirkens Nødhjelp, Røde Kors, Norsk Folkehjelp, Redd Barna og Flyktningehjelpen (tidligere Flyktningerådet).

¹¹⁸ Ryen peker på at det er uklart hvorvidt Norsk Folkehjelp definerer ”mottaker” som partnerorganisasjon eller endelig mottaker, og om de blander sammen disse to målgruppene (2005).

forbigåelse av innfødtes erfaringer og kunnskap. Det er rimelig å anta at de ikke er alene om slike holdninger.

Mine funn og observasjoner er konsistente med det Gullestad og Baaz avdekker, og den informasjonen informantene i Ryens oppgave presenterer. Våre analyser utfordrer derfor ideen og påstanden om et reelt paradigmeskifte innenfor det sørpolitiske systemets representasjoner og holdninger overfor *de andre* siden midten av 1990-tallet. Til tross for det uttalte paradigmeskiftet innenfor bistandsdiskursen, der fokus skal ha blitt endret fra utviklingshjelp til utviklingssamarbeid, hører det til sjeldenhetene at samarbeid med *de andre* blir omtalt eller vektlagt i *Røde Kors-magasinet* og *Utsyn*. Og når samarbeid er et tema, er det nesten utelukkende samarbeidet med *de andre oss* som tas opp, til forskjell fra samarbeid med det brede lag av befolkningen og lokale institusjoner som ikke er tilknyttet bistands-, misjons- og bisjonsorganisasjonene, næringsliv, og myndigheter. Dessuten forbigås lokalbefolkningens synspunkter og erfaringer. Samtidig støtter funnene og observasjonene mine opp om det som har vært den generelle postmoderne oppfatningen av diskurser, nemlig deres relative mangel på selv-refleksivitet og mangel på kapasitet og vilje til å transformere seg utover det kosmetiske.

Utviklingshjelpkonseptet har riktignok fått en mer politisk korrekt betegnelse de siste årene i begrepet "utviklingssamarbeid", men samfunnsdebatten og signalene fra representanter for mottakerne antyder at ideene ikke nødvendigvis henger sammen med praksis og at paternalistiske holdninger fremdeles er fremtredende i relasjonene mellom oss og *de andre*. Høsten 2007 lanserte Utenriksdepartementet en "kampanje" som skal bidra til å dreie fokuset på Afrika vekk fra de endimensjonale elendighetsreportasjene som har dominert opp gjennom tidene og over på suksesshistoriene. "Nye bilder av Afrika" søker å sette søkelyset på de positive sidene ved Afrika og fremheve at det er et mangfoldig kontinent. Initiativet er bra og signaliserer en ny tankegang. Etter min mening er det imidlertid en dårlig løsning å erstatte elendigheten med suksess. Man bør, slik jeg ser det, snarere etterstrebe et nyansert bilde der elendighet, suksess og de dominerende "gråsonene" mellom disse ekstreme motpolene blir representert og diskutert.

Holdninger til Afrika på myndighetsnivå i den senere tid, viser at eliten innenfor utenrikspolitikken har tilbøyeligheter til å lene seg på fordommer om, legitimere stigmatiseringen av og latterliggjøre Afrika i det offentlige rom. Daværende utenriksminister Thorbjørn Jagland kan tjene som en illustrasjon på slik respektløshet: "Alle i Utenriksdepartementet gikk og sa at nå skal du møte «Bongo fra Kongo». I samtalen holdt jeg på å si Kongo istedenfor Gabon, hvor han kommer fra. Under middagen i går holdt jeg en bordtale på fem minutter, mens han holdt en tale på en halv time som måtte oversettes fra fransk til norsk. Du kan tenke deg. Jeg hadde lyst til å dra ham i skjortekanten" (VG Nett, 6.februar 2001). Det er tilsynelatende akseptabelt i det norske diplomatiet å ydmyke sine 'likemenn' og kollegaer, bak deres rygg foran "alle" andre, noe som i beste fall demonstrerer manglende dømmekraft, eller som signaliserer norske styresmakters holdninger til Afrika og den afrikanske befolkningen: *vi* er viktigere enn *dem*, *vi* er overlegne mens *de andre* er underlegne. I tillegg er slike utsagn med på å undergrave den påståtte

viktigheten av ”samarbeid” mellom Nord og Sør. Som tidligere bistandsminister Hilde Frafjord Johnsen svarte på VG Netts spørsmål om utenriksministeren ville vitset på samme måte om Bill Clinton: ” Absolutt ikke. Det er bare i forhold til ett kontinent man vitser på denne måten. Jeg synes ikke noe om det” (ibid).

Kirken på sin side ser det å ”søke å klargjøre årsakene til menneskelig nød og lidelse og arbeide for å endre forhold som opprettholder nødtilstander og skape nye livsmuligheter” som en viktig del av det diakonale arbeidet (Plan for diakoni 1987:3).¹¹⁹ Diakoniplanen vektlegger strukturelle forhold som årsak til mye materiell nød, og slår fast at slike forhold

fastlåser forholdet mellom rike og fattige, ressurssterke og ressursvake. Dette innebærer at menighetenes diakonale arbeid ikke må isoleres fra sosial-etisk engasjement for rettferdighet i verden (internasjonal diakoni). Gjennom sosial-etisk forkynnelse og undervisning har kirken ansvar for å tale svake gruppers sak og dermed søke å påvirke myndigheter og andre parter til å ivareta ansvaret for mennesker på en bedre måte (ibid).

Tekstene i *Utsyn* vektlegger imidlertid ikke strukturelle forhold i sine fremstillinger av Kenya og Etiopia.

6.5 Næranalyser 2000. Regn gir håp, men gjør vi det rette? Ny kurs i norsk bistand og misjons fremstillinger av Afrika?

Den komparative analysen for år 2000 tar for seg to tekster som snakker om henholdsvis forholdene i Etiopia og Kenya. Som vi skal se fokuserer RK på nok en tørkekatastrofe i Etiopia, mens NLM skildrer misjonærlivet i Kenya.

I likhet med mange av bistandstekstene er ”Regn gir håp i Etiopia” i *Røde Kors-magasinet* 3/2000 en form for vitnesbyrd om hvordan tilstanden er i Etiopia, men det er ikke en utpreget tekst om den barmhjertige samaritan (se vedlegg 6). Med unntak av den avsluttende setningen i brødteksten som nevner ordet ”hjelporganisasjonene” og påpeker at disse har dårlig tid for å rekke å distribuere matrasjoner før sommerregnet vil kunne ødelegge veien, er det først i faktaboksen leserne møter RK, Etiopias livreddere. Teksten er en oversatt tekst med originaltekst på engelsk og et par redaksjonelle tillegg fra den norske redaksjonen i denne norske versjonen. Forfatteren er ikke norsk og jobbet som ”information officer” i IFRC på tidspunktet teksten ble skrevet.¹²⁰ Det er altså en redaksjonell tekst, selv om den ikke er signert *Røde Kors-magasinet*.

Vi får en tilstandsrapport fra sult- og tørkerammede Etiopia, med noe tilleggsinfo om krigssituasjonen på grensen mellom Etiopia og Eritrea. Dette er delvis en elendighetsreportasje, og mesteparten av omtalen av *de andre* og deres situasjon kan plasseres innenfor

¹¹⁹ Kirkemøtet vedtok i 2007 en ny Plan for diakoni i Den norske kirke. Den er kortere enn den fra 1987 og forholder seg til færre begreper.

¹²⁰ Forfatteren skriver i en e-post til meg i 2007 at alle tekster som publiseres av IFRC er til fritt bruk av publikasjoner som *Røde Kors-magasinet*.

medynksdiskursen. Vi møter de ansiktløse og anonyme massene, i tillegg til et par enkeltskjebner som trekkes frem. RK snakker, med få unntak, *på vegne av* lokalbefolkningen. Det er et par tilfeller hvor det refereres til hva lokalbefolkningen selv må ha fortalt og ett tilfelle av direkte sitat. Terje Tvedt kaller *vår* definering av og det at *vi* snakker på vegne av *de andre* for *stedfortredermakt*. Begrepet peker på *vår* konstruksjon av *de andres* identitet og omgivelser. Gjennom stedfortredermakt begrenses Nord sitt møte med Sør og slik også *våre* oppfatninger om *dem* (Tvedt 2003). *Vi* diagnostiserer *deres* vondter og foreskriver og administrerer lindrende og helbredende kurer, slik *vi* finner det best ut fra *vår* forståelseshorisont.

Situasjonen teksten skildrer er av nesten identisk karakter som den i den undersøkte RK-teksten fra 1985. Forskjellen er at den har en mer positiv vinkling i og med at det er fokus på ”regn” og ”håp” istedenfor ”tørke” og endeløs katastrofe. På den ene siden vektlegges de livgivende egenskapene til regnet, mens det på den andre siden påpekes hvilke problemer regnet kan føre til, blant annet å vanskeliggjøre distribusjonen av hjelp. Også i denne teksten er andre og menneskestyrte faktorer som bidrar til å fremkalle, opprettholde og forlenge slike typer krisesituasjoner et ikke-tema. Krigføring nevnes i en bisetning, men det snakkes ikke om hvordan krig kan bidra til å skape menneskelig katastrofe, slik som hungersnød. Til tross for at denne teksten har en mer positiv vinkling, spiller den på de samme empatistrengene som alle de andre artiklene, trekker på de samme diskursene og maler ”de samme” negative bildene av Afrika.

NLMs ”Gjør vi det rette? Misjonærer mellom moskeene” (28/2000) er et vitnesbyrd om tilstanden i Kenya og misjonærvirksomheten samtidig som det er historien om den barmhjertige samaritan (se vedlegg 5). Teksten handler først og fremst om det å drive misjon og hva dette innebærer for *oss* og *de andre*, sett med misjonens øyne. Vi får også høre litt om materiell nød i lokalsamfunnet, og misjonens *bisjonære* respons til denne materielle ”mangelsykdommen”. Den tar også opp (alvorlige) negative konsekvenser for de kristne konvertittene, litt misjonshistorie for området, misjonsstrategi og misjonærlivet ellers. Den handler om at det nytter å drive misjon i Kenya, til tross for at kun få faktisk konverterer, at lokal skikk og tro står sterkt, og at det er mye tvil og mistillit i lokalsamfunnet til kristendommen og misjonærene.¹²¹ Ved å vise at misjonsarbeidet bærer frukter (selv om ting tar tid) oppmuntrer teksten og tekstprodusenten leserne til å støtte opp om misjonsarbeidet ved å gi sin ”tiende” og bidra med forbønn.

Teksten er en redaksjonell reportasje skrevet av en utsendt journalist fra *Utsyn*, og er basert på intervju med en norsk misjonær i Kenya. Det fremstår som uklart for meg hvorvidt hele teksten er skrevet samtidig og baserer seg på en og samme samtale med misjonæren. Mye tyder på at de

¹²¹ Etiopia er antakelig det landet som har vært mest ”uregelmessig” og den største utfordringen, både for misjonærene og de nye kristne, ettersom det politiske klimaet har skiftet drastisk flere ganger siden 1948. Landet har hatt misjonsvennlige og misjonsfiendtlige perioder. Paradoksalt nok har misjonen hatt forholdsvis frie tøyler selv i de mest misjons- og protestantiskfiendtlige periodene, parallelt med at nye kristne som misjonen har klart å omvende har blitt forfulgt, torturert, fengslet, kidnappet og drept. I Kenya har de møtt mye motstand blant den muslimske lokalbefolkningen i kystområdene. Og på grunn av borgerkrigen de siste årene i Elfenbenskysten har misjonærene midlertidig vært evakuert fra landet (se nettsidene til NLM for informasjon).

avsluttende avsnittene er basert på en supplerende samtale per korrespondanse eller telefon flere måneder etter at journalisten var på besøk i Kenya.

Leserne møter misjonæren, som vil si misjonsaktøren som forvalter misjonsfolkets penger ute og bidrar til at deres felles ønske om en ”Verden for Kristus” skal bli en realitet. Når det gjelder møtet med afrikanere refereres det kun så vidt til hva *de andre* har fortalt misjonæren, ellers blir de omtalt og snakket på vegne av. Noe som vi har sett er typisk for bistands- og misjonstekstene. Vi møter ingen representanter fra *de andre* direkte, ei heller *de andre oss*. Det er sterkt fokus på medynksdiskursen, og at Afrika generelt og muslimene spesielt er annerledes enn *oss*. En stor del av lokalbefolkningen mangler den riktige troen som skal sørge for samfunnsutvikling og evig liv for hver enkelt. Og det er *oss*, de barmhjertige samaritanene, som skal hjelpe kenyanerne framover og til et bedre liv, åndelig og materielt.

Virkelighetsoversettelse. Hvilket virkelighetsbilde skapes og formidles av Afrika?

Til tross for den optimistiske tittelen ”Regn gir håp i Etiopia” og en del snakk om optimismen og de langsiktige mulighetene regnet fører til, fokuserer RK i sin tekst på den vanskelige tiden Etiopia står overfor grunnet den lange perioden uten nedbør og grensekrigen mellom Etiopia og Eritrea:

Regn gir håp i Etiopia. Regnet som falt tidlig i mai, har ført til en gryende optimisme i noen områder i Etiopia. Men behovene er store for hjelp etter flere år med lite regn og sviktende avlinger. [...] Hjemmet som de måtte forlate for ett år siden, etter at enda en avling sviktet og tok fra dem alt. [...] Da de hørte nyhetene om at det hadde regnet i Baabilee, pakke de det lille de hadde, og startet den lange veien hjem. [...] Regnet har brakt med seg en desperat optimisme. Mesteparten av Baabilee-distriktet er tørt. Det har ikke regnet på lenge. Hver gang avlingene svikter, blir situasjonen for bøndene verre. [...] De fleste har gitt opp, og flyttet fra jord og hjem. [...] Den siste ukens regn har gitt ham et nytt håp om at han vil kunne forsørge sin familie. Vest for Baabilee, oppe i fjellene, utnytter også bøndene regnet til fulle. Mange har vært ute og pløyd og plantet hver dag hele uken. [...] vil ikke avlingene kunne høstes før tidligst i september. Kanskje så sent som desember. Folk står derfor overfor flere måneder uten mat. [...] før juni-regnet vil kunne gjøre veiene ubrukelige. [...] Krig og tørke på Afrikas Horn (RK 3/2000).

Vi ser at det ifølge RK er mangelen på regn som har ført til tørke og sviktende avlinger, som i sin tur har ført til matmangel, hungersnød og flukt. På den andre siden er det nedbør som får fortjenesten for forventningene til bedre tider og at folk tør vende tilbake til Etiopia. Krigen mellom Etiopia og Eritrea nevnes i teksten, men det diskuteres ikke hvorvidt det er en sammenheng mellom krigen og omfanget på sult- og tørkekatastrofen. Det kan virke som konsekvenser blir forfremmet til hovedårsaker istedenfor å bli vurdert som følger av andre og mer komplekse årsaker eller som medvirkende årsaker.

De mer positive ”eiendelene” til Etiopia ser ut til å være av temporær karakter: *regn gir håp, regnet som falt i tidlig mai, gryende optimisme, regnet har brakt med seg en desperat optimisme, den siste ukens regn, og nytt håp*. Befolkningen har ifølge teksten i lengre tid vært uten håp, men

regnet har altså produsert forventninger om at bedre tider er innen rekkevidde, når det gjelder sult- og tørkesituasjonen.

På den andre siden vektlegger RK i faktaboksen at vi har: *matrasjoner, 11 millioner kroner å gi bort, 60 tonn nødhjelpskjeks, 12 000 vannkanner, og nødhjelpsoperasjonen på Afrikas Horn.* Med andre ord, vi har hjelp til Afrika og løsninger på *deres* problemer. Ellers kan vi lese at hjelpearbeidet kan være utfordrende; de har *svært kort tid* til å utføre nødhjelpsarbeidet på grunn av klimatiske årsaker. Hvorfor hører vi ikke om lokal innsats for å hjelpe sine egne?

Etiopia er et landbruksland hvor størsteparten av arbeidsstyrken er sysselsatt i landbrukssektoren og økonomien i stor grad er avhengig av landbruket, som utgjør anslagsvis halvparten av landets BNP.¹²² Produksjon, husdyr og avlinger er utsatt for store utfordringer som krig, politisk klima, mangelfull infrastruktur, vanskelig tilgang til marked, og variasjoner i nedbør, temperatur og tørke. Landbruksavhengigheten med de nevnte faktorene som påvirker et agrarsamfunn, i tillegg til overbeiting, nedhogging av skog, jorderosjon og mangel på vann, gjør landet, folket, matforsyningene og økonomien sårbar. I perioder med tørke er noen områder mer utsatt enn andre.

Over til *Utsyn*. NLM skisserer kenyanerne, især på østkysten, som et folk som lider av en åndelig mangelsykdom. De mangler troen på Jesus. For misjonærene betyr dette at de må gripe inn og søke å omvende lokalbefolkningen i Kenya slik at de blir i stand til å ta vare på og utvikle seg selv og sine omgivelser på best mulig måte. Misjonen mener, som vi har sett tidligere i oppgaven, at de som kristne medmennesker plikter å tilby en løsning på Kenyas problemer og hjelpe kenyanerne til å innse sitt eget beste. Om det så skal koste lokalbefolkningen livet. I tillegg fremstilles deler av befolkningen som fattige materielt sett:

Mange kommer for å spørre om hjelp. Vi prøver å hjelpe dem vi kan: Fattige som trenger økonomisk hjelp til medisiner, skole for barna eller praktiske ting som vann. Vi vil ikke kjøpe folk til kirken, men ønsker å skape tillit til våre naboer. Derfor må en ikke bekjenne kristentroen for å få hjelp her (UT 28/2000).

Her kommer bisjonselementet inn. Bisjon lindrer materiell nød i Kenya og manifesterer misjonsbevegelsens godhet mot *de andre*.

I omtalen av hva *de andre* har og ikke har vektlegger NLM følgende om Kenya (for andre elementer som vektlegges, se sitat lenger ned om farene ved å bli kristen):

I landsbyen Msambweni er 99 prosent av befolkningen muslimer. Midt mellom moskeene jobber [de to misjonærene]. De nye kristne på Kenyas kyst trenger mye forbønn. Mange har tøffe tider [...] vitnesbyrdene deres om at de har gått over fra døden til livet [...] I dag er mesteparten av Kenya kjent med kristendommen, med unntak av blant annet nettopp dette kystbeltet. Kontakt med arabiske handelsmenn har ført til at kystfolket er blitt muslimer [...] Ingen muslim vil komme inn i en kirke med kors og kristne symboler [...] trenger økonomisk

¹²² En stor del av landbruket er overlevelseslandbruk, en metode som hovedsakelig sørger for å dekke mat til bonden og hans familie, skatter og avgifter, og kanskje et lite salgbart overskudd. Denne type bønder dyrker det de spiser, bygger sine egne hus, og trenger sjelden å handle på markedet.

hjelp til medisiner, skole for barna eller praktiske ting som vann. [...] En vakker sandstrand med bølger fra Det indiske hav [...] turisthotellene langs stranden [...] Mange i landsbyen hadde helst sett misjonærene pakke sammen, men det er ikke planen for familien Åsland [...] president Daniel arap Moi [...] (UT 28/2000).

Som vi ser er det de ”har” eller ikke ”har” for det meste av negativ karakter, der det allmennpositive begrenser seg til vakre strender og havet med sine varme bølger. Vitensbyrdene om at de nye kristne fikk livet i gave da de konverterte og at de fleste kenyanere i år 2000 har kjennskap til kristendommen er positive innenfor misjonsbevegelsens forståelseshorisont. Problemer og ikke-kristne elementer vektlegges. Med et slikt fokus signaliserer NLM til misjonsfolket at det er behov for misjon i området. Det kan være verdt å peke på at kenyanernes mistillit til misjonærene og kristendommen, som for misjonsfolket blir sett på som noe negativt og en ekstra stor utfordring, kan oppfattes som en sunn, rasjonell og helt nødvendig skepsis til det som er nytt og unaturlig av lesere som ikke deler NLMs trosplattform. I likhet med RK, dominerer medynkssdiskursen, når lokale forhold presenteres, samtidig som misjons- og bisjonsdiskursene er fremtredende i NLMs tekster.

Vi, på den andre siden, som det også fremkommer av sitater lenger ned, har mye å tilby:

Kirkerommet er som et nøytralt klasserom. Ingenting inne i rommet symboliserer kirke eller kristendom. Ikke et bilde. Ikke et kors. – Vi ønsker at misjonsstasjonen skal være åpen for naboene, og da må vi senke terskelen. [...] Vi prøver å hjelpe dem vi kan: [...] økonomisk hjelp [...] må ikke bekjenne kristentroen for å få hjelp her (UT 28/2000).

I likhet med RK ser vi at uttrykkene som omtaler *oss* i *Utsyn*-teksten for det meste innebærer autoritet og tilhører godhetsdiskursen, i tillegg til at misjonsdiskursen er sterkt representert. Imidlertid innrømmer misjonærene at de står overfor vanskelige valg i arbeidet, at de til tider spør seg selv ”om det er riktig det vi driver med,” og at det ikke er snakk om noen vekkelse blant kenyanerne, selv om ”det hender at noen blir kristne.”

Hvilke forklaringsmodeller bruker så NLM i sin tolkning av sammenhenger omkring tilstander, hendelser og relasjoner i Afrika og omkring misjonsvirksomheten? Hvilke aspekter av virkeligheten fremheves, og hva skyves i bakgrunnen?

Men, når vi hører vitnesbyrdene deres om at de har gått over fra døden til livet, vet vi at dette er det beste vi kan gjøre. Likevel blir jeg ydmyk når jeg møter folk som får store problemer på grunn av troen, sier Øyvind Åsland (UT 28/2000).

Det er tydelig at det er viktig for misjonsorganisasjonen å fremheve det de mener er positive effekter av misjonsvirksomheten: omvendelse blåser liv i fortapte sjeler.

På den ene siden anses misjon som et middel for å løse kenyanernes problemer. På den andre siden vedkjenner misjonærene problemene misjonen genererer i samfunnene de involverer seg i, slik som i Kenya:

Er det riktig å drive misjon, når det fører til så mange problemer for de nye kristne? undres av og til misjonær Øyvind Åsland. [...] - Mange blir utstøtt av familien og får ofte problemer med å bo i sin hjemby, forteller han. [...] På misjonsstasjonen får nye kristne tilbud om grunnleggende kristendomsopplæring og et trygt sted å være for en periode. – En som kom hit, fortalte at familien hadde brent sengen og klærne hans. En annen fikk en ny bror som ble kalt med hans navn. På denne måten forteller familien at de er utstøtt eller erklært døde, forteller Øyvind Åsland. [...] På misjonsstasjonen kommer tidligere muslimer for å søke tilflukt. De blir utstøtt fra familien eller rømmer fra drapstrusler. De nye kristne på Kenyas kyst trenger mye forbønn. Mange har tøffe tider, forteller de unge misjonærene, som også selv opplever vanskelige valg i arbeidet (UT 28/2000).

Majoriteten av den kenyanske befolkningen er kristne, og nesten halvparten regnes som protestantiske. Misjonen og konvertittene møter likevel mye motstand i de delene av Kenya hvor islam dominerer.¹²³ Ved å konvertere går konvertittene i mot familie og samfunn, og de melder seg ut av et kjent fellesskap og inn i en allianse som representerer det ukjente og unaturlige i den lokale konteksten.

Begge tekstene som vi her ser nærmere på domineres av stedfortredermakten. I all hovedsak er det *vi* som definerer hva *deres* virkelighet består i eller ikke består i. En for nordmenn forholdsvis ukjent verden sees med norske øyne og fortolkes gjennom norske filter og norsk forståelseshorisont. Det betyr ikke at utenforstående øyne ikke bør begi seg ut på å definere verden omkring oss, tvert imot er det i mange tilfeller fruktbart å bli skildret og definert gjennom andres øyne ettersom det kan frembringe nye forståelser om seg selv og sine omgivelser og kan være en viktig faktor for endring og framgang. Det er snarere hvilken måte formidlingen foregår på og hvilke motiver som ligger bak som er vesentlig.

De andres perspektiver glimrer med sitt fravær i *Utsyn*-teksten, et fravær av stemmer og meninger som er kontrollert av *oss*. Teksten sier heller ingenting om myndighetenes forhold til misjonærene, konvertittene og konverteringen. Vi blir presentert for et svært begrenset utsnitt av den kenyanske virkeligheten og hverdagen i en av misjonsfolkets offentlige informasjonskanaler.

I RK-teksten er Bashir Yusef, en etiopisk bonde, den eneste representanten fra *de andre* som er identifisert, og som blir sitert med et meningsbærende utsagn: ”Hvis regnet fortsetter, vil jeg plante sorghum og jordnøtter. Men, jeg trenger penger til å kjøpe såkorn. Den eneste måten jeg kan få penger, er ved å lage kull.” Han fremstilles imidlertid som om han ikke stiller spørsmål ved eller har kommentarer til hvorvidt det er andre faktorer som ligger bak den vanskelige situasjonen.

¹²³ Per 2007 er i underkant av 80 prosent av alle kenyanere kristne, hvorav flesteparten er protestanter og resten er romerkatolsk. De resterende er muslimer (10 %), lokal tro (10 %), og andre (2 %). Ulike kilder opererer med ulike tall over antall muslimer. Den amerikanske regjeringen opererer i 2003 med 10-20 %, som også dekker år 2000. Per 1999 var halvparten av muslimene i Kenya av somalisk herkomst. Sett i forhold til at kun om lag 1 prosent av befolkningen ikke er sorte afrikanere, er det forbausende stor oppslutning omkring en ”vestlig” religion. Er det kolonistyre og misjonærene som har hatt suksess i sine prosjekt om å gjøre *de andre* lik *oss*? Det er interessant at majoritetsreligionene opprinnelig er minoritetsbefolkningens livssyn. Det blir omtrent som Norge skulle vært muslimsk på grunn av den muslimske befolkningens tilstedeværelse i Norge, og vi vet jo hva vi ”hvite nordmenn” tenker om et slikt prospekt.

I denne næranalysen, som vi så det i næranalysene fra 1980-tallet, ser vi at RK og NLM tegner endimensjonale bilder med forenklete forklaringsmodeller som ignorerer den komplekse virkeligheten og historien i landene og områdene de søker å skildre.¹²⁴ Hovedfokus i tekstene er på problemene i lokalsamfunnet, enten det er muslimer som stikker kjepper i hjulene for spredningen av det kristne evangeliet, konvertittene som støter på utfordringer på grunn av valget de har tatt om å skifte livssyn og trossamfunn, eller om det er tørke, hungersnød, sviktende avlinger eller krig. Lokal innsats i forbindelse med tørke- og sultkatastrofen i Etiopia, grensekrigen mellom Eritrea og Etiopia, positive tilstander, hendelser og relasjoner i Etiopia, eller gode, ressurssterke muslimer i Kenya er så å si ikke-tema. Tematikk som dette er ikke prioritert, og det er vel rimelig å tro at det er formålstjenelig å sette slike anliggender i bakgrunnen sett i forhold til magasinenes funksjon som inntektsbringende organ og rørepinne i folks samvittighet. Med unntak av småsnutter som for organisasjonene beviser at bistand og misjon nytter – at pengene bærer frukter, er det rimelig å anta at gledesskildringer og positive bilder ikke stimulerer til *giverglede* i like stor grad som negative fremstillinger. Redd Barnas utsagn i kapittel 2 bekrefter denne antakelsen.

Forfatterens tilslutning til det som fortelles

I *Utsyn*-teksten er det benyttet relasjonelle modalverb flere ganger, og de forteller oss om NLMs ambisjoner, muligheter, beslutninger og innrømmelser i sitt arbeid og møte med muslimske kenyanere.

Misjonen kombinerer underdanighet og lydighet overfor de lokale med et selvbilde som sier at *de* trenger oss. Underdanigheten og lydigheten fremstår som strategiske spillebrikker i kampen om å vinne disipler for Gud. Mitt inntrykk er at de fungerer som ”usynlige” kontrollmidler for å bygge tillit som så kan benyttes til inntekt for misjonen og Guds tjeneste. Problemene som oppstår når muslimer konverterer til protestantismen fremheves, noe som viser at misjonen føler med de som opplever vanskeligheter, og de prøver å hjelpe de med vanskeligheter så langt det lar seg gjøre. Medynksdiskursen kommer tydelig frem i teksten.

Det retoriske spørsmålet ”Gjør vi det rette?” viser at misjonen har evne til å gjøre seg opp kritiske tanker rundt egen virksomhet og de konsekvensene deres tilstedeværelse og handlinger kan ha på menneskene og lokalsamfunnene de involverer seg i. Kritiske refleksjoner omkring egen virksomhet synes å være en ny tendens siden 1980-tallet, men siden materialet ikke tar for

¹²⁴ Jeg ser det som min oppgave å sette spørsmålstegn ved forklaringsmodellene ettersom de henger nært sammen med bildet som bistands- og misjonsorganisasjonene lager av Afrika, og i sin tur hvilke oppfatninger Nord har av Sør, og hvordan *vi* møter *de andre*. Og også fordi det er rimelig å anta at virkeligheten er mye mer kompleks enn den virkeligheten som fremstilles. Hvorfor nevnes eller diskuteres ikke myndighetenes, lokale organisasjoners og lokalbefolkningens ansvar for egen situasjon? Eller myndighetenes og lokale krefters tiltak, mangel på tiltak eller eventuelt neglisjering av sitt eget folk gjennom mulige feilprioriteringer av ressurser?

seg tekster fra 1990-tallet er det ukjent om kritisk selvrefleksjon forekom før år 2000, eller i hvilken grad det eventuelt forekom. Jeg tolker forsøket på selvrefleksjon dit hen at det viser at organisasjonen er villig til å prøve å se seg selv fra *de andres* ståsted og være mer lydhør og ydmyk, og dersom nødvendig justere virksomheten slik at det blir mer rom for dialog og likestilling mellom partene. En nedjustering av paternalismen og dominansen samt økt respekt for *de andres* tro og kultur med andre ord. Som nevnt tilbakeviste de tvilen og svarte selv på det retoriske spørsmålet sitt med å forsikre leserne om at misjon er ”det beste vi kan gjøre”. Det betyr at det asymmetriske forholdet mellom *oss* og *dem*, der *vi* ser oss selv som overlegne og *de andre* som subordinerte, opprettholdes enn så lenge.

Begge tekstene i denne næranalysen illustrerer at tekstprodusenten og kilder fra Nord har høy tilslutning til informasjonen de formidler. Det settes få eller ingen spørsmålstegn ved opplysningene som blir presentert, og det meste av informasjonen legges frem som et sett med absolutte sannheter uten alternative perspektiver og aktører.

I *Utsyn*-teksten repeterer eller omformulerer forfatteren ofte det misjonæren har sagt, heller enn å kommentere og reflektere rundt informasjonen. På denne måten viser forfatteren at han selv også har høy grad av tilslutning til det som kilden forteller; han tror på eller er enig i det som sies. Henvisning til lokale personers historier og til misjonshistorie bidrar til å høyne troverdigheten ettersom man selv kan lese misjonshistorien, og man antar at de ikke feilhenviser til ting som har blitt uttalt (selv om det naturligvis kan forekomme). Saksforhold som får liten eller ingen prioritet, og som det dermed er lav tilslutning til, er positive sider ved muslimene, årsaken til at lokalbefolkningen konverterer til protestantismen, drøfting av og forslag til hvordan man kan håndtere forholdet mellom konvertitter og de utstøtende familiene slik at det kanskje ikke oppstår slike ekstreme og såre situasjoner som skildres i teksten fra *Utsyn*.

Tekstene har til felles at *vi* definerer *de andre* og deres virkelighet med stor sikkerhet, hvilket gir fremstillingene autoritet samtidig som det demonstrerer at organisasjonene mener at de besitter nok kunnskap og erfaringer om *de andres* erfaringsverden til å kunne slå fast *deres* behov og å gi en ”presis” gjengivelse deres virkelighet.

Identitetsproduksjon

Hva sier så en typisk tekst fra det nye årtusenet, om identitet, domene, årsaker til at vi ser åndelig og materiell bistand som nødvendig, og om bistands- og misjonsorganisasjonenes håndrekninger, i en tid hvor diskursen om *de andre* skal ha endret kurs og resultert i et paradigmeskifte der det skal være fokus på samarbeid med *de andre* heller enn unilateral støtte og paternalisme?

RK omtaler landet og lokalbefolkningen i Etiopia med ord som: *noen områder i Etiopia, et par og deres fire barn, familien har tilbrakt det siste året som tiggere, bøndene, myndighetene, folk i Baabilee, 55 år gamle Bashir Yusef, soldater, eritreere, krigsskadede, internflyktninger, flyktninger, ofrene* (for tekstutdrag, se s. 101). Medynksdiskursen er fremtredende.

De andre oss blir omtalt i en bisetning som ”en rekke lokale ansatte og frivillige” som er involvert i nødhjelpsoperasjonen på Afrikas Horn. Som vi ser, er det stor grad av generalisering og fokus på ansiktløse individer og menneskemasser som har det vanskelig. I omtalen av *de andre* er det som vanlig medynksdiskursen som dominerer, mens *de andre oss*, til tross for den sparsommelige omtalen, flettes inn i godhetsdiskursen.

Det er få referanser til *oss* i teksten, men de vi finner føyer seg rett inn i fortellingen om den gode hjelper og er ord som både er konstituert i og konstituerer godhetsdiskursen: *hjelpeorganisasjonene, Røde Kors, Norges Røde Kors, UD, fire norske medarbeidere, og nødhjelpsoperasjonen på Afrikas Horn*. Også vi er i dette tilfellet ansiktløse masser, men sannsynligheten er stor for at alle disse begrepene frembringer positive konnotasjoner for de fleste leserne ettersom de består av ord med autoritet og et positivt omdømme for den jevne mann og kvinne fra Norge. *Autoritetsanstrøket* er, slik jeg ser det, en av de store kontrastene mellom medynksdiskursen og godhetsdiskursen. Ordene som utgjør og former godhetsdiskursen består nesten utelukkende av ord og uttrykk med en viss autoritet som utstråler myndighet, kapasitet, makt og posisjon, innflytelse, verdighet, ”eiendom”, styrke og handlekraft. Slike typer ord, med svært få unntak, glimrer med sitt fravær i medynksdiskursen. Medynksdiskursen synes å være preget av subordinerende uttrykk som denoterer og konnoterer resignasjon, håpløshet, umulighet, takknemlighet, fortapelse, fortvilelse, redsel, svakheter, uverdighet, mangel på handlekraft, elendighet, uvitenhet, usivilisierthet, og ”underutvikling.”

Som sitater på s. 102-104 illustrerer, er NLMs identitetsproduksjon av Kenya og den kenyanske befolkningen i all hovedsak en fortelling om *de andre* som kan plasseres innenfor misjons- og medynksdiskursene. Som i RK-teksten fremstilles kenyanerne som en identitetsløs masse. Det skilles mellom muslimer, muslimer som vil bli kristne og kristne. Det fokuseres på åndelig nød, men det tydeliggjøres også at det er et stort behov for materiell hjelp. Det forekommer derfor et lite innslag av bisjonsdiskurs der det snakkes om materiell nød og hjelp innenfor kristne rammer. *Utsyn*-teksten signaliserer at Kenyas østkyst er et sted med stort potensial for å vinne nye kristne disipler.

Som vi ser eksempler på i utdraget ovenfor fremstilles muslimene nærmest som barbariske og illojale mennesker, især overfor familiemedlemmer som velger en annen tro enn den familien deler. Det tegnes et bilde av muslimer som intolerante og fordomsfulle mennesker. Men er den kristne misjonen noe bedre? Bildet vi får av muslimer er ikke spesielt oppløftende eller nyansert. De fremstilles hovedsakelig enten som offer eller overgriper, med unntaket av ”mønstermuslimene” som er modige og kloke nok til å velge Jesus. Muslimers liv fremstilles som mindre verdt enn kristnes liv og blir beskrevet som ”døden”.

De nye kristne omtales ikke i stor grad, bortsett fra medlidenheten og medynket som misjonærene viser overfor dem fordi konverteringen ”fører til så mange problemer for de nye kristne.” Vi får også et inntrykk av at de uttrykker glede over sitt nye livssyn og nye liv, til tross for vanskelighetene de møter undervegs og i etterkant.

Afrikane som ikke er kristne er ”dobbeltannerledes” i misjonskonteksten: de er både afrikane og ikke-kristne. Den forskjellen som vektlegges mest er likevel at de ikke er kristne, det er det som er vesensforskjellen mellom *oss* og *de andre* i følge *Utsyns* tekster. Denne måten å forstå verden på bidrar faktisk til at NLM makter å produsere et noe mer positivt og nyansert bilde av Afrika enn det RK gjør, selv om det å diskriminere mellom kristne og ”hedninger” også er en form for hierarkisk annengjøring. Denne type hierarkiske annengjøring er vel så subordinerende som den man finner hos RK. Det er likevel viktig å erkjenne og anerkjenne at NLM i alle fall makter, eller velger, å produsere mer nyanserte bilder av Afrika i større grad enn RK. Bilder der det ikke alltid er fokus på materielle mangler og elendighet.

Rollemønstrene som avdekkes i teksten fra *Utsyn*, er den klassiske modellen som vi ser gang på gang: *de andre* er enten uskyldige ofre, skyldige overgripere og/eller mottakere og underordnet *oss*, mens *vi* er hjelperne og givene. Dette er også det typiske rollemønsteret i RK-teksten. Igjen ser vi at i bistands- og misjonsorganisasjonenes øyne og i deres re-presentasjoner av virkeligheten, så er *vi* aktive hjelpende givere, mens *de andre* er passive hjelpetrengende mottakere eller overgripere.

En ulempe ved misjon er at man kommer som relativt velstående inn i fattige samfunn. I flere av tekstene som jeg har undersøkt forteller tekstprodusenten og kildene om de ressursene som misjonene har til rådighet. Ressurser som det er åpenbart at majoriteten av lokalbefolkningen aldri vil ha anledning til å eie eller ha tilgang til, slik som feriested, skolegang, biler, helsetiltak, elektrisitet, arbeidskraft, møbler, datamaskiner og annet teknisk utstyr, store tomter, nok mat og vann, bedre vann- og sanitærfasiliteter, kontakter på myndighetsnivå, anledning til å forlate landet, med mer. Det er rimelig å anta dette kan føre til at den sosio-økonomiske forskjellen mellom *oss* og *de andre* blir veldig tydelig i noen afrikanske samfunn. Når det er sagt, skal det sies at mange misjonærer før og nå har hatt en spartansk levemåte som gjorde avstanden til lokalbefolkningen mindre sammenlignet med de senere bistandsarbeiderne og de misjonærene som levde et liv svært forskjellig fra lokalbefolkningen, bak gjerder og med nedlatende holdninger (Simensen, 2003:32).

Norsk-etiopiske Nora Dub Dybdal, tidligere elev ved den norske skolen i Addis Abeba, sier dette om misjonærenes forskjellige holdninger til lokalbefolkningen i Etiopia: ”Noen har den holdningen at de vil forbarme seg over dem og være gode, men er ikke på likefot med dem. Vi har bygd misjonsstasjoner med høye murer rundt, noe som kan skape en distanse til lokalbefolkningen, slik som ved den norske skolen i Etiopia. De som har levd sammen med etiopiere har gjerne andre holdninger, fordi de har blitt kjent med dem” (*Utsyn* 2007).

Medlidenhets- og medynksfølelsene forskyver maktbalansen og likeverdet, og resulterer, bevisst eller ubevisst, i en hierarkisk annengjøring med *oss* på toppen. Men holdningene til lokalbefolkningen i land med norsk misjon ser endelig ut til å komme på dagsordenen. Det er et viktig tema, som forhåpentligvis vil føre til at misjonsbevegelsen blir mer bevisst på hvordan de

møter *de andre*. Dybdal nevner også at hun hørte misjonsbarna si at ”etiopierne luktet vondt eller var late” (ibid).

7. Konklusjon og avsluttende refleksjoner: Verdensbilder og selvbilder

Hvilke bilder skaper *Røde Kors-magasinet* og *Utsyn* av Etiopia og Kenya, og kan disse fremstillingene fortelle oss noe om bildet som skapes av Afrika generelt i de to publikasjonene? Som beskrevet i innledningen bygger oppgavens problemstillinger på hypotesen om at aktører innenfor det norske sørpoltiske systemet i stor grad skaper unyanserte bilder av *de andre*. Som vi har sett i analysene bekreftes denne antakelsen i vesentlig grad. Bildene av Etiopia og Kenya er overveiende ensidige og negative, i begge publikasjonene i begge tidsperiodene. Men på hvilken måte?

Jeg har hovedsakelig tatt for meg fremstillinger, forestillinger og kulturelle verdensbilder, og til en viss grad institusjonene og praksisene der fremstillingene og forestillingene formes.¹²⁵ For å besvare problemstillingene trekker jeg i dette kapitlet sammen de store linjene fra analysene og den videre konteksten samtidig som jeg anvender de nye begrepene jeg lanserer i innledningskapitlet. Videre vil jeg gjøre meg noen betraktninger om mulige negative samfunnsmessige ringvirkninger av fremstillingene, etterlyse noen momenter jeg savner i representasjonene og i organisasjonenes diskursive praksis, før jeg foreslår noen enkle tiltak som kanskje kan bidra til mindre stakkarsliggjøring av den afrikanske befolkningen - dersom de skulle bli tatt til etterretning av tekstprodusentene.

Denne oppgaven handler som vi har sett om *vårt* møte med *de andre* i periodene 1980-85 og 2000-05. Møter som i den undersøkte bistands- og misjonskonteksten viser seg samtidig å fortelle en hel del om oss selv. Møtene med *de andre* og møtene med *oss* befinner seg imidlertid i all hovedsak på hver sin ytterkant av den skalaen og de mulighetene man har til rådighet, når man fremstiller virkeligheten. *De andre* og deres virkelighet fremstilles nesten uten unntak i et negativt lys og innenfor en diskurs som opprettholder en ulikebyrdig relasjon mellom Nord og Sør, *oss* og *de andre*, givere og mottakere eller kristne og ”hedninger”, nemlig medynksdiskursen. Mens *vi* og *vår* innsats i all hovedsak fremstilles i et positivt lys og innenfor godhetsdiskursen. Godhetsdiskursen bidrar i likhet med medynksdiskursen til å opprettholde en asymmetrisk relasjon mellom giver og mottaker, der *vi* overordnes *de andre*. Organisasjonenes prioriteringer påvirkes av disse forestillingene og mytene om *oss* og *de andre*, som de selv produserer, hvilket bidrar til å reproducere de unyanserte skildringene.

Vi har sett at representasjon kan være en prosess som konkretiserer ideologiske konsept, som utpeker ”certain *signifiers*” til å representere ”*signifieds*” (min uth.) (Ashcroft & Ahluwalia 2001:65). Fremstillingene av Etiopia og Kenya blir dermed en form for maktutøvelse. En form for makt som ifølge Ashcroft & Ahluwalia er mer subtil, mer gjennomtrengende og mindre synlig

¹²⁵ Gullestads frie oversettelse av *figured worlds* (2002:48)

enn virksomme politiske krefter; krefter den ikke kan adskilles fra, men som den likevel er forskjellig fra (ibid). Maktubalansen mellom Norge og Afrika, *oss* og *de andre*, manifesteres altså ikke utelukkende i de mest åpenbare politiske, økonomiske og militære maktsituasjoner, men tydeliggjøres også i diskursive begivenheter slik som bistands- og misjonstekstene.

Tekstene går lite i dybden og setter sjelden emnene som tas opp i en større sammenheng, for eksempel historisk og politisk. Overforenkling samt overdrevet fokus på elendighet i Etiopia og Kenya, norsk barmhjertighet og hvor forskjellig *de andre* er fra *oss*, med mindre de er organisasjonenes medhjelpere, bidrar til å overskygge komplekse strukturer, prosesser og relasjoner på og mellom ulike samfunnsmessige og institusjonelle nivå lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Med dette mener jeg blant annet at organisasjonene gjennom sine medier skjuler heller enn fremhever kompleksiteten til fattigdom, prosesser, relasjoner og tilstander. For det er tross alt ikke det ekstreme som dominerer det afrikanske kontinentet, selv om det er de aspektene ved virkeligheten som hovedsakelig fremheves i fremstillingene vi blir presentert for her oppe i Nord.

Generaliserbare observasjoner? I forbindelse med undersøkelsene mine leste jeg hver eneste artikkel om det afrikanske kontinentet i de to publikasjonene i de aktuelle årgangene. Funnene mine bekrefter mitt inntrykk av dekningen av Afrika generelt i de to magasinene, noe som kan tyde på at funnene er generaliserbare for *Røde Kors-magasinet* og *Utsyns* dekning av hele det afrikanske kontinentet. Funnene sammenfaller også i relativt stor grad med andre nyere norske studier, som Ulveseth (2004) og Gullestad (2002, 2007).

I hvilken grad observasjonene er generaliserbare for norske bistands- og misjonsorganisasjoner og deres tekster generelt har jeg ikke mulighet til å hevde noe særskilt om ut fra mitt prosjekt alene. Etter å ha lest ulike norske bistands- og misjonsorganisasjoner sine tekster gjennom en tidsperiode på om lag femten år, har jeg fått inntrykk av at det er mye ensidig, negativ dekning og få lokale kilder til informasjonen som formidles. Dessuten er det mye som tyder på at mine funn bekrefter trenden innenfor denne sjangeren i Norge. Blant annet undersøkelser utført av Terje Tvedt og uttalelser fra miljø- og utviklingsminister Erik Solheim (se s. 24), forhenværende bistandsminister Hilde Frafjord Johnsen (se s. 97) og Redd Barna (se s. 3). Samt paneldebatter og seminarer jeg har vært på i regi av alt fra Bistandstorget til UD og HF-fakultetet ved Universitetet i Oslo, og ikke minst uttalelser fra afrikanere (se f. eks s. iv, 63). I tillegg til mine funn, indikerer disse bemerkningene at norske misjons- og bistandsaktørers mål om mindre stakkarsliggjøring, færre offerfremstillinger og et mer symmetrisk forhold mellom giver og mottaker ikke er realisert. Dette til tross for at den nye kursen med de nye målsetningene ble satt på agendaen for alvor for over ti år siden.

Dessuten indikerer mine funn at Arnfreds beskrivelser av utviklingsdiskursens kjennetegn frem til 1990-tallet, som beskrevet innledningsvis i kapittel 6, dominerer RKs og NLMs fremstillinger både på åttitallet og etter årtusenskiftet. Nemlig at de-har-problemene-vi-har-løsningen; at utviklingsretorikken i stor grad viser likegyldighet overfor negative konsekvenser

som følger av utviklingsrelaterte aktiviteter, mens den samtidig anser en hardt prøvet virkelighet som et sannhetsbevis for behovet for utviklingsaktørers intervensjon; at utviklingseksperter er den handlende person; og at organisasjonene forbigår innfødtes erfaringer og kunnskap.

Hva kan årsakene være til at man holder fast på gamle mønstre og mentalitet? Kan det til dels skyldes diskursenes treghet, behovet for å legitimere organisasjonens intervensjon og eksistens, og innsamlingsagendaens behov for fortellinger som rører i hjertet og dermed kanskje øker sannsynligheten for donasjoner og oppslutning?

I likhet med Arnfred (1998) mener jeg at problemet med utviklingsfortellingen ikke er den eventuelle og kanskje uunngåelige forandringen i Sør, ettersom alle samfunn forandrer seg over tid i varierende grad og på ulikt vis, men snarere *den forhåndsdefinerte anvisningen av hvordan denne forandringen i Sør bør foregå foreskrevet av Nord*. Og hvordan organisasjonene gjennom sine tekster tilsynelatende ukritisk aksepterer, reproducerer og distribuerer denne forhåndsdefinerte anvisningen av hvordan endringen bør forløpe seg.

7.1 Likheter mellom organisasjonene og tidsperiodene

Nye bilder likner gamle. Undersøkelsene mine avdekker at RKs og NLMs tekster i stor grad fremstiller Etiopia og Kenya forholdsvis likt, til tross for til dels ulike utgangspunkt. Fortellingenes stoff og setting, utgangspunkt og karakterer skiller seg fra hverandre, men budskapet er identisk: *de andre* trenger hjelp, og *vi* må hjelpe *dem*. Eller eventuelt: *de andre* har fått hjelp, og *vi* hjalp *dem*. I tillegg er holdningene og rollemønstrene i stor grad parallelle, og begge organisasjonenes fremstilling av de to landene preges av mange fremtredende trekk som i varierende grad er beslektet med hverandre.

Negative avvik og ekstraordinære omstendigheter, slik som underernæring, epidemier, massedød, tørke, flom, forfølgelse, trakassering og andre temporære ekstreme forhold, fremstilles i mange tilfeller som normalt og ordinært, særlig i bistands- og bisjonstekstene og i omtalen av Etiopia. I *Utsyns* tekster med misjonsfokus, som jo er primærfokuset i de fleste tekstene deres, er det på den andre siden det normale og ordinære, slik som lokal kultur, levesett og forhold, som ofte fremstilles som negative avvik og noe ekstraordinært. Dette produserer stereotypiske forestillinger og unyansert kunnskap om forholdene og befolkningen i de aktuelle landene, og inviterer til medynk overfor lokalbefolkningen. Negative forskjeller vektlegges, noe som fører til negativ annengjøring og er avstandsskapende snarere enn lærerike og forenende møter. Jeg vil karakterisere et slikt fokus som et uverdige møte med *de andre*, især med tanke på at det foregår over flere tiår og ikke er enkeltstående tilfeller. Det kan være verdt å gjenta at det ligger en innbakt ambivalens i en del av tekstene, særlig i *Utsyns* tekster, i forhold til hva som oppfattes som positivt og negativt i skildringene. Denne tvetydigheten oppstår i det man skal fortolke en

tekst og leseren oppfatter innholdet og budskapet ulikt fra tekstprodusenten (se s. 51-52 for mine anmerkninger omkring dette).

I den negative annengjøringen ligger det altså antakelser og forhåndsantakelser om at *de andre* mangler vesentlige åndelige eller materielle foranstaltninger, som god helse, budskapet om og troen på Jesus, utdannelse, kompetanse, mat, selvstendighet, husly, lykke, velvære, og så videre. Formidlingen bærer preg av et mangelfokus og en afropessimisme basert på bistandens og misjonens diagnostisering av afrikanske samfunn. Organisasjonene identifiserer og definerer problemer samtidig som de foreskriver løsninger og utfører behandlinger. De lever av å være premiss- og løsningsleverandør. Afrika derimot er problem- og mangelleverandør. I overført betydning kan forholdet mellom Norge og Afrika fortone seg litt som en doktor/pasient-relasjon. Slik jeg ser det kan denne diagnostiseringen i ukjente farvann til dels forklares som pseudouniversalisme; organisasjonenes forestilling om universell gyldighet innenfor visse områder, slik som definisjon av fattigdom, barn, synet på elendighet, løsninger, barnearbeid, menneskers plikter og rettigheter, og lignende.

Videre finner jeg en utpreget tilsløring, maskering eller fortielse av reelle årsaker, lokal innsats og lokale tiltak, tingenes videre kontekst, og ulemper ved bistand og misjon. Vi ser en usynliggjøring og marginalisering av livsoppholdsstrategier som gjenspeiler handlingsorienterte og innovative afrikanere. Fortielse av ulemper er primært et trekk ved bistands- og misjonstekstene, siden misjonstekstene ved flere tilfeller kommenterer ulempene ved misjon. På den andre siden konkluderer misjonen alltid med at fordelene ved misjon veier opp for ulempene. Ulempene, slik som trusler, forfølgelse, arrestasjoner, drap, utestengning, mobbing og trakassering av nye kristne, betraktes som et nødvendig onde for å kunne spre det glade budskap om Jesus. Fortapelse oppfattes som verre, eller rettere sagt den verst tenkelige skjebne.

Både i *Røde Kors-magasinet* og *Utsyns* tekster viskes den individuelle og folkegruppeidentiteten til lokalbefolkningen (*de andre*) hyppig ut. Sjelden formidles positive og/eller individuelle egenskaper, personligheter, og meritter (med mindre man er en av *de andre oss*). Norske lesere møter *de andre* uten å få kjennskap til dem, og danner seg på grunnlag av denne type mangelfull informasjon forestillinger om hvem de er og hvor de kommer fra sosialt og geografisk. Man møter lokalbefolkningen (*de andre*) som en homogen gruppe, i den forstand at alle innenfor en bestemt gruppe fremstilles som like. Og i våre tilfeller er bortimot alle enten syke, døende, overgripere, sultne, radmagre, uten håp, hedninger, fattige, hjelpeløse, hjelpetrengende eller handlingslammede. Innenfor sosialpsykologi betegnes dette som utgruppehomogenisering (Stereotypes and prejudice 2000). Norske bistands- og misjonsaktører og deres støttespillere i Norge fremstilles også som en homogen gruppe der alle er like: gode, hjelpsomme, handlende og ressurssterke. Dette kalles inngruppehomogenisering og er samtidig også inngruppefavorisering (ibid). Norske aktører verdsettes, mens *de andre* devalueres. Man overser mangfoldet og nyansene. Et annet interessant trekk ved tekstene er at dersom man fjerner de geografiske

identitets- og stedsmarkørene, slik som ”afrikaner”, ”Afrika”, ”etiopisk”, ”sidamo” og ”Kenya”, er det i mange tilfeller bortimot umulig å avgjøre hvilket land eller område tekstene handler om.

Rolle- og relasjonsmønstre. Det er *vi* som hjelper, ikke *de andre* som skal hjelpe *oss*. Rollene og de medfølgende relasjonene blir derfor overveiende hierarkiske i organisasjonenes favør og lokalbefolkningens disfavør. Et trekk som utpeker seg er at *vi velger* de rollene vi ønsker å fylle. Dette medfører en automatikk i rollefordelingen og relasjonsmønsteret mellom *oss* og *de andre* både tekstlig og i virkeligheten. Ved selv å fylle rollene og subjektposisjonene som giver, tilrettelegger, hjelper, forhandler, lærer, ressurssterk, mentor, beskytter, problemløser, løsnings- og kunnskapsleverandør, behandler, og så videre, *tilskrives* rollenes og subjektposisjonenes underordnede motpart *de andre*. Lokalbefolkningen blir bevisst eller ubevisst mottakere, sårbare, ressursvake, underordnede, traineer, elever, kunnskaps- og kompetanseløse, offer, overgriper, pasient, prøvekanin, problemløser, og lignende, snarere enn for eksempel forandringsagenter, jevnbyrdige samarbeidspartnere, initiativrike handlingsaktører, eller utholdende og kreative i sin overlevelses og/eller livsstrategi. Hver rolle og hver relasjon, implisitt eller eksplisitt uttrykt, vekker bestemte assosiasjoner, som i sin tur kan generere bestemte holdninger, ideer og handlinger overfor de involverte.

Lokalbefolkningen i Etiopia og Kenya blir gjennomgående stakkarsliggjort på grunn av åndelige eller materielle mangler og fremstilt som om de ikke er handlende aktører i sitt eget liv. Offerperspektivet har vært, og ser fremdeles ut til å være, en sentral del av bistands- og misjonsdiskursene. Imidlertid er det ikke fortrinnsvis et offerperspektiv hvor maktrelasjonen er delt inn i offer/overgriper, men snarere offer/hjelper. Ved å plassere *de andre* som offer fratras de ansvar for sin egen tilværelse, mens utelatelse av andre faktorer som lokal maktmisbruk og overgrep, fratras lokale myndigheter, institusjoner av ulike slag og andre aktører ansvar for sine handlinger.

Hvem får bidra med meningsbærende informasjon? Et særtrekk ved fremstillingene jeg har undersøkt er at de norske tekstprodusentene ikke snakker nevneverdig med *de andre* som omtales, de som bistands- eller misjonsaktivitetene berører. Det er en stor grad av overhøring og snakking på vegne av, og lokale gis sjelden anledning til å bidra med meningsbærende utsagn. Dersom de får snakke tillates de kun å snakke innenfor rigide rammer der kritisk refleksjon omkring norsk innsats er fraværende, i alle fall i det som blir formidlet. Jeg får en fornemmelse av at lokalbefolkningens synspunkter og erfaringer ikke verdsettes, men ignoreres. Inntrykket er at man velger og foretrekker antakelser om fremfor innsikt i hva *de andre* tenker og mener, eller hva de selv gjør for sin egen hverdag og sitt eget samfunn. Sagt med andre ord, det mangler kontrapunktisk kildebruk og stedfortredermakten står derfor sterkt og preger skildringene.¹²⁶ Jeg finner det kritikkverdige å neglisjere dette aspektet og den muligheten man har til å la *de andre* få

¹²⁶ Det kan være viktig å merke seg at misjonærene har en dypere lokalkunnskap og en større kjennskap til lokalbefolkningen enn bistandsarbeiderne fordi misjonærene oppholder seg i vesentlig lengre perioder i landene de arbeider i.

definere sine liv og sin situasjon gjennom dialog og slik kunne bidra med konkret innsikt.¹²⁷ Slik jeg ser det, svekker det bildet som blir formidlet og troverdigheten til organisasjonene og deres handlingsgrunnlag.

Lokalbefolkningen blir det som Bourdieu kaller ”rent fylt” innenfor et felt (Bourdieu & Wacquant 1996:86). De blir umyndiggjort og usynliggjort. Med andre ord, de eksisterer ikke, i den forstand at de ikke får realisert sine kapitaler.

Kombinert med lite refleksjon og selvrefleksjon sier disse identifiserte faktorene, etter min mening, en god del om ensformigheten i tekstene og prioriteringene til tekstprodusentene. I tillegg mener jeg det kan være en indikasjon på at innsamlingsagendaen står sterkere enn oppdraget som folkeopplysende og skapende aktører som skal bidra til å redusere kløften mellom Nord og Sør. Innsamlingsagendaen, og kanskje også behovet for å formidle innsats og resultater i forhold til norske donorer som Norad, ser ut til å sperre vegen for nyanserte, reflekterte og fyldigere skildringer av det afrikanske kontinentet.¹²⁸ For meg kan det virke som tekstene i stor grad er fanget av gavens makt i dobbel forstand: Både overfor egne givere, og i forhold til organisasjonenes mottakere.

Leseren lærer i svært begrenset grad om de omtalte samfunnenes historiske, kulturelle, økonomiske, språklige og politiske kontekst. Organisasjonene har et informasjonsmandat, men hva lærer egentlig leserne? Hva vet leseren om Kenya eller Etiopia eller Afrika etter å ha lest bistands- og misjonstekster? Hvilke bilder danner leseren seg av det afrikanske kontinentet? Og hvordan påvirker dette møtet mellom nordmenn og mennesker fra det afrikanske kontinentet?

7.2 Forskjeller mellom organisasjonene og tidsperiodene

Mens bistandstekstene er preget av periodisk og episodisk prioritering av nedslagsfelt og oppmerksomhet, preges misjonstekstene av en mer syklisk prioritering i den forstand at nedslagsfeltet er det samme over lang tid, og at det er en større kontinuitet i deknningen av område og tema. Videre legitimerer organisasjonene sin intervensjon og tilstedeværelse på ulike grunnlag: NLM handler i første rekke ut fra fornemmelsen av åndelig nød og behovet for oppbyggelig lindring, mens RK handler ut fra oppfatningen av materiell nød og behov for bistand. Dette gjenspeiler seg i *Utsyns* og *Røde Kors-magasinet*s tekstlige engasjement, selv om en del av tekstene i *Utsyn* delvis eller helt handler om materiell nød og bisjon.

NLM er mer opptatt av skillet mellom kristen og ikke-kristen enn skillet mellom Nord og Sør, rik og fattig, norsk og etiopisk/kenyansk. Men, ettersom organisasjonen også skiller mellom sistnevnte sosiale og geografiske grupperinger, ser vi en dobbel underordning av *de andre*.

¹²⁷ Det kan være ulike årsaker til dette: språkbarrierer, tidsnød, laber interesse for de forfatteren møter, vil ikke forstyrre eller bryte inn i andres liv, vil kanskje ikke være påtrengende og ydmykende (Eide 2005:95).

¹²⁸ Utover den regulerte rapporteringen organisasjonene leverer til sine økonomiske støttespillere.

Dessuten er hierarkiske annengjøring basert på livssyn vel så marginaliserende som andre hierarkiske distinksjoner.

En annen viktig forskjell mellom de to organisasjonene er at NLM i større grad fremstiller lokale mennesker som ressurspersoner, men kun de som er kristne eller som sannsynligvis kommer til å bli det, altså de som er eller har potensial til å bli *de andre oss*.

Noen unntak til de negative fremstillingene

De andre oss. Denne mellomsjiktgruppen omtales alltid som ressurser og i et positivt lys. De oppgraderes til godhetsdiskursen og til deltakelse i *vårt* fellesskap, så lenge de er tilknyttet organisasjonen.

Misjonærenes beskrivelser av naturen og situasjoner der lokale personer blir frelst, og bilder av smilende og fornøyde mottakere av norsk åndelig og materiell hjelp, med tekst som understreker hvor flott *vår* innsats er for å lindre folks nød eller spre evangeliet.

7.3 Noen tankekors

Paradoks #1. Norske aktører kjemper for egen og andres ytringsfrihet samtidig som *de andre i Sør* sin ytringsrett undergraves ved å begrense deres tilgang til å ytre seg i den norske sørpolitiske konteksten.

Paradoks #2. Organisasjonenes fremstilling av etiopiere og kenyanere i *Røde Kors-magasinet* og *Utsyn* overensstemmer i svært liten grad med deler av organisasjonenes verdier, prinsipper og vedtekter; slik som nestekjærlighet, avholdenhet fra offerfokus, respekt overfor andre, likeverd, solidaritet og RKs humanitetsprinsipp. Mye tyder dermed på at det er en diskrepans mellom idealer og praksis. Dette er noe jeg mener bør undersøkes og debatteres, eller i det minste forholde seg kritisk til.

Paradoks #3. Misjonens fremheving av det lokale som ”unormalt”.

Paradoks #4. Organisasjonene tegner primært et negativt bilde av Afrika, mens lokalbefolkningen tegner et utelukkende positivt bilde av *oss*.

Paradoks #5. ”De gode” leverer et bilde som kan bidra til stigmatisering i samfunnet; som for eksempel i ansikt-til-ansikt-møter, i arbeidsmarkedet, og på den globale arena.

7.4 Betraktninger rundt potensielle negative ringvirkninger for *de andre*

Representasjonen er et tekstlig verk. Men at det er et tekstlig verk betyr ikke at representasjonene er virkelighetsfjerne og dreier seg om ubetydeligheter fordi man ikke har med levende eller

umiddelbart tilgjengelige karakterer, prosesser og situasjoner å gjøre. Snarere tvert imot. Fordi representasjoner er et forsøk på å oversette virkeligheten, og fordi denne oversettelsen og defineringen av sosiale forhold innebærer vurderinger, valg og avgjørelser som påvirker ideer, meninger og handlinger, og som i neste omgang påvirker nye oversettelser, grensetrekkinger, vurderinger, valg og avgjørelser. Dessuten er representasjonene, som bistands- og misjonstekstene, produsert av levende mennesker som er en del av virkeligheten de er en del av.

Endimensjonale tekster blir ikke nødvendigvis mindre riktige av at de er endimensjonale. Men, det blir et mindre riktig bilde av virkelighetens helhet og kompleksitet, og de forvalter bare deler av "sannheten". Problemet ligger vel så mye i det ensidige og like fokuset over tid, som det ensidige "episodiske" bildet den umiddelbare teksten formidler. Samtidig er det problematisk at bildene fremstilles som å representere et presist bilde av virkeligheten, heller enn det fragmentet av *de andres* hverdag og virkelighet som en tekst i realiteten fremstiller. Videre er det problematisk at vi ser det som *vår* rett til å definere *de andre* og skape deres identitet og skrive deres historie, gjennom en meget snever forståelseshorisont, ofte med lite kunnskap om hvem *de andre* egentlig er og hvordan deres samfunn egentlig fungerer, og med minimalt av lokale kilder. Vi setter premissene for møtet mellom *oss* og *de andre*, både tekstlig og i virkeligheten.

Det nyanserte bildet fremstår formelig som forbudt kunnskap (tabu), kunnskapen ingen vil ha. Tabu i den forstand at den kunnskapen som ville bidratt til et mer nyansert bilde av Afrika i stor grad retusjeres bort fordi den blir en slags trussel mot den sosiale orden som bistands- og misjonsorganisasjonene forfekter. Og tilsynelatende foreligger det en motstand mot å synliggjøre det tabubelagte; det nyanserte bildet. Menneskets selvopfatning ser ut til å bli drivkraften til å usynliggjøre det som ikke gagnar deres selvforståelse.

Forenklede forklaringsmodeller kan bidra til eller bli brukt som virkemiddel for å forskyve og maskere aktørers og individers ansvar, både lokale og vestlige. Man kan dermed tilegne seg en fordreid forståelse av det fjernes virkelighet, som Etiopia og Kenya, som kan få konsekvenser for videre samhandling, diagnostisering, og verdensforståelse. Å plassere skylden hos *de andre*, noe som forekommer relativt hyppig, maskerer dessuten vestlige feilsteg, faderer og nederlag i bistands- og misjonskonteksten, og kan dermed bidra til en feilaktig oppfatning av organisasjonene.

7.5 Etterlysning

Kontrapunktisk kildebruk. En slik tilnærming vil etter min mening være nødvendig for å løse opp stereotypier og stivnede verdensforståelser, noe som igjen kan stimulere til endrede relasjoner i verden samt utfordre de rikes hegemoni og definisjonsmakt. Kontrapunktisk kildebruk innebærer blant annet at lokalbefolkningen får mulighet til å eksistere som uavhengige, tenkende mennesker i norske bistands- og misjonstekster.

Dialog. At man snakker sammen. Hvordan kan tekstprodusentenes og leserne vite hva lokalbefolkningen tenker, mener, oppfatter og erfarer hvis man ikke snakker med dem som likeverdige mennesker, men gjetter oss til svarene?

Empowermentperspektiv. Empowermenttankegangen legger vekt på ansvar.¹²⁹ I en bistandskontekst vil det si at *de andre* selv skal være aktive for å komme seg ut av den vanskelige situasjonen de er i dersom dette er en ikke-ønsket/ikke-ønskelig situasjon for dem, og ut av det asymmetriske forholdet de befinner seg i. *De andre* er selvstendige, tenkende og handlende individer. De skal være med i hele ”utviklings”-prosessen og ta ansvaret for sitt eget liv og sine egne valg. Ansvar kan være tvetydig innenfor et slikt perspektiv. Det er på den ene siden viktig å frata folk ansvaret for noe de ikke rår over, mens det på den andre siden er viktig å ansvarliggjøre *de andre* i forhold til sine egne liv.

Humanisering. Afrikanere, utover *de andre oss*, som handlende aktører. Stereotypiene er til hinder for dialog, samarbeid og symmetriske relasjoner, tror jeg.

Nyansering. Synliggjøring av mangfold og variasjoner. Rom for kritiske innspill. Mer nyanserte bilder som ikke fokuserer så sterkt på å demonstrere norsk givervilje, godhet og hjelpsomhet. Og som ikke fremstiller negative avvik som normalen på det afrikanske kontinentet.

Det er som vi så ovenfor ikke bare Afrika det gis et unyansert bilde av. Bildet er minst like unyansert av *oss*. Det er en vesentlig forskjell mellom å gi et unyansert bilde av seg selv for å fremstille og fremheve seg selv som en god organisme og det å gi et unyansert bilde av *de andre* for å underordne *de andre* under *oss* og slik også fremheve seg selv. *Vår* godhet øker proporsjonalt med *de andres* elendighet dersom *vi* kan delta i å redusere denne elendigheten og samtidig kringkaste *vår* deltakelse i denne godhetsprosessen.

Alternative, motdiskursive representasjoner. For å oppnå endringer i holdninger og handlinger i Nord, er det viktig med fremstillinger som utfordrer de dominerende fortellingene om Sør samtidig som man må være kritisk til det inntrykket vestlige aktører skaper av samfunn, land og mennesker i Sør.

Selvrefleksjon. Refleksjon over det sørpolitiske systemets historie, inkludert misjonens, bistandens og utenrikspolitikken historier, over hva bistand og misjon gjør og har gjort med de afrikanske landene, tekstprodusentens tette bånd med makteliter og tilgang til hendelser, relasjoner og tilstander. Videre bør det etableres i tekstene at dette bildet som presenteres på ingen måte er en dekkende fremstilling av hvordan det er å leve i Afrika, og at det ikke nødvendigvis er en sammenheng mellom fattigdom og en lykkelig og ”bedre” tilværelse, eller mellom bistand/misjon og lykkelighet og bedre levekår.¹³⁰ I et folkeopplysningsperspektiv er det også

¹²⁹ Eggebø 2007.

¹³⁰ Kenya skårer høyere enn Norge på den globale lykkeindeksen, mens Etiopia som er regnet som et av verdens fattigste land skårer nesten like høyt som Norge på denne skalaen.

nødvendig med tekster som ser på bistand og misjon med kritiske øyne, som slipper til *de andres* synspunkter av mennesker som ikke er fanget av gavens makt eller tilknyttet til organisasjonene.

Informasjons- og kildekritiske lesere. At offentligheten som diskursiv kontrollinstans må våkne og sette spørsmålstegn ved det som fremstilles og de forestillingene om verdensrelasjonene, tingenes tilstand, seg selv og *de andre* som er gjort naturlige, selvfølgelige og normale.

Bortfall eller kraftig nedtoning av hierarkisk annengjøring. Kan bistands- og misjonsorganisasjonene i sine tekster om Afrika dreie den vertikale hierarkiske aksene og verdensforståelsen til et horisontalt syn som virkelig verdsetter nyanser og likeverd og også viser dette gjennom sin representasjon av *de andre*?

Dessuten mener jeg det er rimelig å kunne forvente at organisasjonenes verdigrunnlag ikke oppheves, men blir ivaretatt i representasjonene av *de andre*.

7.6 Tiltak

Tekstprodusenter som skriver om det afrikanske kontinentet, både sørpolitiske aktører, media og forskere, bør tenke gjennom hvilken betydning fremstillingene de produserer kan ha for *de fremstiltes* selvbilde, både på et personlig og nasjonlig nivå.¹³¹ Videre bruker leseren teksten, bevisst eller ubevisst, som ledd i sin egen identitetsdannelse. Ut fra hva man leser og hvordan man tolker det velger man å identifisere eller ikke identifisere seg med det eller de man leser om, samtidig som man velger hvordan man skal forholde seg til saksforholdet og virkelighetsbildet. Jeg tror derfor det er viktig at tekstprodusentene er bevisst konsekvensene av de verdensbildene, selvbildene, identitetene og sosiale gruppene som fremstilles i tekstene, og av det ansvaret man har ved å systematisk tilføre mening til verden.

Bom, Hansen & Rasmussen (2004:93) foreslår at tekstprodusenter forestiller seg at de leser teksten høyt for den eller de som omtales, kategoriseres og typifiseres i teksten. Deres forslag samsvarer med mine tanker om hvordan man kan produsere mer nyanserte bilder av det afrikanske kontinentet, eller også generelt av utgrupper.

De spør: ”Hvilken fornemmelse gir det?”. Den som fremstiller teksten blir nødt til å tenke gjennom hvorvidt de har dekning for sine utsagn, og på språkbruken sin. Kan de stå for den virkelighetskonstitueringen som teksten står for og bidrar til? Slutter de seg til det som blir sagt? Hvilke alternative kilder kan brukes, og hvordan ville teksten og verden fremstått dersom andre kilder og andre tilnærminger til *de andre* ble brukt?

Videre påpeker de at ”ved at forestille sig, at man læser højt for en repræsentant fra en kategori i teksten, kan man få et billede af de implicite holdninger, der er i teksten. Hvad

¹³¹ Forestiller meg nasjonen som ”en” person, det vil si en enhet med et kollektivt selvbilde, der jeg synes at ”nasjonalt” ikke uttrykker det jeg vil si. Godt mulig begrepet bare gir mening for meg, og må forkastes.

konstituerer kategorien, og hvad udelukker kategorien?"(ibid). Disse implisitte holdningene kan spenne fra holdningene overfor *de andre* og til seg selv generelt til (mangel på) arbeidsetiske holdninger i behandlingen av det ukjente og den virkelighet som er fjern fra og for *oss*. Det kan også avdekke kunnskaps- og argumentasjonsbrister og det kan være en vekker om at man gir sin tilslutning til holdninger man kanskje ikke er enige i og ikke vil identifiseres med. Med andre ord gir det en mulighet til å vekke en refleksjonsprosess som kan heve kvaliteten på teksten og underliggjøre det doksiske.

Dette sitatet viser lovende tegn på nye tanker innenfor de sørpolitiske aktørenes mentalitet:

Opplysningsarbeidet - gjennom frivillige organisasjoner, såvel som skoleverket og andre instanser - må styrkes som alternativ til navlebeskuende selvgodhet og veldedighetsperspektiver. Vi trenger bedre innsikt i årsaker og sammenhenger, i strukturelle spørsmål og maktrelasjoner, slik at vi blir bedre rustet til å utforme våre bidrag til å løse problemene sammen med andre. Her står dialogen og samhandlingen med Sør sentralt, ikke minst i en tid med store geopolitiske endringer der nye stormakter i Sør vokser fram.

Kathrine Sund, styreleder i Rorg 2008

Referanser

Litteratur

- Aarekol, Lena (1995). *Private organisasjoner som kanal for norsk bistand. Norsk Luthersk Misjonssamband i Etiopia 1963-1990*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Tromsø
- African intellectuals: Rethinking politics, language, gender and development*. Thandika Mkandawire (red.). CODESRIA Books: Dakar; Zed Books: London - New York, 2005
- Allern, Sigurd (1996). *Kildenes makt. Ytringsfrihetens politiske økonomi*, 2. utgave. Pax: Oslo
- Amaoka, K. Y. (1999). *Foreword*, i Thandika Mkandawire og Charles Chukwuma Soludo: *Our continent, our future: African perspectives on structural adjustment*. Africa World Press: Trenton, NJ
- Arendt, Hannah ([1963] 1990). *On revolution*. Penguin Books: London
- Arendt, Hannah (1970). *On violence*. Harcourt, Brace & World: New York
- Arnfred, Signe (1998). "From quest for civilization to war against poverty: Observations regarding development discourse", i Signe Arnfred og Henrik Secher Marcussen (red.): *Concepts and metaphors: ideologies, narratives and myths in development discourse. Occasional paper no. 19*. International Development Studies, Roskilde University: Roskilde, s. 72-91.
- Ashcroft, Bill og Pal Ahluwalia (2001). *Edward Said*. Routledge: London - New York. (Routledge critical thinkers: essential guides for literary studies)
- Baaz, Maria Eriksson (2002). *The white wo/man's burden in the age of partnership: A postcolonial reading of identity in development aid*. Ph.d. dissertation. Department of peace and development research (PADRIGU), Göteborg University: Göteborg
- Baaz, Maria Eriksson (2005). *The paternalism of partnership: A postcolonial reading of identity in development aid*. Zed Books: London - New York
- Balsvik, Randi Rønning (2004). *Afrika i eit historiografisk perspektiv*. Det Norske Samlaget: Oslo
- Bhabha, Homi K. (1994). *The location of culture*. Routledge: London - New York
- Biko, Steve ([1971] 1996). "The definition of black consciousness", i *I write what I like: A selection of his writings*. Ravan: Randburg, s. 48-53.
- Bistandsmeldingen*. Utenriksdepartementet: Oslo, 2004. (St.meld.nr. 35 (2003-2004)) (Full tittel: *Felles kamp mot fattigdom. En helhetlig utviklingspolitikk*.)
- Bom, Søren, Mads Tamborg Hansen & Gitte Grønlund Rasmussen (2004). *En kritisk diskursanalyse – som strategi til forandringskommunikasjon*, Speciale i kommunikasjon, Roskilde Universitetscenter. (Dansk "masteroppgave".)
- Bourdieu, Pierre og Loïc J.D. Wacquant ([1992] 1996). *Refleksiv sosiologi – mål og midler*, overs. Henning Silberbrandt [fra fransk etter *Reponse* (1992) og delvis (s. 17-53) fra amerikansk etter *An invitation to reflexive sociology* (1992)]. Hans Reitzels Forlag: København
- Bourdieu, Pierre ([1994] 1998). *Practical reason: On the theory of action*, overs. Polity Press i samarbeid med Blackwell. Polity: Cambridge
- Brannigan, Augustine (2006). "Introduction to Aldine Transaction Edition", i Muzafer Sherif ([1967] 2006): *Social interaction: Process and products*. Aldine Transactions: New Brunswick, USA - London, UK, s. ix-xvi.
- Bugnion, François (1995). "Red Cross law", i *International Review of the Red Cross*, nr. 308, s. 491-519.
- Carter, Lynn (2006). "Postcolonial interventions within science education: Using postcolonial ideas to reconsider cultural diversity scholarship", i *Educational Philosophy and Theory*, vol. 38, nr. 5, s. 677-691.

- Chabal, Patrick og Jean-Pascal Daloz (1999). *Africa Works: Disorder as political instrument*. The International African Institute i samarbeid med James Curry: Oxford og Indiana University Press: Bloomington – Indianapolis. (African issues.)
- Chakravorty, Swapan, Suzana Milevska & Tani E. Barlow (2006). *Conversations with Gayatri Chakravorty Spivak*. Seagull Books: London - New York – Calcutta
- Concepts and metaphors: ideologies, narratives and myths in development discourse. Occasional paper no. 19* (1998). Arnfred, Signe og Henrik Secher Marcussen (red.). International Development Studies, Roskilde University: Roskilde
- Dollar, David og Lant Pritchett (1998). *Assessing aid: What works, what doesn't, and why. A World Bank Policy Research Report*. Oxford University Press: Washington D.C.
- Eggebø, Helga (2007). *Offeromgrepet: til last eller gagn?: undersøking av offeromgrepet med utgangspunkt i institusjonell etnografi*. Masteroppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo
- Eide, Elisabeth (1999). "Journalistene og 'de der nede' (Vesten og Resten)", i *Nordicom-Information*, 4/1999, s. 9-20.
- Eide, Elisabeth (2001). "'Vi' og 'dem'?", i Elisabeth Eide (red.): "De der nede": Reportasje utenfor allfarvei, 2.utgave. IJ-forlaget: Kristiansand, s. 9-26.
- Eide, Elisabeth (2002). "'Vi' og 'de Andre' – sett og oversett", i Elisabeth Eide og Rune Ottosen (red.): *Krigens Retorikk: Medier, myter og konflikter etter 11. september*. Cappelen: Oslo, 2002, s. 49-80.
- Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen (2005). *Å se verden fra et annet sted: Medier, norskhet og fremmedhet*. Cappelen: Oslo
- Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen (2008). *Verden skapes hjemmefra*. Cappelen: Oslo
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and social change*. Polity: Cambridge
- Fairclough, Norman (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman: Harlow. (Language in social life series.)
- Fanon, Frantz (2001). "The pitfalls of national consciousness", i *The wretched of the earth*, overs. Constance Farrington. Penguin Books: London, s. 119-165. (Penguin Classics. Utk. første gang 1961.)
- Foucault, Michel (1980). *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings 1972-1977*, overs. Colin Gordon, Leo Marshall, John Mepham og Kate Soper. Colin Gordon (red.). Harvester Wheatsheaf: New York – London – Toronto – Sydney – Tokyo – Singapore
- Foucault, Michel (1999). *Diskursens orden: Tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. desember 1970*, overs. og etterord Espen Schaanning. Spartacus: Oslo. (Virus-serien, nr. 3. Utk. første gang på fransk i 1971.)
- Grandhagen, Egil (1985). "Etiopia i krise", i *Utsyn* 5/1985. Norsk Luthersk Misjonssamband: Oslo, s. 4.
- Grønmo, Sigurd (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Fagbokforlaget: Bergen
- Gullestad, Marianne (2002). *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Universitetsforlaget: Oslo
- Gullestad, Marianne (2007). *Misjonsbilder: Bidrag til norsk selvforståelse. Om bruk av foto og film i tverrkulturell kommunikasjon*. Universitetsforlaget: Oslo
- Gugler, Josef (2003). *African film: re-imagining a continent*. Indiana University Press: Bloomington – David Philip: Cape Town – James Currey: Oxford
- Gutting, Gary (2005). *Foucault: A very short introduction*. Oxford University Press: Oxford - New York
- Haug, Christian (2006). *Krigens uverdige ofre: - En komparativ analyse av norske og amerikanske avisers dekning av angrepet på Afghanistan 2001*. Masteroppgave i medievitenskap, Universitetet i Oslo
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips (2002). *Discourse analysis as theory and method*. Sage: London -Thousand Oaks - New Dehli
- Karlsen, Pål Johan (2007). "Den utskjelte IQ-testen", i *A-magasinet*, 16.11.2007, s. 64-66.

- Krogh, Unni (1995). *"Bilder av Etiopia". Norske misjonærer i Sør-Etiopia 1948-1974.*
Hovedoppgave i historie, Universitetet i Tromsø
- Kromer, Ed (2003). "The illth of nations", *McGill Reporter*, April 3, 2003, volume 35: 2002-2003, no. 13. McGill University: Montreal
- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (1985). *Hegemony & socialist strategy: Towards a radical democratic politics.* Verso: London - New York
- Lie, Jon Harald Sande (2006). "Utvikling, frivillige organisasjoner og utenrikspolitikk", i Birgitte Kjos Fonn, Iver B. Neumann & Ole Jacob Sending (red.) (2006): *Norsk utenrikspolitisk praksis: Aktører og prosesser.* Cappelen: Oslo, s. 138-164.
- Likhetens paradokser: Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge* (2001). Lien, Marianne E., Hilde Lidén & Halvard Vike (red.). Universitetsforlaget: Oslo
- Liland, Frode og Kirsten Alsaker Kjerland (2003). *Norsk Utviklingshjelps historie 3. 1989-2002: På bred front.* Fagbokforlaget: Bergen
- Malik, Kenan (1996). *The meaning of race: Race, history and culture in Western society.* Macmillan Press: Basingstoke - London
- Mengara, Daniel, M. "Perceptions of African feminism: A socio-historical perspective", i Mengara, Daniel M. (red.) (2001): *Images of Africa: Stereotypes & realities.* Africa World Press: Trenton, N J - Asmara, Eritrea, s. 281-306.
- Mkandawire, Thandika (1996). "The social sciences in Africa: Breaking local barriers and negotiating international presence", i Signe Arnfred og Henrik Secher Marcussen (red.): *Concepts and metaphors: ideologies, narratives and myths in development discourse. Occasional paper no. 19.* International Development Studies, Roskilde University: Roskilde, 1988, s. 92-119.
- Mudimbe, V. Y. (1988). *The invention of Africa: Gnosis, Philosophy, and the order of knowledge.* Indiana University Press: Bloomington - Indianapolis
- Mudimbe, V. Y. (1994). *The idea of Africa.* Indiana University Press: Bloomington - Indianapolis; James Curry: London
- Nederveen Pieterse, Jan (2000). "After post-development", i *Third world quarterly*, vol. 21, nr. 2, 1 April 2000, s. 175-191.
- Neumann, Iver B. (2001). *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse.* Fagbokforlaget: Bergen
- Ngũgĩ wa Thiong'o (1986). *Decolonising the mind: The politics of language in African literature.* James Curry: London; Heinemann Kenya: Nairobi; Heinemann: Portsmouth N.H.; Zimbabwe Publishing House: Harare
- Ngũgĩ wa Thiong'o (1999). "Europeiskspråklighet, universiteter og Den magiske kilden"¹³², Overs. Kai Swensen, i Fellestrådet for Afrika (red.) (2000): *Fellestrådet Afrika-årbok 2000-2001: Afrikanere om Afrika.* Solidaritet: Oslo, s. 33-46.
- Ngũgĩ wa Thiong'o (2003). "Europhone or African memory: the challenge of the pan-Africanist intellectual in the era of globalization", i Thandika Mkandawire (red.) (2005): *African intellectuals: Rethinking politics, language, gender and development.* CODESRIA Books: Dakar; Zed Books: London - New York, s. 155-164.
- Norsk sør-politikk for en verden i endring. Rapport fra Nord-Sør/Bistandskommissjonen.* Utenriksdepartementet: Oslo, 1995. (Norges offentlige utredninger, NOU 1995:5)
- Nugent, Paul (2004). *Africa since independence: A comparative history.* Palgrave Macmillan: Basingstoke - New York
- Nygård, Roald (1993). *Aktør eller brikke? – om menneskers selyforståelse.* Gyldendal: Oslo
- Pickering, Michael (2001). *Stereotyping: The politics of representation.* Palgrave: Basingstoke
- Plan for diakoni.* Kirkerådet, Den norske kirke: Oslo, 1987.

¹³² Artikkelen er basert på en forelesning på Clares Hall, Cambridge, mai 1999, gjengitt i *Research in African Literatures*, Indiana University Press nr. 1, våren 2000.

- Postcolonial Criticism* (1997). Moore-Gilbert, Bart, Gareth Stanton & Willy Maley (red.). Longman: London - New York
- Ramirez, Victoria (2001). "The Herero in the Hartz: Pynchon's re-presentation of race relations in *Gravity's Rainbow*", i Daniel Mengara (red.): *Images of Africa: Stereotypes & realities*. Africa World Press: Trenton, NJ - Asmara, Eritrea, 2001, s. 219-234.
- Repstad, Pål (1973). *Misjonen ser på u-landa. En innholdsanalyse av norske misjonsblader*. Hovedoppgave i statsvitenskap, Universitetet i Oslo
- Ruud, Arild Engelsen og Kirsten Alsaker Kjerland (2003). *Norsk utviklingshjelps historie 2. 1975-1989: Vekst, vilje og utfordringer*. Fagbokforlaget: Bergen
- Ryen, Randi (2005). *Mottakerdeltakelse: En studie av to norske bistandsorganisasjoners erfaringer over dilemmaer knyttet til mottakerdeltakelse*. Hovedoppgave i pedagogikk, Universitetet i Oslo
- Ryle, John (2005). "Introduction: The many voices of Africa", *Granta 92: The view from Africa*. Granta Publications: London.
- Said, Edward W. ([1978] 2003). *Orientalism*. Penguin Books: London. (Penguin Classics)
- Said, Edward W. (1993). *Culture and imperialism*. Alfred A. Knopf: New York
- Sen, Sharmilla. "Playing Africa: Fictions of Ferdinand Oyono", i Daniel Mengara (red.): *Images of Africa: Stereotypes & realities*. Africa World Press: Trenton, NJ - Asmara, Eritrea, 2001, s. 375-392
- Shohat, Ella (1992). "Antimonies of exile: Said at the frontiers of national narrations" i Michael Sprinker (red.) (1992): *Edward Said: A critical reader*. Blackwell: Oxford, UK - Cambridge, USA, s. 121-143.
- Sherif, Muzafer ([1967] 2006). *Social interaction: Process and products*. AldineTransactions (Transaction): New Brunswick, USA - London, UK
- Shohat, Ella og Robert Stam (1994). *Unthinking eurocentrism: Multiculturalism and the media*. Routledge: London - New York
- Simensen, Jarle (2003). *Norsk utviklingshistorie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden*. Fagbokforlaget: Bergen
- Snow, Nancy (2007). *The arrogance of American power: What U.S. leaders are doing wrong and why it's our duty to dissent*. Rowman & Littlefield: Lanham – Boulder – New York – Toronto – Oxford
- Solheim, Erik (2007). "Et annet Afrika", i Dagbladet 15.10.2007, s. 37.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1983). "Can the subaltern speak?", i Lawrence Grossberg og Cary Nelson (red.) (1988): *Marxism and the interpretation of culture*. University of Illinois Press: Urbana - Chicago, s. 271-313.
- Stangor, Charles (2000). "Volume overview", i Stangor, Charles (red.): *Stereotypes and prejudice: Essential readings. Key readings in social psychology*. Psychology Press/Taylor & Francis: Philadelphia, USA - Hove, UK, s. 1-19.
- Stereotypes and prejudice: Essential readings. Key readings in social psychology*. Charles Stangor (red.). Psychology Press/Taylor & Francis: Philadelphia, USA - Hove, UK, 2000.
- Stiglitz, Joseph E. (1998). "Foreword", i David Dollar og Lant Pritchett (1998): *Assessing aid: What works, what doesn't, and why. A World Bank Policy Research Report*. Oxford University Press: Washington D.C.
- The post-colonial studies reader, 2 utg.* Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths & Helen Tiffin (red.). Routledge: London - New York, 2006
- Timberlake, Lloyd (1987). *Afrika i krise*, overs. Øystein Randers-Pehrson. Cultura: Oslo
- Turner, Victor (1967). *The forest of symbols: Aspects of Ndembu ritual*. Cornell University Press: Ithaca, N.Y.
- Tvedt, Terje (2003). *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt: Den norske modellen*. Gyldendal: Oslo. (Makt- og demokratiutredningen 1998-2003)
- Tvedt, Terje (2007). "De hvite hjelperne i de hvite bilene", i *Aftenposten*, 05.03.2007.

- Ulveseth, Kari (2004). *Fra misjonsmark til markeds plass: En diskursanalyse av Kirkens Nødhjelps fremstillinger av Nigeria og Sudan fra 1960 til 2000*. Hovedfagsoppgave i medievitenskap, Universitetet i Oslo
- Utsyn*, nr. 17, 7.09.2007: "Stakkars dem"
- Wainaina, Binyavanga (2005). "How to write about Africa", *Granta 92: The view from Africa*. Granta Publications: London.
- Wiredu, Kwazi (1996). *Cultural universals and particulars: An African perspective*. Indiana University Press: Bloomington - Indianapolis
- Wittgenstein, Ludwig (1922). *Tractatus logico-philosophicus*. Kegan Paul, Trench, Trubner: London; Harcourt, Brace: New York
- Young, Robert J. C. (2003). *Postcolonialism: A very short introduction*. Oxford University Press: Oxford
- Østbye, Helge, Knut Helland, Karl Knapskog & Leif Ove Larsen (2002). *Metodebok for mediefag*, 2. utgave. Fagbokforlaget: Bergen
- Årsrapport 1984*. Norad: Oslo, 1985
- Årsrapport 2003*. Norad: Oslo, 2004

Nettsteder til organisasjoner og online publikasjoner og oppslagsverk

- Addis Tribune* [online] 25.01.2002: *Flora and fauna face total destruction in Ethiopia*. URL: <http://www.addistribune.com/Archives/2002/01/25-01-02/Flora.htm> [Lesedato: 30.10.2007]
- African declaration on NEPAD: We do not accept NEPAD! Africa is not for sale!* (2002). URL: <http://www.ign.org/page/235/1/> [Lesedato: 26.10.2007]
- Bistandsnemnda (2005). *Retningslinjer for å skille statlig subsidiert utviklingssamarbeid fra annen misjons og kirkelig virksomhet*. URL: <http://www.bistandsnemnda.no/newsread/ReadImage.asp?WCI=GetByID&IMAGEID=24&DOCID=10033> [Lesedato: 12.10.2007]
- Bistandsnemnda (2007). *BNs vedtekter*. URL: <http://www.bistandsnemnda.no/newsread/news.asp?n=&docid=10030&wce=dok> [Lesedato: 12.10.2007]
- Bolle, Tor Aksel og Øystein Meland (2003). *Bistand, bønn og bibler*. URL: <http://www.xmag.no/id/865> [Lesedato: 12.10.2007]
- Diverse afrikanske sivilsamfunnsorganisasjoner (2002). *Afrikas sivile samfunns erklæring om Nepad*, overs. Fellestrådet for Afrika. URL: www.afrika.no [Lesedato: 25.10.2007]
- Espegren, Oddvar (2005). *Misjon og bistand*. URL: <http://www.bistandsnemnda.no/newsread/news.asp?n=&docid=10080&wce=dok> [Lesedato: 12.10.2007]
- Fjeldstad, Øivind (2002). *Norsk bistand i 50 år*. URL: <http://www.undp.no/monetas/historie14a.html> [Lesedato: 16.02.2008]
- Handlingsprogram 2005-2008*. Norges Røde Kors, 2005. URL: http://www.rodekors.no/Nyheter_og_presse/publikasjoner/Vart_oppdrag_er_a_avdekke_hindre_og_lindre_menneskelig_nod_og_lidelse/ [Lesedato: 17.08.2008]
- Harnes, Terje Olav (2004). *Studietilbud for teltmakere*. URL: <http://www.nlm.no/index.php?pid=144§ion=news&rowcount=0&id=2208> [Lesedato: 01.11.2007]
- Har kulturen med oss* (2002). URL: http://www.norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=616 [Lesedato: 28.11.2007]
- Humanitarian values and response to crisis*. The International Committee of the Red Cross (ICRC), 1995. URL: <http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/57JMLZ> [Lesedato: 17.08.2008]

Lausannepakten (1974). URL: <http://www.norme.no/> [Lesedato: 12.10.2007]

Norsk råd for misjon og evangelisering (NORME) (2007). *Nyheter 5.juli 2007*. URL: <http://www.norme.no/>. Lesedato: 08.10.2007.

Norsk råd for misjon og evangelisering (NORME) (2008). *Fakta om NORME*. URL: <http://www.norme.no/>. Lesedato: 10.08.2008.

Nygaard, Arnfinn (2006). *Hva er folkelig forankring?*. URL: <http://www.rorg.no/Artikler/1227.html> [Lesedato: 12.10.2007]

Om Bistandstorget. URL: <http://www.bistandstorget.no/newsread/news.asp?n=5001> [Lesedato: 17.08.2008]

Om NLM. URL: <http://www.nlm.no/index.php?pid=1009> [Lesedato 01.11.2007]

Our vision and mission. URL: <http://www.ifrc.org/who/> [Lesedato: 17.08.2008]

Pictet, Jean (1979). *The fundamental principles of the Red Cross: Commentary*. URL: http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/html/EA08067453343B76C1256D2600383BC4?OpenDocument&Style=Custo_Final.3&View=defaultBody3 [Lesedato: 14.09.2008]

Richard Nixon-sitat (2002). URL: <http://www.undp.no/monetas> [Lesedato 16.02.2008]

Røde Kors' prinsipper og verdier. URL: http://www.rodekors.no/Om_Rode_Kors/Rode_Kors_prinsipper_og_verdier/ [Lesedato: 17.08.2008]

Kathrine Sund (2008). *Vi trenger Sør i opplysningsarbeidet!* URL: <http://www.rorg.no/Artikler/1800.html> [Lesedato: 05.06.2008]

Sydnes, Anne Kristin (2000). *'Nord/Sør-informasjon inn i et nytt årtusen'. Tale av bistandsminister Anne Kristin Sydnes på årsmøtet i RORG-Samarbeidet 2000*. URL: <http://www.rorg.no/Artikler/1024.html> [Lesedato 07.07.2008]

Sæverås, Elin (2007). *Misjonærbehov framover*. URL: <http://www7.nlm.no/mobilisering/page.php?mtid=6&elid=121> [Lesedato 01.11.2007]

Tilskuddsordninger for norske og internasjonale frivillige aktørers humanitære bistands- og utviklingssamarbeid. URL: <http://www.norad.no/default.asp?FILE=items/2612/108/retningslinjer.doc> [Lesedato: 12.10.2007]

Verden for Kristus. URL: <http://www.verdenforkristus.no/> [Lesedato: 06.02.2008]

Vår diakoniprofil. URL: http://www.kirkenssosialtjeneste.no/default.asp?V_DOC_ID=769 [Lesedato 13.11.2008]

Artikler for næranalysene

Oseng, Gunnar (1980). "Besatt av Satan", i *Utsyn* 35/1980. Norsk Luthersk Misjonssamband: Oslo [Id-nummer i oppgaven: UT152].

Ukjent (1980). "Med enkle midler i Kenya", i *Over alle grenser* 1/1980. Norges Røde Kors: Oslo, s. 24 [Id-nummer i oppgaven: RK4].

Råheim, Erik (1985). "Romjul i Etiopia: Deilig er jorden...", i *Røde Kors* 1/1985. Norges Røde Kors: Oslo, s. 6-7 [Id-nummer i oppgaven: RK191].

Grandhagen, Egil (1985). "Etiopia i krise", i *Utsyn* 5/1985. Norsk Luthersk Misjonssamband: Oslo, s. 4 [Id-nummer i oppgaven: UT713].

Saltbones, Olav A. (2000). "Gjør vi det rette? Misjonærer mellom moskeene", i *Utsyn* 28/2000. Norsk Luthersk Misjonssamband: Oslo, s. første, siste. [Id-nummer i oppgaven: UT923].

Pandya, Jemini (2000). "Regn gir håp i Etiopia", overs. Norges Røde Kors, i *Tankefors* 3/2000. Norges Røde Kors: Oslo, s. 40 [Id-nummer i oppgaven: RK259].

Personlig korrespondanse

Ngũgĩ wa Thiong'o (2007). E-postkorrespondanse 03.12.2007

Oseng, Gunnar (2007). E-postkorrespondanse 06.08.2007

Pandya, Jemini (2007). E-postkorrespondanse

Spivak, Gayatri Chakravorty (2008). E-postkorrespondanse 08.05.2008

UT 152, 35/80

Besatt av Satan

Det satt en flokk menn under det store treet utenfor en landsby i Etiopia. Midt i flokken sto en hogreist mann i sine beste år. Ved siden av mannen satt en gutt i 12-13 årsalderen – litt pjuskete og med et utrolig og redd blikk. På huk framfor mannen med gutten satt trollmannen.

Hva er det som ennå mangler på at gutten min skal bli frisk? Krever stamnelovene og ingene enda mer av meg?

Mannen ser på trollmannen og landsbyeldstene med øyne fulle av fortvilelse og bønn om hjelp. I snart to år hadde gutten vært syk. Lite og ingen nytte hadde faren hatt av han som gjetergutt denne tiden. Anfallene hadde bare blitt hyppigere etter som tiden gikk. Folk ristet på hodet. Ingen vanlig sykdom dette her, sa de. – det er satan som herjer med gutten. Besatt av satan!

– Det mangler nok fortsatt noe, mumlet trollmannen og pirket i marka med en trepinne.

– Men du vet selv hvor mange penger du har mottatt – tenk på oxen og geitene som jeg har slaktet. Mannen sukket tungt. Han tenkte også på de tre barna han hadde sendt fra seg for å få mat til de som var igjen. Sake, den yngste av jentene, hadde klynget seg til ham: – Du vet, far, jeg kommer ikke til å få mer mat hos onkel enn hos dere. Onkel har stor familie, og jeg kommer til å slite hele dagen med vannbæring og vedskanking



Slik samlet mennene i Etiopia til råd når noe skal diskuteres. Her fra et landsbystyre i Korso.

Jo, han hadde gjort det han kunne for å berge gutten. Pengene var det slutt på, og kvegflokken hadde skrumpet inn til ei ku og noen få geiter. Det krympet seg inne i gutten. Han visste hva faren følte og tenkte. De andre mennene i flokken visste det også.

– Du må slakte en svart sau, så skal gutten din bli frisk. Trollmannen hadde lagt fra seg trepinnen og rettet seg opp.

En svart sau –

En svart sau kan ikke hjelpe meg.

Da med ett reiste gutten seg. – Dere kan bare slutte å diskutere meg. Det er ingen hjelp i det likevel. En svart sau kan ikke hjelpe meg. Jeg vet selv hvor jeg skal gå for å bli frisk.

– Hvor? Flere av eldstene undret seg.

– Det sier jeg ingenting om, for dere vil ikke tro det likevel. Men jeg vet hvor jeg skal gå. Han hoppet over de nærmeste, og la på isprang.

Et par timer senere banket det hardt på døra til den etiopiske stasjonsstyrelsen på misjonsstasjonen i Mega. Utenfor sto en svett og andpusten gutt som spurte om han kunne få "timhirt"-undervisning. Det var midt i skoleåret, men stasjonsstyrelsen trodde han kunne få en plass i første klasse ut året.

– Nei, det er en annen slags undervisning jeg vil ha. Gutten virket ikke interessert i en plass på folkeskolen. I mellomtiden var faren, som hadde lept etter gutten, kommet til. Han forklarte hva som hadde hendt. Stasjonsstyrelsen forsto at det var et bibelkurs gutten mente, og forklarte at de hadde ikke fått

starta opp med noe bibelkurs etter jul. Han burde reise til Yavello, misjonsstasjonen i nord, for der visste han de hadde et slikt kurs. Faren ble overbevist, og han ville selv reise sammen med gutten. Hvorfor skulle han ikke prøve siste utvei selv om han tvilte aldri så mye.

For de dro fra Mega, samlet en del kristne seg til bønn for gutten. Gutten fikk plass ved bibelkurset i Yavello, og det ble ofte bedt både for han og familien. Da faren en uke senere reiste tilbake til Mega, visste han at noe hadde skjedd med gutten hans.

– Du må få høre om Jesus

Hvordan hadde så gutten fått rede på hvor han skulle henvende seg i sin nød?



Misjonær Gunnar Oseng som her forteller fra Etiopia er fra Hornnes.

– Jeg gjette sammen med en eldre gutt, og han fortalte meg at jeg skulle gå til misjonsstasjonen. "Du må få høre om Jesus", sa han, "han er den eneste som kan hjelpe deg. Trollmannen og de eldste har ingenting å stille opp med mot satan. Jeg vet for lite til å kunne hjelpe deg, men jeg vet at Jesus er sterkere enn satan. GÅ TIL MISJONEN!"

Den eldre gjetergutten hadde vært en av de mange skuffelser i arbeidet. Han hadde begynt på bibelkurs for noen år tilbake. Plutselig midt i skoleåret forsvant han. Ingen visste hvor, og

forts. s. 10

vik p
 Utsyn
 deltid
 gid,)
 organi
 organi
 arrens
 sendte
 Jacobs
 ligg 3
 heltid
 Færøy
 forkyn
 som r
 Joh
 mange
 Hver
 arrang
 Henri
 jonss
 mote
 invite
 besøk
 Færø
 Fa
 anled
 Land
 tiden
 trafik

MO
 OF

L
 sikt
 nye
 nerr
 arbe
 vent
 på
 dist
 av f
 193
 deri
 vœr
 kir

KF
 RE

Mi
 kri
 ret
 mi
 de
 og
 mi
 så
 og
 på
 fi

ki
 m

af
 i
 si
 d
 e
 k

r
 r
 r

Vedlegg 2

”Med enkle midler i Kenya”, *Over alle grenser*, 1/1980

Røde Kors

Turid Hegerstrøm:

Med enkle midler i Kenya

«Det er billigere å få 100 barn mobile og oppreist i enkelt, lokalt produsert ortopedisk utstyr enn å få én mobil i dyre importerte hjelpemidler.» Dette forteller Turid Hegerstrøm som er fysioterapeut og har deltatt i hjelpearbeid i Kenya, til **OVER ALLE GRENSER**.

Med den mengden av pasienter vi hadde var det helt nødvendig med en masseproduksjon av enkelt og solid utstyr tilpasset de lokale forhold. Det måtte tåle sand og gjørme. Tåle å bli vasket med i gjørmete elver, bli tråkket med på støvete åkrer eller sandørkner, tåle veier som i beste tilfelle mer minnet om uttørkede elveleier og den vekslende sterke solen og det kraftige regnet som tærte på alt.

Vårt utstyr besto av sko av treklegger, påsatt det nødvendige av lær, eller enkle lærsko med åpen tå. Skinnene ble laget av armeringsjern, enkle lærstropper rundt knéet og låret, lange axillekrykker og tre eller jernrør. Stokker av jernrør. Hovedsaken var å få pasienten oppreist for enhver pris. Og gjen – vi oppnådde resultater jeg aldri hadde trodd var mulig. – Helt utrolig hva vi egentlig klarte å få stablet opp på bena og gjort funksjonsdyktige i oppreist stilling!

De vi ikke kunne få mobile i oppreist stilling hadde vi derimot lite å tilby. Rullestoler tilpasset lokale forhold fantes ikke. Det vi kunne tilby var ting til å beskytte utsatte steder som knær, føtter og albuer, eller rett og slett småklosser til å svinge seg gjennom med. Dette gjaldt for det meste voksne, og det kan høres drastisk ut, men voksne som hadde tilvendt seg en tilværelse krabbende på bakken, var oftest best tjent med å fortsette tilværelsen i den stillingen.

Og det var fantastisk å se hvor mobile de fleste av dem var – mange var som «apekatter» opp og ned og kunne komme seg fram mange km på hender, knær og føtter.

Folk var ofte også selv utrolig flinke til å finne fram til å lage seg enkelte hjelpemidler og utstyr. ☼



UTSYN Nr. 5 - 17. februar 1985

Etiopia i krise

Etiopia har nok en gang kommet i sentrum for verdens oppmerksomhet. Denne gang er det tørken som er grunnen, en av de verste tørkekatastrofene Afrika har opplevd i dette århundre. Vi kjenner på maktesløshet overfor de dimensjoner denne tragedien har fått, der 7-8 millioner mennesker er i direkte fare på grunn av sult.

Som misjonsfolk ønsker vi å vise i praksis at vi står sammen med det etiopiske folk i denne vonde tiden. Det ryster oss dypt når meldingene daglig kommer til oss om ubeskrivelige lidelser for enkeltmennesker. Etiopia har i over 35 år på en særlig måte hatt vår omsorg. Det faktum at vi i dag har over 100 misjonærer i landet, og at en rekke av disse har medisinsk utdanning, gir oss et særlig ansvar. Mange av våre misjonærer er i dag tatt ut av det ordinære arbeidet på stasjonene og satt aktivt inn i hjelpearbeidet. Utsyns lesere gav i ukene før jul 850 000 kroner til dette hjelpearbeidet, og vi regner med at det vil være behov for midler i lang tid ennå. Vi står her i et effektivt samarbeid med Kirkens Nødhjelp og den etiopiske Mekane Yesus-kirken, og vi har fått oppmuntrende rapporter om at hjelpen når fram.

Det er et viktig prinsipp for oss når vi driver misjon i et land der det er materiell nød, at vi som kristen misjon vil være med og hjelpe. Budet om nestekjærlighet og Jesu eget eksempel er god nok begrunnelse for det. Vi vil gi betingelsesløs hjelp uavhengig av om folk vil ta imot vårt budskap eller ikke. Nødhjelp er ikke et evangeliseringsmiddel, det er noe vi driver med rett og slett fordi vi er kristne mennesker som er forpliktet på Guds bud. I dette opplever vi ingen konflikt mellom å hjelpe og å forkynne.

Vi ser det derfor som en anerkjennelse av vårt arbeid at statsråd Brusletten nylig besøkte vårt arbeidsfelt i Sør-Etiopia. På eget initiativ benyttet hun dette besøket til også å ta opp med etiopiske myndigheter spørsmålet om de kristnes stilling i landet. Hun påpekte at et stort antall kristne sitter fengslet uten lov og dom og at mange kirker i landet lenge har vært stengt av myndighetene.

Som misjon er vi selvsagt kjent med disse forholdene, men har av årsaker som er innlysende, ikke ønsket å engasjere oss politisk i disse problemene. Våre misjonærer har frihet til å forkynne det budskapet som er i Guds ord, men vi ønsker ikke å engasjere oss politisk i dette spørsmålet. Det ligger også utenfor vårt mandat som kristen misjon. Men vi synes det var både modig og betimelig av statsråden å ta dette spørsmålet opp med representanter for den norske Regjering.

La oss fortsette å be for Etiopia - det trengs som aldri før.

Egil Grandhagen

Vedlegg 4

”Romjul i Etiopia. Deilig er jorden...”, *Røde Kors* 1/1985

Røde Kors

ROMJUL I ETIOPIA

Deilig er jorden...

En situasjonsrapport fra Erik Råheim som fulgte Braathens SAFE fra Fornebu til Addis Ababa og videre ut i tørkeområdene med 13 tonn mat og utstyr.

Stekende sol, brennende varme, brun solsvidd jord, kaktus, vissent løv, radmagre, tiggende mennesker som fortvilet sleper seg frem. Dette er situasjonen i den nordøstlige delen av Etiopia. Tørken, med hungersnød som resultat, har ført til at nærmere 8 mill. mennesker er i alvorlig krise. Reportasjene i massemedia har ikke vært overdrevne.

Takket være den enorme responsen fra hele verdenssamfunnet når hjelp frem til mange, men ikke alle når frem til hjelpen blir delt ut.

Nøktterne anslag fra erfarne kilder innen Røde Kors mener at i 1984 rakk hjelpen for sent frem til 1 mill. mennesker. Etiopisk Røde Kors i samarbeid med Røde Kors Ligaen har for 1985 påtatt seg ansvaret for 200 000 tørkerammede. Situasjonen er nå at 30 000 har samlet seg i leire og får pleie der, mens 170 000 får tørmat delt ut i månedsrasjoner der de bor.

BATI EN MØNSTERLEIR
Den største leiren, BATI, der jeg var i ett døgn, er en mønsterleir som nå har 20 000 flyktninger innen leirområdet som er 0,5 km². Leiren er meget velorganisert med 500 telt og er delt inn i 5 avdelinger. Her lager de som er i stand til det sin egen mat. Ett ullteppe er delt ut til hver.

Ansvaret for boligdelen av leiren har Etiopisk Røde Kors. De har 200 meget kvalifiserte frivillige Røde Kors ungdommer som registrerer, kontrollerer, hjelper, deler ut medisiner og tørmat, samt sørger for at alle som er i stand til å arbeide blir sysselsatt med vedlikehold av leiren. Uten denne frivillige innsats hadde det blitt kaos.

Ligaen har ansvaret for medisinsk behandling og pleie og ernæringsprogrammene. Det er den islandske sykepleieren «Sika» som organiserer dette nå. I sykehusteltene er det til enhver tid 200 pasienter pluss

40 i føde-/barselavdelingen. Her har Anna, svensk sykepleier, hovedansvaret.

SYKDOM OG SULT
Felles for alle som når frem til leiren er sterk grad av underernæring. I tillegg er sykdommer som meslinger, lungebetennelse, malaria, ekstrem diaré, øyekatarr m/påfølgende blindhet, – og tilfeller av kolera fremtredende.

I løpet av det døgnet jeg var i Bati, døde 44. (Julaften døde 47 av sult og sykdom.) I Asayita, en leir med 2000 flyktninger, døde i uke 51 300 inkl. 3 Røde Kors frivillige av kolera.

DØDE AV UTMATTELSE
Den engelske sykepleieren «Di» tok meg med på runden sin i leiren. Overalt gråtende, spørrende, lidende, fortvilte foreldre med barna sine. I ett av teltene satt en ung fortvilet mor med sitt 7. mod. gamle barn. Hun hadde ikke mer brystmelk, og kunstig ernæring hadde barnet ikke klart å ta til seg. Nå var det helt utmattet, avkrefret og febersykt. Vi kunne ikke annet enn å dele fortvilelsen med moren. 10 min. senere døde barnet.

Natten tilbragte jeg i et lagerrom like ved leiren, og fikk være med Anna på runden i sykehusteltene sent på kvelden. Det var helt mørkt, måneskinn og helt stille i leiren. Ikke annet enn noe hosting, enkelte steder sår barnegråt. 20 000 mennesker i 500 telt.

MENINGEN MED LIVET?
Min etiopiske flygervenn som hadde fløyet meg de 400 km fra Addis og opp til Bati var med.

I et av syketeltene snakket vi med en mann på rundt 40 år. Han klaget over sterke smerter i magen. Da legen skulle sette intravenøst, trengtes ikke staseslange. Han var så magert at et lite trykk med handa var nok, men det var for sent. Han sovnet inn mens vi var i teltet. Dette ble for sterkt for min etiopiske venn, som gråtende utbrøt: «Hva er egentlig meningen med livet? Hva galt har vi gjort?»

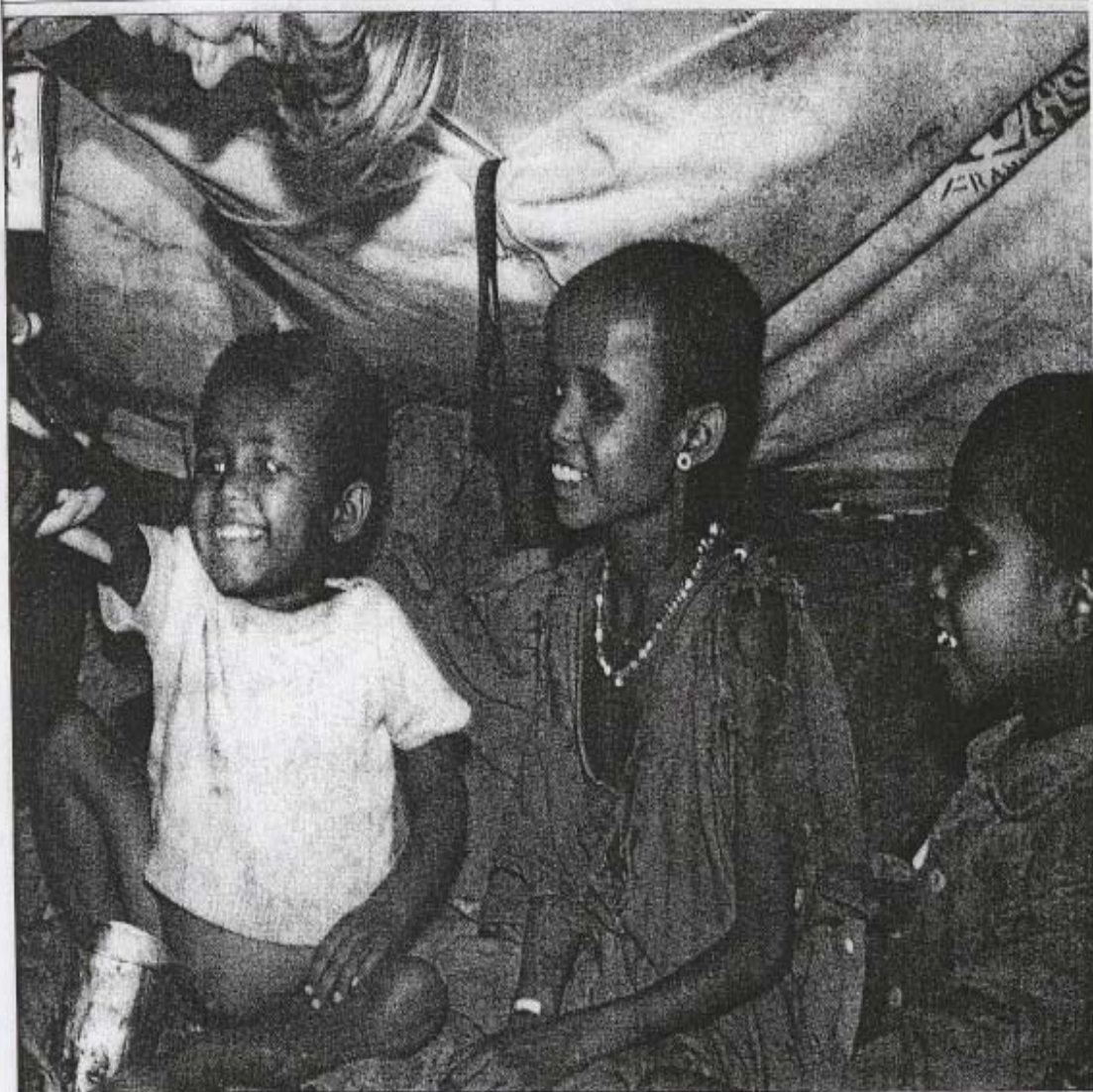
Slike situasjoner er blitt daglig «kost» for Røde Kors-teamet i Bati, som til tross for all fornedrelse og fortvilelse de står overfor, viser en fantastisk menneskelig varme og forståelse. Et smil, en klem, et håndtrykk til fortvilte mennesker. De er helt enestående i sin tjeneste for å lindre.

ØKENDE OPTIMISME
Optimismen blant Røde Kors-personellet er økende. Det er nå tilstrekkelig med mat og medisiner til Røde Kors-prosjektene frem til juli. Dødsraten er gått ned fra 150 til 40-50 pr. døgn. Det var godt å se at de som hadde fått hjelp og pleie i noen uker var blitt bedre. De hadde fått livet tilbake. Men er det en utsettelse eller en ny sjanse?

Helsesituasjonen i leiren er under kontroll. En etiopisk er-fiskeprotein fra Norge er nå utprøvet som nødhjelpsproviant. Det var vellykket – det proteinholdige pulveret blandes i små mengder med ris. Den islandske sykepleieren Sika har her fått den første pakken med fiskemel som ble sendt med Braathensflyet første juledag.

RK 191, 1/85

6



Bati er en velorganisert leir med 20 000 mennesker fordelt i 500 telt. Disse fornøyde barna har fått mat og pleie i Batileiren i to måneder og blir her «utskrevet» fra avdelingen for tilleggskost. Merket rundt håndleddet klippes av.

nærings ekspert sørger for at maten blir riktig sammensatt for de forskjellige gruppene i leiren. Problemet har vært proteiner, noe som nå er løst gjennom fiskeprotein fra Norge. Det ble tatt i bruk med én gang, blandet med ris. Ulltepene og teltene «våre» vil bli tildelt nyankomne. Daglig kommer 200 nye sultflyktninger til Bati.

FORTSATT HJELP
Forståelse, medmenneskelig-

Rårheim til venstre, presidenten i etiopisk Røde Kors Dawit og generalsekretær Hans Høegh i den internasjonale Røde Kors Ligan påser at varene blir vel forvart i Røde Kors sentrallager i Addis Abeba.

het, solidaritet med andre og enorm giverglede har ført til at det er håp. Mange får beholde livet i 1985, takket være innsatsen fra verdenssamfunnet. Det nytter å hjelpe – hjelpen kommer fram!

Vi må ikke gi oss nå. Disse menneskene, i Etiopia og andre tørkerammede land er helt avhengig av hjelp utenfra inn-til regn kommer og innbøsting kan finne sted. Det vil ta minst 15 måneder. □

Vedlegg 5

”Gjør vi det rette? Misjonærer mellom moskeene”, *Utsyn* 28/2000
Norsk Luthersk Misjonssamband

UT 923, 28/00 Norsk Luthersk Misjonssamband

utsyn

Hver den som påkaller Herrens navn, skal bli frelst.
Rom 10,13

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET I OSLO
DR. K. K. NORDLIE
OSLO

Gjør vi det rette?



Er det riktig å drive misjon, når det fører til så mange problemer for de nye kristne? undres av og til misjonær Øyvind Åsland.

FOTO: OLAV A. SALTBERG

– Av og til lurer jeg på om det er riktig det vi driver med.

Det er kenyamisjonær Øyvind Åsland som uttaler dette. Muslimer som vil bli kristne på Kenyas østkyst, får proble-

mer. – Mange blir utstøtt av familien og får ofte problemer med å bo i sin hjemby, forteller han.

Men når han hører vitnesbyrdene fra mennesker som er blitt kristne, vet han at dette er det beste han kan gjøre.

Likevel bår misjonæren yd-

myk når han møter folk som får store problemer på grunn av troen.

På misjonastasjonen får nye kristne tilbud om grunnleggende kristendomsopplæring og et trygt sted å være for en periode.

– En som kom hit, fortalte at familien hadde brent sengen og klærne hans. En annen fikk en ny bror som ble kalt med hans navn. På denne måten forteller familien at de er utstøtt eller erklært døde, forteller Øyvind Åsland.

Se siste side



Returadresse: Sinsenvn 25, 0572 Oslo

utsyn

Frelsende tro

Vi kan ikke prestere noe, ikke en gang tro, for å gjøre oss mer forlengt til å ta imot noe fra Gud. Verken gode gjerninger, lang og tro tjeneste, inderlig frømlighet eller dypp anger gjør oss forlengt til noe som helst. Tro er å våge å

regne med at Gud vil gi oss all sin nåde og veisignelse helt gratis. Tro er å være åpen for alt det Gud har å gi.

Gunnar Elstad i «Grunnleggende sjelesorg», Lunde Forlag 2000

Misjonærer mellom moskeene

Familien Åsland jobber i en muslimsk landsby på Kenyas østkyst. Nye kristne blir utstøtt fra sine familier, og misjonæren lurer av og til på om det er riktig det han gjør.

Olav A. Saltbones

I landsbyen Msambweni er 99 prosent av befolkningen muslimer. Midt mellom moskeene jobber Øyvind (28) og Reidun Åsland (29) som misjonærer.

På misjonsstasjonen kommer tidligere muslimer for å søke tilflukt. De blir utstøtt fra familien eller rømmer fra drapstrusler.

De nye kristne på Kenyas kyst trenger mye forbønn. Mange har tøffe tider, forteller de unge misjonærene, som også selv opplever vanskelige valg i arbeidet.

- Av og til lurer jeg på om det er riktig det vi driver med. Mange blir utstøtt av familien og får ofte problemer med å bo i sin hjemby.

Men når vi hører vitnesbyrdene deres om at de har gått over fra døden til livet, vet vi at dette er det beste vi kan gjøre. Likevel blir jeg ydmyk når jeg møter folk

som får store problemer på grunn av troen, sier Øyvind Åsland.

På misjonsstasjonen får nye kristne grunnleggende kristendomsopplæring og et trygt sted å være for en kortere periode.

- En som kom hit til senteret fortalte at familien hadde brent sengen og kjerne hans. En annen fikk en ny bror som ble kalt med hans navn. På denne måten forteller familien at de er utstøtt eller erklært døde, forteller Øyvind Åsland.

Ingen vekkelse

- Norsk Luthersk Misjonsamband har vært her siden 1978, men det er først nå vi begynner å se resultatet av arbeidet, forteller Øyvind. - Det er ikke akkurat snakk om noen vekkelse, men det hender at noen blir kristne, forteller han.

Misjonshistorien fra Kenyas østkyst er spesi-

ell. De første misjonærene som kom i land på østkysten, bevegde seg raskt mot innlandet.

- Malaria og det varme og fuktige klimaet gjorde at de første hvite misjonærene gav opp misjon ved kysten. I dag er mesteparten av Kenya kjent med kristendommen, med unntak av blant annet nettopp dette kystbeltet. Kontakt med arabiske handelsmenn har ført til at kystfolket er blitt muslimer, forteller Øyvind Åsland.

Skape tillit

Kirkerommet er som et nøytralt klasserom. Ingenting inne i rommet symboliserer kirke eller kristendom. Ikke et bilde. Ikke et kors.

- Vi ønsker at misjonsstasjonen skal være åpen for naboene, og da må vi senke terskelen. Ingen muslim vil komme inn i en kirke med kors og kristne symboler, forteller Øyvind.

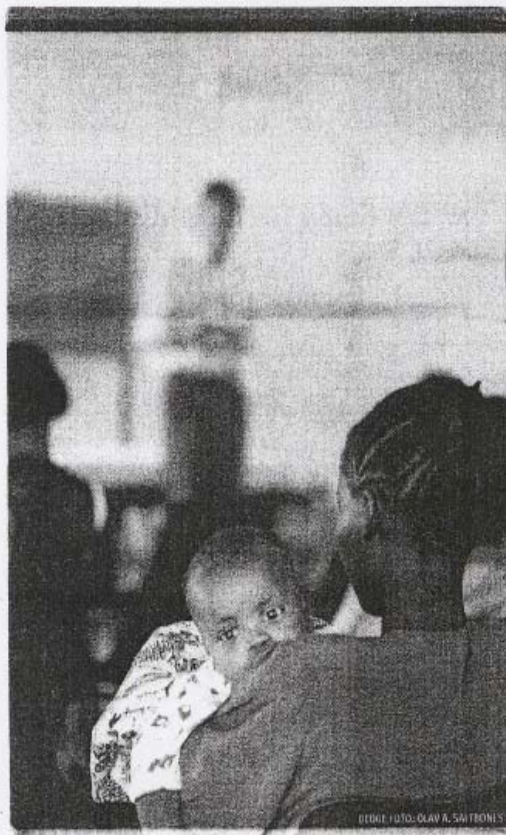
Selv om kristen misjon ikke er populært i landsbyen, kommer folk til misjonærene for å be om hjelp.

- Mange kommer for å spørre om hjelp. Vi prøver å hjelpe dem vi kan. Fattige som trenger økonomisk hjelp til medisiner, skole for barna eller praktiske ting som vann. Vi vil ikke kjøpe folk til kirken, men ønsker å skape tillit til våre naboer. Derfor må en ikke beklenne kristentroen for å få hjelp her, forteller han.

Strandliv

En vakker sandstrand med varme bølger fra Det indiske hav frister, bare et par minutters gange fra huset. Men strandliv og bading høres ikke med til misjonærenes hverdag, selv om varmen gjør strandliv fristende.

- Vi prøver å ikke stille oss for mye ut. Strandlivet er forbundet med nakenhet og umoral her. Det er ting vi helst ikke vil bli forbundet med.



Nyomvendte fra det muslimske kystbeltet i Kenya blir ofte utstøtt av familien. De kommer til misjonsstasjonen i Msambweni hvor de får grunnleggende opplæring og kan søke dekning fra trusler som følge av valget om å tro på Jesus Kristus.



Misjonær på Kenya-kysten. Familien Åsland har blitt en til siden dette bildet ble tatt i november i fjor. Her er Øyvind, Reidun, Eilin og Anne, mens Daniel ennå er i magen til mor.

Derfor drar vi til andre strender for å slappe av og nyte strandlivet, forteller misjonæren.

Når det er tid for å slappe av, går turen til et av turisthotellene langs stranden, eller til hovedstaden Nairobi. Hjemme i landsbyen Msambweni er ikke hverdagen akkurat noe turistliv. Mange i landsbyen hadde helst sett misjonærene pakke sammen, men det er ikke planen for familien Åsland. I slutten av fe-

bruar fikk Eilin (5) og Anne (3) en liten bror.

- Han er blid og frisk. Vi kaller ham Daniel, men han er ikke oppkalt etter president Daniel arap Moi i Kenya, forteller Øyvind.

De fikk vist ham fram til familie og venner i Norge i mai. Etter tre år i Kenya, satte familien pris på en ferie i Norge. Men nå er familien Åsland tilbake på jobb i Kenya.

- Vi har tatt fatt på det

siste året og syns tida går allfor fort fram mot avslutning av den første perioden vår her i Msambweni. Foreløpig har vi ikke planer om å reise hjem, selv om jeg noen ganger har mest lyst til det, sier Øyvind.

- Jeg tror vi kommer til å jobbe som misjonærer lenge. Eventyrlyst kommer godt med, men jeg tror ikke jeg hadde holdt ut dersom jeg ikke hadde et kall, forteller Øyvind Åsland.

Vedlegg 6

”Regn gir håp i Etiopia”, *Tankefors 3/2000* Røde Kors



RK 259, 3/00

Regn gir håp i Etiopia

Regnet som falt i tidlig mai, har ført til en gryende optimisme i noen områder i Etiopia. Men behovene er store for hjelp etter flere år med lite regn og sviktende avlinger.

Tekst: Jemini Pandya
Foto: IFPC

Et par og deres fire barn, alle under 12 år, har vært på flyttefot i fire dager. Det vil ta ytterligere to dager før de kommer fram, til hjemmet sitt i Baabilee. Hjemmet som de måtte forlate for ett år siden, etter at enda en avling sviktet og tok fra dem alt.

Familien har tilbrakt det siste året som tiggere i Hartesheik i Somalia. Da de hørte nyhetene om at det hadde regnet i Baabilee, pakket de det lille de hadde, og startet den lange veien hjem.

Ingen dyr eller såkorn venter dem når de kommer fram.

Regnet har brakt med seg en desperat optimisme. Mesteparten av Baabilee-distriktet er tørt. Det har ikke regnet på lenge. Hver gang avlingene svikter, blir situasjonen for bondene verre. Uten matvarelagre, vender bondene seg til myndighetene for hjelp. Men myndighetenes matreserver er nesten tomme, og det er

ikke tegn på at folk i Baabilee vil få mathjelp derfra med det første.

Familien som kommer tilbake fra Somalia er uvanlig. De fleste har gitt opp, og flyttet fra jord og hjem. Bare i Baabilee har 402 husstander reist. De fleste til Somalia. Men 55 år gamle Bashir Yusef, en enkemann med fire barn, holder stand. Den siste ukens regn har gitt ham et nytt håp om at han vil kunne forsørge sin familie.

«Hvis regnet fortsetter, vil jeg plante sorghum og jordnatter», forklarer han. «Men jeg trenger penger til å kjøpe såkorn. Den eneste måten jeg kan få penger, er ved å lage kull.» Bashir blir betalt rundt 12 kroner for en 10-kilos sekk med kull. Men dessverre for ham, er det mange andre som også har begynt å selge kull for å få penger til mat eller såkorn. Prisene har derfor falt.

Vest for Baabilee, oppe i fjellene, utnytter også bondene regnet til fulle. Mange har vært ute og pløyd og plantet hver dag hele uken. Håpet er å komme igang for meher-regnet er ventet i juni. Men selv om dette regnet skulle komme, vil ikke avlingene kunne høstes før tidligst september. Kanskje så sent som desember. Folk står derfor overfor flere måneder uten

mat. Samtidig har hjelpeorganisasjonene svært kort tid til å sikre at nok matrasjoner kommer på plass før juni-regnet vil kunne gjøre veiene ubrukelige.

Krig og tørke på Afrikas Horn

Etiopia og Eritrea har vært i grensekrig siden mai 1998. Mellom 40.000 og 70.000 soldater er anslått drept, i det som er så å si den eneste internasjonale krigen mellom to stater i verden i dag. 550.000 eritreere skal være på flukt i eget land.

Røde Kors hjelper over 300.000 ofre for sult- og tørkekatastrofen i Etiopia. I tillegg bistår Røde Kors krigsskadede og internflyktninger i Eritrea, samt flyktninger som har rømt over grensen til Sudan.

Norges Røde Kors og UD har hittil stettet arbeidet for ofrene i de to landene med 11 millioner kroner. I mai ble 60 tonn nødhjelpskjeks og 12.000 vannkanner sendt til krigsotrene i Eritrea. I tillegg til en rekke lokale ansatte og frivillige, er fire norske medarbeidere involvert i nødhjelpsoperasjonen på Afrikas Horn.

Vedlegg 7

”Kenyanerne overtar”, *Utsyn* 2/2003 (IKKE I UTVALGET) Norsk Luthersk Misjonssamband

37W nr 2 2003

Kenyanerne overtar 2 1 23

Gideon Mumo er den første nasjonale lederen ved Scripture Mission Conference Center i Nairobi. Han tok over 1. desember, full av nye tanker for hvordan konferansesenteret skal drives.

Reidar Klausen

– Jeg vil ikke være en vanlig hotellsjef, men et verktøy for Herren, sier Gideon Mumo.

Scripture Mission Conference Center ble opprettet i 2000 i et tidligere skoleinternat, som et senter der ulike kulturer og folk kan møtes. Her kan grupper overnatte, få mat, holde konferanse, få innblikk i misjonsarbeidet og bli utfordret til tjeneste. Senteret ligger på den 80 mål store tomten Norsk Luthersk Misjonssamband (NLM) eier i utkanten av Nairobi, og har plass til 35 personer foreløpig.

Tanken har hele tiden vært at senteret skulle nasjonaliseres og at kenyanerne selv skulle drive det. Da det i sommer viste seg vanskelig å skaffe en ny norsk senterleder, ble valget på kenyaneren Gideon Mumo. Han arbeider også som mediekoordinator for Scripture Mission.

Tenke nytt

Mumo ser på senteret som en viktig brikke i mi-

sjonsarbeidet som drives i Kenya og Tanzania.

– Senteret bør også være med og utbre Guds rike hvor vi er lokalsert, sier han.

Han nevner som eksempel Somali-arbeidet hvor NLM nå vurderer å gå inn. Han ser for seg et ressurscenter som kan utruste folk i Øst-Afrika til tjeneste, og vil gjerne samarbeide tettere med ledere i regionen Øst-Afrika.

Prem til nå har norske høyskoler som NLA og Gimlekollen representert de største gjestegruppene. Fra mai til september står senteret nesten tomt. Mumo ønsker da å legge til rette for kurs for nasjonale kristne organisasjoner og deres evangelister, evangelister som igjen kan nå inn blant utadde folkeslag i Kenya og Tanzania.

Skreddersydd opplegg

Mumo ønsker også å videreutvikle tilbudet ved senteret. Per i dag tilbys overnatting og mat. Selve konferanseopplegget må kunden selv stå for. Mumo sitter inne med mye lokalkunnskap og ønsker å bruke dette til å skreddersy opplegg for grupper som kommer til senteret. Som eksempel nevner han tilbud om foredragsholdere, safaritur, kirkebesøk, kontakt med lokale grupper og innblikk i misjonsarbeidet som blir drevet i området. På den måten ønsker han å nå en større kundegruppe.

Utnytte jorda

Mumo har lenge sett på all den ubrukte jorda som finnes på tomten og tenkt at den burde kunne brukes til noe nyttig. Som nytilsatt senterleder gikk det ikke lang tid før han fikk satt noen av tankene sine ut i livet.

– Hvorfor ikke bruke noe av jorda som lå brakk til å dyrke grønnsaker til senteret? Tidligere har en kjøpt grønnsakene på det lokale markedet, men det er jo unødvendig. Vi har jo masse av jord, vann og sol. I perioder med lite besøk på senteret, har vi også mye ledig arbeidskraft. Grønnsakene som senteret ikke trenger selv, kan selges til andre på tomten eller på det lokale markedet, mener Mumo.

Nede på åkeren er de første grønnsakene snart klar til høsting.

Tenker langsiktig

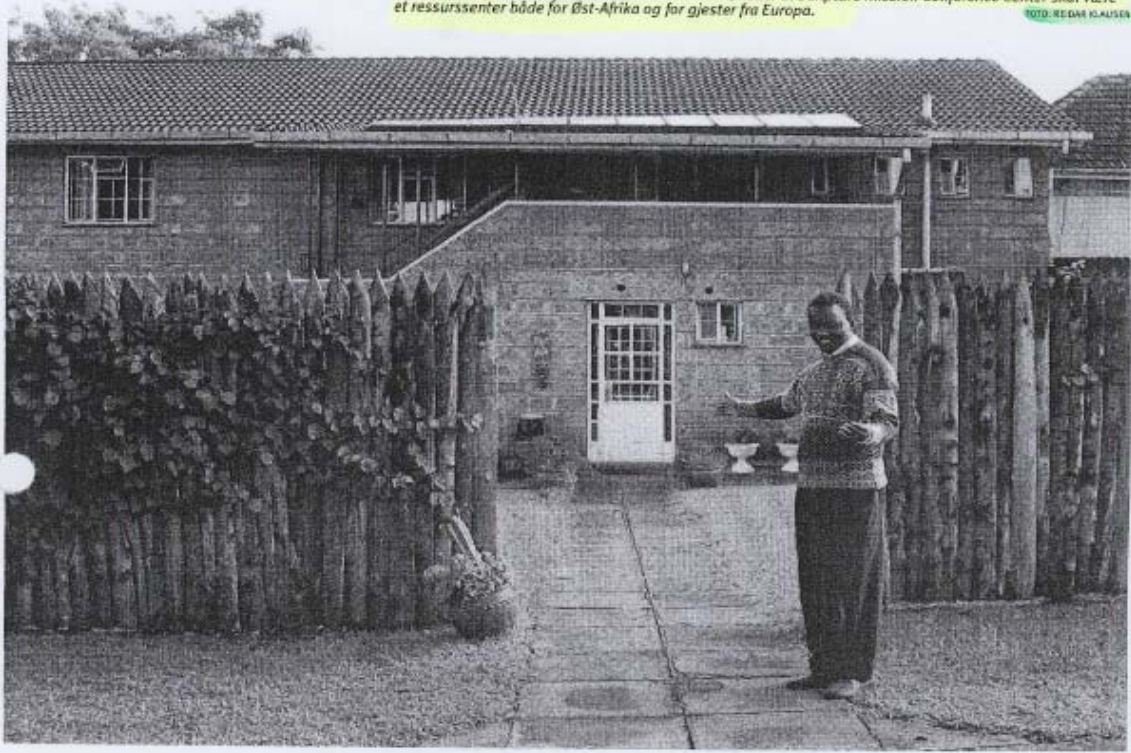
Mumo mener det er viktig å tenke langsiktig når en driver misjon, lenger enn bare til den dagen misjonsverne skal forlate arbeidet. Han er optimistisk med tanke på fremtiden for Scripture Mission Conference Center.

– Dette skal vi klare! sier han.

Mer informasjon om senteret kan en få på e-postadressen: SMCC@scripmis.co.ke.

Ikke bare hotell. Den nye lederen Gideon Mumo ønsker at Scripture Mission Conference Center skal være et ressurscenter både for Øst-Afrika og for gjester fra Europa.

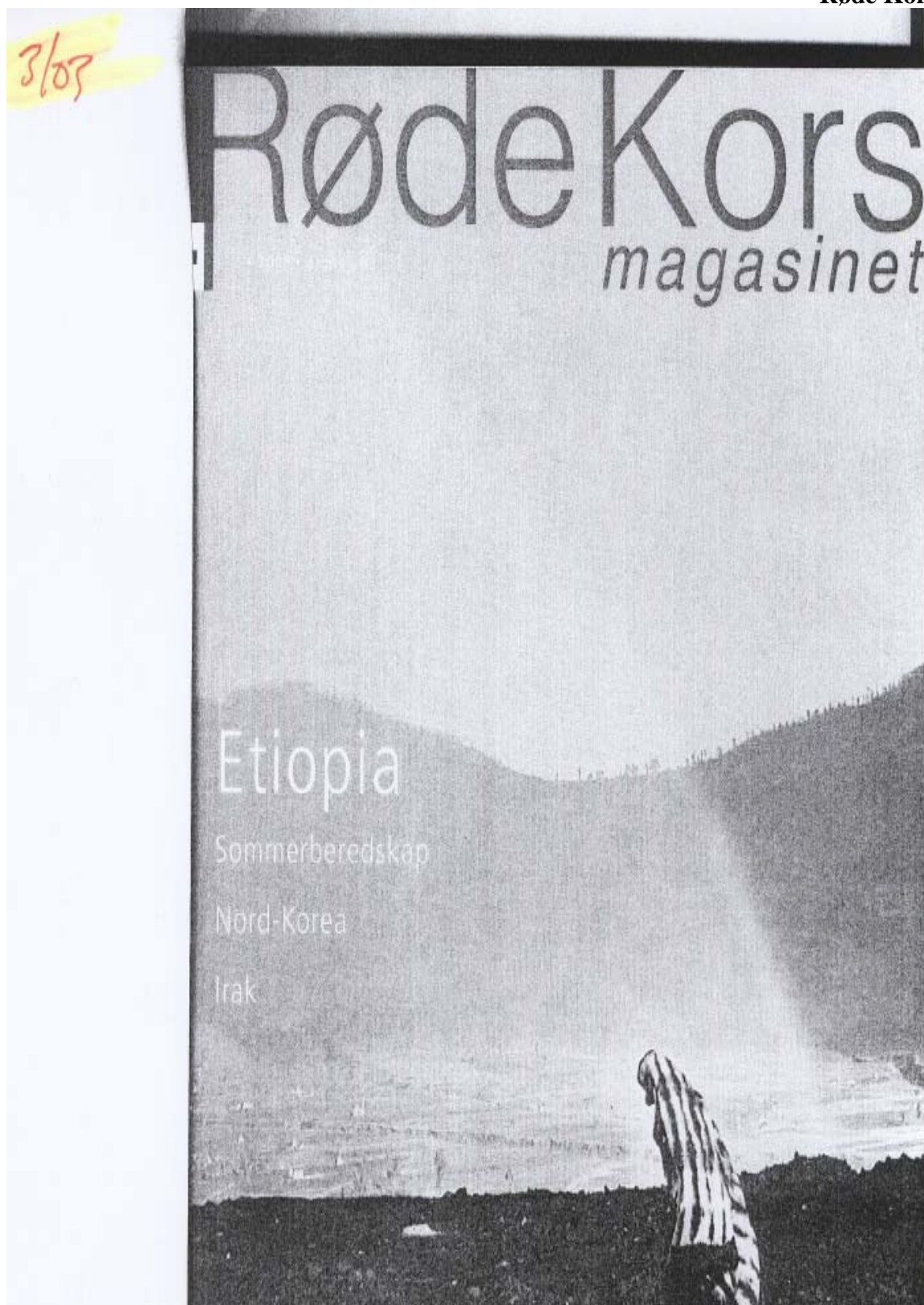
FOTO: REIDAR KLAUSEN



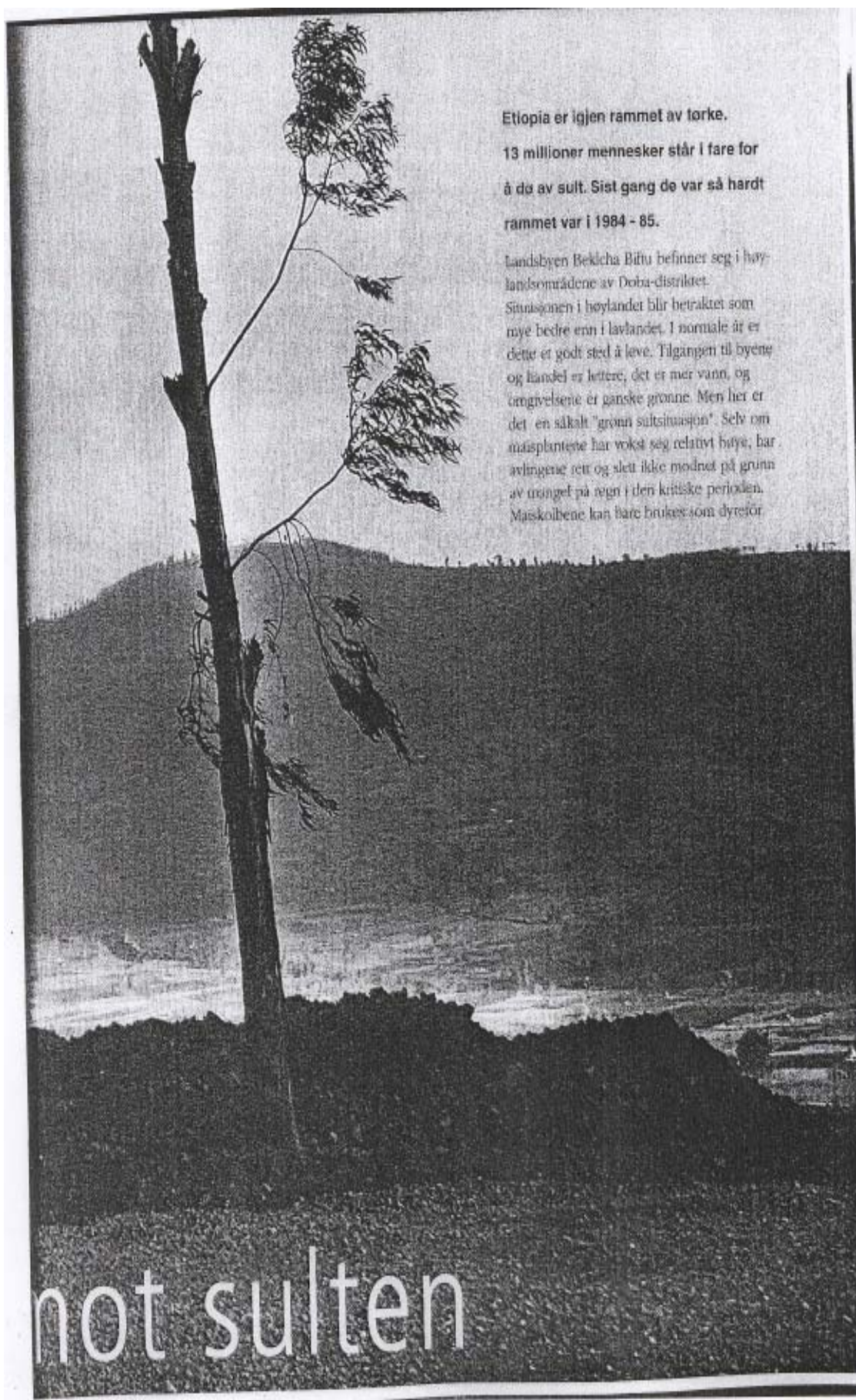
Vedlegg 8

"Etiopia – ny kamp mot sulten", *Røde Kors Magasinet* 3/2003 (IKKE I UTVALGET)

Røde Kors



Merk: Side 1 i artikkelen har kommet bort, derfor inkluderer jeg forsiden på bladet i stedet. Det er et bilde knyttet til artikkelen om Etiopia.

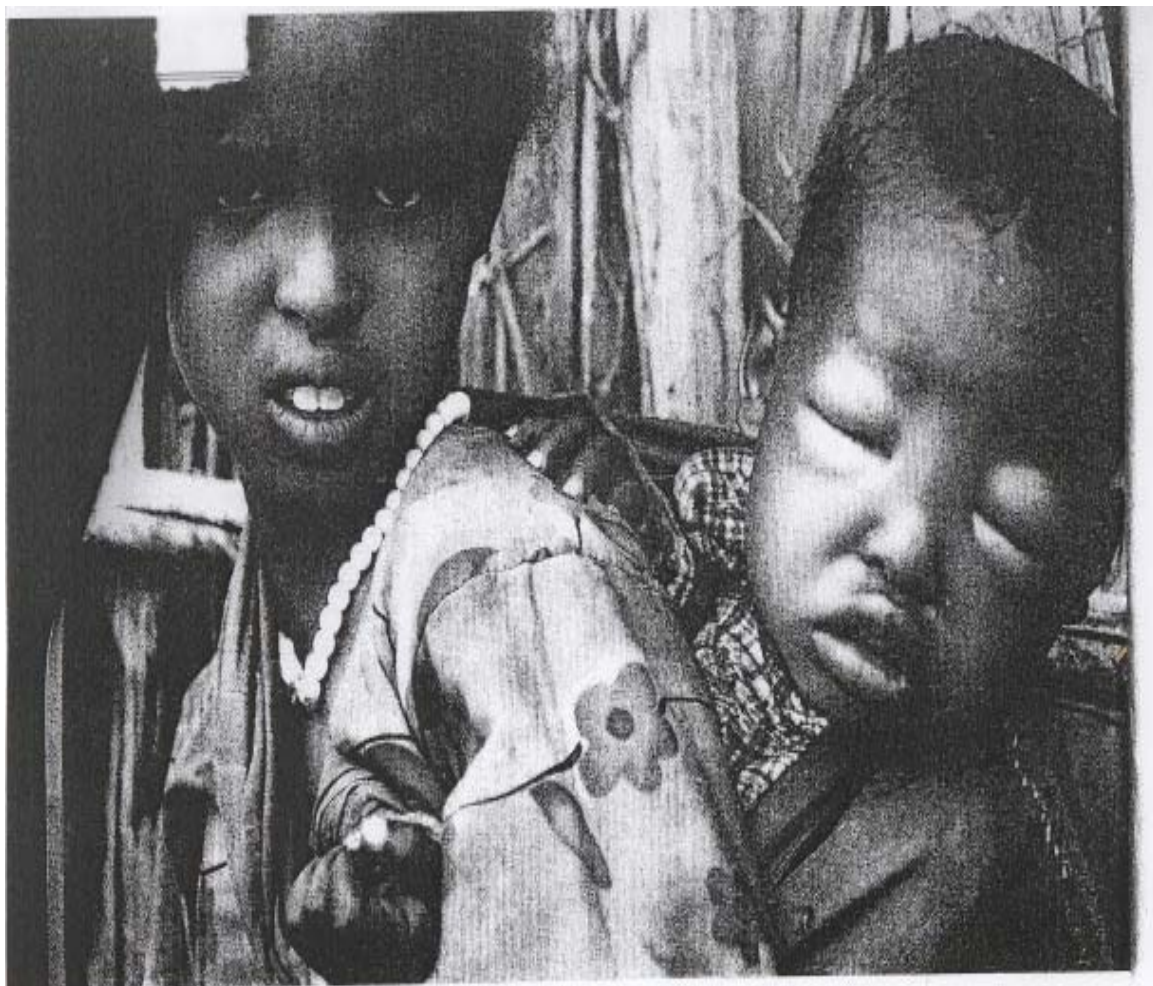


Etioopia er igjen rammet av tørke.

13 millioner mennesker står i fare for å dø av sult. Sist gang de var så hardt rammet var i 1984 - 85.

Landsbyen Bekicha Biftu befinner seg i høyland/sonrådene av Doba-distriktet. Sultsituasjonen i høylandet blir betraktet som mye bedre enn i lavlandet. I normale år er dette et godt sted å leve. Tilgangen til byene og handel er lettere, det er mer vann, og omgivelsene er ganske grønne. Men her er det en såkalt "grønn sultsituasjon". Selv om maisplantene har vokst seg relativt høye, har avlingene rett og slett ikke modnet på grunn av mangel på regn i den kritiske perioden. Maskolbene kan bare brukes som dyrefôr.

not sulten



● Jemale (3): Orker ikke å spise

Tre år gamle Jemale Mohammeds kropp og ansikt er så oppsvulmet på grunn av underernæring at han er helt blindet. Han har nådd stadiet kwashiorkor og vil dø i løpet av kort tid.

AV GRETHE ØSTERN I BEKICHA BIFTU, ETIOPIA

Jemale er en av mer enn 12,5 millioner etiopiere som akkurat nå trenger mathjelp på grunn av tørke, men for denne lille gutten har den dårlige dietten som foreldrene har klart å gi ham allerede ført til enorme lidelser.

Han er slapp og stille der han hviler i et klede på store-søsteren Mymuna Mohammeds rygg. Håret er tynt, og føttene og leggene tykke med vann. Han er for svak til å bry seg om fluene som samler seg rundt øynene og nesen hans. Når en frivillige fra Etiopia Røde Kors løfter ham opp,

hyler han i blind forvirring og strekker armene ut i luften i håp om finne tryggheten hos søsteren igjen.

Ni år gamle Mymuna forklarer med bekymring i stemmen at lillebroren hennes er veldig syk, at han begynte å bli svak for noen måneder siden, at han har hatt mye diaré, og at det var føttene hans som begynte å swelle opp først. Tanten deres Sara Abdo Musa, som selv har voksne barn nå, klatret i morges opp på fjellet over landsbyen for å lete etter kaktusfrukt til Jemale. Hun tenkte at hun måtte få i ham noe mat, selv om hun vet at kaktusfrukten forårsaker mageproblemer. Hun åpner frukten og klemmer ut det røde kjøttet som er fullt av harde steiner og forsøker å gi det til Jemale, men han har ikke noe appetitt lenger og vil bare bli latt være i fred.

Mymuna på den annen side, er mer enn villig til å spise.

– Jeg er sulten. Jeg føler meg svak, og det er noe inni meg som verker. Jeg spiser det jeg kommer over. Det spiller ingen rolle, sier hun.

Mymuna og Jemale har to brødre. Barna er alene hjemme når et ernæringsundersøkelses-team fra Etiopia Røde Kors kommer til landsbyen deres i Bekicha Biftu i Doba, vestlige Harerghe. Foreldrene deres har dratt for å lete etter noe å spise, kanskje til markedet for å tigge.

"Mymunas enkle svar på mitt spørsmål om hvor mange ganger om dagen de spiser, er:

– Når vi får tak i noe, så spiser vi. Når vi ikke får tak i noe, så spiser vi ikke.

– Det var i går kveld at vi spiste sist. Vi laget grøt av mais som vi lånte, sier hun. Jeg ser på klokka. Den er to om ettermiddagen."

Tanken til Jemala og Mymuna, Sara Abdo Musa, som selv har voksne barn nå, klalret i morges opp på fjellet over landsbyen for å lete etter kaktusfrukt til Jemala. Hun åpner frukten og klemmer ut det røde kjøttet som er fullt av harde steiner og forsøker å gi det til Jemala, men han har ikke noe appetitt lenger og vil bare bli latt være i fred.



Mymunas enkle svar på mitt spørsmål om hvor mange ganger om dagen de spiser, er: -Når vi får tak i noe, så spiser vi. Når vi ikke får tak i noe, så spiser vi ikke.

– Det var i går kveld at vi spiste sist. Vi laget grøt av mais som vi lånte, sier hun. Jeg ser på klokka. Den er to om ettermiddagen.

Jemala er en av mange barn under fem år som i vår har blitt veid og målt av ernæringssteam fra Etiopia Røde Kors. Undersøkelsen tar for seg både lavland og høyland. Siden tørken i Etiopia er et gjentakende fenomen er det viktig å vite mest mulig om situasjonen for å sette inn de riktige tiltakene på lang sikt. Ifølge ernæringsseksperten Paul Rees-Thomas fra Det internasjonale Røde Kors var ett av ti barn i de fire landsbyene som ble undersøkt i Beklcha Biftu under 80 prosent eller mindre av den vekten de skulle hatt i forhold til høyden sin. Det ser også ut til å være et omfattende problem med jernmangel og blodfattighet. I lavlandet ser problemene ut til å være enda større.

Hylende barn klynger seg til mødrenes skjortekanter. En veltkremt liten jente roper "Redd meg, tante! Redd meg, tante!" De eldre barna står omkring med store



øyne og lurer på hva i all verden det er som skjer. Midt i oppstyret står to frivillige fra Etiopia Røde Kors som veier og måler ungene i landsbyen, og som ikke kan la være å smile av alt levetet.

Barn etter barn som er under fem år blir løftet opp i de blå buksene som henger fra vekten. Med sterke armer hever Nasir Aliye (18) vekten høyt nok til at barnet svinger fritt i luften, mens Abdurhaman Mume (38) leser av den riktige vekten.

"7,2 kilo!" sier Abdurhaman, og tallet blir nøye registrert av Almaz Yemer fra hovedkvarteret til Etiopia Røde Kors.

Så snart vekten har blitt registrert løfter Abdurhaman opp de skremte barna igjen, stryker dem på kinnet og klapper dem på stumpen for å trøste og berolige. "Ingenting å være redd for," sier han. Målebrettet er neste, og de to frivillige sørger for at det blir gjort korrekt – kroppen rett, føttene flatt, knærne inn, haken rett fram.

Mange av barna som de veier og måler er underernærte

og syke, noen for svake til å stå. En er helt blindet fordi kroppen og ansiktet hans er oppsvulmet av underernæring.

– Vi er trøtte, men kjenner det egentlig ikke. På den ene siden er jeg veldig glad for å kunne være med å gjøre denne jobben. På den andre siden er det veldig hardt å bli stilt overfor situasjonen som disse barna er i, sier Nasir da barn nummer 120 endelig har blitt målt og veid etter to dager med hardt arbeid.

– Siden jeg er pappa selv, er det tøft for meg å se disse barna. De er sultne og svake. Mange av dem vil dø, sier Abdurhaman.

På grunn av tørken tyr mange husholdninger til overlevelsesmekanismer som ødelegger deres eget miljø og som gjør dem mer sårbare i framtiden. Frivillige og ansatte i Etiopia Røde Kors sier at antallet mennesker som nå står langs veiene og selger ved og kull, har økt betraktelig. Kvinner og barn samler ved, mens menn lager kull. Isteden for å føre til lavere priser har dette faktisk forårsaket en prisstigning, siden den høye aktiviteten raskt fører til at veden blir mindre tilgjengelig. Etiopia Røde Kors-frivillig Birhanu Kated, som også arbeider på helseklinikken i Doba by, forteller oss at en bunt med ved pleide å koste 2-3 birr i desember, men er nå oppe i 5 birr. En sekk med kull kostet 18-20 birr, mot 25 i dag.

– Regjeringen forsøker å kontrollere denne aktiviteten, men det er vanskelig. Folk her vet ikke hva annet de skal gjøre. Det er ille. Hvis vi ikke har noen skog, vil vi i hvert fall ikke få noe regn, sier Kated. •

RODE KORS' INNSATS I ETIOPIA

Etiopia Røde Kors sammen med Det internasjonale Røde Kors har fra begynnelsen av 2003 iverksatt omfattende nødhjelpsoperasjoner som nå omfatter over 800.000 mennesker. Arbeidet vil fortsette fram til november/desember. Dersom regnet slår til igjen i sommer, vil programmene måtte fortsette enda lenger.

Vedlegg 9

Kodebok for kvantitativ undersøkelse

[Merknad: Koden for ”manglende informasjon”/ ”uaktuell” er 9999]

V1: *Bistandsorganisasjon og/eller respektive informasjonsblad [Røde Kors/Røde Kors-Magasinet, Tankekors, Over Alle Grenser & Norsk Luthersk Misjonssamband/Utsyn]*

1 = Norges Røde Kors (NRK)/Røde Kors-magasinene (RK)

2 = Norsk Luthersk Misjonssamband (NLM)/Utsyn (UT)

V2: *Tidsperiode*

1 = 1980-85

2 = 2000-05

V3: *Årganger*

1 = 1980

2 = 1981

3 = 1982

4 = 1983

5 = 1984

6 = 1985

7 = 2000

8 = 2001

9 = 2002

10 = 2003

11 = 2004

12 = 2005

V4: *Land. [Land i primærutvalg er Etiopia/Eritrea (Eritrea inkl. t.o.m. 1985) og Kenya]*

10000 = Etiopia (inkl. Eritrea 1980-85)

20000 = Kenya

30000 = Etiopia og /eller Kenya kombinert med andre afrikanske land

40000 = Afrika generelt/afrikanske regioner/4 eller flere land

50000 = Andre afrikanske land – enkeltland/maks 3 spesifiserte land

Eksempler: 10000 – Eritrea, eller Etiopia, eller Etiopia/Eritrea. 30000 – tekst om Kenya og Tanzania eller Etiopia, Mauretania og Elfenbenskysten. 40000 – Vest-Afrika, Øst-Afrika eller Sudan, Angola, Uganda og Botswana. 50000 – Tanzania, eller Tanzania og Uganda, eller Sudan, Angola og Uganda.

V5: *Lengde på tekstene, et overslag. [Inkl. foto og billedtekst]*

1 = Over 1/4 side (av siden i det respektive magasinet)

2 = Under 1/4 side (av siden i det respektive magasinet)

Merknad: Størrelsen på teksten er beregnet ut ifra størrelsen på magasinet teksten står i, og er derfor ikke et mål som er likt for alle tekstene. Format, utforming og skriftstørrelse er ulike for de to organisasjonene, og i den ene organisasjonen endrer layouten seg ganske mye og ofte over tid. Fordi størrelsen på teksten ikke nødvendigvis har noe med viktigheten av innholdet, eller at det er en egenskap det er nødvendig å vite nøyaktig i forhold til problemstillingenes karakter, mener jeg det er viktigere å se på hvor stor den enkelte tekst er i hvert magasin og i relasjon til den respektive organisasjons volum av tekster som omhandler det afrikanske kontinentet. Formatet til *Utsyn*, er i begynnelsen av tidsperiode 1 bortimot A3-format, mens det i tidsperiode 2 krymper betraktelig til om lag A4-format. Skriftstørrelsen er ganske liten, det er lite luft, ofte mange tema per side og utformingen er ganske uoversiktlig i tidsperiode 1. Mens, utformingen er mer oversiktlig, leservennlig, ”moderne” og ”journalistisk” i tidsperiode 2. *Røde Kors-Magasinet* er bortimot A4-format i begge tidsperiodene. Det er mye annonser, ganske stor skriftstørrelse, mye bilder (gjerne store), mye luft. Kategorien ”Lengden på teksten” tar altså ikke med i betraktningen at skriftstørrelsen, magasinformatet og den generelle utformingen er ulik fra *Utsyn* til *Røde Kors-Magasinet*, og også til tider ulik innenfor de enkelte magasinene over tid.

Tekstene under ¼ s er telt i linjer. Jeg teller med bildet dersom det er direkte relatert til historien og ikke bare er en illustrasjon til teksten. I vanlige artikler tar jeg med bilder uansett om det direkte eller indirekte er knyttet til teksten.

V6: *Forfatterens opphav*

- | | |
|--------------------------|------------------|
| 1 = Norsk/vestlig | 2 = Afrikaner |
| 3 = Ikke mulig å besvare | 4 = Ikke aktuell |

Merknad: Forfatterens opphav er interessant å ha med, spesielt med tanke på definisjonsmakt.

V7: *Forfatterens lokasjon. [På stedet/ikke på stedet]*

- 1 = På stedet (bor/jobber)
- 2 = På stedet (besøk/har besøkt)
- 3 = Ikke på stedet
- 4 = Ikke mulig å besvare
- 5 = Har jobbet på stedet, skriver fra Norge/"Vesten"
- 6 = Sør besøk i Nord
- 7 = På stedet, uklart om bor/jobber eller besøk

Merknad: Forfatterens lokasjon er interessant å se på, med tanke på om forfatter har førstehåndskjennskap til det/den/de han eller hun skriver om. Eller om alt er basert på sekundærkilder, antakelser, dominante diskurser, osv. Formidles noe som er ukjent eller kjent for forfatteren? Hvilke prioriteringer gjøres i redaksjonen/av organisasjonen om hvordan saker, tema og hendelser skal dekkes? Det som ofte ikke kommer frem av teksten dersom forfatter skriver fra Norge, er om han eller hun har vært i området tidligere. Men, man ser om forfatter har vært ute [*møtt de Andre, de det handler om*] i forbindelse med akkurat den teksten. Og det er det som er viktig her.

V8: *Stofftype. [Type tekst]*

- 1 = Kortnytt (under 1/4 side)
- 2 = Redaksjonell/profesjonell tekst om Afrika. "Prosjektjournalistikk" (over ¼ side)
- 3 = Postkassereportasje/Ikke-journalistisk. "Prosjektrapportering" (over ¼ side)
- 4 = Kommentarstoff, redaksjonelt/publikum og andre (over ¼ side)
- 5 = Annet - annonse, kombinert kortnytt/annonse, o.l. (over ¼ side)
- 6 = Ikke definerbart

Merknad: Ingen av tekstene i hovedutvalget hører inn under kategori 1. Men, mange i det "fullstendige" materialet gjør det. Felles for kategori 2 og 3 er at tekstene handler om organisasjonens aktivitet og /eller situasjonen hos de Andre, i Afrika. Kategori 4 består av mer analytiske tekster/kommentarer/diskusjoner, og kombinerer gjerne tekst om de Andre med refleksjoner rundt "egen" aktivitet, begreper i misjons- og bistandsdiskursen (godhetsdiskursen), o.l. Kategori 5 er andre typer tekster om Afrika, og kategori 6 betegner tekster som ikke lar seg definere.

V9: *Søkelys/fokus på Afrika i tekst og billedtekst. [Hovedlys og hovedtone på Afrika i teksten, "Innramming" av Afrika/"Framing"]*

- | | |
|-------------------------------------|---|
| 1 = Positiv | 2 = Negativ |
| 3 = Nøytral/Avmålt/Nøktern/Faktasak | 4 = Tvetydig/Uklar/Vanskelig å definere |

Merknad: Dette er en variabel som søker å gi et inntrykk av hvilket søkelys de Andre blir satt i gjennom teksten. I noen av tilfellene er det de Andre selv som definerer søkelyset på seg selv og på Oss. Som mange av variablene avdekker den definisjonsmakt. Søkelyset er definert ut ifra helhetsinntrykket jeg som leser får av de Andre ved å lese teksten. Jeg tilstreber å være mest mulig objektiv, og når jeg har vurdert tekstene har jeg prøvd å lese de fra en utenominstusjonell vinkel, som en hvilken som helst leser. Med det mener jeg, for eksempel, at jeg ikke lar mitt ikke-kristne livssyn svartmale tekstene i *Utsyn*. Det betyr også at tekster skrevet av f.eks *Utsyn*, som skriver rosenrødt om kristne afrikanere, ikke nødvendigvis blir vurdert som positive om Afrika, men heller kanskje som negative, fordi det positive i misjonærenes øyne er at de Andre følger misjonærene og vender seg fra sin egen identitet og bakgrunn, mens dette ikke nødvendigvis er positivt om Afrika som sådan. En stor del av tekstene faller under kategori 4, fordi det er vanskelig å avgjøre hvilken kategori de hører under. Dette kan være bl.a. fordi det snakkes like mye positivt som negativt om de Andre i teksten. Eller at det er et grensetilfelle, hvor min vurdering likeså godt kunne være "feil" vurdering, teksten snakker ikke nok for seg selv, og dermed har jeg besluttet at det er mer riktig at jeg definerer teksten til kategori 4. Kun et par tekster har fått plass i kategori 3, fordi tekstene stort sett inneholder subjektive synspunkt, o.l.

For å nyansere bildet til en viss grad, har jeg opprettet variabelen V11 som registrerer hvorvidt afrikanere omtales som ressurspersoner i teksten.

Eksempel på negativt søkelys: Hele teksten gir inntrykk av at de Andre ikke klarer seg uten vår tilstedeværelse og hjelp. (les: inntrykket jeg som utenforstående leser får av bildet de skaper av Afrika). Problemer med politisk situasjon, behandlingen myndighetene gir kristne, m.m., blir også sett på som negativt søkelys på Afrika. Eller, et fåtall setninger i en større tekst peker på hvordan flertallet av de Andre trenger vår hjelp. Da spiller det ikke noen rolle om resten er rosenrødt; teksten definerer eksplisitt de Andre som trengende.

Eksempler på tvetydig søkelys: Positive ordelag om hvor flott det er at afrikanere blir kristne. Snakker positivt om utvalg av lokalbefolkningen, men i og for seg negativt at konteksten er at "nå er de berget fordi de er kristne som oss" + at lokal skikk og tro, m.m. undergraves/forkastes/fordømmes. Eller, det er motstand mot kristne og misjonen, lokalbefolkningen er vanskelig å frelse. Positiv = afrikanerne holder på egen identitet, skikk og tro. Negativ: Måten det er skrevet på, negative ordelag om lokalfolket. For meg, åpenbart positivt, men det er det kanskje ikke for andre, derfor setter jeg slike tekster under "tvetydige". Eller, Afrika hjelper Afrika.

Eksempler på positivt søkelys: Fine naturbeskrivelser. Eller, at hele teksten dreier seg om en vanlig afrikaner som ressursperson. Eller, at fokus er på at vi kan lære av de Andre.

V10: *Vinkel. [Dominerende synsvinkel og ståsted i teksten]*

1 = Norsk/Vestlig 2 = Afrikansk/etiopisk eller kenyansk vinkel 3 = Kirkelig
4 = Ikke definerbar 5 = Norsk og afrikansk vinkel, ca 50/50

Merknad: Denne variabelen søker å finne ut hvilket ståsted teksten representerer/hvor innholdet i teksten er sett fra. Den ser på definisjonsmakt. Vinkelen kan for eksempel være hovedkildens eller forfatterens. Ingen tekster ble registrert under kategori 3.

V11: *Afrika/afrikaner nevnt som ressurs = samfunnsnyttig på tidspunktet teksten ble skrevet. [Ekskl. elever, kraften av seg selv pga eksistens]*

1 = Ja 2 = Nei 3 = Tvetydig/Ikke definerbart

Merknad: Variabelen undersøker hvorvidt de Andre sees i et positivt søkelys, som ressursperson. Med ressursperson mener jeg en person som blir sett på som samfunnsnyttig på tidspunktet teksten ble skrevet. Elever under utdanning registreres derfor ikke som ressursperson. Mennesket som ressurs på grunn av sin eksistens, registreres heller ikke, da ville nesten alle falle under kategorien "ressursperson".

V12: *Tema 1 = Primærkategorier. [Tilsynelatende hovedfokus 1, kvalitativ vurdering]. (insp. Østbye et al, 2002: 148)*

- 1 = Åndelig bistand
- 2 = De andre, som ressurspersoner
- 3 = De andre: offer/trengende, materiell nød/overgrep (fokus på menneskene)
- 4 = De andre: offer/trengende, åndelig nød (fokus på menneskene)
- 5 = RK/NLM som barmhjertige samaritaner/opphøyelse av sin innsats
- 6 = Slik lever de (alle områder av et samfunn)
- 7 = Materiell nød og /eller overgrep (fokus på fenomenet)
- 8 = Åndelig nød (fokus på fenomenet)
- 9 = Materiell bistand
- 10 = Imperialisme - territorial, kultur og "mind"
- 11 = Politikk, diplomati, fred, våpenhvile, forsoning
- 12 = Helse, sult, ulykke, død
- 13 = Opposisjon til vestlig "innblanding". Motstand.
- 14 = Eksklusjon fra samfunnet pga befatning med vestlig tro/mennesker
- 15 = Konflikt - tanke og/eller væpnet
- 16 = Menneskerettigheter
- 17 = Andre hjelpeorganisasjoner, FN, o.l.
- 18 = Selvrefleksjon, selvkritikk (RK/NLM)
- 19 = Kriminalitet, korrupsjon - blant afrikanere
- 20 = Kriminalitet, korrupsjon - blant RK/NLM-medarbeidere/vestlige aktører
- 21 = Økonomi, kommunikasjon
- 22 = Natur, miljø, klima
- 23 = Afrika om Nord-aktivitet i Sør
- 24 = Afrikaner uttrykker selv misnøye med eget samfunn
- 25 = Afrikanere om Afrika, ikke spes. negativ
- 26 = Annet
- 27 = Konflikt innad i kirken i Afrika

Merknad: Tema sier noe om hvilken historie vi ønsker å lage om de Andre, og slik også om oss selv. Temakodingen var ofte vanskelig, fordi tekstene ikke følger noen universelle konvensjoner for struktur, slik som nyhetsteksten i aviser gjør. "Hovedtema", og "hovedkilde", ble ikke nødvendigvis nevnt i tittel, ingress eller første avsnitt av teksten, hvilket gjorde det til et omstendelig arbeid å avgjøre hva teksten hovedsakelig handlet om og hva som var undertema, og det ble nødvendig med kvalitative vurderinger. Betegnelsen "hovedtema" ble slik problematisk for mitt prosjekt, og jeg bruker heller betegnelsen "Tema 1", som betyr *hva teksten hovedsakelig handler om*, og "Tema 2", som peker på *tekstens hovedsakelige undertema*.

Inspirasjon til kategoriene: Elisabeth Eide sine kategorier fra prosjektet om de Andre i norsk presse (?) og Pål Repstad sin hovedfagsoppgave om norske misjonsblader. Noen kategorier viste seg å være lite fruktbare som temakategori, f. eks nummer 5 og 10, samt skillet mellom 3 og 7 og, 4 og 8 (ble veldig grumsete å skille mellom disse, kunne i visse tilfeller bli hipp som happ hvor teksten havnet hen, derfor ble de sammenslått i V13/V15). Også noe grumsete skille mellom 24 og 25, men disse ble også slått sammen til én kategori sammen med 23.

Definisjon av kategoriene: **1** = Alt som har med misjon å gjøre, og det å være kristen/tro på Gud (ekskludert diakonalt arbeid), Guds hjelp, undervisning – kristen og vanlig. Ex: Bygging av kirker, menighetsdanning, salg av kristen oppbyggelig litteratur, dåp. **2** = Ex: De Andre hjelper hverandre, de Andre bygger kirker eller forkynner, de Andre jobber på hjem for AIDS-syke, de Andre som ernærings ekspert eller helsepersonell, eller lærere. **3** = De Andre klarer seg ikke selv, de trenger ekstern hjelp. Med materiell nød menes blant annet mangel på tak over hodet, mat, klær, medisiner, penger, rent vann. Med overgrep menes urettmessig behandling av person/er begått av maktpersoner, som blant annet mishandling, voldtekt, fengsling på tilsynelatende ugyldig grunnlag, forfølgelse, mobbing, maktmisbruk (fokus på menneskene og enkelthistorier). **4** = Med åndelig nød menes mangel på "riktig" tro og verdier, og kunnskap (fokus på menneskene og enkelthistorier). Ex: De Andre er hedninger, lever etter sine skikker, de Andre som uvitende innen for eksempel helsestell, undervisning og teknologi, de Andre vet ikke sitt eget beste. **5** = Fokus på den gode gjerningen Røde Kors og Misjonssambandet gjør, eksplisitt klapp på egen skulder (inne på det samme som kategori 1 og 9, men med litt annen vinkel).

6 = kultur, språk, geografi, fakta om landet, infrastruktur, arbeid, levevilkår, nasjonal og lokal politikk. **7** = Se kategori 3. Forskjellen er at det her legges vekt på materiell nød og overgrep som et strukturelt problem, et gjennomgående samfunnsproblem. Ex: Alle lokale kristne i Etiopia blir forfulgt på grunn av sin kristne tro. Eller, folket sulter på grunn av manglende infrastruktur og inkompetente ledere. Fordi det til tider var vage skiller mellom om teksten skulle falle inn under kategori 3 eller 7, slo jeg disse sammen til en felles kategori 3 i V13, eller analysevariabelen/-kategoriene som Østbye, et al kaller det (2002: 148). **8** = Se kategori 4. Forskjellen er at det her legges vekt på åndelig nød som et strukturelt problem, et gjennomgående samfunnsproblem. Ex: Det trengs helsepersonell fra Vesten, fordi utdanningssystemet hos de Andre ikke fungerer, eller lokale leger vil kun praktisere i byene der de har familien og komforten. Fordi det til tider var vage skiller mellom om teksten skulle falle inn under kategori 4 eller 8, slo jeg disse sammen til en felles kategori 4 i V13, eller analysevariabelen/-kategoriene som Østbye, et al kaller det (2002: 148). **9** = Helsepersonell, penger, bygninger, klær, bøker, medisiner og hjelpemidler, leker, teknologi, maskiner, kjøretøy, vann- og sanitærutstyr, o.l. **10** = Gjøre de Andre lik oss, trenge oss inn på Deres territorium uten samtykke fra de Andre, hevde vår overlegenhet. **11** = Internasjonal fokus på politikken, nasjonal fokus på fred, forsoning og våpenhvile. **13** = De Andre gjør motstand mot vestlig aktivitet i sitt samfunn og mot lokale som gir seg hen til vestlig tro og/eller skikker, tankegang og mennesker. De Andre ”overgriper” seg på sine egne. Ex: Trakassering av lokale eller familiemedlemmer som konverterer til kristen tro eller samarbeider med vestlige aktører, stenging av kirker, sabotasje. **14** = De Andre blir trakassert på grunn av befatning med vestlig tro og/eller skikker, tankegang og mennesker. De Andre offer for ”overgrep” fra sine egne. Ex: Blir ekskludert av familien, fordi man har konvertert fra islam til kristendommen. Blir truet på livet av familiemedlemmer, naboer eller venner, på grunn av konvertering. Fengsling og forfølgelse av myndighetene, sabotert. I tekstene jeg har analysert har ikke Røde Kors skrevet/reflektert rundt V13 og V14. I deres tekster er alle tilsynelatende takknemlige over Røde Kors/Vestens innsats. **15** = Ex: Konflikt mellom myndigheter og vestlige aktører, væpnet konflikt mellom ulike samfunnsgrupper. **18** = Røde Kors og Misjonssambandet reflekterer kritisk rundt egen virksomhet hos de Andre, går i seg selv, spør seg selv om det de gjør er bra og om noe kunne vært gjort annerledes. **23** = De Andre får si sin mening om vestlig aktivitet i sitt samfunn/i Sør. De Andre snakker om sine Andre = oss. **25** = De Andre får definere seg selv. **27** = Ex: Konflikt og splittelse i den etiopiske evangelisk-lutherske kirken.

V13: *Gjeldende Tema 1 = Analyse kategorier [Sammenstilling av kategorier i Tema1].*

- 1 = Åndelig bistand. Hjelperfokus
- 2 = Materiell bistand. Hjelperfokus
- 3 = Materiell nød/overgrep. Fokus på de Andre som hjelpetrengende/offer
- 4 = Åndelig nød. Fokus på de Andre som hjelpetrengende/offer
- 5 = De andre som ressurspersoner
- 6 = Slik lever De andre
- 7 = Kriminalitet, korrupsjon i Afrika
- 8 = Kriminalitet, korrupsjon blant egne medarbeidere, vestlige
- 9 = Selvrefleksjon, selvkritikk, selvgransking
- 10 = Opposisjon mot vestlig tro, skikk, og/eller mennesker: utfordringer for/negative konsekvenser av arbeidet til bistandsorganisasjoner
- 11 = Helse, ernæring, ulykker, død, tørke, flom
- 12 = Afrikanere om seg selv/Afrika, inkl. Nordaktivitet i Afrika
- 13 = Annet
- 14 = Konflikt innad i kirken i Afrika

Merknad: Denne variabelen er den gjeldende for å definere hva det hovedsakelig snakkes om i tekstene. Her er kategoriene i V12 slått sammen til mer hensiktsmessige kategorier. Kategoriene 5 og 10 i V12 er eliminert. Se definisjon av kategoriene under V12, for å forstå denne variabelens kategorier. Slik er V12-kategoriene slått sammen her: **1** = 1, **2** = 9, **3** = 3 & 7, **4** = 4 & 8, **5** = 2, **6** = 6, 11, 21 & 22, **7** = 19, **8** = 20, **9** = 18, **10** = 13, 14 & 15, **11** = 12, **12** = 23, 24 & 25, **13** = 26, **14** = 27.

V14: *Tema 2 = Primærkategorier. [Tilsynelatende hovedfokus 2, eller undertema. Kvalitativ vurdering].*

Merknad: Se V12.

V15: *Gjeldende Tema 2 = Analysekategorier [Sammenslåing av kategorier i Tema2].*

Merknad: Se V13, bortsett fra at det her pekes på hva som er det hovedsakelige undertema.

Merknad til V16-24, om informasjonskildene: Kildebruken sier noe om hvem som gis definisjonsmakt, og hvem som ikke gis rom til å definere, de som usynliggjøres og umyndiggjøres. Hvem får formidlet sine synspunkter, erfaringer og kunnskap? Den kan også si noe om relasjon mellom forfatter og kilde. Kriterier for å bli definert som kilde, inspirert av Allern (1998): utsagn/informasjon skal være faktabærende. Jeg legger til at de må være relevante for Tema 1 og/eller Tema 2 i teksten. Innholdet i utsagnet/informasjonen er altså den viktigste faktoren for å avklare viktighetsgraden til kilden, ikke lengden på eller nødvendigvis mengden av utsagn/informasjon per person/informasjonskilde. Det vil si at utsagn om dagens vær, om at man blir tungpusten av å gå en bratt bakke, som 'gi meg en geit så skal jeg gjøre gutten din frisk', og generell pjatting ikke registreres som verken faktabærende eller som relevant til Tema 1 og/eller Tema 2.

Jeg synes kildekodingen til tider var vanskelig, og det var nødvendig med kvalitative vurderinger for å avgjøre hvorvidt kildene var hovedkilder, bikilder eller ikke kilder i det hele tatt.

V16: *Hovedkilde til forfatter/i teksten. [Kvalitativ vurdering]*

- 1 = Vestlig RK/ICRC/NLM-ansatt, dokument, RK/ICRC/NLM-stemmen
- 2 = Andre nordmenn/vestlige aktører, dokument - utenfor RK/NLM
- 3 = Offentlige lokale personer, instanser, institusjoner, dokument. Inkl. lokale RK/ICRC/NLM-ansatte. NAVNGITT
- 4 = Offentlige lokale personer, dokument. Inkl. lokale RK/ICRC/NLM-ansatte. IKKE NAVNGITT/ANONYMISERT
- 5 = Vanlige mennesker lokalt, NAVNGITT
- 6 = Vanlige mennesker lokalt, IKKE NAVNGITT/ANONYMISERT
- 7 = Uidentifiserbar kilde/stemme - uklar, ukreditert, uspesifisert

Hovedkilde blir definert ut ifra om utsagnet/informasjonen er faktabærende, hvorvidt og i hvilken grad det er knyttet til Tema 1, og hvor fremtredende personen/informasjonskilden er i teksten i forhold til eventuelle andre personer/informasjonskilder.

Inspirasjon til kategorier fra Kari Ulveseth sin hovedfagsoppgave.

Definisjon av kategoriene: **1** = Med RK/ICRC/NLM-stemmen menes usignert informasjonskilde eller forfatter, men som likevel helt klart representerer organisasjonen.
2 = Ex: Norsk biskop, Bibelen, norsk helseminister. **3** = Personkildene snakker i kraft av sin posisjon heller enn person, sin formelle rolle. Identiteten er kjent. Offentlige dokumenter kan være grunnlov, lovverk, regler, o.l. Offentlige instanser og institusjoner trenger ikke opptre med sitt fulle navn for å bli definert som navngitt. Det vil si at betegnelser som 'politiet', 'myndighetene', og så videre, er tilstrekkelig for å falle inn under denne kategorien. Det trenger ikke stå Den kenyanske nasjonalforsamlingen, Det etiopiske etterretningspolitiet, osv. Det vil også si at alle slike kilder vil bli kodet i denne kategorien. Ikke-navngitte *enkeltpersoner*, slik som 'politisjefen', o.l., blir derimot kodet i kategori 4. **4** = Personkildene snakker i kraft av sin posisjon heller enn person, sin formelle rolle. Identiteten er ukjent. Ex: En etiopisk hjelpearbeider. Politisjefen. Evangelisten. **5** = Snakker som person heller enn i kraft av posisjon, sin uformelle rolle. Representerer ikke formell organisasjon. Identiteten er kjent. **6** = Snakker som person heller enn i kraft av posisjon, sin uformelle rolle. Representerer ikke formell organisasjon. Identiteten er ukjent. **7** = All informasjon om informasjonskilde er ukjent.

Troverdigheten til tekster med konstruerte sitat og overvekt av anonyme kilder er svakere enn troverdigheten til tekster med faktiske sitat og navngitte kilder. I noen sammenhenger brukes anonymisering for å beskytte kilden, det svekker ikke nødvendigvis troverdigheten, men kan snarere tvert imot bidra til å styrke troverdigheten.

V17: *Hovedkildens lokasjon. [På stedet/ikke på stedet]*

- 1 = På stedet (bor/jobber)
- 2 = På stedet (besøk/har besøkt)
- 3 = Ikke på stedet (bor i Nord)
- 4 = Sør besøk i Nord
- 5 = Hjemkommet utarbeider/ferie i Norge
- 6 = Ikke definerbart

Merknad: Hovedkildens lokasjon er interessant å se på, med tanke på om kilden har førstehåndskjennskap til det/den/de han eller hun snakker om. Eller om alt er basert på sekundærkilder, antakelser, dominante diskurser, osv. Hvilke prioriteringer gjøres i redaksjonen/av organisasjonen om hvem som får snakke? Det som av og til ikke kommer frem av teksten dersom kilden snakker utenfra Afrika, er om han eller hun har vært i området tidligere.

Merknad felles for V18-24: Kategoriene i V16 brukes her som variabler. Variablene viser ikke hvor mange i hver gruppe som får snakke, men om gruppen er representert som informasjonskilde i teksten. Jeg synes det er interessant å se på dette, og ikke bare på hvem som er hovedkilder, for å få et mer nyansert bilde av hvem som gis anledning til å snakke.

V18: *Stemmeforekomst i teksten. [Vestlig RK/ICRC/NLM-ansatt, dokument, RK/NLM-stemmen]*

- 1 = Forekommer ikke i teksten
- 2 = Forekommer i teksten. Alle typer utsagn, int,sit,ref,forf
- 3 = Ikke definerbart

V19: *Stemmeforekomst i teksten. [Andre nordmenn/vestlige aktører, dokument - utenfor RK/NLM]*

- 1 = Forekommer ikke i teksten
- 2 = Forekommer i teksten. Alle typer utsagn, int,sit,ref,forf
- 3 = Ikke definerbart

V20: *Stemmeforekomst i teksten. [Offentlige lokale personer, instanser, institusjoner, dokument. Inkl. lokale RK/ICRC/NLM-ansatte. NAVNGITT]*

- 1 = Forekommer ikke i teksten
- 2 = Forekommer i teksten. Alle typer utsagn, int,sit,ref,forf
- 3 = Ikke definerbart

V21: *Stemmeforekomst i teksten. [Offentlige lokale personer, dokument. Inkl. lokale RK/ICRC/NLM-ansatte. IKKE NAVNGITT/ANONYMISERT]*

- 1 = Forekommer ikke i teksten
- 2 = Forekommer i teksten. Alle typer utsagn, int,sit,ref,forf
- 3 = Ikke definerbart

V22: *Stemmeforekomst i teksten. [Vanlige mennesker lokalt, NAVNGITT]*

1 = Forekommer ikke i teksten

2 = Forekommer i teksten. Alle typer utsagn, int,sit,ref,forf

3 = Ikke definerbart

V23: *Stemmeforekomst i teksten. [Vanlige mennesker lokalt, IKKE NAVNGITT/ANONYMISERT]*

1 = Forekommer ikke i teksten

2 = Forekommer i teksten. Alle typer utsagn, int,sit,ref,forf

3 = Ikke definerbart

V24: *Stemmeforekomst i teksten. [Uidentifiserbar kilde/stemme - uklar, ikke plasserbar pga for lite informasjon, ukreditert, uspesifisert, udefinert opphavsmann til informasjon]*

1 = Forekommer ikke i teksten

2 = Forekommer i teksten. Alle typer utsagn, int,sit,ref,forf

3 = Ikke definerbart

V25: *Afrikansk stemme bærer teksten. [Som intervju, forfatter, sitat eller henvisning/referanse]*

1 = Offentlig lokal/lokal RK eller NLM-medarbeider

2 = Vanlig lokal

3 = Nei

4 = Ikke definerbart

Vedlegg 10

Eksempel på kodebok for næranalysene (diskursanalysen)

[Mediert virkelighet]

Ord =handling

Næranalysens hensikt:

Avdekke distinkte strukturer/mønstre/system i informasjonen/formidlingen sett i forhold til kontekst – politisk, bistands, media, hvem er aktør i handlinger, bruk av begreper, verb, adjektiv, betegnelser/benevnelser, metaforer, synonymer, pathos/logos/ethos-oppbygging, argumentasjonsform/-struktur, legitimeringsgrunnlag for organisasjonens handlinger, hvilke diskurser det dras veksel på, endring av terminologi, betydning av begreper, m.m., betydning av begreper

Avdekke maktrelasjoner, fellesskap, definisjonsmakt (tema, kilder, begrep, viktighetsgrad av tilstander/situasjoner, problemer, løsninger), ideologier/tankesett – oss (selvbilde)/de Andre (bilde av de som ikke tilhører vår gruppe), godhet

Avdekke om organisasjonen forstår det de formidler som en del av den større sammenhengen, dens ulike kontekster, eller om de kun formidler ut fra eget verdensbilde/forståelseshorisont

Avdekke om formidlingen er endimensjonal eller nyansert

Avdekke lingvistiske trekk – bruk av ulike grep, metaforer, synonymer

Avdekke magasinets/organisasjonens funksjon – overbevisende (påvirke leserens adferd) versus informativ (retorikk). Inntektsbringende – spiller på følelser

Avdekke ikke-tema, ikke-kilder – det som ignoreres

Avdekke roller – oss/de Andre

Sammenliknings/kontrasteringsgrunnlag: tidsepoker, organisasjoner, publikasjoner

Oss/dem tenk alternativet **meg/deg** dersom noen skulle fremstilt deg på en negativ måte og fremheve seg selv på en positiv måte og så publisere det for offentligheten, privatpersoner og bedrifter.

Tittel: Med enkle midler i Kenya RK4, 1/1980 Land: Kenya

Underoverskrifter:

”Type” tekst: Den barmhjertige samaritan, ”godhetsmanifest”, ”vitnesbyrd”

Selve teksten

Referentkjede aktør 1a/ Oss (vi er, vi gjør) om Oss: *Hva er vi? Hva er vårt?*

Vi er:

Vi har (bred betydning av ”å ha”) – viser ”eierskap”:

1b/ Oss (de er, de har) om de Andre: *Hva er de? Hva er deres?*

De er [landet]:

De er [menneskene]:

De (Etiopia) har (bred betydning av "å ha") – viser "eierskap":

Referentkjede aktør 2a/ Oss med de Andres øyne (vi er, vi har): *Hva er vi? Hva er vårt?*

2b/ de Andre om seg selv (vi er, vi har): *Hva er vi? Hva er vårt?*

Referentkjede aktivitet 1a/ (oss om) Vår (vi gjør): *Hva gjør vi? – se pkt for unclear agency under*

1b/ (oss om) de Andres (de gjør): *Hva gjør de?*

De gjør:

Referentkjede aktivitet 2a/ (de Andre om) Vår (vi gjør): *Hva gjør vi?*

2b/ (de Andre om) de Andres (vi gjør): *Hva gjør vi?*

Modalitet – grammatisk virkemiddel for å uttrykke *talerens hensikt/intensjoner*

Modale ord som uttrykker *noes/noens vanlighet/visshet = pkt 7 under*

Modale ord som uttrykker *noes/noens sannsynlighet/uvisshet*

Hva uttrykkes mest i teksten: *vanlighet/visshet og sannsynlighet/uvisshet*

- *Hva er tilslutningen størst til eller hva generaliseres, og hvilke saksforhold er taleren mindre bombastisk på eller ser det ut som prioriteres i mindre grad?*

Bruken av beskrivende ord omkring "oss" versus "de Andre"(noe kan relateres til pathos). Hvilken grad av adjektivet er brukt?: - definisjonsmakt

Bruk av metaforer (sammenliknende bilde):

Bruk av ”synonymrelasjoner”:

Bruk av ”antonymrelasjoner”:

Bruk av figure of speech, troper (ironi), hyperbol, osv

Hyppig brukte ord:

Diskursivt hovedemne/tema/rød tråd/indre sammenheng(hva dreier budskapet seg om, hva er talerens motiv): [*Tema refereres ofte til med pronomer*] Se kvantitative funn/tema.

Setningstema/lokalt emne/diskursive underemner/tema/rød tråd/indre sammenheng (hva dreier budskapet seg også om, hva er talerens motiv):

De Andres problem/legitimering av organisasjonens (Vår) tilstedeværelse (underpremiss):

Vår løsning på de Andres problem (konklusjon):

Overpremiss:

Pathos = kan være inntektsbringende [retorisk bevis- og overtalelsesmiddel] (Bevege – følelser. Så frykt, o.l., og komme med løsning. Spiller på følelsene våre. Følelse – vilje – reaksjon/handling. Vanlig å spille på motstridende følelsespar. Corbett & Connors 7 momenter):

Logos [retorisk bevis- og overtalelsesmiddel] (Belære – *faktaopplysninger, definisjoner & logisk argumentasjon*, enthymem (forenkling av syllogisme, den ”folkelige varianten”), syllogisme, induktiv, deduktiv):

Ethos [retorisk bevis- og overtalelsesmiddel] (Behage – *troverdighet, identifikasjon: ”jeg er som deg”, image, kunnskap, god moralsk karakter, velvilje mot publikum*. Ethosbygging er en kontinuerlig prosess i sammenhenger hvor taler er kjent for publikum):

God moralsk karakter, kunnskap:

Kunnskap:

Image:

God moralsk karakter:

Kildevalg:

Generelt:

For denne teksten:

Fotografi: **Et funksjonshemmet barn som bruker hjelpemidler laget ”takket være” Røde Kors.**

Skjema for næranalyse

bygger på Fairclough, 2001

Ord = valgt og overveid handling, hører ofte til ulike ideologiske rammeverk, og kan derfor ofte plassere tekster ideologisk, jmf *seclusion* (euphemisme) vs *solitary confinement*, *utviklingshjelp* vs *utviklingssamarbeid*, *terrorist* vs *frihetskjemper* (s. 94/95, F)

Hva kunne *den alternative ordlyden* ha vært dersom noen andre vestlige, eller noen fra Afrika skapte/formulerte teksten?

B. Setningskonstruksjon – grammatikk: Setninger og setningskonstruksjon er **bevisst valgt**, grammatiske former koder/oversetter hendelser og relasjoner i verden, mennesker, dyr og ting involvert i disse hendelsene og relasjonene, samt temporale og stedlige omstendigheter, manner of occurrence, osv. **Valg** av setningsstruktur bestemmer fokus i fortellingen: hva +/- eller hvem er viktigst, foregrounding/backgrounding av agency/ansvar, *aktør – årsak – effekt* - definisjonsmakt! (s.101/102, F)

5. What *experiential* values do grammatical features have (s. 100-102, F) – **innhold, kunnskap, beliefs; transitivitet**

b) Is *agency unclear* – avdekker ansvarsfraskrivelse, ideologiske motiver for/ved å f.eks flytte fokus fra levende handlingsansvarlig til en ting, et abstrakt substantiv eller substantivering av en handling.

c) Are processes what they seem

- d) Are *nominalisations* used
- e) Are sentences active or passive
- f) Are sentences positive or negative

6. What *relational* values do grammatical features have (s. 104/105, F)

What *modes* are used

- a) Are there important features of *relational modality*
- b)
- c) Are the pronouns *we* and *you* used, and if so, how

7. What *expressive* values do grammatical features have (s. 107, F) - **signaleffekten**

- a) Are there important features of *expressive modality* (s. 105, F)

8. How are (simple) sentences linked together, *connective*

- a)
- b) Are complex sentences characterised by *coordination* (sidestilt) or *subordination* (underordnet)
- c) What means are used for referring inside and outside the text

C. Tekstlig struktur

10. What *larger-scale structures/global structuring* does the text have

Hendelse = materiell nød/funksjonshemming

Løsning (ingr), tilstand – løsning – løsning/tilstand (beskrivelse av forhold) (1), løsning – umiddelbar effekt av løsning (2), refleksjoner rundt eget arbeid – hendelse – løsning tilstand m/refleksjoner (3), umiddelbar effekt av løsning (4), tilstand (kred til de Andre)

Bilde (uten tekst): løsning

Situational context and discourse type (ss. 122)

1. *What's going on* – hva skjer?

Activity:

Informasjon & markedsføring; En norsk, ”nøytral” organisasjon beskriver ”uverdige” forhold i et land i Afrika, og organisasjonens innsats for å forbedre disse forholdene.

Topics:

Opplysninger som ikke markedsfører virksomheten blir utelatt; som beskrivelse av og refleksjoner omkring lokale tiltak, samt årsaker til hvorfor forholdene er som de er. Kun Røde Kors får sin stemme og sine synspunkter formidlet. Ingen kritiske innspill rundt hjelpearbeidet.

Purposes:

Informasjon og markedsføring; Å spre informasjon for å mobilisere leserne til å bidra med det de kan for å hjelpe RK og Afrika, for å oppdatere om egen virksomhet, for å sette seg selv i et positivt lys som barmhjertige samaritanere, for å vise at de handler i tråd med sine verdier samt det RK utgir seg for å være.

2. *Who's involved?*

Hvilke roller/subjektposisjoner er konstruert for denne situasjonen, definert ut fra
Roller = mer fastsatt, relasjonelle Subjektposisjon = kontekstuell, situasjonell

Aktivitetstype

Markedsfører (skribent/publikasjon), kunder (leserne), ”reklamen” (de Andre)

Institusjonen

RK = hjelpere, eksperter, helsepersonell, mobile, vitne; de gode, de kloke, de ressurssterke

Afrika/kenyanere (generelt) (*indirekte*) = tiltaksløse, umoderne, primitive, fattige, tilskuere; de hjelpeløse, de uvitende, de trengende

De funksjonshemmede kenyanske = mottakere av hjelpen, pasienter, immobile, fortapte, offer, viljesterke; de syke, de trengende, de stakkarslige

De kenyanske myndighetene (*indirekte*) = inkompetente, tilskuere; de handlingslammede

Situasjonens tale- og lytteposisjoner

RK taler, leserne lytter (aktiv – passiv)(informatør/markedsfører – den informerte/kunden)

3. *In what relations* – hvordan forholder rollene seg til hverandre?

Rolledynamikk/-asymmetri: med tanke på hvilke maktrelasjoner, social distance, etc er trekt opp og utspilles i situasjonen:

RK *over* det kenyanske folk generelt
Friske kenyanere *over* syke kenyanere
Hvit *over* svart

4. *What's the role of language* – hva blir språket benyttet til, språket som instrument?

Intervju?

Å skape et bilde av de Andre; å definere de Andre og dermed også oss selv.
Symbolsk makt.